

Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції

Materials of the I International Scientific and Practical Conference

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**ACTUAL PROBLEMS OF TEACHING EDUCATIONAL COMPONENTS
OF SOCIAL AND HUMANITARIAN SPHERE
IN HIGHER EDUCATION**

**ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ**



**15-16 червня 2023
June 15-16, 2023**

Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції
Materials of the I International Scientific and Practical Conference

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**ACTUAL PROBLEMS OF TEACHING EDUCATIONAL COMPONENTS
OF SOCIAL AND HUMANITARIAN SPHERE
IN HIGHER EDUCATION**

**ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ**

15-16 червня 2023 р.

Херсон, Україна

June 15-16, 2023

Kherson, Ukraine

УДК 81-13: 355.01 (477)

Рекомендовано рішенням засідання кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії
(протокол №10 від 25 травня 2023 р.)

Рекомендовано Вченою радою Херсонської державної морської академії
(протокол №10 від 23 червня 2023 р.)

У збірнику представлено матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми викладання освітніх компонент соціально-гуманітарного спрямування у вищій школі», яка відбулася у м. Херсоні 15-16 червня 2023 р. і була присвячена актуальним питанням викладання освітніх компонент соціально-гуманітарного спрямування у закладах вищої освіти.

Матеріали збірника розраховані на викладачів, здобувачів вищої освіти, фахівців науково-дослідних установ.

Матеріали друкуються у авторській редакції. Автори публікацій несуть повну відповідальність за достовірність фактичної та цифрової інформації, власних імен, географічних назв, цитат та інших відомостей.

Актуальні проблеми викладання освітніх компонент соціально-гуманітарного спрямування у вищій школі [Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 червня 2023 р., м. Херсон]. – Херсон: Херсонська державна морська академія, 2023. – 330 с.

ПЕРЕДМОВА

Шановні колеги!

Вашій увазі пропонується збірник матеріалів I-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми викладання освітніх компонент соціально-гуманітарного спрямування у вищій школі», яка відбулася у м. Херсоні 15-16 червня 2023 р. в онлайн-режимі. В організації та роботі конференції брали участь представники провідних закладів вищої освіти України, Великої Британії, Литви, Грузії.

Досвід, яким поділилися учасники конференції, адресований фахівцям, пов'язаним з інноваційними та інформаційними технологіями у розвитку освітніх компонентів викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі. Цей науковий захід має на меті сприяти розвитку критичного погляду на викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі. Озвучені ідеї, думки, дослідження, практики та пропозиції можуть спрямувати цю сферу в новому напрямі.

Основним завданням конференції було обговорення широкого кола нових наукових і практичних результатів застосування інновацій у процесі викладання соціальних і гуманітарних наук у сфері вищої освіти; обмін думками та пошук актуальних тем наукових досліджень; встановлення та розвиток контактів у сфері наукового співробітництва між закладами вищої освіти, науковими установами України та зарубіжжя. Особливістю конференції було застосування відкритого формату з презентаціями, воркшопами, вебінарами та дискусійними форумами, а також активне залучення здобувачів освіти до розробки найбільш актуальних напрямів наукових досліджень даної проблематики.

Програмою конференції передбачено проведення пленарного засідання та робота науковців у таких секціях як: теоретико-практична майстерня «Соціально-гуманітарні дисципліни у вищій школі», воркшоп «Актуальні проблеми психології: теорія та практика», круглий стіл «Менеджмент: сучасні технології та практики», науковий sandpit «Професійний розвиток викладачів англійської мови у вищій школі».

Організатори щиро дякують усім учасникам конференції та сподіваються, що даний захід стане новою платформою для зустрічей та спілкування. Ми маємо надію, що традиції, започатковані конференцією, та даний збірник матеріалів стануть корисними не тільки для її учасників, а й для широкого кола науковців, фахівців, молодих учених, які займаються дослідженнями інформаційних та інноваційних технологій викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі.

Висловлюємо свою щирю подяку усім авторам доповідей.

Бажаємо всім нових наукових ідей та досягнень, плідної роботи, нових відкриттів!

З повагою, Організаційний та Науковий комітети.

FOREWORD

Dear colleagues

We bring to your attention the proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference “Actual Problems of Teaching Educational Components of Social and Humanitarian Sphere in Higher Education”, which took place in Kherson on June 15-16, 2023 in online mode. Representatives of leading higher education institutions of Ukraine, Great Britain, Lithuania, Georgia participated in organization and work of the conference.

Participants of the conference shared experience appropriate for specialists applying innovative and information technologies in teaching educational components of social and humanitarian sphere in higher education. The scientific event aims to promote developing a critical view of teaching educational components of social and humanitarian sphere in higher education. Ideas, opinions, research, practices and proposals expressed during the conference can lead social and humanitarian sphere to a new direction.

The main task of the conference is to discuss a wide range of new scientific and practical results of applying innovations in teaching social sciences and humanities in higher education; exchange ideas and search for relevant areas of research; establish and develop new contacts in scientific cooperation among higher education institutions, research institutions of Ukraine and abroad. Distinctive features of the conference include its holding in an open format with presentations, workshops, webinars and peer meetings as well as active involving of students in the development of the most relevant areas of research in the range of issues under study.

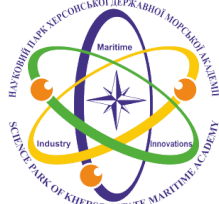
A program of the conference comprises a plenary session and scientists’ activity in such sections as theoretical and practical workshop “Humanities and Social Sciences in Higher Education”, scientific workshop “Current Issues of Psychology: Theory and Practice”, round table “Management: Modern Technologies and Practices”, scientific sandpit “Professional Development of English Language Teachers in Higher Education”.

Organizers are sincerely thankful to all the participants of the conference and hope that the event will become a new platform for meetings and communication. We expect that the traditions established during the conference and the proceedings will be useful not only for participants, but also for a wide range of scientists, specialists, and young scientists who are engaged in researching information and innovative technologies in teaching humanities and social sciences in higher education.

We express our sincere gratitude to all authors of reports.

We wish you all new scientific ideas and achievements, fruitful work and new discoveries!

Sincerely, Organizing and Scientific Committees.



UNIVERSITY OF
PLYMOUTH



LITHUANIAN
MARITIME
ACADEMY



ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНЬСЬКА ДЕРЖАВНА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ (УКРАЇНА)
НАУКОВИЙ ПАРК ХЕРСОНЬСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОРСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ «ІННОВАЦІЇ МОРСЬКОЇ ІНДУСТРІЇ» (УКРАЇНА)
ПЛІМУТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ)
ЛИТОВСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ (ЛИТВА)
БАТУМСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ (ГРУЗІЯ)
ДУНАЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ» (УКРАЇНА)
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (УКРАЇНА)
КАФЕДРА ЮНЕСКО «ФІЛОСОФІЯ ЛЮДСЬКОГО
СПІЛКУВАННЯ» ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
(УКРАЇНА)
КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (УКРАЇНА)
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ

CONFERENCE ORGANIZERS:

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KHERSON STATE MARITIME ACADEMY (UKRAINE)
SCIENCE PARK OF KHERSON STATE MARITIME ACADEMY
"MARITIME INDUSTRY INNOVATIONS" (UKRAINE)
UNIVERSITY OF PLYMOUTH (UNITED KINGDOM)
LITHUANIAN MARITIME ACADEMY (LITHUANIA)
BATUMI STATE MARITIME ACADEMY (GEORGIA)
DANUBE INSTITUTE OF NATIONAL UNIVERSITY "ODESA
MARITIME ACADEMY" (UKRAINE)
STATE BIOTECHNOLOGICAL UNIVERSITY (UKRAINE)
DEPARTMENT OF UNESCO «PHILOSOPHY OF HUMAN
COMMUNICATION», SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES
BORYS HRINCHENKO KYIV UNIVERSITY (UKRAINE)
DEPARTMENT OF PRIMARY EDUCATION
POLISSIA NATIONAL UNIVERSITY (UKRAINE)
DEPARTMENT OF FOREIGN LANGUAGES

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

НАУКОВИЙ КОМІТЕТ:

SCIENTIFIC COMMITTEE:

Добровольська Вікторія Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Dobrovolska Viktoriia – Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Head of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Лещенко Альона Михайлівна – доктор філософських наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Leshchenko Alona – Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Нагрибельна Інна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Nahrybelna Inna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Безлуцька Олена Петрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Bezlutska Olena – Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Швецова Ірина Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови в судноводінні, Херсонська державна морська академія (Україна)

Shvetsova Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Assoc. Prof., English Language Department for Deck Officers, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Мієр Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Miier Tetiana – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Primary Education, Borys Hrinchenko Kyiv University (Ukraine)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Сіранчук Наталя Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)
Siranchuk Nataliia – *Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Primary Education, Borys Hrinchenko Kyiv University (Ukraine)*

Данченко Ірина Олексіївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних наук Державного біотехнологічного університету (Україна)
Danchenko Iryna – *Doctor of Pedagogical Sciences, Assoc. Prof., Department of UNESCO «Philosophy of Human Communication», Social Sciences and Humanities, State Biotechnological University (Ukraine)*

Моїсєєва Наталія Іванівна – кандидат філософських наук, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО “Філософія людського спілкування” та соціально-гуманітарних наук Державного біотехнологічного університету (Україна)
Moisieieva Nataliia – *Ph.D. in Philosophy, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of UNESCO «Philosophy of Human Communication», Social Sciences and Humanities, State Biotechnological University (Ukraine)*

Плечко Антоніна Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету (Україна)
Plechko Antonina – *Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Assoc. Prof., Foreign Languages Department, Polissia National University (Ukraine)*

Кубрак Сніжана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету (Україна)
Kubrak Snizhana – *Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Assoc. Prof., Foreign Languages Department, Polissia National University (Ukraine)*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

ORGANIZING COMMITTEE:

Helen Bowstead – English Language Centre Manager and EFL lecturer, University of Plymouth (United Kingdom)

Dr Christie Pritchard – Head of Academic Development, University of Plymouth (United Kingdom)

Zurab Bezhanovi – Ph.D., Professor, Batumi State Maritime Academy (Georgia)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Добровольська Вікторія Анатоліївна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Dobrovolska Viktoriia – Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Head of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Нагрибельна Інна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Nahrybelna Inna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Ляшкевич Антоніна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Liashkevych Antonina – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Бабишена Мар'яна Ігорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Babyshena Mariana – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Вольська Олена Михайлівна – доктор наук з державного управління, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії (Україна)

Volska Olena – Doctor of Public Administration, Professor of the Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Швецова Ірина Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови в судноводінні, Херсонська державна морська академія (Україна)

Shvetsova Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Assoc. Prof., English Language Department for Deck Officers, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Юрженко Альона Юріївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач, кафедра англійської мови з підготовки морських фахівців за скороченою програмою; начальник відділу міжнародних зв'язків Херсонської державної морської академії (Україна)

Yurzhenko Alona – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Senior teacher, English Language Department for Maritime Officers (abridged programme); Head of International Affairs Department, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Пазяк Алла Сергіївна – асистент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки; фахівець відділу міжнародних зв'язків Херсонської державної морської академії (Україна)

Paziak Alla – Assistant, Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy; Specialist, International Affairs Department, Kherson State Maritime Academy (Ukraine)

Климова Катерина Яківна – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри іноземних мов, Поліський національний університет (Україна)

Klymova Kateryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Acting Head of the Department of Foreign Languages, Polissia National University (Ukraine)

Дроздова Ірина Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри ЮНЕСКО "Філософія людського спілкування" та соціально-гуманітарних наук Державного біотехнологічного університету (Україна)

Drozдова Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of UNESCO «Philosophy of Human Communication», Social Sciences and Humanities, State Biotechnological University (Ukraine)

Бондаренко Геннадій Леонідович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Bondarenko Hennadii – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Assoc. Prof., Head of the Department of Primary Education, Borys Hrinchenko Kyiv University (Ukraine)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

**ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНА МАЙСТЕРНЯ
«СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

***THEORETICAL AND PRACTICAL WORKSHOP “HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES IN HIGHER EDUCATION”***

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В
ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Сіранчук Наталія Миколаївна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
sy ranchuknata@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0472-5861>

У тезах висвітлено результати аналізу деяких педагогічних та психологічних освітніх програм країн Європейського Союзу з метою вдосконалення змісту освітніх програм ЗВО України.

Порівняльний аналіз зарубіжних освітніх програм дозволив встановити спільні риси їхньої мети, завдань, структури та очікуваних результатів освітньої діяльності.

Встановлено, що більшість гуманітарних освітніх програм розробляється циклом від дошкільної освіти до бакалаврату включно з метою отримання валідних поведінкових результатів. Кожний цикл, модуль освітніх програм містить організацію мотиваційної, когнітивної, практичної та поведінкової освітніх діяльностей і спрямований на самореалізацію особистості в суспільстві.

Більшість зарубіжних освітніх програм розроблені з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти (здібності, темперамент та ін.), які були виявлені ще у дошкільному та молодшому шкільному віці.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід в освіті, освітні програми, мотиваційна освітня діяльність, когнітивна освітня діяльність, практична освітня діяльність, поведінкова освітня діяльність, навчання впродовж життя.

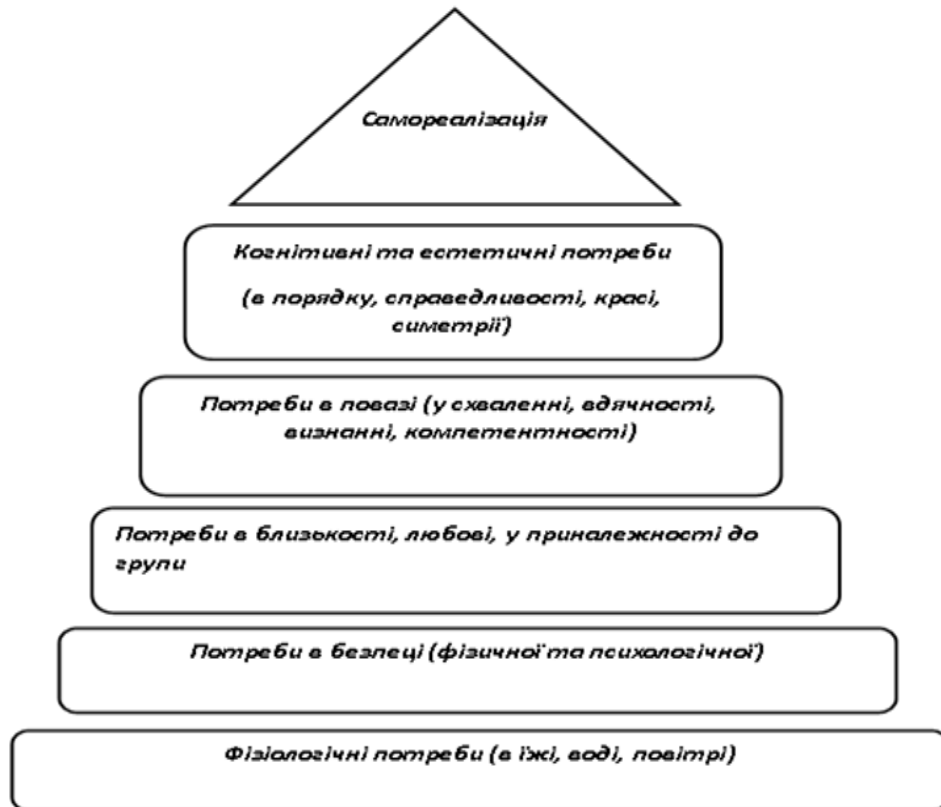
Молодь України, яка повертається на Батьківщину, попрацювавши в країнах ЄС, часто запитує: «Чому?». Чому в українців краще сформовані знання, уміння, навички, ціннісні орієнтири, а рівень життя невисокий? Причина у підході. Причина у різній спрямованості освіти, у різному баченні кінцевого результату освіти, адже освіта – це той фундамент на якому тримається Держава.

Вектор спрямованості освіти країн Європейського Союзу вказує на самореалізацію людини в суспільстві, що науково обґрунтовано американським вченим-психологом А. Маслоу [5].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Рис. 1

Піраміда потреб А. Maslow



Сучасна людина дізнається за один день більше нового, ніж її предок дізнавався за все своє життя. Покоління двохтисячного року знає у сорок разів більше, ніж покоління вісімдесятих років. Але чи зможемо ми використати всі ці знання собі на користь? Чи знання уможливають забезпечити фізичний та психологічний добробут населення Землі? Чи ці знання знищать нашу цивілізацію? Адже прояви агресії між групами людей не лише продовжуються, а й заохочуються створенням засобів руйнування!

Пригадуючи етапи еволюції людини можна визначити, що агресія відіграла значну роль у виживанні. Однак наступна історія всіх цивілізацій відзначена збройними конфліктами між кланами, племенами чи націями, причому зв'язків між цими конфліктами та виживанням індивідуумів не існує.

Головне питання, яке ставить перед собою наукова світова спільнота, ЄС полягає в тому, щоб зрозуміти, яким чином освіта та культура може приборкати жорстокість в той

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

час, коли все більше витончених видів озброєння створюється і ці види озброєння загрожують знищити мільйони людей лише одним натиском на кнопки.

Збільшується кількість смертоносних воєн, які спалахують у різних куточках земної кулі, прогресує расизм і тероризм! Тому надзвичайної актуальності набуває впровадження освітніх підходів, які знижують агресію людської поведінки, спрямовують еволюцію людини на покращення життя на землі.

Важливо провадити освіту та культуру так, щоб донести до суспільства, і перш за все до молодого покоління, думку про те, що у вирішенні конфліктів завжди варто віддавати перевагу ненасильницьким методам.

Світові тенденції модернізації освіти характеризуються тим, що знання перестають бути головною метою, натомість пріоритетного значення набуває формування здатності користуватися знаннями, застосовувати їх впродовж життя з метою *самореалізації у суспільстві*. Це стало поштовхом одночасного становлення компетентнісної підготовки здобувачів освіти в Сполучених Штатах Америки та Британії.

Так, поняття «компетентність» розглядається психологами, як здатність *ефективно виконувати певну діяльність* (Stoof Angela, Martens Rob L., Merrienboer Jeroen J.G.)

Наприклад, балерині у тридцятирічному віці не запропонують виступати у балеті, бо вона втратила компетентність із зрозумілих причин, хоча вона має знання, уміння, навички та ціннісні орієнтири. Такій балерині запропонують інший вид балетної діяльності.

Народна артистка, співачка, яка втратила голос, в автокатастрофі, не зможе співати на сцені, хоч вона має знання, уміння, навички, задатки, ціннісні орієнтири та ін. і їй також варто віднайти інший вид діяльності.

Більшість вчених-психологів країн ЄС розглядають освітню діяльність як сукупність *мотиваційної, когнітивної, практичної та поведінкової діяльності* (Chapoutier G., Kreutzer M., Menini C., Chavaillon J., Clarke R., Coppens Y., Kohler W., Lorenz K., Piaget J., Reeves H. etc.), а компетентнісний підхід (Deci, Fischer), як спрямованість освітнього процесу на формування здатності до ефективного провадження освітньої діяльності впродовж життя (від дошкільного віку до після пенсійного) з метою самореалізації людини у суспільстві на що й орієнтують Рекомендації 2006 р. Європейського Парламенту та Ради ЄС [9].

Аналіз освітніх програм, американських та британських університетів, переконливо свідчить про чітку орієнтацію на організацію мотиваційної освітньої діяльності здобувачів освіти, яка ґрунтується на використанні емоційної сфери людини, як стимулу, відповідно теорії оптимальної активації Yerkes - Dodson, яка була підтверджена і Duffy, Hebb.

Популярності в освіті країн ЄС набуває організація мотиваційної освітньої діяльності шляхом використання методу «ефект Зейгарник», який був розроблений та науково обґрунтований у 20-му столітті Блюмою Зейгарник [8].

Метод полягає в тому, що людина краще запам'ятовує перервані дії ніж завершені. Тобто, якщо здобувач освіти розпочав займатись певною діяльністю, то постійно

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

відчуватиме дискомфорт і незручність поки її не завершить. Людина постійно думає про розпочату справу, більше приділяє їй часу, фокусує на ній увагу, робить все для того щоб її завершити.

На основі теорії Б. Зейгарник, канадсько-американський письменник, Brian Tracy створив власну школу з саморозвитку, яка набула популярності в світі, його методика записування списків поставлених цілей практикується у багатьох американських закладах освіти [6;7].

Отже, покликаючись на думки Десі (Deci), який вважає, що всі наші вчинки мотивуються внутрішньо відповідно до наших вроджених особливостей [1] можемо зробити висновок, що нас більше приваблює діяльність, яка розвиває почуття компетентності. Доказом цього, як стверджує Фішер (Fischer), є той факт, що найкращих результатів часто домагаються ті, хто усвідомлює, що сам організував свою роботу і сам слідкує за тим, щоб вона була добре виконана [2].

На думку цих теоретиків, зовнішнє заохочення (подарунок, гроші тощо) найчастіше призводить лише до зменшення внутрішньої мотивації (Deci).

У всіх проаналізованих програмах значущою є організація **когнітивної освітньої діяльності** здобувачів освіти, яка покращується внаслідок оволодіння знаннями, уміннями та навичками.

Вагомим чинником у структурі європейських програм є організація **практичної освітньої діяльності**, яка вдосконалюється внаслідок використання знань, умінь та навичок на практиці.

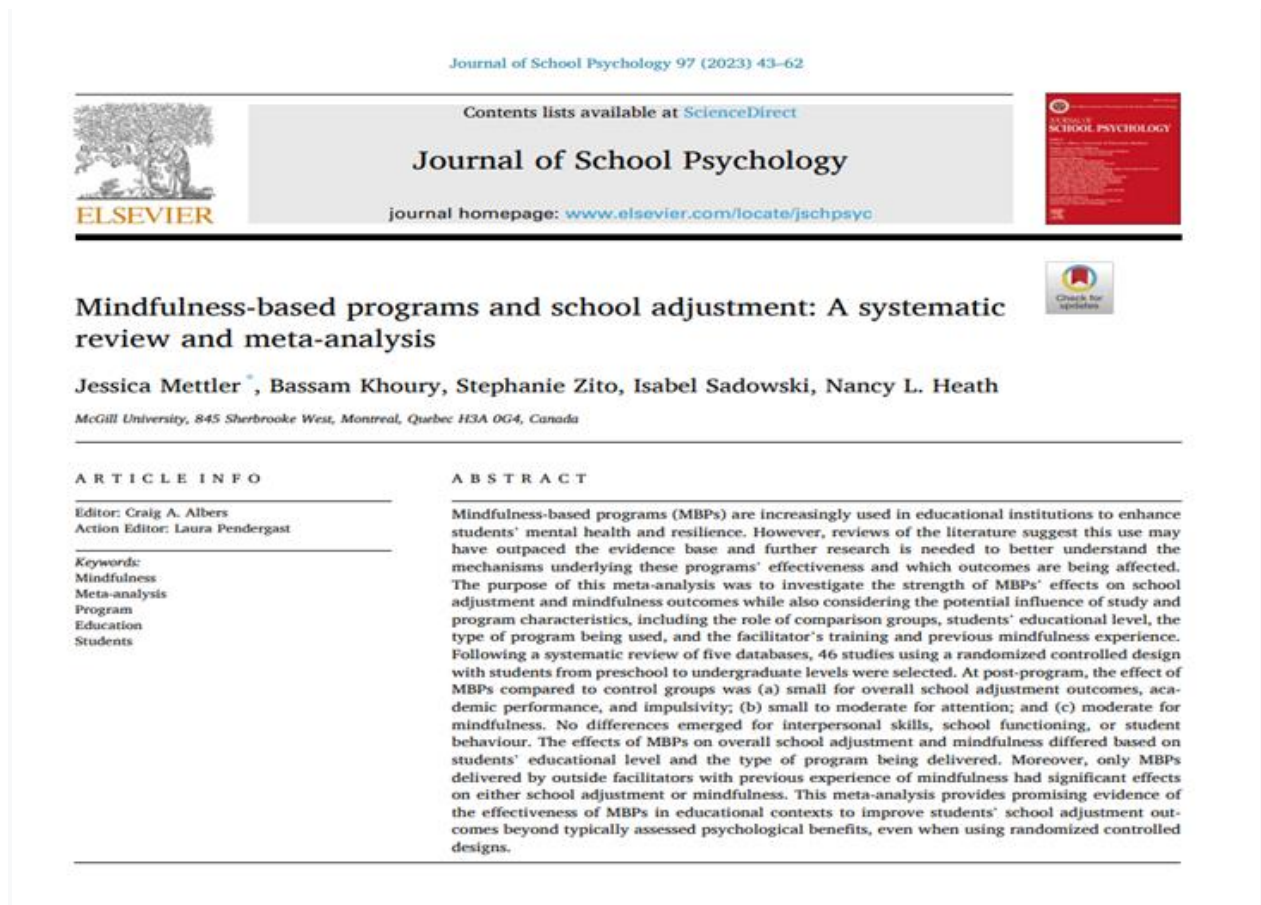
Організація поведінкової освітньої діяльності демонструє результат європейської освіти й виховання – сформованість здатності до ефективного навчання впродовж життя з метою самореалізації у суспільстві.

Наприклад, в сучасній освітній програмі спрямованій на розвиток уважності здобувачів освіти від дошкільного віку до бакалаврату, розробленій вченими Університету Макгілла (Квебек, Канада 2023р.) Джессікою Меттлер, Бассамом Хурі, Стефані Зіто, Ізабелью Садовскі, Ненсі Л. Хітом, чітко досліджується вплив розробленої ними методики на мотиваційну, когнітивну, практичну та поведінкову діяльність здобувачів освіти [4].

Рис. 2

Анотація програми Університету Макгілла (Квебек, Канада)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ



Тобто цикл програм містить мотиваційний, когнітивний, практичний та поведінковий складники організації освітньої діяльності здобувачів освіти, які ретельно апробовуються вченими. У висновках визначено вплив розробленої методики на поведінку здобувачів освіти.

Рис. 3

**Висновки щодо результатів функціонування програми Університету Макгілла
(Квебек, Канада 2023)**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

5. Conclusions

In conclusion, this meta-analysis provides promising evidence of the effectiveness of MBPs in educational contexts to improve students' school adjustment outcomes beyond typically assessed psychological or mental health benefits even when using rigorous randomized controlled designs. Notably, MBPs may be particularly beneficial at improving attention skills, academic performance, and difficulties with impulsivity while not having a significant impact on interpersonal skills, school functioning, or student behaviour. Interestingly, the benefits of MBPs were only apparent when comparing to business-as-usual control groups and disappeared when comparing to active control groups, which indicates the need for further research with carefully selected active control groups to parse out the true benefits of mindfulness-based training when compared to other types of programs being offered.

Nevertheless, what we do know is that the design of MBPs is particularly important to achieve desired outcomes. Results from the current meta-analysis suggest that MBPs seem to be particularly effective at improving both students' mindfulness and school adjustment outcomes when delivered (a) in middle or high school, (b) by an outside facilitator with previous mindfulness experience, and (c) using an adaptation of an existing program. Overall, these findings significantly contribute to our theoretical understanding of mindfulness and how it can be taught to students at different educational levels while also highlighting the need for further systematic research using stringent methodologies.

Отже, реалізація компетентнісної підготовки здобувачів освіти в Україні та країнах ЄС суттєво відрізняється.

В Україні завжди потужно організовувалась когнітивна та практична освітні діяльності, функціювала виховна система (теорія виховання), проте, на нашу думку, недостатньо провадилась організація мотиваційної та поведінкової освітніх діяльностей.

Вважаємо, варто створювати циклічні освітні програми від дошкільної освіти до бакалаврату включно з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів цієї освіти (здібності, темперамент та ін., виявляти ці особливості ще у дошкільному та молодшому шкільному віці) з метою отримання валідних поведінкових результатів, які будуть спрямовані на розбудову України.

List of References

1. *Deci, Edward L.; Ryan, Richard M.* Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum. 2011. ISBN 0-306-42022-8.
2. *Fisher C.D.* The effects of personal control, competence, and extrinsic reward systems on intrinsic motivation, *Organizational Behavior and Human Performance*, N 21, p.273-288
3. *Nuttin, J.* Theorie de la motivation humaine, Paris, P. U. F.2011.
4. *Jessica Mettler, Bassam Khoury, Stephanie Zito, Isabel Sadowski, Nancy L. Heath.* Mindfulness-based programs and school adjustment: A systematic review and meta-analysis. *Journal of School Psychology*. N 97, p. 43-62
5. *Maslow A.* A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943, Vol. 50 N.4, pp. 370–396.
6. *Tracy B.* Personal Success (the Brian Tracy Success Library), AMACOM. 2016.
7. *Tracy B.* Just Shut Up and Do It: 7 Steps to Conquer Your Goals, Sourcebooks, Incorporated. 2016.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

8. Zeiharnyk B. Das Behalten Erledigter Und Unerledigter Handlungen. – Psychologische Forschung. 1927.

9. Верховна Рада України. (2006р.). Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС. Ресурс: Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. Отримано з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text

**УСПІШНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ПРОЯВ
МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА**

Дроздова Ірина Петрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних наук,
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна
irina2017ksada@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9632-4584>

У тезах обґрунтовано необхідність підготовки нової генерації педагогів, здатних позитивно впливати на суспільний розвиток, що потребує зростання якості знань, збереження національної культури, озброєних основами професійної майстерності щодо виникнення нових функцій педагогіки вищої школи. Зазначено, що професійна майстерність майбутнього педагога передбачає розвиток професійно значущих властивостей: педагогічної спостережливості, оптимізму, гуманістичної спрямованості, динамізму, комунікативності й організаторських здібностей тощо. З'ясовується, що важливу роль у досягненні високих професійних результатів відіграє особистість викладача, його фахова підготовка, професійна самосвідомість, професійно значущі властивості та сформованість індивідуального стилю діяльності. Зауважено, що основні знання з дисциплін, за якими готують майбутніх педагогів, мають бути представлені як загальні основи педагогіки вищої школи та історії вищої освіти, питання дидактики й виховання студентської молоді, зокрема й осмислення теоретичних засад педагогічної професії, технології здійснення педагогічної дії тощо. Колосальну роль відіграють такі якості, як розвинена широка освіченість і професійна грамотність, інтелект і професійна спрямованість, свідомо продуктивна діяльність як прояв суспільної поведінки індивіда із соціально зумовленою системою вищих психічних властивостей.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, особистість викладача, педагогічні вміння, професійно-педагогічна діяльність педагогічна культура, професійна компетентність.*

Сучасний етап розвитку людської цивілізації посилює вимоги до наукової компетентності фахівця з вищою освітою. Він повинен уміти творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у бурхливому потоці наукової інформації. Необхідність підвищення рівня наукової підготовки є характерною ознакою сьогодення і в галузі професійної педагогічної діяльності. Відповідно наше наукове дослідження спрямоване на з'ясування оптимізації процесу формування педагогічної майстерності майбутніх викладачів як технічних дисциплін, так і гуманітарного напрямку.

Процес підготовки нової генерації науковців, здатних позитивно впливати на суспільний розвиток, потребує зростання якості знань, збереження національної культури, озброєння основами професійної майстерності щодо виникнення нових функцій педагогіки вищої школи. У зв'язку з цим відбувається суттєве оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, це стосується питань філософсько-методологічного, наукового і методичного забезпечення, підґрунтям яких є демократизація та гуманізація національної освіти [4]. Стандартизація та комп'ютеризація сфер життя вимагає істотних змін щодо усталених позицій, які склалися в галузях сучасної науки.

Разом із тим мусимо зазначити, що не лише у студентів, аспірантів, але й у викладачів можна зустріти скептичне ставлення щодо необхідності ґрунтовних педагогічних знань, формування професійних якостей і вмінь, що допоможуть реалізувати завдання, поставлені суспільством перед закладами вищої освіти. Часто за такого підходу до навчання серед викладачів домінує інтуїтивізм, емпіризм, сліпе копіювання прийомів і методів більш досвідчених колег. Обмеженою залишається діяльність педагога, оскільки він не спрямований на людинотворчу функцію, яку формують знання з педагогіки вищої школи.

Педагогічна майстерність й особистість педагога нерозривно пов'язані. Багатьма науковцями, які зосереджували увагу на особливій неоднорідності педагогічної майстерності, визначалася майстерність як найвищий прояв педагогічної діяльності й акмеологічне вдосконалення особистості викладача.

Особливості професійної діяльності і педагогічної майстерності, віднесені до професії педагога, окремо визначалися і науковцями (В. Вакуленко, С. Вітвіцька, О. Гура, І. Зязюн, А. Кузьмінський, З. Курлянд, О. Лавріненко, В. Олійник, О. Шестопалюк та ін.).

Педагогічна майстерність багатьма науковцями розглядається як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо характеризуються якісні показники результату), як прояв творчої активності особистості педагога (якщо характеризується психологічний механізм успішної діяльності). Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Науковці визначають такі складові педагогічної майстерності, як гуманістичну спрямованість діяльності педагога; професійну компетентність; педагогічні здібності; педагогічну техніку. Усі ці елементи пов'язані між собою та мають здатність до саморозвитку.

Зокрема, З. Курлянд зауважує, що «викладач повинен бути майстром у будь-якому зі своїх професійних проявів» [4, с. 88]. Тож серед проблем педагогічного менеджменту в засобах вирішення завдань, що виникають у кожному навчально-науковому колективі закладів вищої освіти, є формування професійної майстерності майбутніх викладачів.

Аналізуючи показники успішності педагогічної майстерності, А. Кузьмінський зазначав, що «педагогічну майстерність не можна пов'язувати з якимось особливим даром, ототожнювати з вродженими рисами, адже ці риси не передаються спадково. Людина через геннохромосомну структуру одержує лише задатки, генотипні утворення, які є передумовою розвитку і формування певних рис. До того ж педагогічна професія є масовою, і тут не можна покладатися на талант окремих індивідуальностей» [3, с. 25].

В. Вакуленко наголошувала, що педагогічна майстерність – це спеціальність, якої треба вчитися і відсутність спеціальних розробок з цього питання утруднює оволодіння майстерністю широким колом викладачів, особливо майбутніх [1].

Аналіз психологічної сутності педагогічної діяльності дає змогу визначити, що професійно-педагогічна діяльність – це особлива діяльність викладача, змістом якої є керівництво діяльністю студентів у навчально-виховному процесі. Головна мета педагогічної діяльності – формування і розвиток особистості молодої людини. Важливу роль у досягненні високих професійних результатів відіграє особистість викладача, його фахова підготовка, професійна самосвідомість, професійно значущі властивості та сформованість індивідуального стилю діяльності.

Утім, навчити педагогічної майстерності можна тільки тоді і в тому випадку, якщо опанувати знання у процесі кропіткої роботи над собою і під керівництвом наставника. Засвоєння теоретичних знань на лекціях, оволодіння практичним досвідом доцільної педагогічної дії у школі, навчально-технічних закладах, вищій школі ще не достатні без розвитку професійно значущих властивостей: педагогічної спостережливості, оптимізму, гуманістичної спрямованості, динамізму, комунікативності й організаторських здібностей тощо. Формування їх, забезпечуючи швидкість набуття професіоналізму, потребує від кожного викладача готовності пізнати себе, зрозуміти особисту позицію.

Визначені особливості педагогічної діяльності дають підстави розглядати її як своєрідну мету-діяльність, тобто як таку, що надбудовується над діяльністю студента. Йдеться про особливу позицію викладача в системі взаємодії зі студентами, її сутність полягає в тому, щоб організувати й контролювати діяльність студента, який виступає як об'єкт власної навчально-пізнавальної діяльності. Керівництво активністю іншої людини в психологічній науці пов'язують із рефлексивними процесами.

Отже, основними формами прояву педагогічної майстерності педагога є рівень оволодіння педагогічним досвідом людства, сукупність основних професійно важливих

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

особистісних якостей. Але педагогічна майстерність невід’ємна від педагогічної культури педагога, без якої втрачає своє гуманне забарвлення й ефективність. Адже високий рівень розвитку основних елементів педагогічної культури, гармонійне їх поєднання в педагогічній діяльності та досягнення ефективних результатів у навчанні визначаються як педагогічна майстерність. Інакше кажучи, це зріз основних складових педагогічної культури педагога, які досягли високого рівня розвитку, та їх ефективний прояв у практичній діяльності.

Також педагогічну майстерність можна розглядати як повний вияв педагогом свого «Я» в педагогічній діяльності. Безперечно, наслідки діяльності будь-якого майстра відбиваються в її результатах. Отже, суттєвим і головним показником його майстерності є всебічний розвиток його вихованців.

Зовні майстерність педагога – це вирішення різноманітних педагогічних завдань, успішна організація навчально-виховного процесу й отримання відповідних результатів, але її сутність полягає в певних професійних і особистісних якостях, що породжують цю діяльність і забезпечують її ефективність.

Усвідомлюючи свої індивідуальні особливості, педагог може задалегідь виявити власні «сильні» та «слабкі» риси, запобігти виникненню психологічних бар’єрів, зайнятися самовихованням, компенсувати якості, яких не вистачає, усунути внутрішні причини, що стримують активність, саморозкриття у діяльності і стосунках.

Саме тому підготовка до кожного заняття має починатися з усвідомлення майбутнім або молодим викладачем вищої школи певної грані своєї індивідуальності, щоб крок за кроком, від однієї теми до наступної кожен осмислював шляхи створення свого професійного портрета. Основні знання з дисциплін мають бути представлені як загальні основи педагогіки вищої школи та історії вищої освіти, питання дидактики й виховання студентської молоді, так і осмислення теоретичних засад педагогічної професії, технології здійснення педагогічної дії тощо. Колосальну роль відіграють такі якості, як розвинена широка освіченість і професійна грамотність, інтелект і професійна спрямованість, свідомо продуктивна діяльність як прояв суспільної поведінки індивіда із соціально зумовленою системою вищих психічних властивостей.

Висновки. Тож основне завдання для педагога, який тільки вчиться і набуває практичних знань, умінь і навичок у педагогічній творчості, полягає в тому, щоб здобути глибокі теоретичні знання про суть наукової та методологічної діяльності у вищій школі, сформувані професійні стереотипи наукового мислення та методичні засади щодо проведення навчальних занять у вищій школі.

Специфіка такої діяльності у спрямованості на особистісний розвиток викладача, формування його творчого потенціалу. Тому педагогічна майстерність розглядається не лише як рівень професійної діяльності, а як комплекс властивостей особистості викладача, що забезпечує високий рівень самоорганізації і самовдосконалення в професії.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Узагальнюючи все зазначене, ми можемо зробити висновки про значну й особливу структуру психологічних передумов успішної організації навчально-виховного процесу як прояв майстерності педагога у професійній діяльності.

List of References

1. Вакуленко В.М. Інтеграція освіти і науки: історичний аспект / В.М. Вакуленко // Педагогіка вищої та середньої школи. 2016. Вип. 48. С. 106-111. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2016_48_24.
2. Десятов Т.М. Пальчик М.І., Паршина Н.П. Професійні стандарти: теоретичні аспекти і методика: Методичний посібник [За ред. Н.Г. Ничкало]. К.: Видавництво «Арт Економі», 2011. 234с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка: [підручник]. К.: Знання-Прес, 2004. 445 с.
4. Курлянд З.Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності: [навч. посіб.] Одеса: УКМН, 2015. 160 с.
1. Vakulenko, V.M. (2016). *Integration of education and science: historical aspect. Higher and secondary school pedagogy*. 48. 106-111. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2016_48_24.
2. Desyatov, T.M. Palchyk M.I., Parshina N.P. & Nichkalo, (Eds.), (2011). *Professional standards: theoretical aspects and methodology: Methodological guide*. Kyiv: Art Economy Publishing House, 234.
3. Kuzminsky A.I. (2004). *Pedagogy: [textbook]*. Kyiv: Znannia-Press, 445.
4. Kurlyand Z.N. (2015). *The teacher's professional stability is the basis of his pedagogical mastery: [scientific. manual.]*. Odesa: UKMN, 160.

**ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ НА НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

Климова Катерина Яківна,
доктор педагогічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри іноземних мов,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна,
e-mail: klimov999@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0566-404>

Анотація. Мета статті – довести ефективність діалогічної взаємодії у процесі навчання ділової української мови здобувачів нефілологічних спеціальностей ЗВО. Автор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

аналізує психолого-педагогічні, соціально-психологічні та лінгводидактичні праці з проблеми діалогізації освітнього процесу, спираючись на які, забезпечує теоретичні засади діалогічної взаємодії викладача і студентів.

Практична частина дослідження відображає педагогічний досвід автора у використанні діалогів різних типів під час проведення академічних лекцій та практичних занять, у тому числі дистанційно. Автор виокремлює лекцію як провідну форму викладу навчального матеріалу, яка передбачає діалогічну взаємодію. Йдеться про такі види лекцій, як лекції-дискусії, прес-конференції, бінарні лекції, проблемні лекції та інші. Зазначено, що система завдань на практичних заняттях передбачає цілеспрямовану роботу над зв'язними висловлюваннями як основним продуктом мовленнєвої діяльності. У статті акцентовано увагу на об'єктивних факторах, які негативно вплинули на діалогізацію освітнього процесу, і висловлено думку про доцільність пошуку нових способів конструктивної діалогічної взаємодії викладачів і студентів.

У висновках наголошено на педагогічній майстерності викладача університету як консультанта, координатора і водночас суб'єкта діалогічного навчання. Окреслено перспективи наукової проблеми, які полягають в удосконаленні змісту, форм і методів мовної підготовки аспірантів до викладання фахових дисциплін в університеті.

***Ключові слова:** діалогізація навчання української мови, діалогічна взаємодія, освітній діалог, діалогічні вміння, педагогічна майстерність.*

Вступ. Діалог, беручи початок від давньогрецьких агонів, посів належне місце в комунікативному просторі усіх часів і народів – його первинна дефініція як-от: "розмова між двома чи кількома особами" – трансформувалася в усіх сферах суспільного життя: міжкультурний діалог, політичний діалог, "зелений діалог", навчальний діалог тощо. Про важливість діалогічної взаємодії у суспільстві свідчать фразеологізми: "У суперечці народжується істина" (Сократ), "Мила твоя розмовонька: ти мовчиш, а я слухаю", "Тоді дорога спішна, коли розмова потішна" та ін. Діалогізація освітнього процесу наразі є актуальною проблемою вищої освіти: уміння фахівця вести конструктивний діалог (як у професійних умовах, так і в інтимно-сімейній, анонімній, неформальній сферах спілкування) забезпечує його успішний розумовий розвиток, а отже, визначає інтелектуальний потенціал країни в цілому.

Освітній діалог є предметом психолого-педагогічних, соціально-психологічних та лінгводидактичних розвідок. Так, у психолого-педагогічній площині Г. Радчук та З. Адамська визначають *освітній діалог*, по-перше, як форму активного навчання, "метою якої є засвоєння професійних знань на ціннісно-смісловому рівні", і по-друге, "як форму спілкування, в якій вирішуються проблеми розвитку особистості, надання їй психологічної підтримки, що дозволяє розвінчувати стереотипи та вирішувати особистісні проблеми учасників, формувати навички соціальної взаємодії" [4, с. 125].

Соціальна педагогіка досліджує різноманітні аспекти проблеми розвитку соціальної зрілості майбутнього фахівця засобами *діалогічної взаємодії* [1]. Цілком погоджуємося з

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

міркуваннями Я. Галети та Є. Коротаєвої щодо *низки функцій*, притаманних діалогічній взаємодії суб'єктів освітнього процесу, як-от: 1) конкретно пізнавальної (спільні міркування щодо розв'язання проблемної ситуації, спрямовані на розвиток мислення і внутрішнього мовлення); 2) комунікативно-розвивальної (спільна робота в групі/парі, під час якої відбувається розвиток вербальних та невербальних навичок спілкування); 3) соціально-орієнтаційної (діалог оптимізує формування громадянського самоусвідомлення, прагнення до професійної самореалізації) [1, с. 24].

У площині методики навчання мови Е. Палихата вважає основою діалогічної взаємодії "рівноправність позицій співрозмовників з обміну інформацією, що виконується за допомогою мовленнєвих дій, мисленнєвих операцій, лінгводидактичної роботи, з урахуванням мотиву і мовленнєвої інтенції, пам'яті, комунікаційних намірів і з дотриманням мовних норм, комунікаційних якостей мовленнєвої культури, мовленнєвого етикету, використанням паралінгвістичних засобів спілкування і засобів логіко-емоційної виразності" [3, с. 157].

Спираючись на наведені дефініції, окреслимо мету і завдання нашого дослідження – довести ефективність діалогічної взаємодії у процесі навчання ділової української мови здобувачів нефілологічних спеціальностей ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Навчальна дисципліна "Ділова українська мова" спрямована на формування мовнокомунікативної професійної компетентності, тобто такої особистісної якості, яка передбачає досконале володіння літературними нормами у фаховому дискурсі та розвинене чуття мови. З огляду на це система завдань на практичних заняттях передбачає насамперед цілеспрямовану роботу над зв'язними висловлюваннями як основним продуктом мовленнєвої діяльності. Найефективнішою формою цієї роботи, на нашу думку, є *діалог* в усіх його різновидах: діалог-імітація (питання – відповідь...); діалог-обговорення (питання – відповідь – питання...); діалог-пізнання (питання – сукупність відповідей...) [1]. Стисло розповімо про досвід діалогізації навчання під час проведення аудиторних занять в університеті.

Лекція як провідна форма викладу навчального матеріалу передбачає діалогічну взаємодію. Йдеться не лише про такі види лекцій, як лекції-дискусії, прес-конференції, бінарні лекції та інші. Будь-яка інформаційна лекція може набути проблемного характеру, якщо запропонувати здобувачам тезове конспектування за допомогою таблиці "Тема" із такими графами: "Мікротема 1" – "Теза" – "Аргументи" – "Мої запитання, висновки, нові ідеї"; "Мікротема 2" – "Теза" – "Аргументи" – "Мої запитання, судження" і т.д. Четверта графа не є обов'язковою: у кінці лекції окремі студенти можуть поставити запитання, висловитися щодо проблеми і отримати відповідь викладача/інших студентів. Для такого діалогу залишаємо, як правило, 5-7 хвилин заняття. Колективні висновки, без сумніву, сприяють закріпленню теорії, а також готують першокурсників до науково-дослідної роботи.

Вже на першому *практичному занятті* пропонуємо студентам протягом усього періоду вивчення дисципліни *розвивати чуття мови* – уміння помічати і коректно (не

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

перебиваючи одногрупника на півслові) виправляти мовні помилки і мовленнєві недоліки у своєму та чужому мовленні. Для цього використовуємо репліку: "Пробачте, але мушу відредагувати Ваше висловлювання. Вважаю, потрібно сказати так:...". Відповіддю може бути фраза на кшталт: "Дякую, колего, за слухне зауваження". Це завдання перетворюється на дидактичну гру, стимулом в якій є додаткові бали, виставлені викладачем.

В умовах *дистанційного навчання*, яке з об'єктивних причин поширилося в період пандемії та війни в Україні, діалогічна взаємодія на заняттях з ділової української мови трансформувалася: "живе вербальне та невербальне спілкування" в аудиторії поступилося мережевому, подеколи із відсутністю відео. Хоча ці зміни, на наш погляд, є викликом діалогізації освітнього процесу, доцільно шукати нові способи конструктивної діалогічної взаємодії викладачів і студентів. Такими методами та прийомами вважаємо лекції-конференції (за зразком науково-практичних), а також різноманітні рольові ігри (на кшталт "Сценки з професійного життя", "Моя телепередача", "Змагання риторів"); ефективні такі форми групової роботи, як-от: брейн-ринги з української мови, мовно-літературні квести, лайфхаки. Формат конференції у Zoom, наприклад, цілком прийнятний для діалогічної взаємодії: навіть за відсутності звуку студенти можуть користуватися чатом для відповідей чи запитань, комфортно демонструвати презентації, відеоролики, проводити відеоекскурсії тощо.

Проміжною формою перевірки рівня сформованості знань, умінь і навичок із ділової української мови, поряд із модульною контрольною роботою (дисципліна розрахована на чотири навчальних модулі), може стати *колоквіум* як бесіда викладача зі студентами. На останньому практичному занятті здобувачі по черзі викладають зміст ключових теоретичних питань, винесених на іспит. Джерелом є прослухані лекції, рекомендована основна та додаткова література з курсу, самостійно знайдені матеріали. Зазначимо, що під час зимової екзаменаційної сесії 2022/2023 н.р. результати підсумкового оцінювання нефілологів виявилися кращими у тих групах, де було проведено колоквіум: із 8-ми груп екзаменованих (167 осіб) в 4-х експериментальних групах 19 студентів склали іспит на "відмінно", 5 мали незадовільну оцінку; в інших 4-х групах результати становили відповідно 10 і 9 осіб. Слід зауважити, що вхідне діагностування, проведене на початку навчання, засвідчувало приблизно однаковий рівень знань з української мови в усіх названих групах.

Висновки. Таким чином, діалогічна взаємодія на заняттях з ділової української мови сприяє формуванню в майбутніх фахівців *діалогічних умінь*, до яких відносять насамперед "здатність адекватно сприймати діалогічне мовлення та вести діалог із дотриманням вимог українського мовленнєвого етикету" [2, с. 106–107]. Йдеться, зокрема, про вербальні вміння перетворити деструктивний конфлікт на конструктивний, про використання формул мовленнєвого етикету у типових ситуаціях професійного спілкування: привітання/прощання/побажання, прохання/згода/відмова, вибачення, відповідь на комплімент та ін.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Окрім того, варто взяти до уваги, що консультативно-координувальна функція викладача як учасника діалогів потребує високого рівня *педагогічної майстерності*, коли у відведений академічний час вдається досягти максимальних результатів. Як слушно зазначає Г. Радчук, "діалог передбачає перетворення дій викладача із самодостатніх, монологічно замкнених на рівні професійного покладання цілей і зовнішніх стосовно навчальних дій студента – у спільну зі студентами пізнавальну діяльність" [5, с. 108]. Перспективи досліджень проблеми діалогізації вбачаємо в удосконаленні змісту, форм і методів мовної підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти до викладання фахових дисциплін в університеті.

List of References

1. Haleta Ya.V. [Dialohizatsiia pedahohichnoi vzaiemodii vykladacha i studenta yak umova rozvytku sotsialnoi zrilosti maibutnoho vchytelia] / Yaroslav Volodymyrovych Haleta // Naukovi zapysky TsDPU. Serii: Pedahohichni nauky = Research Bulletin. Series: Pedagogical Sciences / red. kol.: V.F. Cherkasov [ta in.]. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vynnychenka, 2020. Vyp. 186. S. 23-29.
2. Haliabarda N.V. [Spivvidnoshennia teorii i praktyky u protsesi vyvchennia syntaksysu dialohichnoho movlennia studentamy-ekonomistamy] [Elektronnyi resurs] / N.V. Haliabarda // Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Ser. Pedahohika. 2010. № 2. S. 104–108.
3. Palykhata E.Ya. [Pourochna rytoryzatsiia navchalnoho protsesu z ukrainskoi movy v umovakh zahalnoosvitnoi shkoly] / E.Ya. Palykhata // Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: kolektyvna monohrafiia. – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 154–162.
4. Radchuk H., Adamska Z. [Osobystisna hotovnist vykladachiv vyshchoi shkoly do dialohizatsii osvitnoho protsesu] // Psykholohiia. Humanitarium. 2019. Tom 43, Vyp. 1. S. 122-130. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17534/1/Radchuk_Adamska.pdf
5. Radchuk H. [Dialoh yak mekhanizm aksiogenezu osobystosti v protsesi vyshchoi profesiinoi osvity] / H.K. Radchuk // Psykholohiia osobystosti. 2017. № 1. S. 103-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2017_1_16

**МЕДІА-КОНТЕНТ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Нагрибельна Інна Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
та інноваційної педагогіки ХДМА
м. Херсон, Україна
innanagribelna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6393-3754>

***Анотація.** Представлений матеріал висвітлює перспективний напрям проблеми формування культури українського мовлення у здобувачів вищої освіти. Актуальність порушеної проблеми зумовлена потребою дослідження та практичного використання на заняттях з української мови ефективних засобів навчання. У дослідженні акцентовано увагу на таких ресурсах, робота з якими була би для здобувачів практично корисною, цікавою та такою, що стимулює до пошуку нової інформації. **Метою** наукового пошуку визначено дослідження освітнього потенціалу медіа-контенту у процесі формування культури українського мовлення у здобувачів вищої освіти, зокрема майбутніх фахівців морської галузі.*

***Результати** дослідження визначаються тим, що висвітлено навчальний медіа-контент, засобом якого приділяється увага правильному наголошуванню слів, вживанні словесних етикетних формул тощо. Визначено, що викликають інтерес у курсантів і ролики з ресурсів YouTube, TikTok, за допомогою яких на знятті фіксуються помилки у мовленні. У подальшому акцентується увага на практиці правильного вживання унормованих конструкцій звертання/процання/знайомств тощо.*

***Висновки** полягають у тому, що досліджено освітній потенціал медіа-контенту у процесі формування культури українського мовлення здобувачів вищої освіти; означено дидактичну мету медіа-контенту в процесі формування культури українського мовлення ЗВО; висвітлено практику дистанційного використання медіа-ресурсу на заняттях з української мови засобом використання ресурсу LMS Moodle KSMA.*

***Ключові слова:** медіа-контент; фахівці морської галузі; культура українського мовлення; методична інноватика.*

Вступ. Культура мовлення здобувача вищої освіти є не тільки показником його загальної освіченості, а й однією з компетентностей сучасного випускника вишу. Формування мовної особистості, яка демонструє вміння грамотного спілкування в різних комунікативних ситуаціях (від побутових до професійних) – це одна з освітніх задач у ЗВО. З огляду на означене актуалізується потреба у застосуванні методичної інноватики, яка би

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ефективно сприяла формуванню культуромовної компетентності сучасного здобувача вищої освіти.

Усвідомлення цих факторів вплинуло на **постановку проблеми дослідження**: використання медіа-контенту у процесі формування культури українського мовлення у здобувачів вищої освіти. **Актуальність** порушеної теми зумовлена потребою дослідження та практичного використання на заняттях з української мови ефективних дидактичних засобів. Мова йде про такі ресурси, робота з якими була би для здобувачів не тільки практично корисною, а й цікавою, стимулюючою до пошуку нової інформації.

Аналіз останніх джерел та публікацій свідчить про те, що у науковій площині порушується проблема методичної інноватики, добору активних методів навчання української мови та е-дидактики в процесі вивчення української мови у виші. Науковий інтерес до порушеної проблеми підтверджується авторитетним доробком І. Дичківської, О. Горошкіної, К. Климової, І. Нагрибельної, А. Найдюнової та ін. [1-4]. Студіювання джерельної бази свідчить, про те, що роль медіа-контенту в освітньому процесі не викликає сумнівів, проте його практичне використання описано в підготовці майбутніх учителів, фахівців дошкілля, журналістів тощо. Нам видається, що практична значущість застосування медіа-контенту в освітньому процесі майбутніх фахівців морської галузі є недооціненою та потребує дослідження.

Логіка порушеної проблеми зумовлює **мету** наукового пошуку, яку вбачаємо в дослідженні освітнього потенціалу медіа-контенту у процесі формування культури українського мовлення у здобувачів вищої освіти. **Завдання дослідження**: репрезентувати досвід застосування медіа-контенту на заняттях з української мови в процесі підготовки майбутніх фахівців морської галузі; означити навчальну мету медіа-контенту в у процесі формування культури українського мовлення ЗВО; висвітлити практику дистанційного використання медіа-ресурсу на заняттях з української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Культура мовлення сучасного здобувача вищої освіти є індикатором його освіченості, володіння нормами української мови та професіоналізму. Такий «еталон» мовної особистості здобувача вищої освіти не досягається одномоментно. Це результат системної роботи, яка включає в себе багато чинників. У дослідженні виокремлюємо такі: рівень володіння українською мовою; мовні практики у відповідному середовищі; збагачення словникового запасу новою лексикою та етикетними конструкціями; уникнення інтерферентного впливу інших мов тощо.

Аналіз наукової літератури та власний досвід викладацької діяльності переконують в тому, що для формування культуромовної компетентності майбутніх фахівців морської галузі на всіх заняттях з курсу «Українська мова» доцільно передбачати блок «Культура мовлення». Обов'язковість такого елемента в структурі заняття має свої переваги: системність; створення умов для постійного насичення мовлення новими словесними конструкціями вітання, привітання, прощання, знайомства, ведення ділової бесіди тощо. Максимально ефективним такий блок роботи в структурі заняття буде за умови унаочнення

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

комунікативних ситуацій, в яких конкретні слова/конструкції вживаються. Для візуалізації конкретних комунікативних ситуацій на заняттях з української мови для здобувачів вищої освіти-майбутніх фахівців морської галузі використовуємо освітній потенціал українського медіа. З цією метою доцільним є перегляд та подальший аналіз фрагментів промов відомих публічних спікерів (журналістів, викладачів, політиків, громадських діячів тощо).

Окремої уваги заслуговує навчальний медіа-контент, засобом якого приділяємо правильному наголошуванню слів, вживанні словесних етикетних формул тощо. Викликають інтерес у курсантів і ролики з ресурсів YouTube, TikTok, за допомогою яких «розбираємо» помилки у мовленні та вчимося вживати правильно унормовані конструкції звертання/прощання/знайомств тощо.

Дистанційний формат навчання вніс свої корективи у специфіку освітнього процесу майбутніх моряків. Згодні з тим, «...що сучасне освітньо-цифрове середовище має великий потенціал та оперує набором різноманітних сервісів» [3, с. 156]. Водночас, реалізуючи освітню діяльність на платформі LMS Moodle KSMA, ми передбачили можливості для ознайомлення здобувачів з навчально-ігровим медіа контентом з культури українського мовлення. Технічні параметри ресурсу LMS Moodle KSMA дозволяють «підвантажувати» відео-файли або за допомогою URL-покликань демонструвати відповідний медіа-контент під час зняття. Такі форми роботи викликають інтерес у курсантів, стимулюють їх бути уважними, формулюючи власну думку. Як свідчать дані опитування після вивченого модуля, самі здобувачі освіти зазначають, що «...після таких невеликих за часом, але містких за обсягом медіа-демонстрацій, починають більше слідкувати за культурою власного мовлення та прагнуть говорити грамотно, відповідно до конкретних комунікативних ситуацій».

У процесі опанування курсу «Українська мова» в дистанційному форматі приділяємо увагу культурі вживання етикетних форм в різних комунікативних ситуаціях. Проілюструємо алгоритм дій на цьому етапі заняття:

1. Створення проблемної навчальної ситуації щодо культури вживання формул вітання/привітання зі святами/звертання тощо.
2. Перегляд навчального медіа-контенту з подальшими аналізом власних мовленнєвих помилок.
3. Моделювання комунікативної ситуації, що передбачає практичне закріплення проаналізованих словесних конструкцій.

Візуалізуємо навчальний медіа-контент «Культура мовлення» засобом демонстрації скрін-фрагментів.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

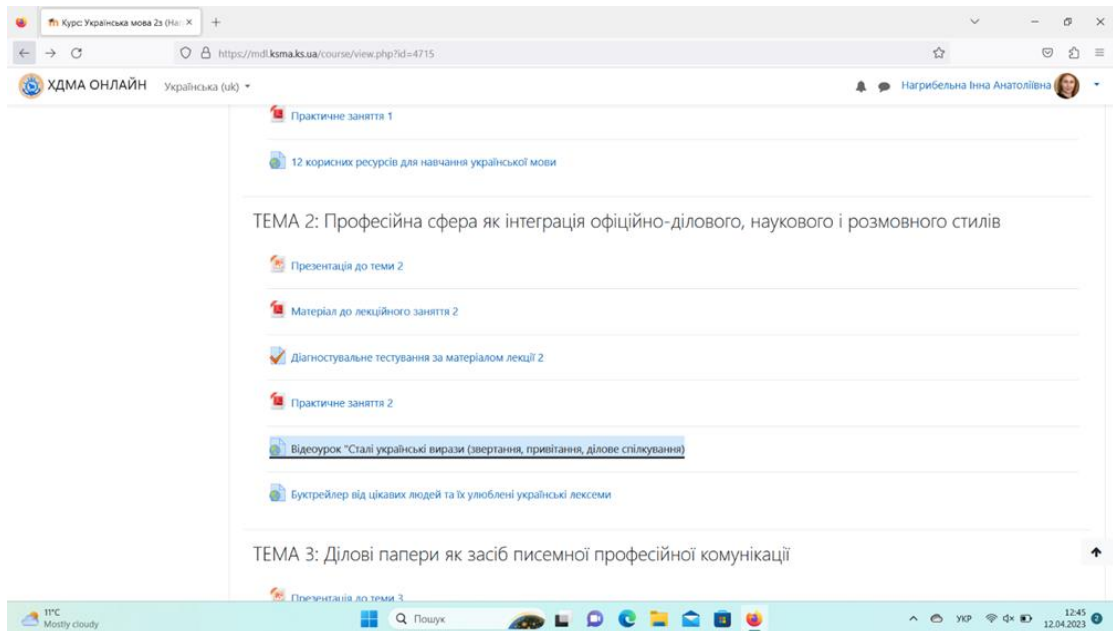
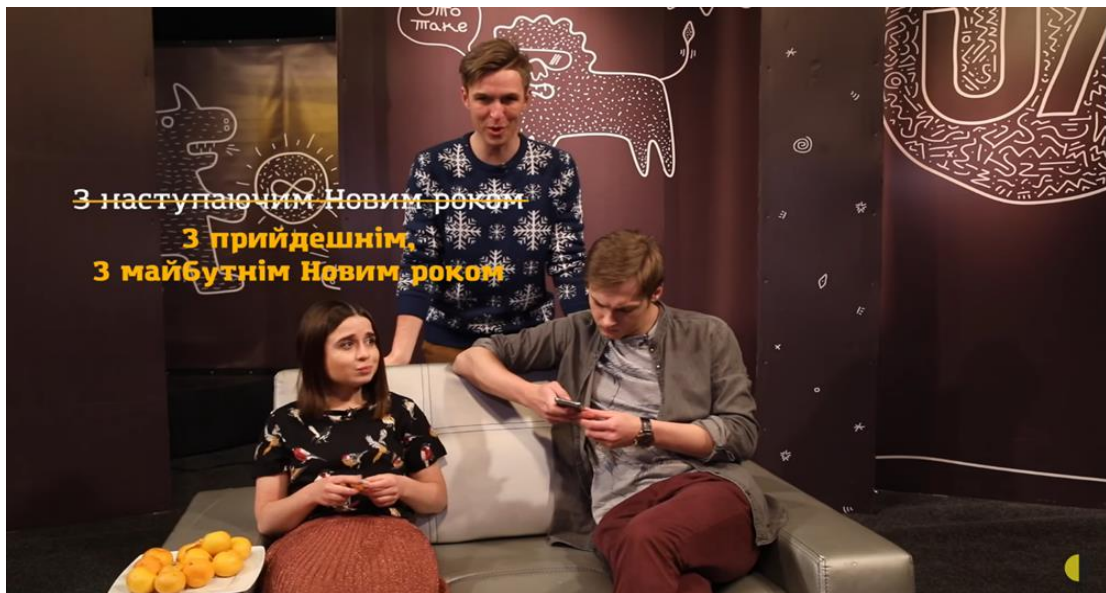


Рис.1-Візуалізація сторінки курсу «Українська мова» на платформі LMS Moodle KSMA



АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Рис.2-Візуалізація навчального відео-контенту «Лайфхак: як привітати українською» на ресурсі YouTube

Використання медіа-контенту з навчальною метою має якісний освітній потенціал. Він не тільки виконує свою основну функцію-формування культуромовної компетентності, а й сприяє створенню емоційної атмосфери на занятті, активізує творчо-пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти.

Висновки. У результаті дослідження освітнього потенціалу медіа-контенту у процесі формування культури українського мовлення здобувачів вищої освіти було з'ясовано:

- наявність авторитетного наукового підґрунтя, що свідчить про актуальність порушеної проблеми у сучасній освітній площині;
- репрезентовано практичний досвід застосування медіа-контенту з ресурсів YouTube, TikTok (аналіз мовлення публічних спікерів, моделювання комунікативних ситуацій, що потребують доцільного вживання етикетних конструкцій тощо) на заняттях з української мови в процесі підготовки майбутніх фахівців морської галузі;
- означено дидактичну мету медіа-контенту в процесі формування культури українського мовлення ЗВО;
- висвітлено практику дистанційного використання медіа-ресурсу на заняттях з української мови засобом використання ресурсу LMS Moodle KSMA.

Репрезентована наукова розвідка не вичерпує усіх аспектів проблеми культури українського мовлення в підготовці сучасного здобувача вищої освіти, а є ілюстрацією одного з перспективних напрямів у її дослідженні.

List of References

1. Dychkivska, I.M. (2004). Innovative pedagogical technologies: textbook. Kyiv: Akademizdat.
2. Klimova, K. J. (2010). Theory and practice of formation of linguistic and communicative professional competence of students of non-philological specialties of pedagogical universities: monograph. Zhytomyr: Ruta.
3. Nahrybelna I.A. (2021). Teaching the Ukrainian language to future specialists in the maritime industry by means of digitalization. Pedagogical Sciences, 94, 151-157.
4. Naydenova A.V. Intellect-maps as a tool for effective work with information. URL: <https://ru.calameo.com/books/004373434dec4e2bf2b83>.

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Давидченко Інна Дмитрівна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна
E-mail: davidchenkoid@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-6255>

***Анотація.** У статті розкрито предмет, завдання та мету вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія» у закладах вищої освіти. Освітній компонент «Лінгвокультурологія» спрямований на те, щоб сформуванню уявлення про універсальне та культурноспецифічне в процесах комунікації, надати інструментарій, що допоможе аналізувати мовну і комунікативну поведінку учасників спілкування, продемонструвати можливі зони комунікативних невдач. Програма освітнього компонента «Лінгвокультурологія» передбачає формування знань, умінь, здатності до спілкування в культурі і з культурою; здатності до відтворення в культурі, до самовідтворення в ній. Зміст програми передбачає ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами лінгвокультурології, лінгвоконтентології, культури мовлення, міжкультурної комунікації, символіки, образно-виражальною системи рідної мови.*

Лінгвокультурологія орієнтована на вивчення національно-культурної складової, мовної картини світу, мовної особистості з її компетенційними можливостями, отож постає потреба опрацювання проблематики національного психотипу, ментефактів, бачення рідної культури в собі в цій культурі.

***Ключові слова:** лінгвокультурологія, лінгвокультурологічна компетентність, освітній компонент, здобувач вищої освіти.*

Вступ. Завданням педагогічного закладу вищої освіти є формування особистості здобувача вищої освіти як суб'єкта навчальної діяльності та його всебічна підготовка до безперервного процесу освіти, саморозвитку та самовдосконалення.

У 90-х роках ХХ століття мовознавці нарешті усвідомили, що за науковими концепціями, гіпотезами, категоріями, моделями та схемами повністю зник сам творець та носій мови – особистість. І найголовніше: поміж граматичних абстракцій, термінів заблукала душа народу, його неповторний дух, унікальне культурне багатство.

Предмет вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія» складають одиниці мови і дискурсу, які володіють культурно-значущим наповненням, що є тим

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

своєрідним каналом, за допомогою якого видається можливим увійти в культурно-історичний пласт певного ментальнолінгвального комплексу; культурні семи, фон, традиції, процес, простір, концепти, ментальність та етикет. Мова та культура є діалектичною єдністю. Лінгвокультурологічні студії приділяють пильну увагу різноманітним проявам культури народу в мові та мовленні.

Актуальність пошуку шляхів розв'язання проблеми вивчення лінгвокультурології посилюється необхідністю подолання виявлених суперечностей між: актуалізацією потреби сучасного суспільства в оптимальному рівні міжкультурної взаємодії та недостатністю наукових досліджень, що закладають теоретичні основи лінгвокультурологічної компетентності педагогів; значним потенціалом змісту освітнього процесу закладу вищої освіти щодо підготовки здобувачів вищої освіти та недостатнім науково-методичним забезпеченням процесу вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія»; необхідністю застосування сучасних інноваційних форм, методів і технологій підвищення готовності здобувачів вищої освіти до професійної діяльності у педагогічних закладах освіти й недостатнім інформаційним та технологічним забезпеченням зазначеного процесу.

Українські вчені П. Житецький, І. Огієнко, В. Сімович, І. Франко, В. Чапленко, Ю. Шевельов, досліджуючи взаємозв'язки мови, літератури й національної культури, стверджували перспективність їх вивчення в єдності духовного поступу як вираження ментального світу українців. У працях В. Ващенка, П. Гриценка С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Кононенка М. Кочергана, Ф. Медведєва, В. Склярєнка, Н. Сологуб, І. Чередниченка та інших українська мова розглядається як скарбниця національної культури, а культура – як чинник формування нових явищ і процесів.

Метою дослідження є розкрити предмет, завдання та мету вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія» у закладах вищої освіти. Завданням дослідження визначено уточнення змісту поняття «лінгвокультурологія».

Розкриття закономірностей розвитку мови як певної системи, тобто такого розвитку, за якого здійснюється повний взаємозв'язок і взаємозалежність розвитку окремих елементів структури мови – фонетичних, граматичних та лексичних:

- аналіз зв'язку, що існує між історією українського народу й історією української мови; цей зв'язок може бути чітко показаний різними фактами розвитку словникового складу української мови;

- вироблення у здобувачів вищої освіти умінь спостерігати певні мовні явища й встановлювати між ними історичні зв'язки; це має виключно важливе значення для здобувачів вищої освіти як майбутніх фахівців закладів освіти, оскільки вони у своїй діяльності повинні вміти науково обґрунтовувати те чи інше мовне явище та правильно пояснювати його вихованцям різного віку;

- ознайомлення здобувачів вищої освіти із певним фактичним матеріалом із історії розвитку фонетики, граматики та словникового складу української мови, завдяки чому формуватиметься база для вироблення наукового погляду на розвиток мови.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тобто, наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд із міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної багатющої, високодуховної культури (фольклор, пам'ятки архітектури та культури, заповідні місця тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. На рубежі тисячоліть на стику лінгвістики й культурології виникає нова наука – лінгвокультурологія, предметом дослідження якої стають ознаки культури народу, які відбилися і закріпились у мові [2].

Аналіз як вітчизняних, так і зарубіжних наукових праць визначив, що мовознавство утворило протягом другої половини ХХ та початку ХХІ століть численні лінгвістичні освітні компоненти, які баланують на межі різних гуманітарних, соціологічних, а інколи й точних, наук. Виділимо основні такі освітні компоненти: 1) лінгвістика + соціологія = соціолінгвістика; 2) лінгвістика + соціопсихологія = соціопсихолінгвістика; 3) лінгвістика + психологія = психолінгвістика, психосемантика, психологія мовлення; 4) лінгвістика + етнопсихологія = етнопсихолінгвістика; 5) лінгвістика + етнологія, країнознавство = етнолінгвістика, лінгвокраїнознавство; 6) лінгвістика + етносеміотика = етнолінгвосеміотика; 7) лінгвістика + семіотика = лінгвосеміотика; 8) лінгвістика + семіотика культури = лінгвосеміотика культури; 9) лінгвістика + соціокультурологія = соціолінгвокультурологія; 10) лінгвістика + культурологія = лінгвокультурологія.

Термін «лінгвокультурологія» став вживатися в останнє десятиліття в працях фразеологічної школи, очолюваної В. Телії, зокрема праць А. Арутюнової, В. Воробйова, В. Маслової, Ю. Степанова, В. Шаклеїна та інших. На сьогодні розуміння цього терміна не можна вважати усталеним із огляду на те, що цей напрям лінгвістики не виокремився в міждисциплінарну науку. Існує кілька підходів до його розуміння.

Отже, не можемо не погодитися з В. Кононенко, який вважає, що українська лінгвокультурологія орієнтована на вивчення національно-культурної складової, мовної картину світу, мовної особистості з її компетенційними можливостями, тож постає потреба опрацювання проблематики національного психотипу, ментефактів, бачення рідної культури в собі в цій культурі [4].

У посібнику В. Кононенка «Українська лінгвокультурологія» [4] сказано: «До ідеї вивчення культури через мову, мовну діяльність дійшли дослідники різних напрямів – філософи, мовознавці, культурологи: Л. Вітгенштейн, Н. Бор, А. Брюкнер, М. Бердяєв, В. Вернадський та інші вчені... У дослідженнях М. Бахтіна, Ю. Лотмана, В. Іванова, В. Топорова, Н. Арутюнової, А. Вежбицької, Я. Мукаржовського, В. Русанівського культура в «дзеркалі мови» дістала своє тлумачення як феномен людського буття, форма мислення.

Лінгвокультурологію можна розглядати як взаємодію кількох наук: лінгвістики, етнографії, культурології, філософії [3, с. 81; 6, с. 40].

Лінгвокультурологія вивчає фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної й матеріальної культури народу, тобто культурно значущої інформації збереженої у колективній пам'яті народу символічних способів матеріального й духовного

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

усвідомлення світу певним етносом, відтворених у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті [5, с. 254].

На сьогодні в лінгвокультурології виокремилося декілька напрямів: лінгвокультурологія окремої соціальної групи, етносу, яка досліджує конкретну лінгвокультурну ситуацію; діахронічна лінгвокультурологія, яка вивчає зміни лінгвокультурного стану етносу в певний період часу; порівняльна лінгвокультурологія, яка досліджує лінгвокультурні особливості різних етносів, а також особливості менталітету певного етносу з позиції носіїв мови і культури; лінгвокультурна лексикографія, яка займається укладанням лінгвокраїнознавчих словників [1].

Таким чином, освітній компонент «Лінгвокультурологія» спрямований на те, щоб сформуванню уявлення про універсальне та культурноспецифічне в процесах комунікації, надати інструментарій, що допоможе аналізувати мовну і комунікативну поведінку учасників спілкування, продемонструвати можливі зони комунікативних невдач.

Метою освітнього компонента «Лінгвокультурологія» – сприяти формуванню національно-мовної особистості, навчити здобувачів вищої освіти професійного мовлення, збагатити словник термінологічною, фаховою лексикою; підвищити загальномовний рівень майбутніх вихователів, формувати практичні навички ділового усного й писемного спілкування в колективі, розвивати комунікативні здібності, сприяти засвоєнню здобувачами вищої освіти освітнього компонента, завдань культурології, лінгвоконцептології як інтегрованих мовознавчих наук і дати поняття про мовну картину світу, коди культури, категорії дискурсу, тексту, образи, оцінки, асоціації, лінгвокультурему, найновіші посібники, підручники; домогтися засвоєння здобувачами вищої освіти поняття концепту, його типів, видів, сформуванню методик концептуального аналізу; дати поняття про мовні символи, етносимволіку, показати відбиття у них менталітету, вірувань, уявлень, звичаїв, обрядів українців; показати духовні аспекти рідної мови (через призму міжкультурної комунікації, холистичного, ноосферного підходів; розкрити мелодику, пісенність рідного слова, національні особливості мовленнєвого етикету; сформуванню мовну, етнокультурознавчу компетенцію, культуру мовлення майбутніх вчителів, патріотизм, повагу до культури інших народів, націй.

Мета пов'язана зі створенням умов для формування особистісно значущого досвіду індивідуальної та спільної діяльності при вирішенні педагогічних завдань, для формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти.

Освітній компонент «Лінгвокультурологія» спрямований на поглиблення знань майбутніх фахівців освіти про лінгвістичні аспекти рідної культури і світових надбань у цій галузі. Програма передбачає формування знань, умінь, здатності до спілкування в культурі і з культурою; здатності до відтворення в культурі, до самовідтворення у ній. Зміст програми передбачає ознайомлення здобувачів освіти з основами лінгвокультурології, лінгвоконцептології, культури мовлення, міжкультурної комунікації, символіки, образно-виражальної системи рідної мови. Блок самостійної роботи включає виконання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

здобувачами вищої освіти індивідуальних завдань (рефератів, наукових статей, аналіз, реферування літератури, пошук в Інтернеті тощо).

Завдання: вивчення теоретичних засад нормативності української літературної мови; вироблення навичок правильного вживання різних мовних засобів залежно від сфери та мети спілкування; формування уявлення про професіоналізм, компетентність, лінгвокультурологічну компетентність здобувачів вищої освіти; проаналізувати сучасний стан цієї проблеми в педагогічній теорії та практиці й визначити можливі способи її розв'язання.

Об'єкт лінгвокультурології: дослідження взаємодії мови, яка є транслятором культурної інформації, культури, з її настановами та перевагами і людини.

У посібнику В. Кононенка «Українська лінгвокультурологія» визначено такий об'єкт лінгвокультурології: «...встановлення взаємних зумовленостей культури й мови залежно від культурологічної і мовної компетенції людини – носія цієї мови та цієї культури. Предметним наповненням лінгвокультурології є передусім тексти в їхніх різновидах і виявах з урахуванням духовно-концептуальних, образно-метафоричних, символічних та інших знань... У цій «культуро-творчій» спрямованості мови проглядаються аспекти лінгвістичного аналізу, що спираються на категорії поняття, значення, смислу, образу, дискурсу, тобто логіко-когнітивного вивчення мови. Складні процеси участі культури утворені мовного середовища потребують опрацювання таких проблем, як, скажімо, культурна семантика мовних одиниць, культурно-мовна компетенція носія мови» [4].

Після вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія» здобувач вищої освіти повинен знати: предмет, мету вивчення, завдання та значення курсу; основні педагогічні поняття «професіоналізм», «компетентність», «професійна майстерність», «лінгвокультурологія»; лексичні норми сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні; синтаксичні норми сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні; лінгвокультурологічні норми сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні; терміни, професіоналізми та фразеологію майбутнього фаху; особливості професійного спілкування; основи культури професійного мовлення; етикет ділового спілкування; вміти: самостійно та вільно орієнтуватися в науково-теоретичних засадах лінгвокультурології; обґрунтовувати власну думку щодо дискусійних проблем лінгвокультурології; володіти культурою діалогу та полілогу; уживати фахову українську термінологію в різноманітних комунікативних процесах; уміти послуговуватися загальномовними та спеціальними словниками; брати участь у процесі ділового спілкування; готуватися до публічного виступу; дотримуватись етикету спілкування; прогнозувати, конструювати й моделювати роботу по створенню проєктів особистісного професійного зростання та всебічного розвитку; виробити навички: аналізу переваг і помилок формування лінгвокультурологічної компетентності у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти; реалізації власного потенціалу в процесі формування

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

лінгвокультурологічної компетентності; формування лінгвокультурологічної компетентності в процесі професійного вдосконалення та всебічного розвитку на практиці.

Вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія» спрямовано на формування таких компетентностей:

1) здатність компетентно розв'язувати складні задачі й проблеми в організації та моніторингу освітнього процесу в системі освіти або в процесі навчання фахівців із педагогічної освіти в закладах вищої освіти, що передбачає проведення досліджень, та / або здійснення інновацій у ситуаціях, що характеризуються невизначеністю умов і вимог (ІК);

2) здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі української мови та літератури, іноземної мови, історії в закладах середньої та вищої освіти, практиці навчання, діяти соціально, відповідально та свідомо (КЗ-1);

3) здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення слов'янських народів на основі розуміння їх історії, знання матеріального й духовного буття, закономірностей розвитку літератур, їх місця у системі світових літератур; здатність орієнтуватися в українському літературному процесі на тлі світового (від давнини до сучасності), уміння використовувати здобутки українського письменства для формування національної свідомості, культурного кругозору здобувачів вищої освіти, їхньої моралі, ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві, генерувати нові ідеї, бути критичним і самокритичним; здатність аргументувати прихильність до певних наукових гіпотез щодо території та часу формування мов, культур та літератур світу, спорідненості мовних явищ; здатність критично осмислювати власні досягнення в опануванні освітнього компонента (КЗ-2);

4) здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел, виявляти, ставити та вирішувати проблеми, проведення досліджень на відповідному рівні (КЗ-3);

5) здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (КЗ-4);

6) здатність працювати в команді та автономно (КЗ-5);

7) цінування та повага різноманітності та мультикультурності (КЗ-6);

8) здатність формування лінгвокультурологічної компетентності у закладах вищої освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій (КС-1);

9) здатність здійснювати методичний супровід формування лінгвокультурологічної компетентності у закладі вищої освіти (КС-2);

10) здатність до психолого-педагогічного керівництва особистісним розвитком дітей раннього і дошкільного віку, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами під час формування лінгвокультурологічної компетентності (КС-3);

11) здатність створювати та впроваджувати в практику наукові розробки, спрямовані на підвищення якості освітньої діяльності та освітнього середовища в системі дошкільної, початкової, вищої зокрема, інклюзивної освіти під час формування лінгвокультурологічної компетентності (КС-5);

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

12) здатність здійснювати просвітницьку діяльність щодо формування лінгвокультурологічної компетентності з метою підвищення психолого-педагогічної компетентності вихователів, викладачів, батьків, громадськості (КС-6);

13) здатність до організації співпраці закладу освіти з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців до партнерства з батьками (КС-7);

14) здатність до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації в професійній діяльності та до конкурентної спроможності на ринку праці (КС-9);

15) здатність до оволодіння технологіями дистанційного навчання з використанням різних платформ та інструментів під час формування лінгвокультурологічної компетентності (КС-11).

Вивчення курсу спрямоване на досягнення таких програмових результатів навчання:

1) знати основні функції й закони розвитку, сучасні наукові досягнення в галузі теорії та історії лінгвокультурології, іноземної мови, історії в закладах середньої та вищої освіти, практиці навчання, критично осмислювати концептуальні засади, цілі, завдання, принципи функціонування освіти в Україні (ПРН 1);

2) ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової мови, літератури, лінгвокультурології, етимологічних словників, історичних словників, перекладних словників, енциклопедій, електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, упорядковувати, класифікувати й систематизувати; розрізняти епохи (періоди) за їх сутнісними характеристиками, впроваджувати інформаційні та комунікаційні технології і генерувати нові ідеї в організації освітнього процесу закладів освіти різного типу (ПРН 2);

3) організовувати процес свого навчання й самоосвіти, окреслювати персональні завдання перспективних філологічних, лінгвокультурологічних досліджень в контексті індивідуальної освітньої траєкторії; ефективно спілкуватися в колективі, науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступати перед аудиторією, дотримуватися культури поведінки й мовленнєвого спілкування, встановлювати взаємодію з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців та батьками з метою забезпечення якості освіти, реалізації дослідницьких та інноваційних проєктів (ПРН 3);

4) розуміти фундаментальні принципи буття етносів, виявляти світоглядну систему, закладену в мовній картині світу, аналізувати й порівнювати результати педагогічного впливу на індивідуальний розвиток особистості в різних видах діяльності (ПРН 4);

5) співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій на засадах мовної, культурної, національної, релігійної толерантності, організувати методичний супровід освітньої діяльності в мультикультурному середовищі закладу освіти для формування поваги до різних національностей та здатності до взаємодії (ПРН 5);

6) використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих задач і проблем професійної діяльності, у тому числі створювати власний інформаційний аудіовізуальний продукт з метою систематизації наукових

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

відомостей із лінгвокультурології, презентації результатів власних наукових досліджень, оптимізації процесу педагогічної взаємодії, здійснювати психолого-педагогічне керівництво індивідуальним розвитком особистості (ПРН 6);

7) розуміти основні проблеми лінгвокультурології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів, знати і використовувати в практичній діяльності законодавчу базу освіти (ПРН 7);

8) виявляти та відтворювати в практичній діяльності передовий педагогічний досвід та результати досліджень в галузі лінгвокультурології (ПРН 8);

9) застосовувати в професійній діяльності сучасні дидактичні та методичні засади викладання лінгвокультурологічних освітніх компонентів і обирати відповідні технології та методики (ПРН 9);

10) володіти уміннями й навичками аналізу, прогнозування, планування, організації освітнього процесу в закладі освіти з урахуванням принципів дитиноцентризму, здоров'язбереження, інклюзії, розвивального навчання, особистісно-орієнтованого підходу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії (ПРН 10).

Вивчення сукупності репрезентованих тем спецкурсу безпосередньо сприятиме розкриттю феномена лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти.

Основні ідеї вивчення освітнього компонента «Лінгвокультурологія»: варіативність у виборі шляхів формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти; діалектичні свободи діяльності, стандарт дій у педагогічному процесі, технологічність процесу освіти; прогнозування успішності власної педагогічної діяльності на її різноманітних етапах формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти; поєднання пізнавальних процесів з творчою навчально-педагогічною діяльністю, яка має індивідуальний і колективний характер.

Методи навчання: проблемна лекція, лекція-диспут, лекція-конференція. Практичні та лабораторні заняття у формі ділової гри, моделювання педагогічної ситуації; робота в Інтернеті, написання конспектів уроків з мови, розробка нових концепцій програм, підручників з мови.

Методи оцінювання: поточне тестування; оцінка за навчальний проєкт. Початковий контроль здійснюється на практичних заняттях. Включає в себе перевірку теоретичного матеріалу, що набувається здобувачами вищої освіти в процесі засвоєння лекційного курсу та вивчення інших освітніх компонентів, що проводиться методом фронтального опитування або написанням контрольної чи самостійної роботи. Поточний контроль здійснюється на практичних заняттях і охоплює: усне опитування згідно з розробленими викладачем методичними рекомендаціями; контрольні запитання, що охоплюють складні випадки мовного оформлення документації; систему тренувальних вправ і творчих завдань; картки ущільненого опитування.

Діагностика навченості здобувачів вищої освіти – обов'язковий складник освітнього процесу, за допомогою якого визначають досягнення поставлених цілей. Діагностика

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

включає різні форми контролю, за допомогою яких вимірюють та оцінюють знання і навички здобувачів вищої освіти.

У процесі вивчення освітнього компонента застосовують такі види контролю: попередній, поточний, повторний, періодичний, підсумковий, залік, екзамен.

Форми перевірки різноманітні: тестування, надання усних та письмових завдань, опитування, освітні ситуації тощо.

Форми та методи контролю обирає викладач з урахуванням обраної ним загальної методики викладання курсу, індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти і специфіки їхньої професійної підготовки.

О. Селіванова вважає, що поширеність дослідницьких інтересів лінгвокультурології не лише на етнічну культуру і її відбитки в мові й мовленні, а на відображенні в мові й текстах надбань світової культури, інших культур різних епох, а також субкультур різних угруповань людей у межах етносу та поза його межами [5]. Дослідниця зазначає: «Мовознавці виокремлюють такі напрями сучасної лінгвокультурології: 1) фразеологічноорієнтований, що вивчає культурно-маркований зміст фразеологічних одиниць різних мов; 2) логіко-лінгвістичний (концептологічний), представлений описом наявних у відповідній культурі концептів на текстовому матеріалі різних сфер спілкування...; 3) лексикографічний, що має прикладну спрямованість на укладання різних словників і довідників...; 4) лінгводидактичний, орієнтований на методику викладання мови як іноземної... [5].

З часом окремими напрямами лінгвокультурології можуть стати: 1) «менталітетознавство», що передбачає створення й порівняння етнічних автопортретів і гетеропортретів носіїв різних мов і культур, а також реконструкцію ментальності різних етносів; 2) вивчення національної специфіки гумору; 3) гендерні проблеми ... Цікавим аспектом може стати також встановлення відбитків культур різних етапів розвитку цивілізаційної й національної культури в сучасній мові» [5].

Викладачами використовуються різні методи та способи популяризації культури країни навчання, а саме: екскурсії до різних міст України, ознайомчі, літературні, тематичні; до міських музеїв; шкіл та інших навчальних закладів; засідання мовного клубу «Меридіани дружби», присвячені святам, які відзначають в країні проживання, знайомлять іноземців з історією та культурою; знайомство здобувачів вищої освіти з сімейними традиціями, обрядами і важливими подіями в житті українських людей; знайомство з національним одягом, українською кухнею, майстер-класи з приготування традиційних страв; використання відео- й аудіоматеріалів (фільми про Україну, Київ, Харків, Полтаву тощо), що наочно демонструють лінгвокультурологічну реальність; використання соціальних мереж (зокрема Instagram, Facebook), де в процесі ситуативного спілкування пояснюються здобувачам вищої освіти тонкощі гумору, каламбури, прислів'я або афоризми, рекомендуються невеликі тексти, відео психологічного і повчального характеру.

Висновки. В умовах активного впровадження кредитно-модульної системи навчання особливої ваги набувають освітні компоненти за вибором здобувачів вищої

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

освіти. Курс лінгвокультурології якраз і спрямований на поглиблення знань майбутніх фахівців про лінгвістичні аспекти рідної культури і світових надбань у цій галузі. Програма освітнього компонента «Лінгвокультурологія» передбачає формування знань, умінь, здатності до спілкування в культурі і з культурою; здатності до відтворення в культурі, до самовідтворення у ній. Зміст програми передбачає ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами лінгвокультурології, лінгвоконцептології, культури мовлення, міжкультурної комунікації, символіки, образно-виражальної системи рідної мови. Блок самостійної роботи включає написання здобувачами вищої освіти рефератів, наукових статей, аналіз, реферування літератури, пошук в Інтернеті тощо.

Сьогодні зростає значення загальної культури особистості, культури міжнародного співробітництва, культури суспільства в цілому. Тому можна намітити перспективу подальшого студіювання в напрямку простеження засобів диференціації звертання від вигуків висловлень тощо.

References

1. Bosyk S.V. Kresan O. Ya. (2019). Lnhvokulturolohiia yak filosofiiia movy i kultury. Aktualni problemy pryrodnychkykh i humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh «Rodzynka – 2019» XXI Vseukrainska naukova konferentsiia molodykh uchenykh. S. 377 – 379. [Ukraine].
2. Davydchenko I.D. (2018). Formuvannia lnhvokulturolohichnoi kompetentnosti maibutnykh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / DVNZ «Donbaskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet». Sloviansk. 359 s. [Ukraine].
3. Kaptur H.A. (2009) Profesiina lnhvodydaktychna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv. Nauk. Visn. Volyn. nats. un-tu imeni L. Ukrainky. Ped. nauky. № 21. S. 79–83. [Ukraine].
4. Kononenko V.I. (2008). Ukrainska lnhvokulturolohiia: navchalnyi posibnyk. K.: Vyshcha shkola, 327 s. [Ukraine].
5. Selivanova O.O. (2008). Suchasna lnhvistyka: napriamy ta problemy: pidruchnyk. Kyiv; Poltava: Dovkillia, 712 s. [Ukraine].
6. Symonenko T. (2006). Lnhvodydaktychni zasady formuvannia profesiinoi komunikatyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv. Ukrainska mova i literatura v shkoli. № 6. S. 38–42. [Ukraine].

**ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА В КОНТЕКСТІ
РЕОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Міносян Андрій Сергійович,

канд. іст. наук, доцент
професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського
спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)
Харків, Україна
minosian02@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3347-5099>

Варипаєв Олексій Михайлович,

канд. філос. наук, доцент
доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського
спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)
Харків, Україна
varupaev@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0541-9102>

***Анотація.** Глобальні зміни та суттєві зрушення, що відбуваються в економіці, політиці, культурі на сучасному етапі, позначилися на загостренні ситуації навколо дотримання існуючих світових правових норм та базових політичних та культурних цінностей. «Злам світового правопорядку», що стався на початку XXI століття і супроводжувався локальними конфліктами та навіть війнами, поставив під сумнів цілісність тих чи інших країн з їх багатовіковою історією. Результатом цієї геополітичної нестабільності стало розв'язання повномасштабної російської агресії проти України. У статті йдеться про необхідність формування національної політичної культури, що відображала би існуючі трансформації в реаліях війни. Автори звертають увагу на важливість наявності у студентства сучасних орієнтацій та індивідуальних позицій, які б в повній мірі відповідали би запитам суспільства щодо збереження політичної безпеки, стабільності та правопорядку, впливовості міжнародних інституцій, які є гарантом прав й свобод та інших демократичних цінностей. У кінцевому варіанті зазначається, що саме активна громадянська позиція студентів у поєднанні з їх освіченістю, буде сприяти більш успішному просуванню України на шляху європейської інтеграції.*

***Ключові слова:** політична культура, суспільство, студентство, освітній процес, гібридна війна, ідентичність, російська агресія, українська держава.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вступ. Війна, розпочата Росією проти України, ще більш актуалізувала проблему формування політичної культури населення, його спроможності протистояти проявам гібридної війни і пропаганди. Легковажність, з якою суспільство відмовлялося останніми роками від ретельного вивчення нашого минулого, всупереч спробам активної частини суспільства вплинути на стан речей в площині гуманітаризації освіти, коли пропозиції надання більшої ваги українознавчим дисциплінам, а іноді, навіть, й просто збереження їх у навчальному процесі залишалися поза увагою відповідальних осіб держави, далися взнаки в умовах протистояння російської агресії. Ці події не стали також, на жаль, загальним об'єднуючим фактором для усіх політичних сил і партій, що мали б працювати на захист держави за всіма напрямками життєдіяльності.

Й досі зберігається надмірно повільне ставлення до того, щоб охопити усі прошарки суспільства вивченням «нової реальності», потреби піднесення нашої національної історичної пам'яті на всіх рівнях освіти, надання їй виправданих преференцій з погляду на рішучу відсіч будь-яким актам ворожості як тепер, так і в майбутньому [5, с. 95].

Загальновідомо, що вже в період античності народилася західна парадигма роздумів про політику та політичну культуру, яка й досі лишається впливовою та у дечому фундаментальною. Так, Аристотель багато писав про політику та природу політичних спільнот у своїх творах, включаючи його знаменитий трактат "Політика". У своїх творах він чи не вперше обговорював поняття політичної культури та важливості національної ідентичності.

Для Аристотеля політична культура означала перш за все спільні цінності, вірування та практики політичної спільноти. Він вважав, що здорова політична культура є необхідною для добробуту суспільства і має бути заснована на розумі та доброчесності.

Аристотель також наголошував на важливості національної ідентичності, яку він бачив як фундаментальний аспект політичної культури. Він стверджував, що сильна національна ідентичність, є необхідною для створення відчуття належності та єдності серед громадян та для сприяння загальному добру. За Аристотелем, здорова політична спільнота – це та, в якій громадяни ділять спільну ідентичність та співпрацюють для загального блага. Він вважав, що цього можна досягти лише через освіту та виховання громадян у громадянській доброчесності. Громадянам потрібно навчати ставити інтереси спільноти вище своїх власних і брати активну участь у політичному житті спільноти.

Загалом, Аристотель бачив політичну культуру та національну ідентичність як необхідні елементи здорового та квітучого суспільства.

Наступний значущий крок у поєднанні ідей політичної свідомості та національної ідентичності був зроблений в епоху Просвітництва. Політичну культуру XVIII-XIX століть можна схарактеризувати через зростання націоналізму та появу сучасних національних держав. Протягом цього періоду зросла увага до ідеї нації як спільноти людей, які об'єднані спільною історією, мовою, культурою та цінностями. Це нове відчуття національної ідентичності мало глибокий вплив на політичну культуру та допомогло сформувати сам спосіб мислення про політику.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. У багатьох провідних європейських країнах політична культура була тісно пов'язана з національною ідентичністю. Наприклад, Французька революція 1789 року була приведена до життя ідеалами свободи, рівності та братерства, які були визнані фундаментальними цінностями французької нації. Так само у Сполучених Штатах Америки Декларація незалежності та Конституція під проводом Т. Джефферсона були засновані на ідеї індивідуальних прав та представницької демократії, які були визнані невід'ємними елементами американської національної ідентичності.

Поява націоналізму чи національних рухів за визволення також призвели до розвитку нових форм політичної організації та культури. У багатьох країнах подібний рух співпадав з розвитком демократичних рухів та поширенням ідей про народовладдя та право на самовизначення. Це призвело до створення нових політичних партій та рухів, а також встановлення нових форм уряду, таких як республіки та конституційні монархії [3].

У той же час, політична культура XVIII-XIX століть також характеризувалася напруженнями та конфліктами між різними групами в суспільстві. Ці конфлікти часто базувалися на відмінностях у соціальному статусі, релігії та етнічній приналежності, що призводило до політичної нестабільності та насильства. У багатьох випадках національна ідентичність використовувалася як спосіб об'єднання різноманітних груп та подолання цих розбіжностей, але вона також могла бути використана для виключення та маргіналізації певних груп населення (гетто).

У цілому, політична культура XVIII-XIX століть може бути визначена як період зростання націоналізму та появи сучасних національних держав. Це нове відчуття національної ідентичності мало глибокий вплив на політику та допомогло сформуванню способу мислення про демократію, громадянство та роль уряду в суспільстві.

У XX та XXI столітті відбулися значні зміни в політичній культурі та національній ідентичності. У XX столітті відбулися дві світові війни, зріст та падіння ідеології комунізму та комуністичних режимів, деколонізація та поява нових національних держав. Ці події глибоко вплинули на політичну культуру та національну ідентичність багатьох країн. Протягом XX століття політична культура формувалася за допомогою різних ідеологій, таких як лібералізм, соціалізм, консерватизм, комунізм, фашизм та націоналізм. Ці ідеології часто конкурували між собою та призводили до значних політичних конфліктів та змін у багатьох країнах. Наприклад, зростання фашизму в Німеччині призвело до Другої світової війни та Голокосту, тоді як поширення комунізму в Східній Європі призвело до створення Радянського Союзу та подальшої Холодної війни.

У той же час, політичні зміни суттєво вплинули на національну ідентичність. Зростання націоналізму в Європі призвело до формування нових національних держав, таких як Німеччина, Італія та Югославія. Деколонізація в Африці та Азії також призвела до появи нових національних держав, які часто стикалися з проблемою визначення своєї національної ідентичності в умовах етнічної та культурної різноманітності [6, с. 141-143].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У ХХІ столітті політична культура та національна ідентичність багатьох країн продовжують еволюціонувати. Глобалізація та зростання інтернету призвели до більшого культурного обміну та поширення нових ідей та цінностей. У той же час, зростає важливість міжнародних інституцій та глобальних викликів, таких як зміна клімату та тероризм, що також впливають на політичну культуру та національну ідентичність.

У деяких країнах спостерігається відродження націоналізму та популізму, що ставить під загрозу традиційну політичну еліту та призводить до значних політичних конфліктів. У інших країнах зростає акцент на мультикультуралізм та різноманіття, що призводить до нових дебатів та обговорень про національну ідентичність. У цілому, політична культура та національна ідентичність багатьох країн пройшли значні зміни у ХХ та ХХІ століттях, і, ймовірно, будуть продовжувати еволюціонувати в напрямі поєднання цих концептів з ключовими теоріями політичного життя світу.

Дбаючи сьогодні про формування політичної культури населення України, в т. ч. студентства, слід звернути увагу на необхідність відновлення літературно-джерельної бази, вільної не тільки від російського впливу на ті чи інші події, але й такої, яка б якісно відповідала сучасним концепціям і напрямам розвитку світової науки. Певні зрушення в цьому плані маємо, проте існують ускладнення з доступністю широкому загалу, насамперед, через комерційну складову, пов'язану з високою вартістю видань.

Уміння розпізнавати пропагандистські засоби, розпізнати істину від історичної неправди, зловживання та перекручення дійсності на тлі спільної боротьби українського народу та його союзників проти підступного ворога збагачують сучасну молодь стійким імунітетом відносно справжніх оцінок подій і явищ. Через розуміння причинно-наслідкових зв'язків, поновлення відчуття власної національної гідності студентство має позбутися впливу ідеології «руського миру» шляхом глибокого безперервного вивчення дисциплін історико-політичного циклу в контексті розпізнавання справжніх намірів агресора, головним з яких є сам факт заперечення існування українського народу [2, с. 123-124].

У курсах вітчизняної історії, філософії, політології студентство має зафіксувати неприпустимість у світовій практиці насильницького вирішення проблем екзистенційного характеру, попри можливі існуючі відмінності між великими і малими державами, про що, власне, і свідчить історія розвитку людської цивілізації.

Політична культура має знаходити своє підтвердження, насамперед, в розумінні необхідності існування сталої демократії, реальних умов які дозволяють людям вважати себе успішними, задоволеними своїм життям і мати довіру один до одного, сповідувати ціннісні орієнтири які, в свою чергу підкорені логіці економічного й технологічного розвитку [1, с. 66], а також в належності кожної людини до окремого етносу, нації, усвідомлення нею своєї ідентичності. Ризики сприйняття російських наративів у новітній вітчизняній історії багато в чому відбулися через хибне ставлення до національної спадщини, історичних, культурних та мовних традицій, що не в останню чергу сприяло анексії Криму та окупації частини Донбасу. Чисельні історичні приклади подій і явищ, їх ретельний аналіз за допомогою загальноприйнятих дефініцій та понятійно-категорійного

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

апарату гарантують своєчасне отримання оціночних суджень, що впливають з самої природи методології суспільної наукової думки.

За останні роки знання та інновації стали найважливішими факторами економічного розвитку суспільства, при цьому люди є головною продуктивною силою. Вступ України до європейського освітнього простору передбачає гармонійне поєднання ретельної професійної та методологічної підготовки студента у обраній галузі з активною життєвою позицією, здатністю об'єктивно аналізувати результати своєї діяльності, потребою у постійному самовдосконаленні та здатністю до саморозвитку протягом життя [1, с. 88].

Як основну стратегію модернізації підготовки фахівців та покращення якості освіти можна визначити підхід, який включає в себе такі важливі якості, як особиста відповідальність та досвід у самостійній діяльності. У центрі такого підходу, який тепер пропонують багато дослідників і якого дотримуються автори, знаходиться студент, тоді як викладач з ретранслятора знань перетворюється на організатора навчального середовища, оптимізуючи освітній процес з метою формування необхідного набору компетенцій, знань, вмінь й навичок у студентів. Особливо це важливо під час пандемії та сучасного військового стану, коли більшість освітніх комунікацій відбувається дистанційно. Оволодіння ключовими компетенціями передбачає і зворотній корелятивний зв'язок, коли студент з пасивного споживача знань, стає активним учасником навчального процесу [4, с. 60].

Висновки. Формування політичної культури студентства, окрім всього, необхідно і потрібно розглядати й як варіант надання освітніх послуг, що включають отримання знань та навичок, які сприяють становленню не тільки висококваліфікованого фахівця, але й свідомого громадянина, лідера суспільної думки, послідовного носія унікальних національних чеснот і цінностей. Нарешті, студентство має переконатися в тому, що активна громадянська позиція в поєднанні з освіченістю, буде сприяти більш успішному просуванню України на шляху європейської інтеграції.

References

1. Demianenko B.L., Demianenko V.M., Priadko T.P. Politychna svidomist suchasnoi ukrainiskoi molodi v konteksti zminy pokolin // Naukovyi zhurnal «Politykus», 2021. Vypusk 1. p. 86-93.
2. Kudlai I.V., Babina V.O., Moiseieva T.M. Politychna kultura suchasnoi Ukrainy: vzaiemodiia kultury ta vlady // Naukovi perspektyvy: zhurnal. 2021. No 9(15). 2021. - p. 120-132.
3. Minosian A.S., Korshunova I.P., Chorna N.S. Politychna kultura ta politychna vzaiemodiia v umovakh stanovlennia informatsiinoho suspilstva. // Visnyk Donets'koho natsionalnogo universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhan-Baranovskoho. Seriia: Humanitarni nauky. № 2 - Donetsk: Don DUET im. M Tuhan-Baranovskoho, 2007. – p. 65-71.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

4. Minosian A.S., Varypaiev O.M. Istoryko-kulturna komponenta u navchalno-vykhovnomu protsesi // Vykladannia humanitarnykh ta ukrainoznavchykh dystsyplin zasobamy dystantsiinoho navchannia: teoriia i praktyka zakladiv vyshchoi osvity: materialy nauk. Internet konf. z problem vyshchoi osvity i nauky. Kharkiv, 24 lystopada 2022 roku. Kharkiv: KhNADU, 2022.- p.59-61.

5. Minosian A.S., Varypaiev O.M. Rosiiska imperska polityka i ukrainske pytannia. Zb.nauk .prats. Lviv, LNMU imeni Danyla Halatskoho, 2023. – p. 94-97.

6. Polishchuk I.O., Maksimishyna T.M. Politychna kultura suchasnoho svitu: epokhalni transformatsii Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seria: filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia: zb. nauk. pr. / redkol.: O.H. Danylian (holova) ta in. – Kharkiv: Pravo, 2021. – №3 (50). – p. 139-152.

**ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ МОДЕЛІ FLIPPED CLASSROOM ПРИ ВИВЧЕННІ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Петрова Світлана Ігорівна

викладач кафедри іноземних мов

Поліський національний університет

Житомир, Україна

s_petrova_kr@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6390-6422>

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі вдосконалення викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» із застосуванням новітніх підходів, практик та методик. Останнім часом усе більше популярними стають нетрадиційні підходи до навчання, одним з яких є змішане навчання. У статті розглянуто переваги та недоліки моделі змішаного навчання “flipped classroom” (перевернутий клас), що набула популярності, оскільки технологічні зміни полегшили доступ до різних навчальних матеріалів та до їх створення. Модель “flipped classroom” переосмислює роль викладачів і студентів, трансформуючи їх взаємодію в аудиторії. У статті розглянуто позитивний вплив застосування моделі перевернутого класу, що може позначатися на розвитку навичок самостійного навчання, розвиненні глибшого розуміння тем і легкості надолужити пропущене у разі відсутності на заняттях. Для викладачів такий підхід дозволяє витратити більше часу на розвиток комунікативних навичок студентів, що є важливим аспектом вивчення англійської мови. Важливим етапом роботи є можливість обговорення, проведення тематичних досліджень, виконання презентацій та тестових завдань, завдяки яким викладач може оцінити рівень розуміння матеріалу студентами, а*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

використання креативних та творчих завдань, може допомогти зробити процес вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням різноманітнішим.

***Ключові слова:** змішане навчання, перевернутий клас, іноземна мова за професійним спрямуванням, комунікативний підхід, самостійна робота.*

Вступ. Зі зростанням потреби у спеціалістах, які володіють англійською мовою на високому рівні, зростає потреба і у вдосконаленні методик і підходів у їх викладанні. Наразі в освітньому середовищі все більше уваги приділяється самоосвіті, тому застосування методики перевернутого класу (flipped classroom), за яким засвоєння основної частини навчального матеріалу відбувається вдома, а під час роботи в аудиторії увага приділяється виконанню практичних завдань, проведенню обговорень, представленню презентацій та виконанню інтерактивних завдань, є дуже актуальним. Застосування моделі flipped classroom надасть змогу збільшити кількість часу для індивідуальної роботи зі студентами, можливості надавати додаткові знання загальнокультурного характеру одночасно з вивченням певної теми. Також, застосування моделі перевернутого класу дасть змогу залучити студентів до активної пізнавальної діяльності та розвивати самостійність, індивідуальність, критичне мислення, співпрацювати та мислити креативно [3, с. 77]. Навчальні програми закладів вищої освіти передбачають більшу кількість годин для самостійної роботи студентів в порівнянні з аудиторною роботою, тому, питання ефективного методичного забезпечення та педагогічного супроводу при вивченні англійської мови варте уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Blended learning (змішане навчання) визначається як інтеграція навчання в групі, самостійне навчання, що може здійснюватися як в аудиторії, так і в он-лайн режимі. Дану термінологію вперше було створено та запропоновано до використання американським Interactive Learning Centre ще у 1999 році [6, с. 460]. Науковці тлумачать дієслово “blend” по-різному. Наприклад, Н. Рашевська називає його змішаним, тоді як Дж. Мунен – гнучким, Є. Смирнова – гібридним, Б. Шуневич – комбінованим. Проблему змішаного навчання розглядає велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких Л. Калініна, Н. Корсунська, А. Андрєєв, В. Кухаренко, Л. Шапран, В. Allen, В. Bernatek, С. Bonk.

Існують різні моделі змішаного навчання, серед яких «гнучка модель», «модель самостійного змішування», «ротаційна модель», «поглиблена віртуальна модель». Ми розглянемо модель flipped classroom і її переваги та недоліки під час вивчення англійської мови студентами.

Заснували модель змішаного навчання flipped classroom два педагоги – Джонатан Бергман та Аарон Семс, зробивши цим справжній прорив у методиці викладання. Саме вони звернули увагу на переважаність студентів великою кількістю інформації, яку ті отримували в аудиторному форматі, педагоги вирішили записувати контент занять у вигляді відеоматеріалу, який був доступний будь-якому студенту в будь-який час [1, с. 10].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Питанням особливостей впровадження моделі flipped classroom вчені почали займатися на початку 21 століття. Особливості застосування даної моделі у вищій школі при вивченні іноземної мови розглядають такі вчені, як О. Кузьмінська, Н. Приходькіна, С. Попадюк, Л. Євдокимова-Лісогор.

Використання моделі flipped classroom у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» дає можливість студентам самостійно вивчати матеріал дисципліни, виконувати практичні та творчі завдання, використовувати додаткові матеріали з мережі Інтернет, виконувати проміжні контрольні тести. Ми вважаємо, що дослідження ставлення студентів до використання моделі flipped classroom на заняттях з англійської мови, є важливим елементом роботи з удосконалення системи підготовки майбутніх спеціалістів і стає поштовхом до модифікації існуючої програми навчання.

Для проведення дослідження використовувався метод опитування для збору та аналізу персональних даних про респондентів. Зібрана інформація під час опитування виражала думку студентів університету щодо вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» з використанням моделі flipped classroom.

В опитуванні брали участь студенти 4 курсу факультету економіки та менеджменту Поліського національного університету, загалом – 60 студентів. Дослідження було проведено протягом першого семестру навчального року.

Анкетування мало на меті виявити наступні фактори:

- переваги використання моделі flipped classroom під час вивчення англійської мови;
- недоліки використання моделі flipped classroom при вивченні англійської мови;
- сприйняття студентами моделі flipped classroom.

Відповідаючи на запитання, «Чи полегшує використання моделі flipped classroom засвоєнню матеріалу з курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» 48 студентів (80% опитаних) відповіли «так», 11 студентам (18% опитаних) було важко визначитися і 1 студент (2% опитаних) відповів «ні» (рис.1).



АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Рис. 1. Оцінювання ступеня засвоєння матеріалу

Також студенти вказали на ряд переваг та недоліків використання моделі flipped classroom у вивченні англійської мови. Наведемо їх у таблиці (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки моделі flipped classroom у вивченні англійської мови

Переваги використання моделі flipped classroom для студентів при вивченні курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням»	Недоліки використання моделі flipped classroom для студентів при вивченні курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням»
Можливість підготовки до занять завчасно	Технічні проблеми
Можливість вивчати відеоматеріали в тому темпі, який підходить студентам	Проблеми, пов'язані зі складністю курсу
Можливість зупинитися на найскладніших для сприйняття місцях	Відсутність мотивації до навчання
Можливість навчатися вдома	Недостатня кількість «живого» спілкування
Гнучкий графік та темп навчання	
Можливість надолужити пропущене у разі відсутності на заняттях	

Висновки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій є невід'ємною частиною життя молоді. Тому, запровадження сучасних технологій змішаного навчання, а саме моделі flipped classroom, дозволяє вдосконалити освітній процес. Для досягнення максимальних результатів у навчанні іноземній мові за професійним спрямуванням слід поєднувати онлайн і аудиторні заняття, ретельно та завчасно планувати методи навчання та

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

форми контролю. Модель flipped classroom має ряд переваг та недоліків з точки зору як студентів, так і викладачів. Підсумовуючи, варто підкреслити, що питання використання моделі «перевернутий клас» залишається відкритим для науковців. Перспективи подальших досліджень полягають у діагностиці умов, які забезпечать подолання комунікативних бар'єрів майбутніх спеціалістів.

List of References

1. Andreiko, L.V. (2017). Technology of «flipped classroom» in foreign language teaching. Empirical studies for reforming education in Ukraine: zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii Ukrainskoi asotsiatsii doslidnykiv osvity, 9-11. (in Ukrainian)
2. Na urok. (2018). Flipped classroom learning model: changing the educational process. [Weblog]. June 15, 2019. <https://naurok.com.ua/post/model-navchannya-perevernutiy-klas-zminyuemo-osvitniy-proces> (in Ukrainian)
3. Chopovska, L.V. (2017). Integration of «flipped classroom» technology in foreign languages teaching in Ukrainian HEIs. Ural Scientific Herald, 5(3), 75-78. May 25, 2019. http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/chopovska_integratsiya.pdf (in Ukrainian)
4. Yaskevych, S. (2014). Flipped Classroom as Blended Learning Technology. [Weblog]. June 15, 2019. http://cdesbmt.blogspot.ru/2014_02_01_archive.html (in Russian)
5. Biggs, J. (1996). Enhancing teaching through constructive alignment. Higher Education, 32(3), 347–364. June 8, 2019. <http://dx.doi.org/10.1007/bf00138871>
6. Eddy, S.L & Hogan, K.A. (2014). Getting under the hood: how and for whom does increasing course structure work? CBE-Life Sciences Education, 13(3), 453–468. June 8, 2019. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25185229>

**СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ СФЕРИ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ**

Плечко Антоніна Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Поліського національного університету
Україна, м. Житомир,
E-mail: antonia43@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4739-0750>

У статті розглядається специфіка викладання обов'язкового компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для майбутніх фахівців сфери ветеринарної медицини, визначено загальні та спеціальні компетентності освітньої програми спеціальності 211 «Ветеринарна медицина» щодо дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», висвітлено основні практичні аспекти формування професійного мовлення у здобувачів вищої освіти. В умовах російсько-української війни підготовка національно-мовної особистості як майбутнього фахівця набуває ще більшої актуальності. Для вільного володіння усною та письмовою формами професійного спілкування студенти-ветеринари повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології, адже мовленнєва специфіка визначається насамперед великою кількістю термінів. На заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) активно ведеться робота із вивчення студентами фахової термінології, а саме засвоєння правопису, семантики, перекладу та редагування ветеринарної лексики. Основним методом засвоєння знань на заняттях з української мови повинно стати спостереження над мовою і мовленням шляхом аналізу тексту в єдності змісту і форми. Запропонована у розвідці система вправ та підходів сприятиме формуванню професійного мовлення здобувачів освіти, закріпленню набутих знань та умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього лікаря ветеринарної медицини.

Ключові слова: українська мова (за професійним спрямуванням), компетентності, лікар ветеринарної медицини, професійне спілкування, термінологія.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нині у закладах вищої освіти нефілологічного спрямування серед соціально-гуманітарних дисциплін важливе місце займають освітні компоненти «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та «Ділова українська мова». У Поліському національному університеті обов'язковим компонентом загальної підготовки здобувачів вищої освіти магістерського рівня за спеціальністю 211 Ветеринарна медицина є саме «Українська мова (за професійним спрямуванням)». В освітній програмі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина»,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

розробленій на основі Стандарту вищої освіти України, серед програмних компетентностей передбачені загальні компетентності: ЗК 04. *Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово* та ЗК 10. *Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня*, а також спеціальні (фахові) компетентності: СК 20. *Здатність організувати, здійснювати і контролювати документообіг під час професійної діяльності*, та програмні результати навчання: ПРН 01. *Знати і грамотно використовувати термінологію ветеринарної медицини*; ПРН 13. *Розуміти логічну послідовність дій та вміти оформляти відповідну документацію під час проведення судово-ветеринарної експертизи* [4, с. 6–7, 8]. В перший рік навчання магістрам, майбутнім лікарям ветеринарної медицини, викладається обов'язковий компонент «Українська мова (за професійним спрямуванням)» з формою підсумкового контролю – екзаменом. Зауважимо, що компетентність ЗК 04. *Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово* передбачає узагальнення та систематизацію знань державної, тобто української мови, засвоєння знань тактики та стратегії спілкування, оформлення документів державною мовою, формування вміння застосовувати ці знання у фаховому спілкуванні тощо [4, с. 21].

В умовах російсько-української війни підготовка національно-мовної особистості як майбутнього фахівця набуває ще більшої актуальності. Підвищений інтерес лінгвістів та педагогів до мовної підготовки фахівців різних галузей зумовлений зміною освітньої парадигми, оскільки у сучасній освітній системі вищої школи соціально-гуманітарний аспект підготовки майбутніх фахівців набуває особливої вагомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування професійного спілкування у здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей вивчали Л. Барановська, Л. Головата, Л. Паламар, О. Стукало, Н. Тоцька та ін. Аспект формування мовленнєвої культури досліджували Н. Бабич, К. Климова, Л. Мацько, М. Пентилюк, питання формування мовленнєвих вмінь та навичок під час вивчення української мови аналізували Л. Гуцул, М. Криський, В. Підгурська, А. Струк та інші; формування професійно-термінологічної компетентності студентів було предметом дослідження І. Власюк, Л. Лучкіної, О. Сиротіна тощо. Слід зауважити, що аспект специфіки викладання української мови для майбутніх лікарів ветеринарної медицини не був ще достатньо вивчений з позиції інновацій у системі вищої української школи сьогодні.

Метою нашої розвідки є аналіз специфіки викладання освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для майбутніх лікарів ветеринарної медицини. З поставленої мети можемо виокремити такі **завдання**: проаналізувати специфіку викладання української мови здобувачам вищої освіти спеціальності 211 Ветеринарна медицина, визначити основні практичні аспекти формування професійного мовлення у здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку науковця О. Стукало «професійне спілкування реалізується у мовній комунікації та є втіленням у мовленні форм професійної діяльності з урахуванням різних рівнів взаємодії, специфіки ситуацій, мети і

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

завдань навчання. Професійне спілкування розглядається як інтелектуальне спілкування, що ґрунтується на комплексі професійних знань, умінь і навичок» [6, с. 127]. Слід зауважити, що мовлення у професійно-діловій сфері функціонує в усній та писемній формах. Знайомлячи студентів з мовленням у писемній формі, ми пропонуємо здобувачам освіти «різновиди текстів документів, що характеризуються певним набором реквізитів, змістом, відношенням зафіксованої в документах інформації до предмета та напряму діяльності» [6, с. 128]. Основним методом засвоєння знань на заняттях з української мови повинно стати спостереження над мовою і мовленням шляхом аналізу тексту в єдності змісту і форми [3, с. 320].

Опановуючи на практичних заняттях тему «Документ як засіб професійно-мовленнєвої комунікації», студенти не лише засвоюють загальні відомості про документацію щодо особового складу, а й навчаються укладати автобіографію, резюме, характеристику на однокурсника, заповнювати бланк особового листка з обліку кадрів (особову картку працівника). Згодом, вивчаючи тему «Довідково-інформаційні документи», майбутні лікарі ветеринарної медицини знайомляться зі стандартними документами цієї категорії: довідкою, звітом, протоколом тощо, а також з фаховими документами сфери ветеринарної медицини – *ветеринарною довідкою, реєстраційною карткою великої рогатої худоби, протоколом розтину трупа тварини, звітом про результати досліджень паталогічного матеріалу*. Ознайомлюючись з класифікацією службових листів, здобувачі освіти закріплюють свої знання, аналізуючи *супровідного листа до паталогічного матеріалу, супровідного листа до проб крові* тощо. При вивченні теми «Організаційно-розпорядчі документи», майбутні фахівці ветеринарної галузі знайомляться з *посадовими інструкціями санітара лабораторії ветеринарної медицини, лаборанта-бактеріолога, завідувача лабораторії ветсанекспертизи* тощо.

Засвоюючи особливості та правила використання мовних одиниць у професійному дискурсі через вправи типу «побудова речень», «пунктуаційне оформлення фрази», «логічний добір слів у словосполучення», «написання ділових документів», студенти закріплюють набуті знання та вчать уникати помилок [3, с. 320].

Для вільного володіння усною та письмовою формами професійного спілкування студенти-ветеринари повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології, адже мовленнєва специфіка визначається насамперед великою кількістю термінів [5, с. 350]. На заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) активно ведеться робота із вивчення студентами фахової термінології, а саме засвоєння правопису, семантики, перекладу та редагування ветеринарної лексики. Опановуючи тему «Загальнонаукова та галузева термінологія в українській мові», здобувачі освіти розв'язують найрізноманітніші завдання із різним рівнем складності. Наприклад:

Вправа 1. Поставити слова (фахову лексику) в алфавітному порядку. З'ясувати за словником значення трьох термінів (на вибір).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

А) *Ветеринарія, біоценоз, біолог, хімія, екологія, адаптація, біогельмінти, гігієна, дезінфекція, афлатоксин, бройлер, гноївкозбірники, доїння, імунітет, пташник, отара, мікробіоз, лабораторія, стайня, хлорування, тваринництво.*

Б) *Гормоноїди, ягнята, лімфоцити, йод, залоза, інсулін, самець, амінокислоти, вуглеводи, біохімія, травлення, акобальтоз, ферменти, вітаміни, патологія, гельмінтологія, ветеринар, молодняк, нерест, карантин, аероалергени.*

Вправа 2. Сформувати пари з іншомовних слів та українських відповідників.

Лінгвістика, офтальмолог, біографія, симптом, кореляція, евентуальний, дефект, отоларинголог, домінуючий.

Ознака, мовознавство, лор, життєпис, очник, вада, панівний, можливий, взаємозалежність.

Вправа 3. Виписати з наукового тексту фахового спрямування термінологічну лексику.

Вправа 4. Напишіть мікродвір-роздум на тему «Яким має бути сучасний лікар ветеринарної медицини?»

Вправа 5. Скласти сенкан з одним із запропонованих слів: *ветеринар, ветеринарна медицина, ветеринарна клініка.* У сенкані (п'ятирядковому вірші) 1-ий рядок – один іменник, що виражає головну тему сенкана; 2-ий рядок – два прикметника, що виражають головну ідею; 3-ий рядок – три дієслова, що описують дії в межах теми; 4-ий рядок – фраза, що несе певний сенс; 5-ий рядок – висновок у формі іменника (асоціація з першим словом).

Вправа 6. Укласти міні-словник галузевих термінів (до 10 слів з тлумаченням). Проілюструйте кожну дефініцію контекстом (скласти речення з терміном)

Висновки. Таким чином, викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» майбутнім фахівцям сфери ветеринарної медицини має свої специфічні особливості та фахове спрямування. Запропонована система вправ та підходів сприятиме формуванню професійного мовлення студентів, закріпленню набутих знань та умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього лікаря ветеринарної медицини.

REFERENCES

1. Hutsul, L. (2021) Formuvannia fakhovoho dyskursu zasobamy ukrainskoi movy u studentiv pryrodnychkykh spetsialnostei. [The formation of professional discourse by means of the Ukrainian language among students of natural sciences]. Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: monohrafiia [Strategic directions of development of modern Ukrainian language didactics: monograph] / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. 352. (325–334). URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19064/1/Monogr_Lingvodidakt.pdf [in Ukrainian].

2. Klymova, K.Ya. (2020) Teoretyko-metodychni aspekty formuvannia movnokomunikatyvnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sfery publichnoho upravlinnia ta administruvannia. [Theoretical and methodological aspects of formation of linguistic and communicative professional competence of future specialists in the field of public

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

management and administration]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pedagogika ta psykholohiia*, (1 (11), 204–207. URL: (http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2020_1_59). [in Ukrainian].

3. Kryskiv, M. (2021) Formuvannia movlennievykh umin i navychok maibutnikh istorykiv pid chas vyvchennia kursu Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam). [Formation of speech skills and skills of future historians during the study of the Ukrainian language course (for professional guidance)]. *Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi linhvodydaktyky: monohrafiia* [Strategic directions of development of modern Ukrainian language didactics: monograph] / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. 352. (315–324). URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19064/1/Monogr_Lingvodidakt.pdf. [in Ukrainian].

4. Osvitno-profesiina prohrama drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 211 Veterynarna medytsyna haluzi znan 21 Veterynarna medytsyna [Educational and professional program of the second (master's) level of higher education in the specialty 211 Veterinary medicine of the field of knowledge 21 Veterinary medicine]. Zhytomyr: Poliskyi natsionalnyi universytet, 2022. 31 s.

5. Stukalo, O. A. Formuvannia profesiinoho spilkuvannia maibutnikh veterynariv [Formation of professional communication of future veterinarians] // *Naukovyi visnyi Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: pedagogika, psykholohiia, filosofiiia*. 2014. Vyp. 1999 (1). S. 346–350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2014_1999%281%29_56. [in Ukrainian].

6. Stukalo, O. (2012). Rol ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam u stanovlenni maibutnoho veterynara. [The role of the Ukrainian language in professional direction in the formation of a future veterinarian]. *Pedagogika vyshchoi ta serednoi shkoly*. Vypusk 34. (125-132). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268533551.pdf> [in Ukrainian].

ІРОНІЧНИЙ СТИЛЬ ПИСЬМА У ТВОРАХ ФРЕДРІКА БРАУНА

Дунєва Олена Ігорівна,
старший викладач
кафедри іноземних мов,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна,
e-mail: olenaklymova27@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8796-1570>

Анотація. Мета статті — визначити деякі композиційні особливості іронічного стилю письма американського постмодерного письменника-фантаста Фредріка Брауна на прикладі його оповідань. Спираючись на дослідження українських та зарубіжних науковців, автор аналізує різноманітні трактування понять «стиль» та «іронія». У статті окреслюються характерна тенденція сучасної постмодерністської літератури ³/₄ висміювання морально-етичних норм та іронічне ставлення до життєвих цінностей. Об'єктом дослідження обрано тексти трьох оповідань американського фантаста Фредріка Брауна на предмет використання іронії на композиційному рівні.

У практичній частині роботи автор з'ясовує, що іронія проявляється у фінальній частині усіх трьох літературних творів. При цьому Фредрік Браун свідомо використовує ефект несподіванки, залишаючи читача наодинці зі своїми роздумами, що є типовим для стилю цього письменника. Дослідниця ілюструє свої спостереження прикладами, цитатами з оповідань.

У висновках наголошено на перспективності подальших досліджень проблеми іронічного стилю письма у творчості Фредріка Брауна.

Ключові слова: стиль, іронія, іронічний стиль письма, Фредрік Браун.

Вступ. Oxford English Dictionary (1991 р) визначає літературний стиль як манеру вираження, характерну «для певного письменника (оратора), літературної групи чи періоду; письменницький спосіб вираження, який розглядається з точки зору ясності, ефективності, краси тощо...» [10]. Тлумачення поняття *стиль*, зацікавивши літературознавців та лінгвістів у ХХст., знайшло відображення у працях сучасних дослідників (Г. Грабович, D. Freeborn, Д. Наливайко, В. Ковалев, М. Наєнко та інші). Стиль постійно знаходиться у фокусі науковців ³/₄ це зумовлено спільністю об'єкту дослідження – мовою [6]. Г. Юзків та Н. Марченко слушно зауважують, що «стиль охоплює не лише внутрішню структуру літературного тексту, а й позалітературні фактори, світоглядні вподобання й смаки того чи іншого автора або мовця» [6]. На наш погляд, *актуальним* є дослідження стилю письма конкретного автора-постмодерніста не лише крізь мовну призму, а й через взаємодію

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

динамічних культурно-історичних процесів розвитку суспільства та індивідуальності самого автора.

Для сучасної літератури постмодернізму характерна тенденція до гіркою висміювання суспільства сьогодення. Усе частіше постмодерна література проявляє іронічність як на мовному, так і на композиційному рівнях. Такий іронічний нахил притаманний творчості не лише окремих авторів ³/₄ він пронизує всю літературу на межі суспільно-культурного зламу, критичного осмислення неактуальних ідеалів і як результат іронічної рефлексії. І. Ткалич відносить іронію до рангу «іронічного художнього мислення» як гуманістичну реакцію на абсурдну дійсність [5]. О. Бабелюк та О. Бадюк трактують сучасну постіронію як «філософсько-естетичний феномен» [1]. Отже, залучаючи міждисциплінарний підхід до вивчення іронії, сучасні дослідники виводять поняття іронії далеко за межі класичного тропу чи стилістичної фігури (О. Бабелюк, О. Білецька, О. Калита, Carissa M. Leal, M. Collins, J. Hedinger).

О. Верховцева та Р. Слобоженко називають іронію суб'єктивною категорією, зміст якої може по-різному тлумачити і автор, і читач, що з одного боку дистанціює автора та читача, а з іншого – створює безліч смислових зв'язків між текстом та його реципієнтами [3]. Н. Бойко акцентує на понятті «іронічного смислу» (введеного С. Походнею), де в основі стилістичної фігури іронічного змісту лежить «авторське сприйняття дійсності», що є рисою саме авторського стилю [2]. М. Остапович наголошує на «специфічній компетенції читача» для адекватного сприйняття авторської іронії та розуміння її змісту, у чому й полягає складність та суть тлумачення тексту автора [4].

Зважаючи на окреслену вище властивість іронії проникати у стиль автора-постмодерніста, розглянемо її як ключову у розумінні світогляду автора та прочитання його тексту. Отже, окреслимо *мету* нашого дослідження – визначити деякі композиційні особливості іронічного стилю письма американського постмодерного письменника-фантаста Фредріка Брауна на прикладі його оповідань.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Стиль коротких оповідань фантаста Фредріка Брауна характеризується надзвичайною лаконічністю, динамізмом та доволі стилістично нейтральною манерою оповіді. Іронія письменника гостро і неочікувано проявляється лише в останніх рядках оповідання – отже, на композиційному рівні створює несподіваний сюжетний поворот, який змінює весь попередній виклад. Із перших рядків письменник майстерно визначає місце подій, вводить в оповідь персонажів та окреслює сюжетний конфлікт, готуючи читача до передбаченого фіналу, але при цьому вводить його в оману. Таким чином фінальний іронічний сюжетний поворот, до якого читач є не готовим, справляє на нього максимальне враження на композиційному рівні творення іронії. Нижче розглянемо деякі приклади з фіналів трьох оповідань автора – «Sentry» «Answer» та «Pattern».

Події оповідання «Sentry» відбуваються у далекому майбутньому на фоні жорстокої війни інтелектуально розвинених жителів Всесвіту. Автор проникливо описує «важку»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

долю солдата-вартового, змушеного з огидою та страхом ліквідувати потворного, геть не схожого на нього ворожого солдата:

«It was dead. The sight of the dead body made him shudder. They were horrible disgusting creatures, with only two arms, two legs, two eyes, and awful white skin and without scales» [9].

Ось такий поворот сюжету, у фіналі якого читач розуміє, що страшна потвора – це насправді людська істота. Але ж уся попередня оповідь змушувала проїнятися гуманістичними почуттями до інопланетянина, що підкреслено демонструє подвійні стандарти читача у питанні війни та гірко іронізує над людськими цінностями.

Фантастичне оповідання «Answer» розповідає про такий технологічний стрибок людства, в результаті якого створено просунутий комп'ютер (аналог сучасного штучного інтелекту), який дає відповідь головному персонажу на вічне питання людства «чи є Бог»:

«Yes, now there is a God.» Sudden fear flashed on the face of Dwar Ev. He leaded to grab the switch. A bolt of lightning from the cloudless sky struck him down and fused the switch shut» [7].

На прикладі драматичного фіналу цього оповідання Фредріка Брауна гостро іронізує над майбутніми технологічними та науковими здобутками людини, чим підкреслює недоцільність їх використання. Пошуки Бога привели людство до поклоніння створеним технологіям та одночасно страху перед ними.

У фіналі іншого оповідання «Pattern» Фредрік Браун, як і в попередньому прикладі, нівелює інтелектуальні здібності та критичне мислення якщо не всього людства, то принаймні окремих його представників. За сюжетом оповідання інопланетні загарбники величезних розмірів перебувають на Землі, але, за словами однієї з двох сестер (головні персонажі оповідання), ще нікому не завдали шкоди. Попри це гуманоїди «створюють хмари», які «не можуть зашкодити» і тому хвилюватися немає потреби:

«Each of the two big figures in sight had a tank-life object in his hands and from these objects clouds of vaporous matter were emerging, settling slowly toward Earth.

Miss Macy *sniffed* again. «Making clouds. Maybe that's how they have fun. Clouds can't hurt us. Why do people worry so?»

She went back to her work.

«Is that a liquid fertilizer you're spraying, Amanda?» her sister asked «No», said Miss Macy. «It's insecticide» [8].

У фіналі оповідання «Pattern» читач розуміє, що автор проводить іронічну паралель на композиційному рівні між гуманоїдами, які «створюють хмари» та персонажем, яка знищує шкідників, розпилюючи інсектициди. Натякаючи на шкідливість людської раси для планети, Фредрік Браун залишає на розсуд читача питання гуманності знищення одного життя (комах чи людей) заради потреб створінь вищого щабля розвитку. Такий іронічний поворот на композиційному рівні утримує автора від однозначних морально-етичних висновків, залишаючи їх читачеві.

У кожному з прикладів Фредрік Браун не залишає за собою одноосібне трактування фіналу. Лише іронічний фінал змушує читача передбачити подальший розвиток подій чи

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

критикувати сюжет, виходячи з власних моральних переконань та принципів. Іронія автора проявляється лише на композиційному рівні, у фіналі твору, але вона знаходить своє продовження та переосмислення лише через позицію читача, адже автор не дає однозначної відповіді на складні морально-етичні питання, з якими стикаються персонажі майбутнього.

Висновки. Таким чином, деякі особливості іронічного стилю письма американського постмодерного письменника-фантаста Фредріка Брауна полягають у несподіваності фіналу оповіді, коли автор не готує читача до іронічного повороту сюжету. Аналіз іронічного фіналу обраних нами трьох оповідань цього автора дав змогу простежити, як саме іронія на композиційному рівні у фіналі стає рушійною силою ідеї твору. Окрім того, Фредрік Браун, на наш погляд, «передає естафету» розуміння іронічного змісту фіналу твору читачеві, який із позиції власних морально-етичних цінностей і переконань трактує фінал.

Без сумніву, творчість цього автора заслуговує на подальше дослідження у площинах лінгвостилістики та літературознавства.

List of References

1. Babeliuk O.A., Badiuk O.O. [Avtorska postmodernistska ironiia v anhlomovnomu khudozhnomu teksti] / Lvivskyi filolohichnyi chasopys. 2021. No 9. S. 12–20 [in Ukrainian].
2. Boiko N. (2020). [Ironichnist yak vidchuttia diisnosti (na prykladi maloï prozy O. Konyskoho)] / Synopsys: tekst, kontekst, media, 26(4), 124–130. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.4.2> [in Ukrainian].
3. Verkhovtsova O.M., Slobozhenko R.A. [Ironiia yak stylistychnyi pryiom v literaturi] / Modern philological research: a combination of innovative and traditional approaches: Conference Proceedings, April 27–28, 2018. Tbilisi: Baltija Publishing. S. 91-95[in Ukrainian].
4. Ostapovych M.O. [Avtorska model polskoho ironichnoho naratyvu (pryklad stanislava dyhata)] / Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoï stupenia kandydata filolohichnykh nauk Kyiv – 2020 [in Ukrainian].
5. Tkalych I. [Ironichni dyskurs ukrainskoho literaturoznavstva 1920-kh rokiv] / Inna Tkalych // Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. pr. / vidp. red. I.V. Sabadosh. – Uzhhorod, 2011. Vyp.16. S. 308-311 [in Ukrainian].
6. Iuzkiv H.I., Marchenko N.V. [Traktuvannia poniattia «styl» u konteksti literaturoznavstva ta istorii literatury] / Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. 2019 No 43 tom 4 S. 23-28 [in Ukrainian].
7. Brown F. (a). “Answer”. URL.:<https://archive.org/details/microcosmictales00asim/mode/2up?view=theater&q=112>
8. Brown F. (b). “Pattern”. URL.:<https://archive.org/details/microcosmictales00asim/mode/2up?view=theater&q=112>
9. Brown F. (c). “Sentry”.URL. <https://archive.org/details/microcosmictales00asim/mode/2up?view=theater&q=112>

10. Freeborn, D. (1996). What is style?. In: Style. Studies in English Language. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-24710-3_1

PECULIARITIES OF TEACHING MARITIME ENGLISH TO SENIOR STUDENTS

Куценко Ірина Валентинівна

доктор філософії,

старший викладач кафедри англійської мови з

підготовки морських фахівців

за скороченою програмою

Херсонської державної морської академії

Херсон, Україна

sevilia19771@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5347-4101>

Annotation. *The article describes the peculiarities of teaching Maritime English to senior students. The teaching of Maritime English should be based on modern methods and approaches, which are aimed primarily at forming communication skills and skills for working with a mixed crew. The main feature of teaching Maritime English is working out the acquired knowledge in practice, which interactive methods in the conditions of an educational institution can provide. In this context, the role of interactive learning methods in the process of preparing future masters for intercultural interaction is increasing since passive learning methods are ineffective in the field of developing sustainable knowledge, abilities, skills, and professional competencies of students during the educational process. In contrast to passive, interactive learning methods contribute to the independent learning of the world by senior students during activities in classes and outside of class and also help to develop such qualities that are important for intercultural communication on a ship, such as the ability to make decisions independently and bear responsibility for them, to act in the environment, which changes rapidly, close to the real one, etc. Using case studies is the main feature of teaching Maritime English to senior students. When solving a problematic case task, the ability to listen, consider an alternative point of view and express one's own, orient and adapt to a new language environment, and stay face to face with real situations develops. With the help of this method, senior students who adapt quickly have the opportunity to be ready to work in a team to find the most rational solution to the given task. Analytical and communicative abilities are formed and developed, and research activities are carried out. Applying situational analysis is natural both for teaching professional and everyday communication.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Keywords: *Maritime English, maritime educational institutions, senior students, interactive methods, case studies, intercultural interaction.*

The field of maritime education has its own specifics of training because future maritime specialists must be prepared for the difficult conditions of a closed mixed crew. In addition, future specialists must effectively work with ship equipment, communicate with port specialists, and understand and work with technical documentation in English. In such conditions, memorizing lexical material and the content of textbooks does not provide a practical component. Thus, senior students acquire theoretical knowledge to apply in real life while on the practice onboard the ship. Therefore, teaching professional English in maritime educational institutions should be based on modern methods and approaches, which are aimed primarily at the formation of communication skills and skills for working with a mixed crew.

The question of the peculiarities of teaching Maritime English to future maritime specialists is part of dissertation research among Ukrainian scientists, as well as individual scientific publications in specialized journals. Thus, researcher Primina N. reveals the methodology of teaching reading English-language professional documentation to maritime institutions of higher education cadets. Researcher Smelikova V. devoted her dissertation work to preparing future shipmasters for professionally oriented communication using case technologies; Babyshena M. reveals the formation of professionally significant qualities of future ship officers in the process of studying social and humanitarian disciplines. Scientist Sokol I. singles out the English language as an important element in the formation of professional competence of future shipmasters in the process of studying professional disciplines. Despite a large number of publications on the topic of the peculiarities of teaching Maritime English to senior students in the scientific literature, in our opinion, there is not enough generalization of the above topic.

The article **aims** to describe the peculiarities of teaching Maritime English to senior students.

The role of interactive learning methods in teaching Maritime English to senior students is great. Using these methods increases the effectiveness of the educational process, and simulation methods allow you to simulate situations close to reality and practice difficult moments of interaction with representatives of different cultures. Thus, in contrast to passive methods, active learning methods allow students to be psychologically prepared for a sudden change in the situation in the process of business intercultural communication [3, p.168]. In addition, interaction helps practice the skills of accepting other points of view in communication, which allows the specialist to act more effectively. Let's consider what interactive learning methods are. Interactive teaching methods are methods that contribute to the transfer of learning from the object to the subject of the educational process by encouraging students to be involved and independent, acquire knowledge, abilities, and skills, and active mental and practical activity. and stages of learning the material. The use of interactive is especially important since a person remembers 10% of what he reads, 20% of what he hears, 30% of what he sees, and 80% of what he discovers on his own [1, p. 79].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

According to the Model Course, which is one of the main documents for teaching English in a professional direction in maritime educational institutions, interactive can be divided into the simulation (game, non-game), where there is a simulation model, and non-simulation, where there is activation using communication relations between students and teachers [4].

The criteria for using interactive methods are compliance with time, tasks, principles, topic, conditions, and learning goals; compliance with the capabilities of learning aids, students, and teachers. The features of these methods include activation of thinking, interconnectedness, demonstrability, duration, interactivity, awareness, collective responsibility, motivation, informality, practicality, closeness to reality, productivity, independence, formation of practical skills, and emotionality. Among these methods, the following principles are distinguished: collectivity, modeling, unpredictability, problematic, and joint activity [4].

The case study method is a method of active analysis of a problem situation based on learning by solving specific situational tasks. The essence of the case study method: students, divided into groups, must analyze the situation and develop a practical solution; the end of the process is the evaluation of the proposed algorithms and their discussion within the framework of a joint discussion in the context of the given problem [2, p. 10].

When solving a problematic case task, the ability to listen, consider an alternative point of view and express one's own, orient and adapt to a new language environment, and stay face to face with real situations develops. With the help of this method, students who adapt quickly have the opportunity to be ready to work in a team to find the most rational solution to the given task. Analytical and communicative abilities are formed and developed; research activities are carried out. Applying situational analysis is natural both for teaching professional and everyday communication.

In our work at the Kherson State Maritime Academy, we use the following stages:

1. Independent familiarization of the student with the contents of the case.
2. Survey on the understanding of the content of the case.
3. The teacher divides students into micro-groups (4-6 people).
4. Discussion of the contents of the case in micro-groups.
5. Presentation of group decisions by one of its representatives.
6. Presentation of the decision of the groups in general.
7. General discussion and discussion of the received decisions.
8. Generalization of the obtained results and acquired knowledge.

Case study work with senior students includes the teacher's speech; formulation of the problem, if necessary, dividing students into groups of 4-6 people, organization of work in small groups; determination of speakers, organization of presentation of solutions in small groups, organization of a joint discussion, summarizing the speech of the teacher, reflection.

Conclusions. The use of interactive teaching methods in the process of teaching Maritime English to senior students is effective in various situations. As mentioned earlier, applying different methods depends on many factors, but the above training methods apply to real-life situations. In situations with a low level of knowledge and lack of interest of students in learning

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

the skills of intercultural interaction, it is possible to reduce the hours of independent creative work, with the concentration of students' attention on the analysis of specific tasks during classes, which leads to a limited choice of interactive methods but contributes to successful learning knowledge only at the level of the work program of the discipline. In the opposite situation, when students can productively acquire knowledge, abilities, and skills with the help of methods, it is possible to increase the share of independent work, which develops students' creativity, independence, purposefulness, and responsibility.

REFERENCES

1. Entsyklopediia osvity. [Encyclopedia of education]. Ukrainian Academy of pedagogical sciences, chief editor Kremin V., 2008. 1040 p. [in Ukrainian].
2. Smelikova V. Pidhotovka maibutnikh sudnovodiiv do profesiino-oriientovanoho spilkuvannya zasobamy keis-tekhnohii. [Preparation of future shipmasters for professionally oriented communication by means of case technologies]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences: 13.00.04 Kherson State University, 2017. 21 p. [in Ukrainian].
3. Primina N. Metodyka navchannia chytannia anhlomovnoi profesiinoi dokumentatsii kursantiv morskikh zakladiv vyshchoi osvity. [Methodology of teaching reading of English-language professional documentation for cadets of maritime institutions of higher education: results of a pedagogical experiment]. Scientific notes of Ternopil national pedagogical university named by V. Hnatiuk. Edition: Pedagogy, 4, 2017. pp. 168–175. [in Ukrainian].
4. Maritime English Model Course 3.17. London: International Maritime Organization, URL.: <http://www.marifuture.org//IMONewModelCourseMaritimeEnglish.pdf> 2000. [in English].

**ВАЖЛИВІСТЬ ВИВЧЕННЯ БОТАНІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ НА ЗАНЯТТІ
ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЕТЕРИНАРНИХ
ЛІКАРІВ**

Мороз Маргарита Василівна,
старший викладач кафедри іноземних мов
Поліського національного університету
м. Житомир, Україна
E-mail: moros.m.w@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9557-9275>

***Анотація.** У роботі акцентовано увагу на важливості вивчення лікарських рослин при підготовці студентів за спеціальністю «Ветеринарна медицина». Метою вивчення даної теми є оволодіння майбутніми ветеринарними лікарями ботанічною номенклатурою. Важлива роль відводиться написанню рецептів. Для ефективнішого засвоєння матеріалу наведені латинські крилаті вирази, які містять назви рослин. Для кращого запам'ятовування латинські крилаті вислови варто порівнювати з українськими прислів'ями та приказками.*

***Ключові слова:** ветеринарна медицина, ботанічна номенклатура, лікарські рослини, рецепт, крилаті вирази.*

Навчання латинської мови у вищому навчальному закладі здійснюється на основі принципів систематичності, послідовності, які тісно пов'язані з принципом науковості. Навчальний матеріал варто подавати так, щоб забезпечити студентами розуміння мовних фактів та явищ у взаємодії з цілісною системою. Вивчення латинської мови потребує багато зусиль. Заняття з латинської мови характеризуються своїми особливостями. За змістом заняття будується на конкретному мовному матеріалі. Латинська мова для студентів в основному є маловживаною, крім завчених раніше термінів, назв рослин, крилатих висловів тощо. Тому під час вступного заняття викладач зосереджує увагу на значущості вивчення предмету, ознайомлює з організацією роботи, дає поради щодо кращого вивчення та осмислення теми, рекомендує завести «Словник» тощо. Вивчення мови розпочинають з написання та запам'ятовування букв латинського алфавіту, зосереджують увагу на вимові голосних та приголосних звуків та наголошенні у словах. З першого заняття потрібно привчати студентів до свідомого механічного заучування слів та граматичних конструкцій побудови латинського речення. Для кращого запам'ятовування теоретичного матеріалу, викладач використовує у своїх розповідях фольклорний матеріал (народні звичаї, легенди, приказки), зокрема про лікарські рослини.

Для досягнення мети під час вивчення латинської мови викладач пропонує студентам зібрати порівняльний матеріал про лікарські рослини в українській мові,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

визначити написання лікарської рослини, як власної назви, з великої літери, а також повторити граматичну категорію роду, числа та відміни.

На заняттях з латинської мови, вивчаючи тему «Лікарські рослини», можна запропонувати студентам такі завдання:

1. Назвіть дерева, кущі, рослини, квіти, які ростуть в Україні, зокрема у вашій місцевості.
2. Які народні назви лікарських рослин та їх ботанічну термінологію ви знаєте.
3. Чи знаєте ви легенди про назви квітів та рослин.
4. Чи можете навести приклади літературних творів, в яких зустрічаються квіти, рослини та дерева.

Після виконання таких вправ варто повторити орфографію та синонімічний ряд слів, так як народні назви рослин мають багато синонімів, а також неоднозначність у найменуванні. У словниках, як правило, вказано написання латинського ботанічного терміна поряд з народною назвою рослини. Приклади: назви дерев (*Betula pubescens* – береза пухнаста; *Coryllus avelana* – айва звичайна; *Hypophae rhamnoides* – обліпіха крушиновидна; *Fraxinus viridis* – ясен зелений; *Aesculus hippocastanum* – гіркокаштан звичайний; *Grossularia reclinata* – агрус відхилений; *Picea abies* – смерека; *Juglans regia* – горіх грецький; *Quercus robur* – дуб звичайний; *Viburnum opulus* – калина звичайна тощо).

Назви рослин у народі можуть мати декілька найменувань.

Наприклад, Календула (*Calendula*) – нагідки.

Настурція (*Tropaeolum*) – красоля.

Підбіл (*Tussilago farfara*) – мати-й-мачуха, мати-трава.

Маргаритка (*Belis perennis*) – стократка.

Деревій (*Millefolium*) – тисячолісник, серпоріз.

Примула, первоцвіт (*Primula veris*) – ключики.

Герань, пеларгонія (*Geranium*) – калачики.

Фіалка триколірна (*Viola tricolor*) – Іван-та-Марія, братки, зозулині черевички, полуцвіт, сирітки, брат-і-сестра.

Цикорій дикий (*Cichorium intubus*) – петрові батоги [2, с. 74-86].

Лікарські рослини є базою для написання рецептів. Спочатку студентам слід пояснити структуру рецепту та правила його написання. Студенти мають вивчити правило, що таке рецепт, а саме: Рецепт – це письмове звернення лікаря до аптеки про виготовлення ліків для хворої тварини та вказівки щодо їх вживання. Студенти мають засвоїти, що рецепти пишуться за точно встановленою формою. Обов'язково потрібно вміти розрізняти складові частини рецепту:

I. *Inscriptio* – напис, який включає в себе штамп медичного закладу із зазначенням його адреси, номера телефону та шифра, дату виписування рецепта, дані про хвору тварину, прізвище та ініціали лікаря, який виписав рецепт.

II. *Invocatio* – звернення лікаря до фармацевта, виражене наказовою формою дієслова *recipere*: *Recipe*: - Візьми.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

III. *Designatio materiaram* – перелік матеріалів, лікарських речовин, з яких має бути виготовлений чи виготовлений лікарський засіб. Після назви лікарської речовини вказують дозу.

IV. *Subscriptio* – післямова. Лікар, зокрема ветеринарний, вказує фармацевтові на потрібний спосіб виготовлення лікарського засобу, а також кількість лікарських засобів, яку потрібно видати. Наприклад, *Dentur (Da) tales doses numero 10 (D. t. d. № 10)* (Видай таких доз кількістю 10).

V. *Signatura* – позначення, де лікарем зазначається як саме, якою кількістю і коли належить приймати лікарський засіб.

VI. *Nomen medici et sigillum personale* – підпис лікаря, завірений його особистою печаткою.

Дозволяються тільки прийняті правилами скорочення позначень (*acidum* – *ac.*, *acid.* – кислота, *decoctum* – *dec.*, *dect.* – відвар, *Da. Signa.* – *D. S.* – Видай. Зазнач. *divide in partes aequales* – *div. in p. aeq.* – розділи на рівні частини тощо). Тверді і сипучі речовини в грамах (0,01; 05; 1,0), рідкі – в мілілітрах, грамах і краплях. Якщо ліки необхідно отримати терміново, у верхній частині рецепта зазначають: *Cito!* – Швидко! або *Statim!* – негайно!

Спосіб вживання пишеться державною мовою відповідно до Закону України «Про мови в Українській РСР», забороняється обмежуватись загальними вказівками: «Внутрішнє», «Зовнішнє», «Відомо» та т. ін.

Викладач пояснює студентам, що при написанні латинської частини рецепту потрібно знати такі правила:

а) назва кожної лікарської речовини, зокрема лікарської рослини, пишеться в родовому відмінку і з нового рядка. Кожен рядок починається з великої букви. У рецептурному рядку з великої букви пишуться назви лікарських рослин та речовин, з малої букви – частини рослин (корінь, трава, лист) тощо. Напр.:

Recipe: Tincturae rhizomatum cum radicibus Valerianae 20 ml

Візьми: Настойки кореневищ з корінням валеріани 20 мл [1, с. 29-33]

Використання рослин в медицині та харчуванні. У харчуванні людини та годівлі тварин використовуються такі складові рослини як білки, вуглеводи, жири. У медицині широко використовуються такі форми препаратів рослинного походження як настойки, екстракти, сиропи, настої, відвари тощо, наприклад:

Tinctura Convallariae – настойка конвалії

Extractum Belladonnae – витяжка красавки

Sirupus Glycyrrhizae – сироп солодки

Infusum herbae Millefolii – настій трави деревію

Decoctum gemarum Pini – відвар бруньок сосни [2, с. 53-56]

Жири – є рідкі (олії – від лат. *olei*) та тверді (масла – від лат. *butyri*). Наприклад, *Oleum Nyosciami* – олія блекоти, *Mentholum* – ефірна олія м'яти, *Oleum Amygdalarum* – олія мигдалева.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

На заняттях з латинської мови варто використовувати латинські крилаті вислови, які поглиблюють вивчення мови. Варто розміщувати прислів'я, приказки та крилаті вислови за тематичним принципом, що значно полегшить засвоєння матеріалу та використання в подальшому. Багато з них згодом набули широкого розповсюдження в усіх народів Європи (такі, наприклад, як «Unus floŕ non facit ver» («Одна квітка не робить весни»); «Annosa arbor non transplantatur» («Старе дерево не пересаджується»); «Arbor mala, fructus malus» («Погане дерево – поганий плід») та багато інших. Вивчення прислів'їв, приказок та крилатих висловів слід розпочинати з перших занять вивчення латинської мови. Адже на першому занятті пропонуємо студентам вправи з вимови та читання, а також зосереджуємо увагу на тому, що для кращого запам'ятовування їх варто порівнювати з українськими прислів'ями.

У подальшому вивченні мови можна запропонувати такі вправи:

1. Доповнити словосполучення, використовуючи подані слова: Adonis, hydropiper, Plantago, somniferum,

a) Polygonum ...; b) Papaver ...; c) ... vernalis; d) ... major.

2. З поданих слів скласти знайоме прислів'я.

Bene, vim, hortis, dignoscitur, est, bene, mortis, curatur, medicamen, contra, non, in. Напр. (Contra vim mortis non est medicamen in hortis).

3. Серед наведених іменників вибрати лікарські рослини.

Althea, Adonis vernalis, Hypericum, Beta, Bidens, Calendula, Fragaria, Pisum, Rheum, Taraxacum, Artemisia absinthium.

Саме під час виконання таких вправ метою заняття є навчити студентів розпізнавати лікарські рослини. На занятті слід створити сприятливі умови для вільного висловлювання власної думки, що в подальшому забезпечить краще засвоєння студентами програмного матеріалу.

Отже, на заняттях з латинської мови потрібно вдосконалювати вміння самостійного мислення, розвивати вміння правильно висловлювати свою думку. Науковий світогляд студентів та культуру спілкування формуватиме саме вдосконалення вмінь і навичок навчатися.

List of References

1. Shybinska.T. A. Lingua Latina Veterinaria: textbook/ T. A. Shybinska, M. V. Moroz, Zhytomyr: ZhNAEU, 2012, 192p.

2. Shybinska T. A. Latin Language. Zhytomyr. Editorial Publishing Company "Lionok".2003.120p.

**INTERDISCIPLINARY APPROACH TO THE CONCEPT OF SECURITY
IN THE FRAME OF JEAN-MONNET PROJECT EUSPACED**

Olha Berestok,

Assistant professor, Foreign Languages Department,
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine
berestok.o@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7912-9592>

Hanna Tsyhanok,

Associate professor, Foreign Languages Department,
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine
tsiganokanna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6303-6831>

Tetiana Klochkova,

Associate professor, Foreign Languages Department,
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine,
taniaklochkova
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1173-6211>

Liudmyla Baidak,

Assistant professor, Foreign Languages Department,
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine,
baili@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3801-4606>

***Анотація.** У статті розглядається таке поняття як безпека в рамках міждисциплінарного підходу до європейських стандартів у сфері сучасної гуманітарної освіти в Україні. Підкреслено основи визначення та реформування сучасної освіти в нашій країні. Подано визнання безпеки як другого рівня в ієрархії Маслоу. Описуються потреби дефіциту (D-потреби) і потреби росту або буття верхнього рівня (B-потреби). Наведено приблизний контур терміна «безпека». Розглядається поняття «безпека» в лінгвокультурологічному, соціологічному, педагогічному та психологічному аспектах. Визнається необхідність реконцептуалізації фундаментальної категорії «безпека» зі статичної на міждисциплінарну.*

***Ключові слова:** міждисциплінарний підхід, європейські стандарти, потреби у безпеці, вимоги, безпека.*

***Annotation.** The article deals with such concept as security in the framework of the interdisciplinary approach to European standards in the sphere of modern humanitarian*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

education in Ukraine. The basis for defining and reforming of modern education in our country is emphasized. The acknowledgement for safety as the second tier in Maslow's hierarchy is presented. The deficiency needs (D-needs), and the top level growth or being needs (B-needs) are described. The approximate contour of the term "security" is provided. The concept "security" in linguistic, cultural, sociological, pedagogical and psychological aspects is considered. The need to re-conceptualize the fundamental category "security" from static to interdisciplinary one is recognized.

Key words: *interdisciplinary approach, European standards, safety needs, demands, security*

One of the most essential elements of any national education system is represented by its standards. The extensive research of the educational standards can be defined by the demands of the social and cultural upheaval of the society. The approaches to achieve European standards in the sphere of modern humanitarian education in Ukraine are relevant and essential, whether the research is conducted, insufficiently covered or in need of additional study.

Now Ukraine is undergoing a difficult transition of national statehood establishment, striving to defend its independence in terms of external aggression and obstacles on the way to provide the reforms. The basis for reforms in various fields in Ukraine should be presented by understanding that the Ukrainian people, as the only source of power in Ukraine, using the right to rule, choose the European integration vector of our state's development. That is why defining and reforming of modern education should be based, first of all, on European values.

First of all, the European Union is based on respect for human rights and freedoms, and this is one of the main European values. In Article 2 of the Maastricht Treaty, also called the Treaty establishing the European Union, the "Values of the Union" – the values that the European Union is founded on, are the following: respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to all member states. The legislation of these states is characterized by pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men. [1]

The events of recent years have clearly shown that more and more often a person is left alone in dangerous, risky and unpredictable situations, which make him or her more vulnerable and weaker. Established algorithms of everyday actions collapse due to situations that have become unforeseeable and incomprehensible or have turned out to be completely new for adaptive systems. Our usual everyday life was complicated not only by war, social and economic problems, but also by low understanding and awareness of personal responsibility for one's own safety. Such a situation cannot help but worsen not only the physical, but also the psychological well-being of both an individual person and society as a whole. The uncertain consequences of numerous natural and man-made disasters, social conflicts, economic crises, the negative impact of the information space and the increase in the number of violent forms of interaction between people force

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

individuals to self-defence. Currently, the issue of safety in its various manifestations has become more relevant than ever.

Probably, there is no such a person in the world who would not like to live in safe environment, implementing his or her plans in life and enjoying every day of it. So, what is safe environment? How to interpret such a concept as safety?

Safety is one of our basic, evolutionary needs. Most of our decisions and actions are based on sustaining or improving our circumstances. While we may not be in constant danger like early man, we are no less driven by the need for safety for us and our loved ones.

The need for safety was acknowledged as a basic human need by *Abraham Maslow in his 'Hierarchy of Needs'*. Safety needs represent the second tier in Maslow's hierarchy and these needs include the security of body, of employment, of resources, of morality of family, and of health. The need for safety is present in all animals, but unlike other animals and early man, we no longer seek shelter from predators hunting us down for food; however, safety is still essential, and our actions are no less engineered to ensuring our survival. [4]

Maslow's hierarchy of needs *is a psychological theory that explains human motivation via the pursuit of several degrees of wants.* Humans are driven to meet their wants in a hierarchical sequence, according to the idea. This list starts with the most basic necessities and progresses to more sophisticated requirements.

According to this idea, the ultimate objective is to achieve the fifth level of the hierarchy: self-actualization. One of the most renowned pictures in the history of management studies is Abraham Maslow's classic pyramid of needs.

Physiological requirements are at the bottom of the pyramid, while self-actualization, or realizing one's full potential, is at the summit. [2]

Maslow, as a humanist, felt that humans had an inborn drive to be self-actualized, or to be the best version of themselves. However, in order to reach these ultimate goals, a number of more fundamental requirements, such as food, security, love, and self-esteem, must be satisfied.

Physiological, safety, love and belonging needs, esteem and self-actualization are the needs from the bottom of the hierarchy up.

It is worth mentioning that Maslow's hierarchy of needs is a motivational theory in psychology comprising a five-tier model of human needs, often depicted as hierarchical levels within a pyramid. This theory differs from more purely *physiological representations of human motivation* because motivation is seen as being not just concerned with tension reduction and survival but also with human growth and development.

Maslow proposed that human beings possess two sets of needs. This five-stage model can be divided into deficiency needs and growth needs. The first four levels are often referred to as *deficiency needs (D-needs)*, and the top level is known as *growth or being needs (B-needs)*. [5]

Deficiency needs are concerned with *basic survival and include physiological needs* (such as the need for food, sex, and sleep) and *safety needs* (such as the need for security and freedom from danger).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Behaviours associated with these needs are seen as 'deficiency' motivated, as they are a means to an end.

Deficiency needs arise due to deprivation and are said to motivate people when they are unmet. Also, the motivation to fulfil such needs will become stronger the longer they are denied. Maslow initially stated that *individuals must satisfy lower-level deficit needs before progressing to meet higher-level growth needs.* When a deficit need has been "more or less" satisfied, it will go away, and our activities become habitually directed toward meeting the next set of needs that we have yet to satisfy.

Physiological needs these are biological requirements for human survival, e.g., air, food, drink, shelter, clothing, warmth, sex, and sleep.

Our most basic need is for physical survival, and this will be the first thing that motivates our behaviour. Once that level is fulfilled, the next level up is what motivates us, and so on.

If these needs are not satisfied, the human body cannot function optimally. Maslow considered physiological needs the most important as all the other needs become secondary until these needs are met.

Once an individual's physiological needs are satisfied, the needs for security and safety become salient.

Safety needs – people want to experience order, predictability, and control in their lives.

Safety needs can be fulfilled by the family and society (e.g., police, schools, business, and medical care).

For example, *emotional security, financial security* (e.g., employment, social welfare), *law and order, freedom from fear, social stability, property, health and wellbeing* (e.g., safety against accidents and injury).

After physiological and safety needs have been fulfilled, the third level of human needs is social and involves feelings.

It should be noted that there is no generally accepted or at least sufficiently established definition of the concept of "security" yet. The approximate contour of the term "security" leaves a wide space for further hermeneutic reflections and conceptual clarifications based on them - a kind of field for broad (sometimes quite abstract, and even speculative) discussions. [7]

Controversies about the nature of security and about it as a subject of research do not subside in the social sciences. This is explained by the fact that the concept of "security" is an interdisciplinary category, a synthetic concept of political science and sociology, military and economic sciences, which forces a rather broad interpretation of this category.

A certain vagueness and resulting conceptual abstruseity of the modern "security discourse" as a discussion on the "problem field" of security (as "circles of topics and problems related to the discussed issue" can be explained by several circumstances. [3, c. 11-12]

First, the socio-political concept of security has recently spread from the military-political (mainly international) sphere to related social-humanitarian fields and spheres - first of all, to sociology and psychology, to ethno-political science and cultural studies, linguistics, etc. As a result of such "interdisciplinary transit", the political-philosophical category "security" (and,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

accordingly, its derivatives) are gradually "blurred", and the term itself loses its clarity of meaning and can be considered not only in the social-political or military-political, but also in linguistic, cultural, sociological, pedagogical and psychological aspects. [6, с. 22]

All this leads to the recognition of the need to re-conceptualize the fundamental category "security" and shift the emphasis from its static to dynamic understanding - within the general paradigmatic transition from disciplinary and problematic nature to interdisciplinary one, that modern society has faced nowadays.

List of References

1. Article 2 of the Maastricht Treaty Consolidated version of the Treaty on European Union. Electronic resource. <https://www.legislation.gov.uk/eut/teu/article/2>
2. Five-levels-of-maslows-hierarchy-of-needs. Electronic resource. <https://www.analyticssteps.com/blogs/5-levels-of-maslows-hierarchy-of-needs>
3. Lisovyi, V. (2001). Discussion as communication in the context of the "problem field". Ukrainian humanitarian review. K.: Krytyka, 5.
4. Maslow's 'Hierarchy of Needs'. Electronic resource. <https://www.interaction-design.org/literature/article/safety-maslow-s-hierarchy-of-needs>
5. McLeod, S. (2007). Maslow's Hierarchy of Needs. Electronic resource. <https://www.studocu.com/ph/document/emilio-aguinaldo-college/physical-therapy/maslows-hierarchy-of-needs/31163257>
6. Poltorakov, O. (2009). Reconceptualization of the concept of "security" in the modern political and political science discourse. Political Management, 5.
7. Ricker, P. Hermeneutics and the method of social sciences. Electronic resource. https://stud.com.ua/42279/filosofiya/riker_germenevtika_metod_sotsialnih_nauk

**ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВІТНИЙ СПОСІБ СПІЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ**

Барановська Лілія Володимирівна
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освіти дорослих,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна,
liliya03.05@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3437-7995>

***Анотація:** У статті визначено ключове поняття з проблеми дослідження інноваційних освітніх технологій. Доведена доцільність застосування технологій ситуативного, евристичного навчання для формування комунікативної компетентності в майбутніх науково-педагогічних працівників. Ці технології розширюють інноваційне поле освітнього середовища у закладі вищої освіти, моделюють ситуації професійно-педагогічної діяльності, сприяють генерації самостійної думки студента, мотивують його до пошукової діяльності, формують навички педагогічної взаємодії, вирішення проблемних педагогічних ситуацій, сприяють попередженню й управлінню педагогічними конфліктами та вдосконаленню колективної активності мислення.*

***Ключові слова:** комунікативна компетентність, викладач закладу вищої освіти, інноваційні освітні технології, технологій ситуативного та евристичного навчання.*

Забезпечення держави компетентними, конкурентоспроможними фахівцями, які мають високий рівень професійної підготовки є однією із нагальних і складних проблем, що постають перед закладами вищої освіти. Удосконалення навчання майбутніх фахівців передбачає здобуття ґрунтовних знань, формування в них професійно значущих умінь і навичок, передусім комунікативних, зокрема розвиток комунікативної компетентності як невід'ємної складової професійної компетентності.

Комунікативна компетентність як багатоаспектне явище зумовлює доцільність використання для її формування технологічного підходу. Технологізація вищої освіти сприяє поглибленню мотивації її здобувачів до опанування професії, розширює можливості практичного оволодіння нею, готує майбутніх фахівців до діяльності й у непередбачуваних соціальних та економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про глибоку зацікавленість дослідників до сучасних освітніх технологій як новітнього способу спільної діяльності викладача і студентів. Визначення змісту освітніх технологій свідчить про такі властивості, як, насамперед, послідовність у реалізації дій (алгоритмічність), а також постійне й систематичне вимірювання рівнів навчальних досягнень і сформованості виховних якостей

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

(діагностичність). Окрім того, наявний взаємозв'язок основних елементів технології, зокрема мети, змісту, форм, методів, засобів взаємодії учасників педагогічного процесу та результат (системність) [1; 2].

Сучасні умови розвитку вищої освіти через непрості обставини й особливості організації підготовки фахівців, зумовлені Covid-19 і війною, відповідно спричинили суперечності між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті. Для їх вирішення необхідні інноваційні освітні технології. Їх використання є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами.

Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Найбільш доцільними для формування комунікативної компетентності викладача вищої школи є, на нашу думку, такі інноваційні освітні технології, як *технологія ситуативного навчання (кейс-стаді)*, *технологія евристичного (дослідницького) навчання* тощо. Ці дві технології, часто застосовувані в навчальному процесі вищої школи, сприяють генерації самостійної думки студента, мотивують його до пошукової діяльності, формують навички педагогічної взаємодії, вирішення проблемних педагогічних ситуацій, сприяють попередженню й управлінню педагогічними конфліктами [1; 2].

Здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у закладі освіти є сутнісною ознакою інновації. Це системне, синергійне утворення, що характеризується такими інтегральними якостями, як інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне середовище.

Серед широко розповсюджених і постійно застосовуваних освітніх технологій для поглиблення зорієнтованості на майбутню професійно-педагогічну діяльність на Заході застосовується «*case-study*» (ситуативне навчання). Основні ідеї щодо використання цієї технології полягають у тому, що освітній процес спрямований на усвідомлення не єдиної, а багатьох істин, осмислення яких має демократичний характер.

Студент є рівноправним з іншими учасниками обговорення проблеми, зокрема й із викладачем, який є не лектором, не «ментором», не «істиною в останній інстанції», а організатором, співрозмовником, фасилітатором. Вони є суб'єктами творчої співпраці. Результатом застосування технології ситуативної освітньої діяльності, зорієнтованої за змістом на відповідний фах, є професійні навички, нестачу яких здобувач вищої освіти відчуває за використання традиційної навчальної діяльності.

Технологія застосування кейсів, на відміну від традиційної технології, є достатньо чіткою і простою. За певними правилами виробляється модель конкретної ситуації, що має місце в реальній професійній практиці, зокрема комплекс знань, практичних навичок, необхідних фахівцю для її вирішення.

Значною перевагою кейс-технології є формування комунікативних і практичних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

навичок, а також розвиток системи цінностей студентів, їхніх професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світосприймання, що чітко корелюється з прогнозами щодо формування нової освітньої парадигми. Творча конкуренція, захопленість, позитивні емоції, що закономірно виникають під час обговорення кейсу, дають креативному студенту високий ступінь задоволення своєю пізнавальною діяльністю і свободу його мисленнєвому та мовленнєвому потенціалу.

Особливості освітньої технології ситуативного навчання сприяють за короткий термін компактному, чіткому оволодінню студентами конкретними професійно та життєво важливими навичками. За фронтального використання цієї технології ми мали б компетентного, мобільного, легко адаптивного до мінливих умов фахової активності випускника, не зважаючи на жодні трансформації (кризово зумовлені пандемією, війною тощо) у дизайні вищої освіти. Однак психологічною проблемою впровадження кейс-технології є часом методично консервативні позиції викладачів та іноді відсутність бажання працювати по-новому – в студентів.

Створити ситуацію психологічної готовності, внутрішньої мотивації учасників освітнього процесу працювати за кейс-технологією, на нашу думку, має допомогти вирішення трьох основних організаційних питань: підготовка викладачів (через курси, семінари, воркшопи, майстер-класи), конференції; розроблення методистами зразків «кейсів» та створення ситуації зацікавленості в кейс-технології студентів (робота з кейсом потребує додаткових зусиль і навіть матеріальних затрат на пакети програм, у яких вміщений перелік обов'язкових тем дискусій, кейсів).

Безперечно, оновлення інтелекту, світосприймання і цінностей справді зможе відчутти кожен викладач і студент, адже кейс-технологія може стати якісним стрибком щодо збільшення обсягу професійних знань студентів, формування його комунікативної особистості.

Ще одна популярна освітня технологія *дослідницького (евристичного) навчання* є не менш важливою для формування комунікативної компетентності викладача вищої школи. За допомогою цієї технології активно розвивається пошукова компетентність студентів, що допомагає їм усвідомити проблемність створених ситуацій і завдань, сприяє виробленню комплексу навичок, необхідних для вирішення проблеми (навичок репродуктивної, алгоритмічної, перетворювальної і творчо-пошукової діяльності).

У кризових ситуаціях важливо, щоб здобувач вищої освіти не втратив власної траєкторії особистісного і професійного розвитку, саме ця технологія сприятиме цьому, оскільки основними принципами освітньої евристики є принцип особистісного формування цілей студента; принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії; принцип продуктивності навчання (головним орієнтиром навчання є особистий освітній ріст студента); принцип освітньої рефлексії.

Природа евристики є неможливою без спілкування на засадах прояву ініціативності, створення ситуацій паритетного діалогу. Формуванню індивідуальної траєкторії розвитку студента сприяє зміст евристичної освіти, насамперед його варіативна складова, яка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

створюється студентами в результаті пізнання фундаментальних освітніх об'єктів, в ході реалізації значимих для них цілей, програм, проблем і видів праці.

Усе це відбувається за пильної уваги до його мисленнєвої, мовленнєвої власне комунікативної діяльності, результатами яких є освітні продукти студентів, що поділяються на методологічні (власні цілі, способи діяльності, програми занять, рефлексивні результати), когнітивні (ідеї, версії, гіпотези, проблеми, експерименти, дослідження) і креативні (проекти, твори, трактати, конструкції, картини).

Отже, стає зрозумілим, що для вдосконалення комунікативної складової професійної компетентності майбутніх фахівців, які набувають науково-педагогічні знання, розвивають уміння й навички, є важливими інноваційні освітні технології, орієнтовані на розвиток його інтелектуального та особистісного потенціалу.

List of References

1. Лисенко Г.І., Омелян-Скирта Н.Г., Волкова С.П. Використання інформаційних технологій при викладанні гуманітарних дисциплін у технічних вишах. Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия «Компьютерные системы и информационные технологии в образовании, науке и управлении». Construction Materials science. Mechanical engineering Series: Computer systems and information technologies in education, science and management. 2014. Вып. 78. С. 177–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smmcs_2014_78_31.

2. Муковіз О.П. Розробка сайту системи неперервної освіти для вчителів початкової школи: теоретичний підхід. Сучасні проблеми гуманізації професійної підготовки майбутніх педагогів: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару. ФОП Жовтий. 2014. С. 34–37.

1. Lysenko, H.I., Omelian-Skyrta, N.H., Volkova, S.P. (2014). Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii pry vykladanni humanitarnykh dystsyplin u tekhnichnykh vyshakh [The use of information technologies in the teaching of humanitarian disciplines in technical universities.]. Stroitelstvo. Materyalovedenye. Mashynostroenye. Seryia: Kompyuternye systemy y informatsyonnye tekhnolohyy v obrazovanny, nauke y upravlenyi. V. 78, 177-184. Retrived from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smmcs_2014_78_31 (data zvernennia 01.09.2022). [in Ukrainian].

2. Mukoviz, O.P. (2014) Rozrobka сайtu systemy neperervnoi osvity dlia vchyteliv pochatkovoї shkoly [Development of the website of the continuing education system for primary school teachers: a theoretical approach]: teoretichnyi pidkhid. Suchasni problemy humanizatsii profesiinoї pidhotovky maibutnykh pedahohi: materialy Vseukr. nauk.-metod. seminaru. Modern problems of humanization of professional training of future teachers: materials of Vseukr. science and method seminar. FOP Zhovtyi, 34-37. [in Ukrainian].

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Данченко Ірина Олексіївна

док. пед. наук, доцент,
професор кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Державного біотехнологічного університету,
Харків, Україна
irinadanchenco@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0103-8142>

Тюріна Валентина Олександрівна

док. пед. наук, професор,
професор кафедри соціології та психології
Харківського національного університету внутрішніх справ
Харків, Україна
turinavale@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2308-1977>

***Анотація** Проблема формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти як майбутніх фахівців визначено як одну з провідних проблем, що стоять перед сучасними закладами вищої освіти України. У статті визначено основні аспекти формування цифрової компетентності; обґрунтовано фактори, що зумовлюють ефективність формування цифрової компетентності студентів. На основі аналізу науково-методичної літератури досліджено поняття компетентності та цифрової компетентності. У статті описано теоретичні та практичні аспекти формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти; обґрунтовано необхідність подальшого дослідження механізмів становлення відносини особистості та групи до цифрових технологій, на основі яких могли б бути вироблені рекомендації не тільки для подолання технофобії, але і для підвищення чутливості суспільства по відношенню до технологічних викликів, рефлексивності відносно можливостей, що відкриваються і техногенних ризиків; доведено необхідність більш диференційованого підходу до вивчення колективних уявлень про наслідки впровадження різних технологій, що враховує очікування, мрії, надії, побоювання, ідеали, які визначають оцінку тих чи інших технологічних змін різними соціальними групами; доказано необхідність розробки методології оцінки соціально-психологічних наслідків впровадження конкретних технологій та розроблення і впровадження педагогічних технологій щодо ефективності формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти. У якості дослідницької задачі авторами було визначено компоненти ставлення до нових технологій, а саме: когнітивні, афективні і*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

діяльнісні, які мають різну детермінацію і які необхідно враховувати в процесі формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти; оцінено ефективність запропонованих методик формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: компетентність, цифрова компетентність, технооптимізм, технофілія, формування цифрової компетентності, студенти закладів вищої освіти.

Вступ. Динамічний характер сучасного етапу розвитку людства суттєво позначається на характері індивідуального та суспільного буття людини, вимагаючи від закладів вищої освіти нового підходу до формування особистості-професіонала. Великого значення в сучасних умовах набирає цифрова компетентність. Адже, сучасні інформаційні технології вийшли за межі організації комунікативного акту і претендують на роль основного інструменту соціального, культурного та економічного впливу.

Провідним фактором, який сприяє успіху в освіті, науці, бізнесі та інших сферах людської життєдіяльності стає вміння швидко отримувати інформацію, аналізувати, оцінювати її значення та потенційну користь, а також використовувати її у власних цілях. Вирішити це завдання можливо лише за умови формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Аналіз педагогічної теорії свідчить про суттєве зростання кількості наукових доробків, присвячених проблемі формування цифрової компетентності студентів.

Теоретичні аспекти проблеми компетентнісного навчання, досліджені у працях. Н. Бібік, С. Бондар, С. Вітвицької, О. Гури, М. Жалдака, В. Кухаренка, О. Овчарук, О. Пометун, Ю. Рамського, О. Спіріна та інших.

Аналіз наукових концепцій (І. Зимня, В. Шахрай, І. Данченко та інші), які з'ясовують сутність компетентності, демонструє широку неоднозначність відповідного поняття. Передусім це пов'язано з використанням термінів «компетенція» і «компетентність». Зокрема, компетенцію, вони розглядають як здатність здійснювати діяльність відповідно до соціальних вимог, а компетентність тлумачать як ступінь освоєння компетенції.

Крім того, розробленню методики формування та оцінювання цифрових компетентностей присвячені дослідження В. Бикова, Н. Морзе, В. Вембер, О. Барни та ін.

Водночас аналіз теоретичного та практичного пошуку довів, що поза увагою дослідників залишилася складна й різноаспектна проблема впливу соціально-психологічних чинників готовності суспільства до використання інформаційних і цифрових технологій та те, як вона позначається на формуванні цифрової компетентності здобувачів вищої освіти, а також організаційно-методичне забезпечення процесу формування цифрової компетентності студентів та процес визначення її ефективності.

Використані методи дослідження. Під час роботи нами було використано комплекс методів дослідження, а саме: *теоретичні* – теоретичний аналіз та синтез джерел із досліджуваної проблеми, вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

державних стандартів – для характеристики стану розкриття проблеми в науковій літературі, уточнення сутності поняття «цифрова компетентності здобувачів вищої освіти»; порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення теоретичних й експериментальних даних; *емпіричні* – опитування, аналіз продуктів діяльності, діагностичні методики; узагальнення педагогічного досвіду; виявлення результативності діяльності; *статистичні* – статистична обробка отриманих результатів, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу дослідження Сьогодні суспільним та професійним ідеалом визнається особистість, що вміє самостійно управляти інформаційними потоками у мінливому середовищі, здобувати та структурувати інформацію, перетворювати, надавати їй відповідної форми.

Формування цифрової компетентності в Рамковій програмі оновлених ключових компетентностей для навчання в продовж життя схвалена Європейським парламентом та Радою Європи 17 січня 2018 року, згідно якої «взаємодія з цифровими технологіями та змістом передбачає відкрите та перспективне ставлення до їхньої еволюції; потребує критичного аналізу обґрунтованості, надійності та впливу інформації і даних, які доступні через цифрові засоби, а також етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів» (*Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Lifelong Learning COM/2018/024 final - 2018/08 (NLE)*).

В якості робочого поняття визначаємо *цифрову компетентність здобувачів вищої освіти* – як специфічну здатність особистості, яка *складається* з знань про інформаційні та цифрові технології, правові та етичні принципи їх застосування та необхідність впевненого, критичного, відповідального використання та взаємодії з ними для навчання, професійної діяльності та участі у суспільному житті; *цілеспрямовано формується* в освітньому процесі закладів вищої освіти; *проявляється* через правильне ставлення до інформаційних і цифрових технологій, яке включає в себе уявлення про можливості та обмеження технологій, процеси їх створення і застосування; усвідомлення необхідності оволодіння інформаційними та цифровими технологіями, уміння передбачити наслідки їх використання, здатність захищати інформацію, зміст, особисті дані, ефективно взаємодіяти з програмним забезпеченням, пристроями, штучним інтелектом або роботами, а також готовність до етичного, безпечного та відповідального їх застосування в тих чи інших життєвих та професійних ситуаціях.

Формування *цифрової компетентності здобувачів вищої освіти* складний та багатоаспектний процес, який включає систему теоретичних знань, способів практичної діяльності, ставлення до цифрових технологій, мотиви та потреби в їх використанні, розуміння їх економічних та соціальних можливостей і викликів, здатність активно застосовувати інформаційних та цифрових технологій в майбутній професійній діяльності, розвиток цифрової культури (освоєння технологій соціальної навігації і засад відповідальної поведінки, як у віртуальних мережних об'єднаннях, так і в соціальній спільноті інформаційного простору), оцінку можливостей і обмежень технологічних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

засобів, розробку цифрових продуктів, спроможність здійснювати рефлексивний аналіз та корекцію діяльності, яка пов'язана з інформаційними та цифровими технологіями.

Процес формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти необхідно розпочинати, на нашу думку, з визначення ставлення студентів до інформаційних та цифрових технологій.

Аналіз наукових здобутків довів, що у сучасному суспільстві спостерігається дві протилежні тенденції ставлення до інформаційних та цифрових технологій: технофілія, яка характеризується позитивним ставленням до більшості технологій, задоволення від використання нових технологій, готовність до придбання досвіду їх використання (Amichai-Hamburger, 2009; Osiceanu, 2015) та технофобія, яка визначається внутрішнім опором, що виникає у людей, коли вони думають або говорять про нову технологію; страх або тривога, пов'язана з використанням технології; ворожі або агресивні установки щодо нової технології (Brosnan, 1998).

Формування ставлення до нових технологій залежить від безлічі психологічних і соціально-демографічних чинників: корисність технології, цінова доступність, цілі використання та звички, емоційні переживання тощо.

З метою дослідження ставлення студентів до інформаційних і цифрових технологій, ми запропонували їм відповісти на питання: «До яких наслідків може призвести розвиток інформаційних та цифрових технологій найближчим часом?». Контент-аналіз отриманих результатів показав, що для студентів характерно визнання неминучості подальшого розвитку цифрових технологій і їх негативних ефектів. Найбільше частими відповідями були такі: скорочення міжособистісного спілкування оф-лайн; деградація особистості; поліпшення якості життя людей; всесвітній безкоштовний Wi-Fi; демократизація знань; скорочення потреби в механічній діяльності людини; еволюція людського тіла під впливом Інтернет-технологій; збільшення масштабів соціальних і техногенних катастроф; кібертероризм; обмеження свободи в мережі; підвищення безпеки використання Інтернет-технологій; збільшення темпу життя; глобалізація; кіборгізація людини; зростання мобільності, віртуалізація освіти і віддалена робота; остаточний перехід на цифрові носії інформації; зниження рухливості і погіршення здоров'я користувачів; автоматизація і перехід процесів під контроль штучного інтелекту; зростання обсягу продажів і послуг он-лайн; посилення залежності від Інтернету та інші.

Навпаки, найбільше відторгнення викликають нейроінтерфейси (пристрої, що з'єднують мозок з комп'ютером); технології, пов'язані з необхідністю довірити штучному інтелекту своє життя (імплантуються датчики здоров'я, електронні мікročіпи, що розширюють розумові та фізичні можливості); безпілотне таксі; роботи-хірурги, що здатні перевершити досвідчених лікарів в складності і точності операцій.

Необхідно звернути увагу на той факт, що розвиток інформаційних і цифрових технологій пов'язаний з реальними ризиками. Формування правильного відношення до цифрових технологій з урахування ризиків, які вони здатні породжувати сприяють зниженню технофобій і сприяє формуванню цифрової компетентності. Оскільки розвиток

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

інформаційних та цифрових технологій в найближчі двадцять років буде залежати від того, наскільки нам вдасться подолати соціальний песимізм, недовіру до соціальних інститутів, сформувати здатність суспільства вчасно виявляти технологічні ризики, домовлятися про правила життя в цифровому просторі.

Процес формування цифрової компетентності студентів включає систему теоретичних знань, способів практичної діяльності. З метою визначення знань, умінь та навичок використання інформаційних та цифрових технологій, в якості практичної роботи студентам пропонувалось вивчити наукову інформацію, використовуючи сервіси зберігання та спільного використання даних; навчальні каси та навчальні сайти; платформи для хостінгу; інтегровані програми, які містять табличні та текстові редактори; створення та редагування мультимедійних презентацій, одно сторінкових сайтів, рекламних роликів, відео та аудіо матеріалів.

Відповідно з зростаючою комп'ютеризацією та «інтернетизацією» суспільства постає проблема патологічного використання Інтернету, тобто формування Інтернет-залежності. З метою визначення у студентів факторів залежності від Інтернету, особливостей його сприйняття (мотивація використання Інтернету, стан свідомості під час використання мережі, он-лайн спілкування), наявності чи відсутності наслідки залежності (час, який студенти проводять в Інтернеті, сприйняття простору та проективної реальності, бажання перенести норми віртуального світу в реальне життя) було проведено дослідження за опитувальником Є. Щепиліної «Сприйняття Інтернету».

Студенти, які брали участь в експерименті розділили на дві групи. Здобуті результати були піддані кількісній і якісній обробці з метою з'ясування кількості респондентів (у %), які належать до трьох із встановлених рівнів: високий, середній та низький. Для визначення еквівалентності груп, застосовувався багатofункціональний ф-критерій Р. Фішера.

Аналіз результатів дослідження показали, що рівень сформованості цифрової компетентності студентів є недостатнім, що доводить необхідність розроблення і впровадження в освітній процес закладів вищої освіти організаційно-методичного забезпечення процесу формування їх цифрової компетентності.

Щодо організаційно-методичного забезпечення даного процесу, його ефективність залежить від гармонійного поєднання традиційних та інтерактивних методів і форм освітньої діяльності, які забезпечують цілісний системний підхід до її організації.

З'ясовано, що значний потенціал у процесі формування цифрової компетентності студентів має розроблений спецкурс «Формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти», оскільки він створює оптимальні умови для: опанування системою теоретичних знань, способів практичної діяльності, ставлення до цифрових технологій, формування мотивів та потреб в використанні інформаційних та цифрових технологій, розуміння їх економічних та соціальних можливостей і викликів, здатність активно застосовувати ці технології в майбутній професійній діяльності.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Конструювання змісту навчання студентів передбачало, між іншим, оптимізацію можливостей навчальних дисциплін щодо формування цифрової компетентності студентів, спрямовану на розробку цифрових продуктів, спроможність здійснювати рефлексивний аналіз та корекцію діяльності, яка пов'язана з інформаційними та цифровими технологіями.

Одним з провідних напрямків діяльності визначено формування готовності викладачів до формування цифрової компетентності студентів.

З'ясовано, що розроблення та реалізація інтерактивної програми виховання студентів «Цифрова компетентність особистості як основа ефективної самореалізації» сприяє підвищенню рівня цифрової компетентності студентів та розвиток цифрової культури (освоєння технологій соціальної навігації і засад відповідальної поведінки, як у віртуальних мережних об'єднаннях, так і в соціальній спільноті інформаційного простору), оцінку можливостей і обмежень технологічних засобів.

По завершенню відповідної діяльності здійснено заключне дослідження, метою якого було з'ясування впливу організаційно-методичного забезпечення процесу формування цифрової компетентності студентів та оцінки рівнів її сформованості в контрольній та експериментальній групах. Оцінка рівня достовірності отриманих результатів визначалась за допомогою критерію Пірсона (пакет STATISTICA 6.0).

Аналіз результатів, одержаних після завершення дослідження показав, що відбулися позитивні зміни рівня сформованості цифрової компетентності здобувачів вищої освіти експериментальної груп.

Висновки. Ставлення людей до інформаційних та цифрових технологій (технооптимізм, технофілія і готовність використовувати нові технології) – мають різну детермінацію, яку необхідно враховувати в процесі формування цифрової компетентності студентів; необхідне подальше дослідження механізмів становлення відносини особистості та групи до інформаційних і цифрових технологій, на основі яких могли б бути вироблені рекомендації для підвищення чутливості суспільства по відношенню до технологічних викликів, рефлексивності відносно можливостей, що відкриваються і техногенних ризиків; необхідний диференційований підхід до вивчення колективних уявлень про наслідки впровадження цифрових та інформаційних технологій, що враховує очікування, побоювання, ідеали, які визначають оцінку технологічних змін різними соціальними групами; рівень сформованості цифрової компетентності студентів залежить від організаційно-методичного забезпечення процесу формування їх цифрової компетентності.

References:

1. Proposal for a council recommendation on Key Competences for Lifelong Learning (Text with EEA relevance), (2018). [online] EU Monitor. Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0024>> [Accessed 8 September 2018].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

2. Amichai-Hamburger Y., (2009). *Technology and well-being: designing the future.* Technology and Psychological Well-being.
3. Brosnan M. J., (1998). *Technophobia: The psychological impact of information technology.* London: Routledge.
4. Brown S. A., Venkatesh V., (2005). *Model of adoption of technology in the household: a baseline model test and extension incorporating household life cycle.* MIS quarterly, 29 (4), p. 399–426.
5. Beaudry A., Pinsonneault A., (2010). *The other side of acceptance: studying the direct and indirect effects of emotions on information technology use.* MIS Quarterly, 34 (4), pp. 689–690.
6. Osiceanu M.-E., (2015). *Psychological Implications of Modern Technologies: “Technofobia” vs “Technophilia”.* Procedia – Social and Behavioral Sciences, 180, pp 1137–1144.

**КОНЦЕПЦІЯ БАЛАНСУ РЕСУРСНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ
МЕРЕЖ АКТОРІВ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПОЛЕЙ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ
У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ**

Воронянський Олександр Володимирович

канд. іст. наук, професор

професор кафедри ЮНЕСКО

«Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет

Україна

м. Харків

voronyansky@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4926-8887>

***Анотація.** Показано, що оскільки феномен влади формується через відносини обміну, вже сама економічна система постійно генерує всередині себе структуру влади. Звідси політичні інститути регулювання економічного обміну, на формування яких здійснюють вплив у першу чергу розпорядники найбільш значущих ресурсів, виступають як засоби закріплення відносин особистої залежності і позаекономічного примусу, зрощування політичної влади і економічного панування.*

***Ключові слова:** «кінець історії», ліберальна демократія, політична влада.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Системна криза існуючого світового політичного порядку, яка з кожним роком набуває все більш чітких обрисів, виносить на порядок денний проблему не лише вдосконалення наукових методів дослідження політичних відносин, але й безжалісного усунення з наукового обігу тих концепцій, які, претендуючи на статус теорій, не мають реальної наукової бази. Найбільш виразною з них стала концепція демократичного транзиту, наріжним каменем якої є лінійний перехід суспільств від тоталітаризму та автократії до демократії «західного типу». Сьогодні, після трьох десятиліть використання в навчальному процесі концепції демократичного транзиту, її теоретична хисткість представляється ще більш очевидною, ніж раніше. Соціальна система постіндустріального суспільства у всьму світі зазнає фундаментальних змін, переходячи від засад ринкового розподілу з відносно відкритими соціальними ліфтами до засад розподілу владно-адміністративного, з використанням інституційних обмежень доступу до ресурсів і влади.

Аналіз актуальних досліджень. Осмислення тенденцій глобальних політичних трансформацій в західній політичній науці зробило мейнстрімом перехід від гегельянського лінійного рівноважного концепту розвитку суспільства до нелінійних, конфліктологічних концепцій, що подаються в працях Теодора Адорно, Іммануїла Валлерстайна, Юргена Габермаса, Карла Дойча, Дугласа Норта, Еріка Оліна Райта, Теотоніу душ Сантуша. Вітчизняні дослідники здебільшого описують політичну систему як таку, що прагне до рівноваги в процесі лінійного розвитку від тоталітаризму до демократії. Ряд авторів підручників з соціально-гуманітарних дисциплін взагалі стирають межу між поняттями влади та політики, описуючи останню як процес управління суспільними справами та сферу упорядкування прав і свобод членів суспільства. Однак дедалі більшої ваги в українському науковому посторі соціально-політичних досліджень набирають засовані на нелінійності та багатовимірній нерівноважності суспільних відносин в контексті соціальних антагонізмів підходи соціолога Любові Бевзенко (в основі її авторської концепції лежить метод синергетики та принцип нерівноважної динаміки), політологів Костя Бондаренка (який в оперативному аналізі використовує системний підхід у поєднанні з теорією ігор), Андрія Єрмолаєва (конфліктологічний підхід та системний аналіз), Олександра Фісуна (концепція неопатримоніалізму, конфліктологічний підхід, системний аналіз) та інших дослідників.

Мета статті – короткий опис авторської концепції динаміки балансу ресурсних потенціалів мереж акторів комунікаційних полей соціальних систем, що застосовується при аналізі суспільно-політичних відносин з урахуванням фактора конкурентної боротьби за доступ до обмежених ресурсів у суспільстві, орієнтованому на отримання індивідуальних вигод. Пропонована концепція є однією з численних спроб дослідників виробити адекватну сучасному рівню наукових знань методологію викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу і базується на положеннях системного аналізу, неінституціоналізму, теорії ігор з урахуванням принципу нерівноважної динаміки. Автором вона була апробована в сфері прикладної політології та закладена в методологічну основу низки

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

підручників і навчальних посібників із дисциплін соціально-гуманітарного циклу, що викладалися у вищій і загальноосвітній школах.

Виклад основного матеріалу. У процесі існування суспільства в ньому розвиваються певні форми й принципи організації, за допомогою яких суспільство підтримує свою єдність та життєздатність. В основі цих принципів лежить спосіб розподілу матеріальних ресурсів і духовних цінностей між різними соціальними групами, який здійснюється за допомогою відносин державної влади. Потоки ресурсів (не лише матеріальних, а й інформаційних, духовних, організаційних, силових тощо), направлених на розвиток і відтворення соціальної інфраструктури (яка становить штучне середовище існування соціуму), так само як і процес їх створення чи видобутку, регулюються за посередництвом владних відносин.

В умовах, коли метою людської діяльності є не колективне благо, а індивідуальна вигода, реалізація державної влади надає суб'єктам владних повноважень змогу розпоряджатися суспільними ресурсами на свою користь (створюючи феномен владної ренти). Оскільки вигода від здійснення влади через державний механізм на порядок перевищує вигоду від ринкового обміну, сама влада стає предметом гострої конкурентної боротьби, площиною якої є політична сфера. Звідси найбільш ефективним в аналітичному плані є підхід до політичної сфери як багатовимірного простору конкурентної боротьби ресурсозабезпечених груп, що претендують на розпорядження ресурсами суспільства через механізм держави як універсального апарату адміністративно-владного перерозподілу.

Цей простір становить динамічно змінюване силове поле влади, що створюється під впливом балансу сил тих чи інших мереж ресурсозабезпечених груп, а також спротиву експропрійованих ними соціальних груп і класів. У такому полі політична суб'єктність (і статус центрів сили) досягається лише через набуття достатнього обсягу ресурсного забезпечення й організованість. Під організованістю необхідно розуміти не лише наявність певного комплексу соціальних інститутів, а й здатність визначеної частини суспільства до цілеспрямованої довготривалої колективної взаємодії через ці інститути, направленої на реалізацію своїх групових інтересів. У свою чергу, оскільки ці інтереси пов'язані з розпорядженням ресурсами, політичні інститути формуються, виходячи з необхідності контролю над певними потоками ресурсів та адаптуються до змін цих потоків. Інститути, що виявилися неспроможними до своєчасної адаптації, відмирають чи відходять на периферію соціальних відносин (яскравими прикладами є відмирання сюзеренітету в сфері державної влади в розвиненому феодальному суспільстві, абсолютної монархії в суспільстві модерну та масових партій і суспільстві постмодерну).

Сам механізм відтворення влади базується на тому, що суб'єкт влади володіє монополією на розподіл певних ресурсів, які є актуальними для об'єкта як їх потенційного споживача. Якщо у споживача немає альтернативних джерел отримання життєво необхідних для нього ресурсів, він стає залежним від їх розпорядника і в кінці кінців готовий визнати право останнього на панування над собою. Надходження ж ексклюзивного ресурсу у загальне користування різко підриває його значущість, а відтак – і владні позиції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

розпорядника цим ресурсом. Тому збереження монополії на розподіл необхідного для споживача ресурсу є необхідною умовою збереження владної позиції, а підтримка структурної залежності від обмеженого ресурсу є основним завданням його розпорядника.

Структурна залежність формується внаслідок штучного обмеження доступу агентів обміну до значущих ресурсів та можливостей розпоряджатися ними. Сформовані в такому суспільстві соціальні, економічні та політичні інститути та відповідні інституційні взаємодії визначають правила, за якими член суспільства може використовувати свої індивідуальні ресурси для досягнення значущих для нього цілей. Унаслідок дії цих інститутів навіть агент, що потенційно володіє ресурсами, нерідко виявляється залежним внаслідок штучно створених бар'єрів, що скорочують кількість альтернативних взаємодій, в які він може вступати з метою реалізації своїх інтересів отримання важливих для нього благ.

Як бачимо, владні переваги представляють для суб'єкта влади інструментальну цінність, полегшуючи йому доступ до інших ресурсів – матеріальних, соціальних, культурних, політичних. Отже, владна позиція дає змогу агенту, що її займає, підтримувати свій статус монопольного розпорядника значущих ресурсів. Оскільки феномен влади формується через відносини обміну, уже сама економічна система постійно генерує всередині себе структуру влади. Звідси політичні інститути регулювання економічного обміну, на формування яких здійснюють вплив у першу чергу розпорядники найбільш значущих ресурсів, виступають як засоби закріплення відносин особистої залежності і позаекономічного примусу, зрощування політичної влади і економічного панування. Відкритий для всіх громадян рівноправний доступ до ресурсів і влади, що проголошується основним завоюванням демократичного суспільства західного типу, не існує за умовчанням. Натомість існує порядок «обмеженого доступу», який постійно відтворюється через ієрархічну систему привілеїв і владної ренти (ренти від участі у владному перерозподілі суспільних ресурсів), що належать різним групам еліт. Консолідована позиція різних сегментів елітарних груп щодо збереження свого владного статусу є однією з важливих умов збереження інституційних бар'єрів, що забезпечують системне усунення більшості громадян від реального впливу на прийняття суспільно значущих владних рішень. У свою чергу, більшість громадян, що не мають обсягів ресурсів, достатніх для самостійної участі в політичній конкуренції, може реалізувати свій інтерес щодо участі в контролі над владним розподілом ресурсів лише через об'єднання в масові політичні організації (включаючи не лише партії та громадські організації політичного спрямування, але й місцеве самоврядування). Однак ця можливість системно стримується елітарними групами через заміщення в масовій свідомості реальних політичних інтересів віртуальними, які не можуть привести до об'єднання населення в націю (як асоціацію політично повноправних громадян, які формально є колективним носієм державної влади) та не загрожують привілейованому владному статусу еліти.

Політична система постійно знаходиться в стані конфлікту (відкритого чи прихованого) між учасниками політичного процесу. При цьому взаємна конкурентна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

боротьба суб'єктів політики поглинає ресурси, які не поступають у виробничу сферу, стримуючи темпи розвитку соціальної інфраструктури та обмежуючи загальну вигоду всіх учасників політичного протистояння. Намагаючись мінімізувати витрати на нього в умовах заздалегідь відомого результату, ресурсозабезпечені групи укладають між собою певні домовленості щодо порядку доступу до контролю над адміністративним перерозподілом ресурсів, які втілюються в першу чергу в політичних інститутах (включаючи державу та її нормативно-правове поле). Закон, як і влада, є суб'єктом і в стратегічному сенсі виконує функцію розмежування прав суб'єктів угоди в залежності від розстановки їх сил. Зміна балансу потенціалів тягне за собою відхід від старих домовленостей та перехід на новий рівень конфлікту, який може завершитися або створенням нової системи угод на основі зміненої розстановки сил, або повну ліквідацію старих політичних інститутів і формування на їх місці нових. Отже, саме домовленості між мережами ресурсозабезпечених суб'єктів політичної конкуренції є підґрунтям еволюції політичних інститутів, що, у свою чергу, змінюються під впливом змін балансу сил учасників політичного протистояння.

Образно й дещо умовно в процесі викладання політичну систему можна характеризувати як своєрідну «біржу влади», яка включає в себе:

- позиції суб'єктів конкурентної боротьби за доступ до центрів влади (які одночасно є центрами владного перерозподілу ресурсів), а також «брокерські місця» функціонерів, що розпоряджаються владними повноваженнями в цих центрах;

- «ринок влади» (позиції тих, хто має бути підкорений владі);

- систему взаємозв'язків між усіма (активними і пасивними) учасниками політичного процесу;

- організаційні структури, що закріплюють цю систему взаємозв'язків.

Сам механізм відтворення влади базується на тому, що суб'єкт влади володіє монополією на розподіл певних ресурсів, які є актуальними для об'єкта як їх потенційного споживача. Якщо у споживача немає альтернативних джерел отримання життєво необхідних для нього ресурсів, він стає залежним від їх розпорядника і в кінці кінців готовий визнати право останнього на панування над собою. Надходження ж ексклюзивного ресурсу у загальне користування різко підриває його значущість, а відтак — і владні позиції розпорядника цим ресурсом. Тому збереження монополії на розподіл необхідного для споживача ресурсу є необхідною умовою збереження владної позиції, а підтримка структурної залежності від обмеженого ресурсу є основним завданням його розпорядника.

Структурна залежність формується внаслідок штучного обмеження доступу агентів обміну до значущих ресурсів і можливостей розпоряджатися ними. Сформовані в такому суспільстві соціальні, економічні та політичні інститути та відповідні інституційні взаємодії визначають правила, за якими член суспільства може використовувати свої індивідуальні ресурси для досягнення значущих для нього цілей. Унаслідок дії цих інститутів навіть агент, що потенційно володіє ресурсами, нерідко виявляється залежним внаслідок штучно створених бар'єрів, що скорочують кількість альтернативних взаємодій,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

в які він може вступати з метою реалізації своїх інтересів отримання важливих для нього благ.

Як бачимо, владні переваги представляють для суб'єкта влади інструментальну цінність, полегшуючи йому доступ до інших ресурсів – матеріальних, соціальних, культурних, політичних. Отже, владна позиція дає змогу агенту, що її займає, підтримувати свій статус монопольного розпорядника значущих ресурсів. Оскільки феномен влади формується через відносини обміну, уже сама економічна система постійно генерує всередині себе структуру влади. Звідси політичні інститути регулювання економічного обміну, на формування яких здійснюють вплив у першу чергу розпорядники найбільш значущих ресурсів, виступають як засоби закріплення відносин особистої залежності і позаекономічного примусу, зрощування політичної влади і економічного панування. Відкритий для всіх громадян рівноправний доступ до ресурсів та влади, що проголошується основним завоюванням демократичного суспільства західного типу, на сьогодні не існує в жодній країні. Натомість існує порядок «обмеженого доступу», який постійно відтворюється через ієрархічну систему привілеїв та владної ренти, що належать різним групам еліт. Консолідована позиція різних сегментів елітарних груп щодо збереження свого владного статусу є однією з важливих умов збереження інституційних бар'єрів, що забезпечують системне усунення більшості громадян від реального впливу на прийняття суспільно значущих владних рішень.

В умовах обмеженого доступу до центрів прийняття владних рішень легітимації влади еліти забезпечувалася ілюзією квазіелітарного споживання для так званого середнього класу як соціальної опори суспільства, що позиціонувалося як ліберально-демократичне.

Проте необхідно враховувати, як мінімум, три фактори.

По-перше, рівень споживання для середнього класу не був закріплений його доступом до контролю за джерелами цього споживання, що в умовах керованої картелями олігополій фінансової системи перешкоджало накопиченню в руках основної маси громадян ресурсної бази через системне знецінення накопичень.

По-друге, вагома частка таких накопичень перенаправлялася не на реальне споживання, а на спекуляцію цінними паперами, контроль над якими здійснюють ті ж самі картелі фінансових олігополій. У результаті була створена спекулятивна фінансова піраміда, яка забезпечує підконтрольність ресурсів населення владній еліті.

По-третє, у постіндустріальний період можливість безкінечного розширення ринку за рахунок поглинення територій і населення, не включених до того в процес капіталістичного обміну, фактично вичерпана. Викликане цим падіння норми прибутку у розвинених економіках призвело до різкого скорочення ресурсної бази середнього класу та відповідного зниження його політичної ваги.

Неважко припустити, що вже в короткостроковій перспективі це призведе до помітного зменшення споживання для того ж середнього класу (не кажучи вже про маси отримувачів соціальної допомоги), що може викликати кумулятивний ефект скорочення

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ємності ринку і як результат – бюджетних надходжень. Звідси неминучим стає загострення конкуренції за доступ до права розпоряджатися обмеженими ресурсами для представників владної еліти і традиційна в подібних випадках провокація з боку певних її сегментів протестних соціальних рухів із метою послаблення позицій конкурентів. Результатом загострення такої боротьби, у свою чергу, стане досить помітна адаптація соціальних інститутів, зокрема інститутів влади, до більш жорсткого розмежування соціальних статусів суспільних груп. Сумнівно, що в умовах концентрації матеріальних і владних ресурсів в руках елітарних угруповань, ця адаптація стане відображенням розширення прав і свобод більшості громадян. Відповідно, сам закладений у традиційні підручники принцип лінійності розвитку соціуму від несвободи до демократії втрачає відповідність реальному життю.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальні антагонізми мають у своїй основі проблему доступу до ресурсного забезпечення, контроль над яким здійснюється через механізми публічної влади, передусім – державної. Політика як сфера конкурентної боротьби за доступ до центрів влади й владного перерозподілу ресурсів є сферою перманентних конфліктів, що мають достатній для участі в конкуренції обсяг ресурсного потенціалу (включаючи організаційний та інформаційний). Вирішення цих конфліктів призводить до інституційного закріплення певного порядку доступу до влади та ресурсів, яке втілюється в державній організації (у тому числі в системі права) та сфері соціальної комунікації. Радикальна зміна балансу потенціалів провокує новий рівень конфлікту, який призводить до нового розмежування прав суб'єктів із відповідними змінами в сфері політичного устрою. Саме цей процес, що лежить в основі політичної інституціоналізації, є найбільш перспективним у створенні методології викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу, яка дозволить сформувати нове покоління фахівців, здатних приймати відповідальні управлінські й громадянські рішення, спрямовані на ефективний розвиток нації та національної держави.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ» НА КАФЕДРІ ЮНЕСКО
«ФІЛОСОФІЯ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ»
ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ДБТУ**

Моїсєєва Наталія Іванівна,
доктор екон. наук, канд. філос. наук, професор,
завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)
Харків, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3889-8085>
n.i.moiseeva1@gmail.com

Кобелєва Даля Леонідівна,
канд. філос. наук, старший викладач
кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)
Харків, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3139-1561>
daliakobelieva@gmail.com

***Анотація.** Стаття присвячена розгляду особливостей викладання дисципліни «Філософія людського спілкування» кафедрою ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Державного біотехнологічного університету. Відзначається, що проблема культури та комунікації є однією із провідних для ЮНЕСКО та для програми кафедр ЮНЕСКО/UNITWIN. Також розгляд феноменів спілкування, комунікації та інформації є необхідною складовою освіти сучасного фахівця. Це пов'язано із тим, що інформаційне суспільство породжує дедалі більше проблем щодо буття людини, формування людської особистості, аналізу інформаційних потоків тощо.*

***Ключові слова:** філософія, спілкування, комунікація, інформація, ЮНЕСКО.*

Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін була заснована у 1996 році на базі Харківського державного технічного університету сільського господарства (зараз Державний біотехнологічний університет) в межах реалізації Програми кафедр UNITWIN, що була започаткована ЮНЕСКО у 1992 році, та на теперішній час включає понад 900 установ у 120 країнах світу, сприяє міжнародному міжуніверситетському співробітництву та налагодженню мереж для

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

посилення інституційного потенціалу шляхом обміну знаннями та спільної роботи. Програма підтримує створення кафедр ЮНЕСКО та мереж UNITWIN у ключових пріоритетних сферах, пов'язаних зі сферами компетенції ЮНЕСКО, тобто в освіті, природничих і соціальних науках, культурі та комунікації.

Завдяки цій мережі вищі навчальні заклади та науково-дослідні заклади по всьому світу об'єднують свої ресурси, як людські, так і матеріальні, для вирішення нагальних викликів і сприяння розвитку своїх суспільств. У багатьох випадках мережі та кафедри служать мозковими центрами та будують мости між науковими колами, громадянським суспільством, місцевими громадами, дослідженнями та розробкою політики. Вони виявилися корисними для інформування про політичні рішення, створення нових навчальних ініціатив, створення інновацій через дослідження та сприяння збагаченню існуючих університетських програм, одночасно сприяючи культурному різноманіттю. У сферах, де бракує досвіду, кафедри та мережі перетворилися на центри передового досвіду та інновацій на регіональному чи субрегіональному рівнях. [4]

Основними напрямками університетської роботи Кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін є викладання гуманітарних дисциплін студентам, впровадження в практику освіти відповідного науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, розробка нових освітянських програм соціально-гуманітарного напрямку у технічному ЗВО та здійснення наукових досліджень. Протягом всього терміну своєї діяльності Кафедра ЮНЕСКО проводила активну освітню, наукову, організаційну та виховну роботу. При Кафедрі ЮНЕСКО працювала «Школа філософії», яка сприяла розповсюдженню філософської освіти та ідеології ЮНЕСКО. Також Кафедра ЮНЕСКО видавала наукові журнали: «Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація» та «Філософія мови: в межах та поза межами», присвячені аналізу сучасних проблем філософії, психології, педагогіки, лінгвістики та теорії комунікації. Також Кафедрою ЮНЕСКО щорічно проводяться: Міжнародна науково-методична конференція «Слобожанський гуманітарій» та Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання» з виданням збірників наукових праць.

Результатом науково-освітянської роботи кафедри стала розробка навчального курсу «Філософія людського спілкування», що викладається студентам-магістрам та є важливим компонентом розвитку їх світоглядної позиції та комунікативних навичок. Курс лекцій з «Філософії людського спілкування» охоплює широке коло питань, як суто філософського характеру, так і тих, що належать до інших соціо-гуманітарних дисциплін, а саме, психології, соціології, політології, педагогіки та інших. Таким чином, зазначена дисципліна є узагальненням тих знань, що були здобуті студентами під час попереднього навчання, та дає можливість сформулювати цілісний погляд на проблему спілкування та комунікації як одну із фундаментальних складових сучасної культури.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

«Спілкування є загальногуманітарною категорією й органічно і широко використовується у філософії, риториці, психології, загальній і соціальній психології, педагогіці, культурології, теорії соціальних комунікацій, кожна з яких вивчає його у зв'язку із завданнями і специфікою своєї галузі знань. Феномен людського спілкування багатогранний, тому викликав зацікавленість протягом століть. – зазначає у своїй статті «Філософія людського спілкування: теоретично-практичні засади» професор кафедри ЮНЕСКО Грабар Н.Г. – <...> Спілкування слід розглядати в контексті глобального простору, який зумовлює досягнення стійких, зрозумілих, безпечних, таких, що задовольняють людство й роблять співіснування людей комфортним, загальнолюдських цілей. <...> Накопичений на сьогодні матеріал досліджень та їхнє теоретичне узагальнення надають змогу говорити про фундаментальне значення процесів спілкування (зокрема їхні форми й організацію) для розвитку людської цивілізації і культури. [1]»

«Глобалізація в соціально-комунікаційній системі впливає на життя сучасного суспільства через створення умов глобального зв'язку на основі мультимедійних комунікаційних систем та мереж, формування світових медіа-організацій загального доступу до інформації. Виникає простір вільного руху культурних смислів, що відбиває розмаїття соціокультурних надбань людства. Такий простір впливає на потреби людей, змінює їх звичайні умови життєдіяльності як в особистому, так і в суспільному плані, вимагає нової організації життя. Акцентуація зусиль на організації ефективного комунікаційного простору сьогодні трансформується у найважливішу проблему соціально-комунікаційного знання і потребує розгляду у масштабі суспільної практики. [3, с. 5]»

Таким чином, однією із найбільш актуальних проблем сучасності постає проблема комунікації та інформації. «Буття людини у сучасному світі з кожним днем стає все більше пов'язаним із інформаційним простором. <...> Науковці все частіше звертають увагу на те, що система знання та комунікації, яка поступово формувалась завдяки свідомій діяльності людини, стає окремим та незалежним феноменом, набуває неабиякої потужності та вже сама починає впливати на розвиток цивілізації. [2, с. 100]» Отже, можемо зробити висновок, що розуміння феномену комунікації, процесів його розвитку та трансформації в межах загальнолюдської культури, а також вплив міжлюдського спілкування на формування соціальної реальності є необхідним для сучасної людини. Із становленням інформаційного суспільства проблеми комунікації та інформації виходять за межі суто наукового дискурсу та стають актуальними для широкого загалу. Буття сучасної людини з кожним роком все більше переноситься в інформаційний простір, а отже, інформація набуває онтологічного статусу. Якщо протягом тривалого часу становлення людства феномен спілкування був одним із фундаментальних факторів формування соціокультурного простору, то зараз можемо говорити про те, що комунікативно-інформаційний простір формує людину, людську особистість.

Навчальна дисципліна «Філософія людського спілкування» спрямована на розгляд зазначених питань. В межах курсу пропонується філософсько-історичний аналіз феномену спілкування та його впливу на розвиток людської цивілізації, аналіз філософських

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

концепцій щодо природи та сутності людини і суспільства, етичних, аксіологічних та гносеологічних питань. Спілкування розглядається в онтологічному, гносеологічному, аксіологічному, телеологічному та праксеологічному аспектах. Ставляться питання про форми та функції спілкування, проблеми духовності та моралі в контексті людського спілкування, комунікативної етики тощо.

Особлива увага приділяється питанням комунікації в сучасному інформаційному суспільстві, зокрема проблемам пошуку і аналізу інформації та втрати контролю людини над інформацією. На семінарських заняттях відбувається обговорення кризових ситуацій, які склалися в сучасному інформаційному просторі, вплив новітніх технологій обробки інформації на соціокультурне середовище взагалі та особистість людини зокрема; пропонується розробка прогнозів щодо можливих майбутніх варіантів розвитку людства з огляду на ті трансформації, що породжують сучасний стан інформаційного суспільства.

Таким чином, навчальна дисципліна «Філософія людського спілкування» є важливою та актуальною під час підготовки майбутніх фахівців. Вона допомагає студентам систематизувати знання, отримані під час вивчення інших дисциплін філософського та соціально-гуманітарного спрямування, навчитись аналізувати сучасне суспільство, його фундаментальні засади та проблеми. Окрім цього, зазначена дисципліна сприяє розповсюдженню ідей і принципів ЮНЕСКО, спрямованих на поширення інтелектуальних дебатів, етичних міркувань, досліджень і науковому прогресу, відкритим знанням та інформації, а також освіті в дусі міжнародного співробітництва [4].

List of References

1. Hrabar, N.H. (2013). *Filosofiiia liudskoho spilkuvannia: teoretichno-praktychni zasady*. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury, (39), 123-130.
2. Kobelieva, D.L., & Nikolaienko, N.M. (2021). From Information Search to the Loss of Personality: The Phenomenon of Dataism. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, (20), 100-112.
3. Moisieieva, N.I. (2015). *Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka: monohrafiia*. Kharkiv, KhNTUSH, 392.
4. UNESCO (2022). *The UNITWIN/UNESCO Chairs Programme: guidelines and procedures*. 24. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380998>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ
ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Котик Тетяна Миколаївна,
докторка педагогічних наук,
професорка,
професорка кафедри початкової освіти,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна
tetiana.kotyk@pnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8213-8318>

***Анотація.** У статті висвітлено досвід організації та проведення навчального курсу «Сучасні підходи до вивчення мовно-літературної освітньої галузі» для студентів, що опановують освітню програму магістерського рівня за спеціальністю 013 «Початкова освіта. Визначено мету, зміст та результати навчання відповідно до особистісно зорієнтованого, компетентнісного, комунікативного, діяльнісного підходів як концептуальних орієнтирів навчального курсу для оновлення змісту освіти. Розкрито особливості організації освітнього процесу.*

***Ключові слова:** сучасні підходи до мовно-літературної освіти, заклад вищої освіти, навчальний курс.*

Відповідно до Концепції Нової української школи, Державного стандарту та типових освітніх програм для початкової школи вибудувалася нова парадигма освітянських пріоритетів і завдань, що відповідають загальноосвітнім тенденціям розвитку демократичного громадянського суспільства й потребують нових методичних та технологічних підходів для їх реалізації в шкільному середовищі.

Особливостями таких методичних новацій є орієнтація на формування життєвих, або ключових, освітніх компетентностей, розвиток особистісних здібностей школярів, формування цілісної картини світу в різних видах життєво необхідної діяльності.

Метою дослідження є висвітлення досвіду організації та проведення навчального курсу «Сучасні підходи до вивчення мовно-літературної освітньої галузі» для студентів, що опановують освітню програму магістерського рівня за спеціальністю 013 «Початкова освіта».

Представлений у статті й розроблений уперше навчальний курс є фундаментальною дисципліною для освітнього рівня «магістр». Він створює основу для формування в студентів здатності до цільового осмисленого запровадження основних підходів до навчання мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі, а саме: компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, інтегрованого.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Дисципліну «Сучасні підходи до вивчення мовно-літературної освітньої галузі» студенти вивчають на I курсі магістратури, її вивченню передують такі дисципліни, як психологія, педагогіка, сучасна українська мова, методика навчання української мови.

Мета вивчення курсу:

- підготувати студентів до реалізації завдань, визначених в ОП щодо самоосвітньої та наукової діяльності з актуальних проблем організації процесу навчання української мови в 1-4 класах загальноосвітньої школи за умов компетентнісного підходу та нових концепцій мовної освіти в Україні, пріоритетів НУШ;

- сформувати в студентів широку ерудицію, фундаментальні наукові знання з проблем функціонування сучасної лінгводидактики, здатність до творчої науково-педагогічної й дослідницької діяльності, такі якості й властивості, що дозволять володіти методологією наукової творчості, методами отримання, обробки, зберігання й використання наукової інформації.

Завдання курсу:

- ознайомити магістрантів із сучасними підходами до модернізації процесу навчання мови в Україні і світі, концепцією Нової української школи, науковими засадами, що обумовлюють зміни у мовній освіті в Україні;

- розкрити особливості проектування уроків української мови відповідно до вимог сучасних концепцій мовної освіти та Нової української школи;

- сформувати вміння співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, втілювати нові методичні ідеї в практику вивчення мовно-літературної освітньої галузі; здійснювати самостійні наукові пошуки й експериментальні дослідження.

У процесі вивчення курсу студенти мають оволодіти такими компетентностями:

а) загальними:

- володіння навичками використання інформаційних та комунікаційних технологій;

- здатність застосовувати базові знання для оволодіння професійно орієнтованими дисциплінами та в науково-дослідницькій і професійній діяльності;

- здатність до творчого пошуку, нестандартного розв'язання педагогічних проблем і ситуацій, ефективного розв'язання освітніх проблем нестандартними способами;

- уміння ефективно використовувати спадщину світової та вітчизняної педагогіки та методики навчання мови.

б) Спеціальними (фаховими) компетентностями:

- методичними: здатність знаходити навчально-методичну літературу для роботи вчителя, зокрема інтернет-сайти (сайт МОН України, Національної електронної платформи, сайти освітянських проєктів, видавництв, електронні платформи для вчителя, електронні бібліотеки тощо); аналізувати перспективні підходи до навчання учнів, визначати їх переваги та ризики порівняно з чинними підходами;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- здатність до усвідомлення потреби в саморозвитку для набуття професійних компетентностей; готовність до постійного підвищення особистісного та професійного рівня;

- здатність до визначення методичної проблеми, обґрунтування її актуальності, мети, завдань тощо;

- здатність працювати в групі над проектами;

- здатність до критичного осмислення проблем у професійній діяльності та прийняття відповідних рішень.

Для вивчення курсу передбачено 30 годин аудиторних занять та 60 годин самостійної роботи студентів за змістом навчальної дисципліни.

Для практичних занять студенти готують самостійну роботу в письмовій формі та презентують виконані завдання за допомогою мультимедійних пристроїв.

Творчі та дослідницькі завдання повинні бути написані самостійно з обов'язковим покликанням на джерела.

Студенти опрацьовують такі актуальні для початкової школи проблеми, як: мовно-літературна освітня галузь в початковій школі та її місце в українській лінгводидактиці; реалізація особистісно зорієнтованого, компетентнісного, комунікативного та діяльнісного підходів на інтегровано-предметній основі на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі; розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як важлива умова набуття ключових компетентностей тощо.

Знайомлячись із сучасним станом мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі, студенти отримують загальне уявлення про сучасну українську лінгводидактику та місце в ній методики навчання української мови в початковій школі; уточнюють для себе поняття «мовна особистість» з урахуванням чинних потреб суспільства та мети навчання української мови; дізнаються про особливості методики навчання української мови в початковій школі відповідно до концепції Нової української школи.

Зрозуміти та засвоїти провідні ідеї сучасних освітніх програм для НУШ, сучасні вимоги до їх реалізації допомагають різні види самостійної роботи, що спонукають студентів добирати результати навчання молодших школярів відповідно до заявлених в меті уроку компетентностей, і навпаки: вчать розуміти, які компетентності формуються в школярів під час виконання певних завдань і що всі визначені в програмах компетентності можна і потрібно формувати засобами мовно-літературної освітньої галузі.

На основі здійснення порівняльного аналізу змісту мовно-літературної освітньої галузі, що представлена по-різному в типових освітніх програмах НУШ-1 та НУШ-2, здобувачі вищої освіти дізнаються про особливості структури та змістового наповнення кожної з програм, а після ознайомлення з обговоренням програм в інтернеті пишуть власне резюме щодо програм на основі самостійно визначених особливостей кожної з них. Це допомагає краще засвоїти структурні компоненти освітніх програм, необхідні для змістового наповнення мовно-літературної освітньої галузі початкової школи; навчитися

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

робити порівняльний аналіз освітніх програм і висновки щодо особливостей здійснення навчання за кожною з них.

Центральне місце в курсі займає вивчення проблеми реалізації особистісно зорієнтованого, компетентнісного, комунікативного та діяльнісного підходів на інтегровано-предметній основі під час уроків мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі. Знайомлячись із сучасними концептуальними підходами до модернізації процесу навчання мови в Україні й у світі, студенти уточнюють сутність понять про мовленнєву та комунікативну діяльність, процес спілкування, інтегроване навчання як пріоритет у розвитку мовлення молодших школярів; засвоюють наукові засади, що обумовлюють зміни у мовній освіті в Україні, та опановують технології впровадження їх у початкову освіту.

Для формування здатності ефективно планувати та проєктувати уроки української мови відповідно до вимог сучасних концепцій мовної освіти та Нової української школи студенти виконують творчі професійно зорієнтовані завдання. До прикладу, такі, як:

- послуговуючись структурою навчальної мовленнєвої ситуації, розробіть та запишіть навчальну мовленнєву ситуацію до кожного класифікаційного виду: а) для реалізації авторського задуму, що передбачає стимулювання до висловлювання, що дає уявлення про адресата та мету висловлювання; б) для розкриття процесу створення діалогу або монологу, що містить спонукання до реплікування, висловлювання певного виду та стилю; в) для конструктивної мовленнєвої діяльності з елементами творчості (з опорою та без опори на додаткові джерела інформації); г) для побудови власних вільних творчих висловлювань (без опори на готовий текст);

- змодельуйте урок української мови, що був заліковим під час педагогічної практики, за компетентнісним підходом. Сформулюйте мету для підготовленого компетентнісно зорієнтованого уроку. Підготуйтеся до презентації його фрагмента в аудиторії.

Конспект уроку запишіть за таким зразком:

Модель компетентнісно зорієнтованого уроку

Клас.

Урок української мови.

Тип уроку: з міжпредметними зв'язками

Тема уроку..

Мета уроку:

Етапи уроку	Завдання (предметні компетенції)	Діяльність учителя (метод, прийом)	Діяльність учнів (форма роботи)	Компетентнісно зорієнтоване завдання (проблема, ситуація)	Джерело інформації (засоби)	Результативність роботи (вихід на ключову компетентність)
-------------	----------------------------------	------------------------------------	---------------------------------	---	-----------------------------	---

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- Перебудуйте і запишіть конспект уроку в послідовності, що відповідає формуванню наскрізних компетентнісних умінь:

- організовую свою діяльність,
- читаю вдумливо,
- досліджую,
- співпрацюю,
- ефективно спілкуюсь,
- розвиваю власний емоційний інтелект,
- критично мислю,
- творчо мислю,
- рефлексую.

У програмі курсу передбачено формування різних видів спеціальної, тобто фахової, компетентності. Так, формування здатності працювати в групі над проектами відбувається під час виконання таких завдань у мікрогрупах:

- розробити конспект інтегрованого уроку з української мови та читання для 3-4 кл., обрав один із запропонованих нижче видів, та підготуватися до його проведення, використовуючи під час уроку 4-5 завдань для розвитку емоційного інтелекту;

- спроектувати урок-квест з літературного читання (групова робота; пригодницькі історії на різних станціях, що потребують спілкування з різними персонажами та вирішення проблемних ситуацій);

- змодельовати урок з літературного читання з обов'язковим використанням драматичної ситуації, пантоміми, імпровізації,

- написати конспект уроку літературного читання: драматична гра-імітація «У телевізійній студії»;

- спроектувати урок із використанням гри-симуляції (на основі творчого використання досвіду англійської вчительки Ф.Джонсон) та інші.

Групові проекти – це рольові ігри, в яких презентуються фрагменти уроків. Група складається з 3 осіб: учитель, методист, відповідальний за презентацію, унаочнення та роздатковий матеріал, студент. Оцінка виставляється за якість презентації проекту, а не за індивідуальну роботу кожного. Хоча за умов дистанційного навчання творчі проекти студенти можуть виконувати індивідуально.

Політика навчального курсу передбачає винагороджування студентів додатковими балами за активність на заняттях, комунікабельність, творчість, ініціативність, а от плагіат та списування є неприпустимими.

Пропущені лекційні заняття не відпрацьовуються, але знання лекційного матеріалу є обов'язковим, що перевіряється за допомогою тестування.

Оцінка за курс «Сучасні підходи до вивчення мовно-літературної освітньої галузі» виставляється за накопичувальною системою, тобто додаються всі бали, отримані за всі види роботи впродовж семестру (практичне заняття + самостійна робота + тестування за матеріалами лекцій + підсумкове тестування = 100 балів). До підсумкового тестування

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

допускаються студенти, які набрали не менше 25 балів за семестр. До перездачі допускаються студенти, які виконали всі види самостійної роботи й пройшли успішно підсумкове тестування.

Для підвищення оцінки за курс студент виконує індивідуальні завдання (за бажанням). У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати:

- сучасні концепції та наукові підходи до вивчення мовно-літературної освіти в Україні;

- провідні ідеї сучасних освітніх програм для НУШ, сучасні вимоги до їх реалізації;

- сучасні структури уроків мови та літературного читання відповідно до вимог концепцій мовної та літературної освіти в Україні, пріоритетів НУШ та освітніх навчальних програм;

- вимоги до компетентісно зорієнтованого уроку мови і літературного читання в початковій школі.

вміти:

- визначати мету і завдання компетентісно зорієнтованого уроку навчання мови і літератури, коригувати його шляхом зіставлення проміжних результатів із визначеними Державним стандартом компетентностями;

- планувати застосування вимог і принципів сучасних мовних і літературних концепцій та підходів до навчання під час проєктування уроку;

- аналізувати методичні системи та їх відповідність сучасним вимогам, реалізовані в різних авторських підручниках, навчальних посібниках для з'ясування їхніх переваг і недоліків;

- обґрунтовувати вибір навчально-методичного комплекту з огляду на ефективність досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених типовими освітніми програмами;

- створювати здоров'язбережувальне освітнє середовище, зорієнтоване на особистісний, творчий і духовний розвиток учнів;

- зіставляти процес і результат власної педагогічної діяльності з метою та завданнями освітнього процесу; визначати сильні і слабкі сторони власної педагогічної діяльності;

- застосовувати в освітньому процесі початкової школи інноваційні підходи, новації та сучасний педагогічний досвід.

Висновки. Запропонована структурно-змістова організація навчального курсу сприяє ефективній підготовці студентів до реалізації завдань, визначених в ОП щодо самоосвітньої та наукової діяльності з актуальних проблем організації процесу навчання української мови в 1-4 класах загальноосвітньої школи за умов компетентісного підходу та нових концепцій мовної освіти в Україні та пріоритетів НУШ.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

List of References

1. State standard of primary general education. (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87.-2018-п>.
2. Concept of the New Ukrainian School. B.D.N. (2016). Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/280/konczepczyia.pdf>.
3. A typical educational program was developed under the leadership of O. Ya. Savchenko. (2017). Retrieved from: <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>.
4. A typical educational program under the leadership of R. B. Shiyan. (2017). Retrieved from: <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/>.

**ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Кузовова Наталя Миколаївна

кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри історії, археології
та методики викладання
Херсонського державного університету
Херсон, Україна

kuzovovanatala@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4691-7258>

***Анотація.** У дослідженні розглядаються теоретичні та практичні питання викладання історії України, а саме теми Голодомору 1932-1933 років, що є обов'язковою для вивчення у старшій школі: ліцеях, гімназіях, закладах фахової передвищої освіти та невід'ємною складовою українознавчих освітніх компонент загального циклу в закладах вищої освіти. Метою статті є вдосконалення викладання цієї важливої теми з огляду на досягнення історичної науки, боротьби з фейками, розвитку медіаграмотності та запровадження інтерактивних методів навчання, розкриття специфіки викладання теми в освітніх закладах різного типу, зокрема в освіті для дорослих («університет третього покоління», курси підвищення кваліфікації для вчителів та викладачів тощо) через психолого-педагогічний аспект.*

***Ключові слова:** Голодомор, пам'яттєві студії, освіта, історія України, методика викладання історії*

Вступ. Тема Голодомору 1932-1933 років в Україні довгий час знаходилась в сфері впливу радянської політики «примусової» амнезії (Л. Гриневич) і наслідки цього, як

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

відчуваються в наш час. Зокрема, Л. Гриневич вказує на особливості формування колективної пам'яті під впливом радянської пропаганди: «У повоєнні роки народжувалися і зростали нові покоління радянських людей, для яких період 1930-х рр. уже асоціювався лише з грандіозними перемогами й успіхами СРСР, неймовірним ентузіазмом «будівників соціалізму», і аж ніяк з масовим голодом, жертвами якого стали мільйони людей» [1, с. 389-401]. Більше того, до моменту розпаду СРСР: «В Україні народилося і виросло кілька поколінь людей, які нічого не знали про голод і, які були психологічно неготовими до миттєвої переоцінки історичного минулого» [1, с. 389-401]. Не засудження комуністичного режиму, погіршення економічної ситуації в 1990-х роках призвели до того, що тоді тему Голодомору не хвилювало суспільство і владу. На той момент влада мала генетичне споріднення з комуністичним минулим та боялась конфлікту з російською федерацією, що назрівав поступово, але неухильно. Лише засудження комуністичного режиму, визначення пріоритетів міжнародної політики, зокрема – курсу на євроінтеграцію, події Помаранчевої революції 2004 р. легалізували пам'ять про Голодомор, що знаходилась на маргінесі та довгий час не могла набути статусу культурної пам'яті (за А. Ассман). До того часу вона побутувала як індивідуальна пам'ять про колективну травму: без підтримки суспільства і держави, котрі могли дати їй можливість вийти на новий рівень, проте не зробили цього. Подальші події, пов'язані з прийняттям Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» (2006), створення Меморіалу жертвам Голодомору (2009), підготовка та видання Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років (2008), зрештою дали надію всім тим, хто доклав неймовірних зусиль для збереження пам'яті про Голодомор: українській діаспорі, науковцям та активістам з України та з-за кордону, свідкам та їх нащадкам, що пам'ять про Голодомор-геноцид не зникне та не піде в небуття разом з ними. Так Україна нарешті долучилась до тих держав, що вже визнали Голодомор злочином геноциду. Інституалізація пам'яті про Голодомору сприяла виявленню тисяч архівних документів, встановлення місць поховань його жертв, появи публікацій та художніх творів, присвячених трагедії. Однак також породила велику кількість міфів, фейків, провокативної та відкрито антиукраїнської дезінформації, що заповнили публічний простір, особливо з поширенням Інтернету. Це наслідок як «примусової амнезії», так і російської пропаганди, але також і появи цілого сегменту неякісного інформаційного продукту: смітєвого «шлейфу», яким часто супроводжуються актуальні та популярні в публічному просторі теми та занепаду інституту наукового рецензування та критики. Саме в таких реаліях вивчається історія Голодомору 1932-1933 років в Україні. Тому питання якісного викладання теми, боротьби з фейками, пропагандою та неякісною інформацією надзвичайно актуальна як в школі, так і в закладах фахової передвищої та вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Однією з проблем, з якою стикаються викладачі історії, готуючись до уроку чи лекції з теми Голодомору, є формування виваженого психолого-педагогічний підходу, який треба обирати щоразу відповідно до форми заняття та вікових особливостей учнівської аудиторії. Дійсно, тема Голодомору не лише інформаційно насичена, але й також емоційно забарвлена, оскільки це

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

заглиблення в травматичний досвід. Саме тому вона потребує врахування як загальнонаукових методів в історії та педагогіці, так і специфічних, властивих для історичних травм.

В українській педагогіці вже почалася формуватися культура викладання тем, пов'язаних з трагічними сторінками історії, що містять історичний досвід колективної травми. Психологи і педагоги дають поради, яким чином викладати такі теми (Жанна Гаврилюк [6], Дмитро Вакуленко [7]). Також для учнів різного віку пропонують художню літературу та, навіть, мультиплікаційні фільми, що дозволяють адекватно сприймати травматичну історію. Так, Ж. Вакуленко, історик, педагог радить бути відвертими і правдивими, зосереджувати увагу на силі українського народу в боротьбі за своє майбутнє: «Головне не травматизувати наших дітей війни і допомогти їм справлятися із сучасністю через осмислення досвіду минулого. Сьогодні, в умовах загарбницької імперіалістичної війни росії проти України нам особливо важливо розуміти, як саме пам'ять про Голодомор робить нас сильнішими» [6]. Д. Вакуленко, медичний психолог, нейропсихолог в інтерв'ю акцентує увагу на вікових особливостях: «... краще починати розмову про Голодомор, коли малюк уже знає про поняття життя і смерті. Також важливо враховувати, що підхід до кожного повинен бути індивідуальним, адже маємо різне сприйняття та рівень психологічної стійкості», радить «будувати комунікацію про трагічні події за універсальним правилом: що молодша дитина, то менше моторошних подробиць необхідно розповідати. Він зазначає: подавати цілісну картину подій варто не раніше, ніж дитині виповниться 14-15 років» [7].

Сучасні дослідження у галузі медицини, що займаються проблемами індивідуального та колективного здоров'я, детально вивчають, як історична пам'ять може впливати на стан людини. Дослідники Н.В. Мохатт, Б. Томпсон, Нгі Д. Тай та Дж. Кремер Тебес прийшли до висновків, що:

- Історична травма є перспективним, але недостатньо концептуалізованим напрямом дослідження.
- Численні дослідження показують короткостроковий і віддалений вплив травми на здоров'я.
- Історична травма функціонує як публічний наратив для окремих груп чи спільнот.
- Ми пропонуємо модель історичної травми як сучасного наративу, що впливає на здоров'я.
- Розповіді про історичні травми є джерелом сучасного проблем та стійкості [5, с. 128-136].

Може виникнути питання, якщо долучення до історичної травми, може викликати небажані наслідки, такі як депресія чи психічні розлади, можливо, взагалі не варто вивчати ці теми? Насправді, це не є вирішенням проблеми, бо історична травма вже функціонує як сучасний наратив з особистими та суспільними репрезентаціями в сьогоденні. Дослідники,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

що вивчають вплив травми: індивідуальної, сімейної, колективної, прийшли до висновків, що її замовчування, небажання комунікувати на вразливі теми, призводить до значно гірших наслідків: розриву між поколіннями, тривожності. А комунікація, адаптована до віку, сприяє формуванню стійкості, співчуття та поваги до жертв, історичної єдності народу та його стійкості перед випробуваннями сьогодення. «Навпаки, розповіді про історичну травму також можуть підтримувати стійкість у відповідь на тривале пригноблення чи ураження, про що свідчать сімейні історії виживання» [2]. Звичайно, потребує подальшого дослідження питання вивчення умов, за яких історична травма може мати тривалий і шкідливий вплив на здоров'я, а також трансформуватись та стати основою для надзвичайної стійкості в групі чи спільноті.

Викладач історії є архітектором історичної пам'яті, який пов'язує «історію травматичних подій, пережитих групою, із сучасним досвідом і контекстами, включаючи сучасне здоров'я групи чи спільноти. Таким чином, історична травма діє через багатозаровість наративних поворотів, включаючи травму як концепцію, представлену в історіях, історію як соціально схвалену пам'ять і внутрішню логіку, що пов'язує історію з нинішніми стражданнями чи стійкістю» [5, с. 128-136].

Будь-яка вікова категорія: діти, молодь, дорослі та люди похилого віку потребують особливих підходів у викладанні теми Голодомору. Для дітей важливо не допустити травмування матеріалами, що не відповідають їхньому віку, будувати розповідь на позитивних моментах, що дозволять виробити якості, необхідні для дорослого життя: стійкість, критичне мислення, активну громадянську позицію. Історія Голодомору містить багато відомостей про те, що допомагало уникнути смерті: взаємодопомога, підприємливість батьків, сімейні цінності [3, с. 77]. Для підлітків важливо знати правду, оскільки неповне знання пригнічує та викликає тривожність [2; 5]. Студенти, які вже вивчали цю тему в школі, потребують долучення до наукового знання та знайомства з науковими методами дослідження [4, с. 13-17]. Старше покоління має певні лакуни у знанні про Голодомор, їм потрібні як систематизовані загальні відомості, так і підтвердження, тому варто залучати під час архівні джерела та створювати можливість функціонування навчальної «лабораторії дослідника історії», уникати категоричності та пропонувати шляхи до самостійного пізнання та усвідомлення історії Голодомору [4, с. 13-17].

Висновки. Таким чином, основними рекомендаціями можуть бути:

- Правда, боротьба з фейками, медіаграмотність вчителів та викладачів, що включає: використання наукової літератури та архівних джерел, курси медіаграмотності для вчителів, викладачів та майбутніх педагогів.

- Адаптація до вікових особливостей: діти, підлітки, молодь, дорослі, люди похилого віку.

- Побудова викладання теми Голодомору, виховних, просвітницьких заходів на ґрунті прикладів стійкості, взаємодопомоги та боротьби.

List of References

1. Hrynevych, L. (2007). Holod 1932-1933 u publichnii kulturi pam'iaty ta suspilnii svidomosti v Ukraini. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*. 17: 389-401.
2. Krauskopf IE, Bates GW, Cook R. (2023). Children of Holocaust Survivors: The Experience of Engaging with a Traumatic Family History. *Genealogy*. 7(1):20. <https://doi.org/10.3390/genealogy7010020>
3. Kuzovova, N. Childhood during the Holodomor 1932–1933 in Ukraine (in the South of Ukraine). *Journal of Family History*. 47(1): 59–77. <https://doi.org/10.1177/03631990211020339>
4. Kuzovova, N. (2021). Holodomor 1932-1933 rokiv na urokakh istorii: metodyka vyboru dzherel ta protydii feikam. Aktualni problemy istorychnoi osvity: Materialy Vseukrainskoi naukovoopraktychnoi konferentsii / Redkol.: k.i.n., dots. N.M.Kuzovova (vidp. red.) ta in. Kherson: Vyd-vo KhDU, 2021: 13-17.
5. Mohatt, Nathaniel Vincent, Thompson, Azure B., Thai, Nghi D. & Tebes, Jacob Kraemer (2014). Historical trauma as public narrative: A conceptual review of how history impacts present-day health. *Social Science & Medicine*. 106: 128-136. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.01.043>
6. Shkroba, A. (2022). Yak hovoryty pro Holodomor iz ditmy: porady istorykyni Zhanny Havryliuk. <https://platform.man.gov.ua/media/2b4d905d-1e85-4730-87ab-dc907313513c>
7. Shkroba, A. (2022). Yak hovoryty pro Holodomor iz ditmy: porady psykholoha Dmytra Vakulenko. <https://platform.man.gov.ua/media/3a5e0671-4d96-4c2c-83c1-316af88d035a>

**ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СУДНОВОДІВ**

Петренко Владислав Валерійович
здобувач вищої освіти РВО «Магістр»
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна
petrenko.vladyslav01@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7183-4995>

Науковий керівник:
Нагрибельна Інна Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор

***Анотація.** Використання автономних суден має потенціал покращити ефективність та безпеку морського транспорту, але вимагає розробки відповідної правової бази, стандартів безпеки та систем моніторингу а також контролю. У статті було поверхнево розглянуто дослідження з проблеми організації безпечної навігації у складних умовах з використанням сучасних технологій у судноводінні. Також розглядаємо вплив сучасних технологій на судноплавство та їх впровадження в судноплавну діяльність. Роботи вчених свідчать про тривалі дослідницькі зусилля у напрямку розробки автономних систем навігації та уникнення зіткнень суден. Вони можуть сприяти покращенню безпеки та ефективності морського транспорту. Однак, перед впровадженням автономної навігації необхідно вирішити багато технічних, правових, соціальних та етичних питань, що виникають у зв'язку з цим процесом.*

***Ключові слова:** автономна навігація, безпека плавання, ефективність морського транспорту, автономність суден, системи моніторингу*

Вступ. Нині у світі активно розробляються та впроваджуються новітні технології та практики управління судном, що дозволяє досягати більшої ефективності та безпеки в операціях на морі. У зв'язку з цим, менеджмент на судні набуває особливого значення, як один із важливих факторів, які впливають на ефективність роботи екіпажу та безпеку плавання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що приділено увагу моніторингу та управлінні судном, ефективному використанню ресурсів, оптимізація процесів ремонту та обслуговування, а також підвищення ефективності комунікації між членами екіпажу. Пропонуємо аналіз використання сучасних технологій та практик у менеджменті на судні, їх вплив на підвищення ефективності роботи екіпажу та безпеку плавання, а також проаналізуємо особливості їх застосування на практиці.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що застосування сучасних технологій та практик у менеджменті на судні дозволяє значно покращити ефективність роботи екіпажу та безпеку плавання. Одним з основних напрямків досліджень є використання систем автоматичного управління судном, таких як системи автоматичного пілотування та системи дистанційного управління. Науковий інтерес до порушеної проблеми підтверджують праці таких авторів: "Autonomous Navigation and Collision Avoidance for Unmanned Surface Vehicles in Complex Environments" - A.P. Britto, A. Wren, D. Johnson, D. Thomas, I. Kolios (2021), "Smart shipping: A review of vessel autonomy and related developments" - автори: S. Psaraftis, M. Kontovas (2021)

Мета: проаналізувати можливості застосування сучасних технологій та практик у менеджменті на судні.

Завдання дослідження: дослідити наукову літературу з порушеної проблеми; проаналізувати сучасні технології, що застосовуються для моніторингу та управління судном, зокрема системи автоматизації процесів та управління даними.

З огляду на актуальність дослідження визначається **постановка проблеми**, яка полягає в тому, що в умовах швидко зростаючого обсягу морської торгівлі та змінюванні кліматичних умов на морі, ефективний менеджмент на судні є ключовим чинником для забезпечення безпеки плавання та оптимального використання ресурсів. Усвідомлення означеного вплинуло на потребу дослідження сучасних технологій та практик менеджменту на судні.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. У межах аналізу порушеної проблеми було досліджено актуальні наукові розвідки вчених, які були присвячені організації безпечної навігації у складних умовах з використання сучасних технологій в процесі діяльності судноводіїв. Для нашої публікації важливими є такі праці зарубіжних вчених. Дослідження "Autonomous Navigation and Collision Avoidance for Unmanned Surface Vehicles in Complex Environments" [1] опубліковане у журналі IEEE Access у 2021 році. У цьому дослідженні автори, A.P. Britto, A. Wren, D. Johnson, D. Thomas, I. Kolios. У працях означених науковців представлено можливості автономної навігації та способи уникнення зіткнень для суден у складних середовищах. У статті автори досліджують різні аспекти автономної навігації та уникнення зіткнень для безпілотних суден, включаючи датчики, алгоритми управління, визначення шляху та інші. Вони також досліджують можливості використання штучного інтелекту для автоматизації процесу керування судном. Дослідження авторів зосереджене на забезпеченні безпеки плавання безпілотних суден в складних середовищах, таких як місткові та портові зони, де виникає багато перешкод та ризиків зіткнення з іншими суднами. Автори запропонували ряд нових методів та алгоритмів для автоматичного визначення шляху та уникнення зіткнень з іншими суднами та перешкодами.

Отже, дослідження "Autonomous Navigation and Collision Avoidance for Unmanned Surface Vehicles in Complex Environments" [1] є важливим кроком в розвитку технологій безпілотної навігації та автономного керування суднами в складних умовах, що може

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

сприяти покращенню безпеки плавання та ефективності морського транспорту. Нарешті, система керування (USV) виконує запланований шлях, постійно спостерігаючи за навколишнім середовищем на предмет будь-яких несподіваних перешкод або небезпек. Також було проведено дослідження ефективності використання систем моніторингу та діагностики обладнання на судні, що дозволяє зменшити ризик аварій. Одним з важливих аспектів є також ефективне використання ресурсів, зокрема палива, води та електроенергії на борту судна.

Результати дослідження демонструють ефективність запропонованої системи в кількох змодельованих сценаріях, включаючи навігацію в жвавій гавані з іншими суднами та уникнення неочікуваних перешкод. Автори дійшли висновку, що структура має потенціал для підвищення безпеки та ефективності автономної навігації у складних середовищах.

Загалом, це дослідження підкреслює триваючі дослідницькі зусилля щодо розробки автономних систем навігації та запобігання зіткненням для безпілотних наземних транспортних засобів, які мають потенціал революціонізувати морську галузь шляхом підвищення ефективності та безпеки при одночасному зниженні витрат і впливу на навколишнє середовище.

"Smart shipping: A review of vessel autonomy and related developments" [4] представляє собою дослідження впливу сучасних технологій на судноплавства та їх впровадження в професійну діяльність судноводіїв. Автори детально описують технічні рішення, які забезпечують автономність кораблів, такі як системи дистанційного керування, інформаційно-керуючі системи, системи моніторингу та прогнозування стану суден, системи автоматизованої навігації та безпеки на морі.

Автори розглядають соціальні та економічні аспекти впровадження автономних суден, включаючи зниження витрат на експлуатацію та покращення безпеки на морі. Дослідники розглядають певні технологічні та юридичні аспекти використання автономних суден, включаючи питання щодо відповідальності за дії автономних суден та їх безпеку. Загалом, стаття надає читачам докладний огляд сучасних технологій та їх впливу на майбутнє судноплавства, зокрема на професійну діяльність судноводіїв. Вона розглядає переваги та ризики використання автономних суден та допомагає краще зрозуміти цей розвиваючий сектор, включаючи його технологічні та юридичні аспекти.

Важливо зазначити, що автономні судна стануть великим викликом для судноводіїв та всієї галузі морського транспорту. Якщо автономні судна стануть домінуючими, то це призведе до зміни підходу до навчання та підготовки судноводіїв. Зрозуміло, що на початковому етапі використання автономних суден, судноводії будуть все ще грати важливу роль у контролі та моніторингу кораблів, але з часом їх роль зменшиться. Крім того, впровадження автономних суден може вплинути на зайнятість у судноводінні, оскільки це може призвести до зменшення потреби у ручному керуванні та екіпажі. Проте, водночас, це може збільшити запит на роботи в інших галузях, таких як технології, програмування та інженерія. Загалом, використання автономних суден може принести

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

багато переваг, включаючи зменшення витрат та покращення безпеки на морі. Проте, перед їх використанням необхідно ретельно вивчити всі можливі ризики та визначити оптимальний підхід до впровадження. Крім того, варто звернути увагу на соціальні та економічні аспекти використання автономних суден, щоб забезпечити максимальну користь для суспільства та галузі морського транспорту.

Одним з ключових викликів, пов'язаних з використанням автономних суден, є розробка відповідної правової бази та стандартів безпеки. Для того, щоб автономні судна були широко застосовані на морі, необхідно розробити міжнародні стандарти, які забезпечать безпеку перевезень, захист навколишнього середовища та права моряків.

Також важливим фактором є створення ефективної системи моніторингу та контролю за роботою автономних суден, щоб забезпечити безпеку на морі та виконання міжнародних правил. Для цього можна використовувати різні технології, такі як системи телеметрії, супутниковий моніторинг та інші. Окрім технічних та правових питань, варто звернути увагу на етичні аспекти використання автономних суден. Наприклад, важливо визначити, які рішення може приймати автономне судно у складних ситуаціях та як забезпечити захист прав пасажирів та екіпажу. Також може виникнути питання щодо відповідальності за аварії та порушення правил на морі, де автономні судна не залежать від рішень людей. Отже, використання автономних суден має великий потенціал для вдосконалення морського транспорту та покращення його безпеки та ефективності. Проте, для впровадження цих технологій необхідно вирішити багато викликів, пов'язаних з технічними, правовими, етичними та соціальними аспектами, щоб забезпечити максимальну користь для суспільства та галузі морського транспорту.

Висновки. До поданого аналізу наукових джерел щодо можливості застосування сучасних технологій та практик у менеджменті на судні можна зробити висновки, що використання автономних суден має великий потенціал для покращення безпеки та ефективності морського транспорту. Наукові дослідження демонструють, що розробка автономної навігації та автономного управління суднами може забезпечити зменшення витрат, покращення безпеки та зниження впливу на навколишнє середовище. Однак, для успішного впровадження цих технологій необхідно вирішити важливі питання щодо правової бази, стандартів безпеки, моніторингу та контролю, етики та соціальних аспектів. Крім того, впровадження автономних суден може вплинути на зайнятість у судноводінні та потребувати змін у підготовці судноводіїв. Отже, використання сучасних технологій та практик у менеджменті на судні може принести багато переваг, але вимагає ретельного вивчення всіх можливих ризиків та визначення оптимального підходу до впровадження.

List of References

1. A.P. Britto, A. Wren, D. Johnson, D. Thomas, I. Kolios (2021) Autonomous Navigation and Collision Avoidance for Unmanned Surface Vehicles in Complex Environments.

2. Do-Hyun Chun, Myung-II Roh, Hye-Won Lee, Jisang Ha, Donghun Yu (2021) Deep reinforcement learning-based collision avoidance for an autonomous ship 234, 109216.
3. Nan Yan, Subin Huang, Chao Kong (2021) Reinforcement Learning-Based Autonomous Navigation and Obstacle Avoidance for USVs under Partially Observable Condition.
4. S. Psaraftis, M. Kontovas (2021) Smart shipping: A review of vessel autonomy and related developments Annual Reviews in Control.
5. Xinyu Zhang, Chengbo Wang, Lingling Jiang, Lanxuan An, Rui Yang (2021) Collision-avoidance navigation systems for Maritime Autonomous Surface Ships: A state of the art survey 235, 109380.

ПІДГОТОВКА МОРЯКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спориш Богдан Андрійович

здобувач вищої освіти РВО «Магістр»
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна
sporyshbogdan87@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-5811-2843>

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Нагрибельна Інна Анатоліївна

***Анотація.** Використання морського транспорту залежить від добре підготовлених, компетентних моряків, що забезпечують безпечне транспортування вантажу по всій Землі. В даній науковій статті розглядаються актуальні питання та методи підготовки моряків до професійної діяльності. З часом робота в морі перетворилась на систему із складними автоматизованими процесами, що змушує с кожним роком підвищувати вимоги до діяльності моряків, їх підготовки як у навчально-тренажерній, так і у психологічній та фізичній формах. ПДНВ в новій редакції пропонує нові міжнародні стандарти, необхідні для морських інститутів і викладачів, щоб давати сучасному моряку затребувані навички і знання. Сьогодні фахівці морського транспорту часто працюють в умовах постійного стресу, підвищеного ризику та загрози для життя. У результатах дослідження акцентовано увагу на засобах підготовки та підвищення фахових компетентностей спеціалістів морської галузі.*

***Ключові слова:** морська освіта, компетентність, професійна підготовка, безпека життєдіяльності, сучасні автоматизовані технології.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вступ. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена тим, що морська діяльність наразі є багатофункціональною, що передбачає комплексну підготовку кадрів. Професіонали в майбутньому мають змогу безпечно керувати та якісно обслуговувати модернізовані судна, мінімізувати ризики для життя та навколишнього середовища.

Мета роботи розглянути та проаналізувати способи підготовки моряків до професійної діяльності для обслуговування та маневрування сучасними судами.

Завдання дослідження – дослідити сутність основних засобів тренажерної підготовки під час професійної підготовки курсантів. Розглянути психологічні складові необхідні для безпечного та ефективного початку морської кар'єри.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. У ХХІ столітті дослідження стосовно впливу людського фактору на безпеку у морі набули неабиякого розвитку; відомо, що стандарти до безпеки життєдіяльності на судні зросли разом із занепокоєністю суспільства з цього питання [2]. Збільшення етапів підготовки та дипломування фахівців дає змогу досягати цих стандартів. Згідно з інформацією Міжнародної організації праці (International Labour Organization) загальні втрати від нещасних випадків на роботі та хвороб, пов'язаних з роботою досягають 4 % внутрішнього валового продукту. Якщо говорити про людські життя – кожного року на робочому місці гине близько двох мільйонів людей [2, с. 305]. Це говорить нам про те, що необхідно створити та постійно вдосконалювати методи для зменшення кількості нещасних випадків на виробництві як для судноводіїв, так і для механіків. Задля цього створили такі тренажери як:

1. **Комплексний тренажер навігаційного містка**, який дає змогу морякам на прикладі симуляції справжнього містка набути практичних навичок в електронній картографії, навігаційних системах та засобів радіолокаційної прокладки.

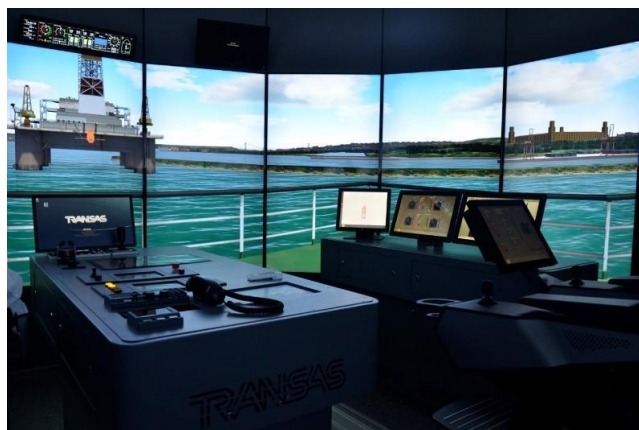


Рис. 1 – Візуалізація комплексного тренажера навігаційного містка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

2. **Комплексний тренажер динамічного позиціонування** дає теоретичну та практичну підготовку з окремими станціями динамічного позиціонування для відпрацювання навичок оператора динамічного позиціонування судна.



Рис. 2 – Візуалізація комплексного тренажеру динамічного позиціонування судна

3. **Пожежний полігон.** Цей вид тренажерів дає змогу відпрацювати навички з виявлення пожежі, подачі сигналу тривоги, першої медичної допомоги для поранених членів екіпажу або пасажирів, евакуацію з небезпечної зони, пожаротушіння з урахуванням виду пожежі, що потребує також теоретичних знань.
4. **Тренажер вантажних операцій.** Тренажер передбачає роботу з великими вантажами з усіх позицій екіпажу (старший помічник, вахтовий помічник, кранівник, робота з баластом тощо). Особливо корисно для моряків які працюють на судах типу Heavy – Lift. Для реалізації цієї мети обладнанні робочі місця для кожного члену екіпажу, пульти управління і контролю над роботою всіх учасників вантажних операцій. Підготовка працівників операторів кранів проводиться в кабінах, які майже повністю симулюють реальні умови роботи.
5. **Комплексний тренажер машинного відділення** що включає в себе повну симуляцію усіх механізмів на судні, спостереження та моніторингу за безпечною експлуатацією суднової машинної установки відповідно до положень розділів А-III/1, А-VIII/2 і В-VIII/2 Кодексу ПДНВ 95.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ



Рис. 3 – Візуалізація комплексного тренажеру машинного відділення

6. **Тренажер глобального морського зв'язку при лихі та на морі (ГМЗЛБ)** що складається з двох окремих класів практичної підготовки. Беручи до уваги те, що багато судноводіїв мають проблеми з використанням та розумінням даної установки, великої кількості помилкових тривожних сигналів лиха цей тренажер дає змогу навчитися як цього уникати та що робити щоб уникнути цього.
7. **Тренажерний комплекс для відпрацювання навичок безпеки на воді.** Включає в себе басейн, рятувальну шлюпку та набір екіпірування задля успішного навчання.
8. **Швартова станція.** Включає себе палубу що максимальна наближена до реальних умов на судні. Цей тренажер є дуже важливим адже багато членів екіпажу отримують поранення саме під час швартових операцій, а іноді і летальні.

За визначенням таких дослідників як М. Корольчук, П. Криворучко, І. Підпала та ін. важливою вимогою для фахівця морського транспорту є такі якості як психологічна підготовка, яка дає можливість під час екстремальних та важких ситуаціях само узгодити свою активність та прийняти правильні рішення задля свого порятунку та порятунку інших членів екіпажу.

У контексті фізичних та психологічних складових, які потрібно брати до уваги слід визначити такі фактори:

1. **Природні умови** (стан погоди який викликає бортову та кильову качки, зміна погодних та кліматичних умов, зміна часових поясів);
2. **Соціально-психологічні фактори** (дефіцити інформації що викликається недостатньою кількістю інтернету або його малою швидкістю, загроза життю при проходженні піратських зон, монотонність роботи, групова чи самоізоляція, постійна готовність до виконання своїх професійних обов'язків, недостатній відпочинок через велику кількість роботи);

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

3. **Виробничі умови** (забруднене повітря, шуми, вібрація);
4. **Фактори фізичного розвитку** (командні заняття, атлетика, фізичні навантаження тощо).

З огляду на означене для тих, хто вирішив пов'язати своє життя з морською кар'єрою, здоров'я та психофізична підготовка стає не менш важливою частиною для досягання поставлених професійних цілей та безпеки у майбутньому. Курсантам слід розвивати базові, важливі для моряків, фізичні та психофізичні якості, такі як: рішучість, спритність, сила, емоційна стійкість, фізична витривалість. Випускник морського навчального закладу повинен уміти плавати, пірнати, надавати допомогу потопуючому, гребти на веслах та управляти шлюпкою під вітрилами, виживати в умовах автономного плавання. Засобами задля розвинення означених навичок є: спортивні ігри (футбол, баскетбол), прикладне плавання, вітрильно-веслувальна підготовка, комплекси загальнорозвиваючих та спеціальних вправ певної цільової направленості (на розвиток сенсомоторних реакцій сприйняття, спритність, рівновагу та вестибулярну стійкість, стійкість до гіпоксії, увагу, пам'ять та на розвиток здібності дозувати силові напруги). Вироблені під час занять спортом звички тренують у курсантів норми та правила поведінки (повага до суперників, витримка, колективізм, самодисципліна, жага до перемоги). Подолання труднощів у процесі регулярних занять фізичною культурою та спортом, боротьба з втомою, відчуттям болю та страху виховують силу волі, самодисципліну та впевненість у собі.

Висновки. Використання комплексу електронних тренажерів у поєднанні з фізичною та психофізичною підготовкою, зокрема засобами фізичних тренажерів та навчально-тренажерним середовищем, має підвищити рівень готовності моряків до професійної діяльності, до безпечного, безаварійного використання та експлуатації суднових систем. Ці рекомендації зменшать рівень тривожності та стресу на судах, підвищать рівень емоційної стійкості та стресостійкості. Дане дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми, а є одним із перспективних напрямів. Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо в приділенні уваги професійній підготовці моряків засобами плавальної практики, належній психологічній та фізичній підготовці здобувачів вищої освіти у закладах морського профілю.

List of References

1. Ivan Yerebakan, Bayramova O.V. (2021) Applied direction of moral and vocational training of future seaman.
2. V.V. Kuzmenko, I.M. Ryabukha (2018). Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

3. Viktor Topal (2020). Professional applied physical training as one of the ways of professional training of future seaman.

4. Khomenko V.V. Special training of football students in various playing roles using special exercises. Medico-biological problems of physical education of different population groups, occupational therapy, inclusive and special education: materials VI Vseukr.nauk.- prakt. Conference. December 9, 2020, Lutsk, 2020, 183-186.

5. Khomenko V.V., Baranenko G.O., Svyrida V.S. The influence of professional and applied physical training on the professional formation of a maritime specialist. Trends and prospects for the development of science and education in the conditions of globalization: materials of the International. Science and practice Internet conference. October 30, 2020, Pereyaslav-Khmelnytskyi, 2020, Issue 64, 248-251.

6. Khomenko V.V., Svyrida V.S. (2019). Implementation of professional and applied physical training in the system of physical education of cadets. Philosophical horizons of today: materials of the VII International. Science and practice conf. Kherson: P. 177-178.

**ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Добровольська Вікторія Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна
viado.ksma@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5262-7425>

Сокальська Ольга Володимирівна

викладач-методист, викладач вищої категорії
голова циклової комісії освітніх, гуманітарних, соціальних дисциплін і права
Херсонський кооперативний економіко-правовий фаховий коледж
м. Херсон, Україна
sokalskaolg@gmail.com

***Анотація.** У роботі проаналізовано досвід використання цифрових інструментів у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін у закладах фахової передвищої освіти (на прикладі Херсонського кооперативного економіко-правового фахового коледжу) та вищої*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

освіти (на прикладі Херсонської державної морської академії). Визначено можливості вебсервісів Google Classroom і Zoom, платформ Moodle, “Kahoot!”, “Всеосвіта”, LearningApps, Canva, Rebus1.com, освітнього проєкту “НаУрок”, програми Google Forms для формування загальних компетентностей здобувачів освіти. Розглянуто особливості методики гейміфікації освітнього процесу і організації контролю за якістю освіти із залученням сучасних цифрових інструментів з урахуванням специфіки формування єдиних методичних підходів до викладання соціально-гуманітарних дисциплін у закладах фахової передвищої та вищої освіти, визначено їх переваги і недоліки.

Ключові слова: *цифрове покоління, цифровізація освіти, заклад фахової передвищої освіти, заклад вищої освіти, загальні компетентності, соціально-гуманітарні дисципліни, гейміфікація, цифрові інструменти.*

Вступ. Цифрова трансформація всіх сфер людської діяльності є глобальною світовою тенденцією. Останні декілька років вона стала одним із провідних напрямів розвитку України. Нові виклики для українського суспільства, спочатку Covid – 19, а зараз перебування країни в умовах воєнного стану, призвели до використання онлайн навчання, яке неможливе без цифровізації освіти і забезпечення її інтерактивності. Саме тому цифровізація освіти є об’єктивною закономірністю розвитку сучасного суспільства і засобом його якісної перебудови. Це передбачає ефективне впровадження в освітній процес нових інструментів та інформаційних ресурсів, «оцифровування» освітнього процесу на основі таких базових технологій як мобільні комунікації та інтернет. Ці технології дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, покращити процес розуміння та засвоєння знань [1, с. 4-5].

Аналіз останніх джерел та публікацій. Питанням цифровізації освіти в останні роки приділяється все більша увага як в зарубіжних, так і у вітчизняних публікаціях. Деякі аспекти розглянуті А. Г. Гуралюком [1], І. В. Кучерак [2], В. А. Добровольською, І. М. Панченко, Т. А. Стовбою [3]. Однак, незважаючи на зацікавленість науковців цією проблематикою, питання впровадження цифровізації в сучасний освітній простір задля формування загальних компетентностей випускників закладів передвищої і вищої освіти все ще потребують більш детального вивчення, що визначило вибір теми дослідження.

Мета наукової розвідки – проаналізувати досвід використання цифрових інструментів у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін з метою опанування загальними компетентностями студентами закладу фахової передвищої освіти (на прикладі Херсонського кооперативного економіко-правового фахового коледжу) та закладу вищої освіти (на прикладі Херсонської державної морської академії).

Завдання дослідження:

- охарактеризувати єдність методичних підходів до ступеневої підготовки студентів у закладах фахової передвищої освіти та закладах вищої освіти для формування загальних компетентностей у процесі викладання соціально-гуманітарних дисциплін;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- проаналізувати досвід використання цифрових інструментів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у Херсонському кооперативному економіко-правовому фаховому коледжі та Херсонській державній морській академії, а саме: вебсервісів Google Classroom і Zoom, платформи Moodle;
- розкрити важливість гейміфікації освітнього процесу та ефективність використання таких цифрових інструментів як: платформ “Kahoot!”, LearningApps, Canva, Rebus1.com, національної освітньої платформи “Всеосвіта”, освітнього проєкту “НаУрок”, Google Forms для формування загальних компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Діджиталізація (цифровізація) освітнього процесу спричинена модернізацією суспільства, нагальною потребою в активному впровадженні інноваційних технологій, оновленню вимог до фахівців, зокрема до формування як загальних, так і ключових компетентностей [2, с. 92].

Нинішнє покоління студентів, народжених після 2000 року, – це перше повністю цифрове покоління. Представники саме цього покоління сьогодні навчаються в закладах фахової передвищої освіти (візьмемо для прикладу Херсонський кооперативний економіко-правовий фаховий коледж) та закладах вищої освіти (візьмемо для прикладу Херсонську державну морську академію), а це потребує інновацій у підготовці майбутніх фахівців з метою підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Цифрове покоління має певні соціально-психологічні особливості, на які викладачі мають звертати увагу для одержання позитивного результату [3, с. 327-328]: багатозадачність, нетерплячість, залежність від Інтернету, фрагментарність образного мислення. Це призводить до того, що представники цифрового покоління не здатні понад 15–20 хвилин утримувати увагу на будь-чому, що є ознакою кліпового мислення. Тому ефективним в освітньому процесі є використання можливостей сучасних цифрових інструментів (Learning Apps, Kahoot, Canva, Google форми тощо), які створюють візуальний простір для вирішення задач, забезпечують гейміфікацію та швидкий зворотний зв'язок.

Проте цифровізація освітньої діяльності аж ніяк не повинна сприйматися виключно як самоціль. Це зміна парадигми того, яким чином ми міркуємо, які інструменти обираємо для дій, яким стратегіям надаємо перевагу в спілкуванні з іншими учасниками освітнього процесу та із зовнішнім середовищем.

Сучасна вища освіта орієнтована на компетентнісний підхід. Складовою підготовки студентів є формування загальних компетентностей, тобто “універсальних компетентностей, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку” [4]. Отже, випусник будь якого закладу – фахової передвищої та вищої освіти – незалежно від отриманого фаху повинен здобути загальні компетентності. На нашу думку, сучасна методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін має бути універсальною і враховувати, з одного боку, професійну специфіку, а з іншого – вимоги держави до рівня освіти випусників. Також необхідно забезпечувати єдність методичних підходів до ступеневої підготовки, що полегшить адаптацію випусників закладів фахової

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

передвищої освіти до продовження навчання на повному циклі бакалаврських освітньо-професійних програм.

Розглянемо використання цифрових інструментів, що використовуються викладачами соціально-гуманітарних дисциплін у закладі фахової передвищої освіти (Херсонський кооперативний економіко-правовий фаховий коледж, далі ХКЕПФК) та закладі вищої освіти (Херсонська державна морська академія, далі ХДМА) та їх роль у процесі формування загальних компетентностей.

Надалі йтиметься про методику викладання таких соціально-гуманітарних дисциплін як історія України, культурологія, правознавство, основи філософських знань на рівні закладу фахової передвищої освіти та філософії, історії та культури України, географії судноплавства на рівні закладу вищої освіти.

Проаналізуємо докладніше цифрові інструменти для змішаного навчання, які використовуються викладачами ХКЕПФК та ХДМА для формування таких загальних компетентностей як здатність діяти соціально відповідально та свідомо, працювати в команді, мати навички міжособистісної взаємодії, а найголовніше – навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Освітній процес у сучасних умовах здійснюється в ХКЕПФК за допомогою вебсервісів Google Classroom і Zoom, у ХДМА використовується сервіс Zoom і платформа Moodle – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), або просто платформою для навчання, яка надає викладачам і студентам розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання.

Google Classroom і Moodle можна ефективно використовувати в навчанні студентів як під час онлайн-зустрічей, так і для самостійної роботи вдома. Google Classroom, Moodle, Zoom дозволяють вести роботу як синхронно, так і асинхронно, коли заняття було попередньо записано викладачем, а курсант / студент у зручний для себе час і за технічної можливості його переглядає і виконує завдання, реалізуючи індивідуальну освітню траєкторію.

Значна увага у викладанні соціально-гуманітарних дисциплін приділяється формуванню здатності працювати в команді, мати навички міжособистісної взаємодії, а для цього використовується гейміфікація освітньої діяльності. Ефективними у цьому плані є використання можливостей ігрової навчальної платформи “Kahoot!”, LearningApps, Rebus1.com, національної освітньої платформи “Всеосвіта”, “НаУрок”, додатків Google.

Вікторини, інтелектуальні турніри та батли на заняттях – це завжди зацікавленість студентів, тому, враховуючи специфіку цифрового покоління, для їх організації використовуємо платформу “Kahoot!”. До прикладу, вивчаючи тему “Основний зміст пізнавальної діяльності” з дисципліни “Основи філософських знань”, студенти грають вікторину в “Kahoot!”, що містить питання з однією правильною відповіддю, так/ні (правда/вигадка). Залежно від форми навчання можна обрати два режими проведення гри: асинхронно (зручно при дистанційному навчанні, коли кожен гравець бере участь

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

автономно, отримує посилання на п'єдестал пошани і після завершення часу проведення вікторини може побачити переможців і своє місце серед учасників) та наживо (зручно проводити в аудиторії, коли студенти можуть згуртуватися командами, бачити запитання на великому екрані й відповідати на своїх гаджетах, відразу отримуючи зворотний зв'язок, спостерігаючи зміни в турнірній таблиці безпосередньо під час гри).

Ще більше можливостей для урізноманітнення форм проведення занять надає платформа LearningApps, оскільки доступно набагато більше видів ігрових завдань: знайти пару, класифікація, числова пряма, фрагменти зображень, вікторина і вікторина з друкуванням, заповнення пропусків, аудіо та відеоконтент (завантаження уривку фільму чи аудіофайлу, запитання за ним), кросворд, знайти слова тощо. Найбільше позитивних відгуків студентів отримали такі вправи: пазл (зображення, пов'язане з темою, “закривається” пазлами з назвами понять, пам'яток, іменами історичних діячів, які пропонується розподілити на групи, щоб відкрити зображення), вправа “Де це?” (необхідно міткою на карті вказати розташування об'єкта за описом, особливо вдале завдання для вивчення історичної та географічної карти), перегони (відповідь на швидкість – вибір із запропонованих варіантів, можна грати з іншими гравцями під час заняття, а можна з комп'ютером), перший мільйон (за зразком відомої гри: за кожен правильну відповідь нараховуються гроші, до того ж можна зробити до кожного рівня кілька запитань, які будуть змінюватися при повторному проходженні гри). Усі різновиди вправ можуть створюватися не лише викладачем, але і студентами, що сприяє формуванню навичок використання інформаційних і комунікаційних технологій, а презентація цих вправ на занятті, зокрема виконання ролі ведучого “Першого мільйона”, створеного власноруч, формує здатність діяти соціально відповідально та свідомо, працювати в команді, мати навички міжособистісної взаємодії.

У ХДМА інтерактивні вправи, що створюються за допомогою онлайнового сервісу LearningApps, використовуються в дистанційних курсах на платформі Moodle. Це відбувається кількома способами: як веб-посилання з переходом на ресурс LearningApps, як вбудовані HTML-документи та шляхом експорту вправ у SCORM-пакет. Останній спосіб дозволяє задіяти всі передбачені в LMS Moodle інструменти ефективного контролю якості освітньої діяльності: отримані бали автоматично враховуються в накопичувальній системі виставлення підсумкової оцінки.

Національна платформа “Всеосвіта” пропонує вебквести українських освітян, а також надає можливість створити власні, користуючись різноманітними шаблонами, шифратором, враховуючи специфіку дисциплін і рівень підготовки здобувачів освіти.

Значною перевагою перерахованих ресурсів є їх інтеграція з Google Classroom, тому студент може отримати весь матеріал за темами і порядком їх опрацювання, а серед недоліків – відсутність виставлення диференційованої оцінки, оскільки використовується формат склав/не склав.

Освітній проєкт НаУрок пропонує один з найсучасніших цифрових інструментів – чат на основі ChatGPT, у якому можна “поспілкуватися” з 40 історичними постатями. Його

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

можна використати для розвитку критичного мислення, адже відповіді штучного інтелекту від імені відомих діячів необхідно перевірити за іншими джерелами. Кожен діалог буде неповторним, а вивчення біографії, історичного бекграунду стає набагато цікавішим.

Одним із шляхів підвищення мотивації студентів до аудиторного навчання і самостійної роботи, активізації інтелектуальної, логіко-мисленнєвої діяльності є розв'язування ребусів. Створювати власні ребуси чи тренуватися розгадувати вже наявні допомагає онлайн-платформа “Rebus1.com”. Генератор ребусів дозволяє зашифрувати будь-яке слово або фразу українською та англійською мовами; створити головоломку відповідно до рівня складності (для дітей чи дорослих), скористатися базою готових ребусів. Дана платформа містить довідкову інформацію про принципи створення головоломок та історію ребусів. Згенеровані ребуси активно використовуються на заняттях під час роботи з новими термінами і поняттями, на етапі закріплення вивченої теми, що сприяє розвитку нестандартного мислення.

Втім не варто забувати і про можливості використання звичайних презентацій: створюємо авторський контент, презентуємо його в онлайн-конференціях, отримуючи відповіді від учасників усно або в чаті. Такий формат ігор апробований протягом кількох років і дає позитивний фідбек, адже в ситуації “граємо тут і зараз” підвищується усвідомлення конкуренції і зростає активність студентів, є можливість додаткових пояснень від викладача, а також варіювання часу виконання тих чи інших завдань. Ще кілька років тому для створення презентацій переважно використовувалася програма Power Point, то останнім часом все більшої популярності набуває платформа Canva, на якій можна створити не лише класичні презентації, а й мему, плакати, візитівки, діаграми, відеопрезентації, витрачаючи менше часу.

На практиці на одному занятті використовуються можливості кількох освітніх платформ і сервісів. Наприклад, вивчаючи тему, присвячену правам людини і правам дитини, використовуємо гру, створену за допомогою “Kahoot!”, LearningApps і Rebus1.com.

Складним питанням є забезпечення об'єктивності оцінювання рівня навчальних досягнень, можливості використання різнорівневих завдань і зворотного зв'язку.

У ХКЕПФК для цього використовують різноманітні інструменти, зокрема національну освітню платформу “Всеосвіта” та Google Forms. Залежно від специфіки навчального матеріалу та мети проведення тестування, використовуються різні типи тестових завдань і режими проходження. Вивчаючи культурологію та історію України, доцільно використовувати такі типи тестових завдань: пошук на зображенні, завдання на встановлення послідовності і відповідності, заповнення пропусків у тексті, а також звичайних завдань з однією чи кількома варіантами відповідей. Можна завантажувати фото, відео, аудіофайли для оформлення запитань і варіантів відповідей, що робить тестові завдання яскравішими і дає змогу використовувати різні канали сприйняття та обробки інформації.

Значну увагу команда “Всеосвіти” приділяє дотриманню академічної доброчесності, тому викладач може заборонити проходити тестування з одного пристрою кільком

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

учасникам, показувати питання і варіанти відповідей у випадковому порядку, заборонити або дозволити роботу над помилками.

Для проведення навчального тестування, зокрема підготовки до семестрового оцінювання чи контрольної роботи, доцільно застосовувати спрощений режим тестування без переходу до повноекранного режиму з демонстрацією результатів відповідей після кожного питання. Цей режим дає можливість повернутися до попереднього питання, якщо дав неправильну відповідь, і таким чином відпрацювати матеріал. Для контрольних заходів варто використовувати опцію “обмеження кількості запитань”, коли з бази тестування рандомно обирається необхідна кількість для виконання, – наприклад, з бази тестів 150 питань обирається для контрольної 25 чи 30 – в результаті кожен студент отримує унікальний варіант тестування.

Серед переваг сервісу тестування на “Всеосвіті” зазначимо можливість:

- обрати активний режим тестування (можна почати тестування у будь-який час з обмеженим часом виконання тесту), запланований (вводиться дата і час початку доступу до тесту і його закінчення) або керований режим тестування (почати проходження можна лише за вказівкою викладача в онлайн режимі);
- визначати систему оцінювання (5-бальну, 12-бальну, 100-бальну або будь-яку іншу);
- змінювати спосіб розрахунку балів у питаннях з множинним вибором;
- обирати режим зовнішнього вигляду: стандартний, хахут, космічний, для слабозорих;
- переслати посилання на тестування до Google Classroom і створити QR-код для смартфона, щоб швидше перейти на тестування;
- позбавити студентів можливості скористатися браузером для пошуку відповідей в Інтернеті під час виконання тестів (коли студент намагається вийти з повноекранного режиму, то тестування автоматично припиняється і оцінюється за вже набраними балами).

Для викладача полегшують опрацювання результатів детальна поіменна та узагальнена статистики проходжень і наданих відповідей, а також можливість завантажити результати групи у форматі EXCEL.

У ХДМА на платформі Moodle для кожної дисципліни (історія та культура України, філософія, географія судноплавства) розроблені тестові завдання для проведення поточного і підсумкового контролю в дистанційному форматі. При викладанні соціально-гуманітарних дисциплін використовуються різні форми тестових завдань: з одним або декількома варіантами відповідей, з вибором вірно / не вірно, встановлення відповідності, есе, перетягування маркерів та фрагментів тексту тощо. Усі питання зберігаються в базі даних (“банк тестів”) і можуть бути надалі знову використані або в цьому курсі, або в іншому. Тестові завдання поліпшують контроль роботи курсантів, стимулюють їх пізнавальну активність, забезпечують об’єктивне оцінювання викладачем рівня знань здобувачів вищої освіти.

Можемо пересвідчитися, що методика організації оцінювання є однаковою, незважаючи на використання різних вебінструментів, що дозволяє не лише оцінити

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

здобувачів освіти, а й сформувати навички використання інформаційних і комунікаційних технологій: завантаження тексту, історичної та географічної карти, їх сканування, робота з різним інтерфейсом, контроль часу.

Висновки. Отже, цифрові інструменти, зокрема вебсервіси Google Classroom і Zoom, платформи Moodle, Canva, “Kahoot!”, LearningApps, “Всеосвіта”, “НаУрок”, Rebus1.com, додатки Google забезпечують реалізацію творчого потенціалу педагогів у створенні оригінального навчального контенту, наступність у підходах до організації навчальної діяльності в закладах фахової передвищої і вищої освіти, сприяють формуванню загальних компетентностей здобувачів освіти, підвищують зацікавленість освітньою діяльністю в умовах змішаного навчання, надають додаткові можливості для забезпечення якості освітніх послуг.

List of References

1. Huraliuk, A.H. (2021). Tsyfrovizatsiia yak umova rozvytku systemy osvity [Digitization as a condition for the development of the education system]. *Visnyk Nacional'noho universytetu "Chernigivskiy kolegium" im. T. G. Shevchenka*. Seriya: Pedagogichni nauky, 13 (169), pp. 3–8. Retrieved from: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/21-13-169-1/> [in Ukrainian].
2. Kucherak, I.V. (2020). Tsyfrovizatsiia ta yii vplyv na osvitniy prostir u konteksti formuvannia kliuchovykh kompetentnostey [Digitalization and its influence on educational space in the context of the formation of key competencies]. *Innovatsiina pedahohika*, 22, 2, pp. 91–94. Retrieved from http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_2/22.pdf [in Ukrainian].
3. Dobrovol's'ka, V.A., Panchenko, I.M., Stovba, T.A. (2021). Synergiiya dy'scy'plin yak zasib pidvyshhennya yakosti pidgotovky majbutnix sudnovodiyiv u cy'frovomu sviti [Synergy of disciplines as a means of improving the quality of training of future shipmasters in the digital world]. *Integration of academic simulation-based and practical training of maritime professionals*. Riga, Latvia: Baltija Publishing [in Ukrainian].
4. *Nakaz pro unesennia zmin do metodychnykh rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity 2020* (Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy). [Order on making changes to methodological recommendations on the development of higher education standards 2020 (Ministry of Education and Science of Ukraine)], 584. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standativ%20vishcha%20osvita/1648.pdf> [in Ukrainian].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

**ФОРМУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Зозуля Ірина Євгенівна
здобувачка вищої освіти СВО “Магістр”
спеціальності “Початкова освіта”
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник
Сіранчук Наталія Миколаївна
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
iyzozulia.fpo22@kubg.edu.ua

У тезах висвітлено результат аналізу формування фразеологічної компетентності викладачів соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі.

Дослідження спрямоване на пошук шляхів інтеграції важливих аспектів освітнього процесу, зокрема соціокультурного, психологічного та педагогічного. Розглянуто соціокультурний аспект через актуалізацію позамовних чинників у навчанні та виявлено, що стереотипи мовленнєвої поведінки викладачів характеризуються традиційністю та змінністю, що обумовлено зовнішніми інокультурними впливами.

Аналізуючи філософську та історичну літературу, ми розглянули глибше стереотипи мовленнєвої поведінки викладачів і дослідили причини їх виникнення. Враховуючи роль мовного та культурного середовища, в якому педагоги перебувають, зокрема російського мовного оточення, дослідження підкреслює необхідність поглиблення знань української мови, формування мовленнєвих умінь та фразеологічної компетентності як важливої складової професійної підготовки викладачів соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі.

Ключові слова: *фразеологія, фразеологізм, фразеологічна компетентність, вища школа, соціально-гуманітарні дисципліни, українська мова, мовленнєва поведінка, викладач.*

Соціально-економічні умови українського суспільства вимагають удосконалення системи мовленнєвої підготовки професіонала в галузі освіти, здатного вільно орієнтуватися в нових соціокультурних умовах, оволодівати науковою інформацією, глибоко усвідомлювати роль і значення власного іміджу в освітньому процесі.

Цілеспрямоване формування у викладачів соціально-гуманітарних дисциплін фразеологічної компетентності забезпечує їхню підготовку до реалізації саморозвитку й самовдосконалення особистості в процесі педагогічної діяльності. Зміст курсів із

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

підвищення кваліфікації таких викладачів – це справді об’єктивний бік процесу навчання. У зв’язку з цим, у навчальних планах, програмах, посібниках щодо підвищення кваліфікації викладачів має бути визначено комплекс завдань, на які повинні спиратися викладачі в процесі удосконалення їхньої фразеологічної компетентності.

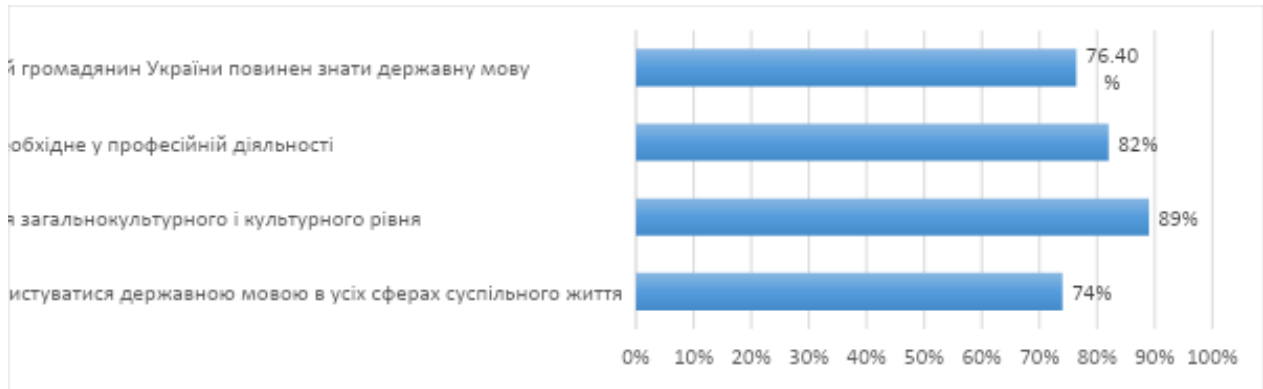
Формування фразеологічної компетентності в викладачів соціально-гуманітарних спеціальностей спрямована на пошук шляхів інтеграції важливих аспектів освітнього процесу: соціокультурного, психологічного, педагогічного [4]. Соціокультурний аспект розглядаємо шляхом актуалізації в освітньому процесі позамовних чинників. На основі аналізу філософської, історичної літератури ми з’ясували, що стереотипи мовленнєвої поведінки викладача характеризуються, з одного боку, традиційністю, відносною стабільністю, а з другого, – мають змінний характер, що зумовлено рядом чинників, з-поміж яких вагомими є зовнішні інокультурні впливи (проникнення в мовну систему суржику, тенденційне спілкування й донині російською мовою в східних і південних регіонах України, здебільшого байдуже ставлення до вивчення державної мови). Державний статус української мови об’єктивно сприяє успішній соціокультурній адаптації різних верств нації в усіх сферах функційного використання державної мови: освіта, наука, культура, техніка, засоби масової інформації, література, кіно, театр, радіо і телебачення.

З метою аналізу вживання української мови викладачами Київського університету імені Бориса Грінченка було проведено анонімне анкетне опитування викладачів (102 особи) для одержання інформації про їхні національні і мовні особливості, сфери вживання ними української мови, мовне оточення та чинники, що визначають мову спілкування. На запитання: «Чи вважаєте Ви за необхідне на курсах підвищення кваліфікації удосконалювати українську мову за професійним спрямуванням – більшість викладачів указала на необхідність вивчати українську мову впродовж усіх років навчання в університеті, мотивуючи тим, що; 1) кожен свідомий громадянин України повинен знати державну мову – 76,4%; 2) знання мови необхідне у професійній діяльності – 82%; 3) для підвищення загальнокультурного і культурного рівня – 89%; 4) щоб вільно користуватися державною мовою в усіх сферах суспільного життя – 74%.

Рис. 1

Аналіз використання української мови викладачами Київського університету імені Бориса Грінченка за визначеними напрямками

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ



Аналіз проведеного опитування дозволяє зробити висновок, що більшість викладачів виховувалася у російськомовних родин, навчалася у російськомовних школах, а тому є носіями часткової (неадекватної) російсько-української двомовності. Показово, що самі респонденти усвідомлюють прогалини в своїх знаннях і об'єктивно сприймають необхідність поглиблення мовних знань, формування мовленнєвих умінь як важливої складової професійної підготовки. У формуванні фразеологічної компетентності викладачів соціально-гуманітарних спеціальностей особливу роль відіграє мовне і культурне середовище, в якому вони перебувають. Вплив російського мовного оточення значний, що вимагає урахування цього фактора в розробці змістового аспекту професійної мовленнєвої підготовки викладачів.

Психологічні аспекти проблеми формування мовленнєвих умінь знайшли своє відображення у працях Б. Баєва, Л. Виготського, М. Жинкіна, Г. Костюка, О. Леонтєва, Б. Ломова, К. Платонова, С. Рубінштейна [2]. Психологами доведено необхідність урахування низки найбільш важливих психологічних чинників активізації особистості в навчанні пізнавального і професійного інтересу; творчого характеру освітньої діяльності; ігрового характеру проведення занять; емоційного впливу з дотриманням таких вимог: поділ групи на підгрупи (умова для кооперації суб'єктів спільної навчальної діяльності та інтенсифікації зворотного зв'язку між ними); урахування індивідуальних особливостей викладачів соціально-гуманітарних дисциплін; відсутність жорсткої формальної ієрархічної структури групи; прояв активності самим викладачем. В організації активного навчання лексикології і фразеології у спільній навчальній діяльності пропонуємо враховувати загальні психологічні характеристики і закономірності побудови суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом. У такому разі специфіка організації активного типу навчання у спільній освітній діяльності виражається в переважному використанні таких елементів педагогічного процесу: дискусійних та ігрових методів навчання; контролю за процесом, а також попереднього й індивідуального контролю;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

навчально-методичних засобів, навчально-груповий характер ініціації, розроблення й апробації; функціональних засобів наочності.

У процесі дослідження було використано наукові положення та концептуальні підходи, сформульовані у працях педагогів з проблеми професійної підготовки зокрема майбутніх учителів (О. Абдуліна, А. Алексюк, Є. Барбіна, В. Буряк, Н. Волкова, А. Капська, А. Кочетов, Н. Кузьміна, О. Семенов, В. Сидоренко та ін.); формування педагогічної майстерності вчителя (М. Барахтян, Н. Гузій, І. Зязюн, А. Капська, В. Лозова, С. Мартиненко, Л. Нечепоренко, Г. Троцько та ін.); формування комунікативних умінь, взаємовідносини суб'єктів (Г. Богдан, О. Бодальов, А. Бойко, С. Єлканов, О. Іванова, К. Інгенкамп, В. Киричук, М. Мудрик), – а також методичні пошуки шляхів і засобів ефективного формування фразеологічної компетентностей майбутніх учителів початкових класів (В. Бадер, А. Богуш, М. Вашуленко, В. Желанова, К. Климова, С. Мартиненко, М. Оліяр, Л. Хоружа). Результати досліджень названих авторів стали науковим підґрунтям для розроблення методики формування фразеологічної компетентності викладачів соціально-гуманітарних дисциплін, яка полягає в обґрунтуванні нового розуміння процесу формування мовленнєвої культури як закономірних, послідовних і неперервних змін, що відбуваються у процесі становлення особистості професіонала.

Важливим механізмом формування фразеологічної компетентності викладачів соціально-гуманітарних дисциплін є взаємозв'язок теорії і практики мовленнєвої діяльності, що передбачає розвиток теорії на основі вивчення широкої і творчої практичної діяльності кращих педагогів, які володіють методикою застосування майстерності слова в освітньому процесі, і постійне вдосконалення мовленнєвих умінь на основі ґрунтовного пізнання науки про мистецтво слова, його закономірності, принципів дії, специфіки впливу на слухачів і т. ін. Під час проведення курсу «Українська фразеологія» викладачі соціально-гуманітарних дисциплін пригадали відомості про: фразеологізми, їх схожість і відмінність від інших мовних одиниць. Питання про обсяг фразеології і типи її одиниць. Стійкість і варіантність фразеологізмів. Системна організація фразеології. Фразеологічна парадигматика: фразеологічні синоніми, антоніми. Фразеологічна багатозначність. Фразеологічні омоніми. Фразеологічна синтагматика. Фразеологія української мови з погляду її походження. Стилістична диференціація фразеологізмів. Пропонований курс передбачав формування у викладачів соціально-гуманітарних дисциплін фразеологічної компетентності, що являє собою сукупність певних взаємозв'язаних елементів. До складу означеної компетентності належать уміння й навички: - орієнтуватися в теоретичному матеріалі й застосовувати отримані знання у власній практичній діяльності, тобто використовувати фразеологічні одиниці в жанрах педагогічного мовлення відповідно до комунікативної ситуації; - здійснювати семантичний, стилістичний, соціолінгвістичний аналіз слів і фразеологізмів у зв'язному тексті; - аналізувати наукові праці з фразеології; визначати тип фразеологізмів.

Студювання психолого-педагогічних джерел [1], власні спостереження, переконують, що традиційні форми навчання фразеології викладачів соціально-

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

гуманітарних спеціальностей доцільно наповнювати новим змістом адекватним сучасним вимогам суспільства, застосовувати в органічній єдності всі компоненти активного навчання (активізація позиції суб'єкта навчальної діяльності; залучення його в процес самостійного здобування знань, умінь і навичок та дослідницьку діяльність; залучення до проєктування освітнього процесу на основі педагогічної взаємодії, творчості та рівноправного партнерства).

Запропонована нами методика – це не оволодіння окремими фразеологізмами, поняттями, а засвоєння системи правил, формування усвідомленого висловлення, що здійснюється крізь призму психологічних процесів уваги, пам'яті, уявлення, сприйняття, мислення тощо, які слугують базисом для побудови речення, висловлення загалом та ситуацій спілкування зокрема.

Отже, основними напрямками у формуванні фразеологічної компетентності викладачів соціально-гуманітарних дисциплін визначено: 1) опори активного розвиваючого навчання на безпосередній їхній досвід та пізнавальний інтерес; 2) освітню діяльність як продуктивну за таких умов і за таких навчальних ситуацій, у яких вони не зможуть не навчитися; 3) організацію освітнього процесу спрямовану на: відчуття труднощів, формулювання проблеми як суті труднощів, висування та перевірка гіпотез для подолання труднощів, висновки та діяльність, відповідно до одержаних знань, що сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу в ЗВО.

List of References

1. Omelchuk S. *Suchasna ukrainska lnhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsif: monohrafiia* [Modern Ukrainian linguistic didactics: terminological norms and speech practice of specialists: monograph]. Kyiv: Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
2. Siranchuk N.M. (2017) *Formuvannia leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainskoi movy* [Formation of lexical competence in primary school students in Ukrainian language lessons] Kyiv: Center for Educational Literature, 288 p. [in Ukrainian].
3. Zaichenko I.V. (2018) *Pedahohika i metodyka navchannia u vyshchii shkoli: pidruchnyk* [Pedagogy and methods of teaching in higher education: textbook] Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 512 p. [in Ukrainian].
4. Greb M.M. (2017) *Dysertatsiia - Teoretyko-metodychni zasady navchannia leksykolohii ta frazeolohii maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Thesis - Theoretical and methodological foundations of teaching lexicology and phraseology of future primary school teachers] (Doctoral dissertation, Borys Grinchenko Kyiv University)

**ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ**

Нікітчина Вікторія Сергіївна

здобувачка вищої освіти СВО “Магістр”

Спеціальності «Початкова освіта»

Київського університету імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

nikitchinav@gmail.com

Науковий керівник

Сіранчук Наталія Миколаївна

доктор педагогічних наук,

професор кафедри початкової освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

У тезах висвітлено один з важливих напрямів удосконалення лексичної компетентності вчителів, а саме: орфонімічний напрям, напрям правильного позначення конкретного поняття в мовленні.

Окреслено значення професійного мовлення викладача. Встановлено, що в процесі спілкування викладача із здобувачами освіти відбуваються позитивні зміни щодо змісту діяльності спілкування, характеру мотивів, підвищення рівня мовленнєвого самоконтролю, використання засобів мовленнєвого спілкування, що є результативним для становлення загальної культури мовлення.

Визначено комплекс проблем, пов'язаних з обґрунтуванням поняття «орфонімія», «орфонім» «орфонімічна помилка», «орфонімічні вміння» у сучасній лінгводидактиці.

Визначено показники сформованості орфонімічних умінь: уживання слова в точному значенні; розрізнення синонімічних слів; не змішування паронімів; не порушення лексичної сполучуваності; не вживання зайвих слів (плеоназмів); не повторення тих самих слів.

Ключові слова: *лексична компетентність, орфонімія, орфонім, орфонімічна помилка, орфонімічні вміння, лексична освітня діяльність, норми сучасного українського мовлення.*

Формування лексичної компетентності тісно пов'язане з комунікативним становленням вчителя, яке лінгводидакти розглядають у контексті проблем успішного формування соціально активної особистості (З. Бакум, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, О. Копусь, О. Любашенко, І. Нагребельна, С. Омельчук, І. Хом'як та ін.).

Українська мова офіційно визнана однією з найкрасивіших мов світу. Вона посідає друге місце у світі за мелодійністю (після італійської) й третє за красою лексики (після

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

французької та перської). Українська мова – єдина серед слов'янських мов, що зберегла кличний відмінок. Тому в нас є цілих сім відмінків. Відповідно до даних НАНУ, сучасна українська мова містить приблизно 256 тисяч слів. За лексичним запасом українська мова найбільш споріднена з білоруською — 84% спільної лексики, польською й сербською (70% і 68%)[2]. В сучасному житті володіння українською мовою набуває дуже важливого значення для розбудови держави.

Проблеми навчання мовних норм і запобігання помилок у мовленні вчителів початкових класів пов'язані з необхідністю посилення роботи з культури мовлення вчителів.

Орфографія і орфоепія, як розділи науки про мову, регулюючи та встановлюючи норми вимови і правопису (норми усного і писемного мовлення), досить повно висвітлені в курсі української мови як для початкової, так і середньої школи. Таке «вузьке» питання, як засвоєння вчителями норм слововживання, у програмах підвищення кваліфікації вчителів і в змісті методичної літератури для вчителів початкових класів не отримало належного розкриття.

Попри те, що в системі лексичної роботи вчителів на курсах підвищення кваліфікації вправи щодо вибору слів із ряду синонімів, паронімів присутні, проте цілеспрямованої роботи над точним висловленням думки досі немає. І це при тому, що проблема навчання норм слововживання назріла і її вирішення є необхідним для подальшого розвитку в теорії і практиці методики розвитку мовлення.

Увага до проблеми вибору слова для точного висловлення думки та до формування означеного мовленнєвого вміння знаходить відображення і в теоретичних дослідженнях, присвячених, наприклад, методиці навчання паронімів, синонімів [401; 268], і в практиці навчання у ЗВО, коли в нових посібниках робота щодо вибору слова відповідно до його лексичного значення вже займає гідне місце [1].

Кожен із нас досить часто у своїй мовленнєвій практиці натрапляє на проблему вибору слова, адекватного за своїм значенням конкретній ситуації, меті та змісту висловлювання. Як позначити те або інше явище правильно, точно? Яке обрати слово, щоб назвати, наприклад, людину яка викликає співчуття, – *сердечний* або *сердешний*? Як правильно позначити дію, яку здійснює людина, коли кладе шапку на свою голову, – одягнути чи надіти? Ці два приклади пов'язані з явищем лексичної паронімії, а вибір потрібного, точного, правильного в цій конкретній мовленнєвій ситуації слова – це питання орфонімії, питання правильного позначення конкретного поняття.

А як правильно назвати, наприклад, музиканта – актор або артист? Ці два слова – синоніми, вони відрізняються за значенням (це ідеографічні, понятійні синоніми). І проблема вибору потрібного слова з двох синонімів такого типу – це проблема орфонімії (на відміну від вибору слова з ряду стилістичних синонімів, наприклад, «дружний» або «друзький» і тому подібне, де вибір відноситься до сфери стилістики).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

І нарешті, як точніше вжити форму слова, сказавши «відправити вітальну телеграму за адресою...» чи «відправити вітальну телеграму на адресу»? Це також проблема лексико-граматичного вибору, що відноситься до сфери орфонії.

Ми переконані, що термін орфонімія має право на функціонування поряд із термінами орфографія і орфоепія. Останні два термінологічні поняття належать виключно до вираження словесного знака і ніяк не регулюють обирання лексичного засобу, адекватного плану змісту. Відомо, що слово – знак двосторонній, що має форму і зміст. Відповідність звукової і графічної форми слова нормам мови регулюють правила орфоепії і орфографії, а ось зв'язок між звукокомплексом (словом) і змістом висловлювання повинні регулювати правила орфонії. Орфонімія, таким чином, може розглядатися як один із розділів культури мовлення, один зі складників ортології (науки про норми мови і мовлення). Вона визначає відповідність слова, обраного з низки синонімів (лексичних і граматичних) і паронімів, і його значення – загальному змісту висловлювання, контексту, мовленнєвій ситуації в цілому.

Сюди ж входять і питання вибору слів, що виражають оцінку того, хто говорить, чим, зокрема, займається зараз *прагмалінгвістика*. З прагматичним боком мовлення стикаємося і, розв'язуючи конкретне запитання: коли, наприклад, прийнятніше сказати про одне і те саме явище – «базар» а коли – «ринок». У своїй мовленнєвій практиці ми постійно постаємо перед вибором – як сказати, щоб виразити / не виразити свою оцінку того, про що говоримо.

Що стосується терміна *орфонімія*, то ми провели констатувальне дослідження щодо прийнятності його в системі лінгвістичної термінології. Вчителям на курсах підвищення кваліфікації однієї з творчих спеціальностей запропонували для осмислення низку запитань.

1. Що таке орфонімія? Дайте тлумачення терміна, користуючись зразком і моделлю термінів *орфографія, орфоепія, ортологія, омонімія*. Що таке *орфонім* (за типом омонім)?

2. Як ви розумієте термін *норми орфонії*? Наведіть приклади, у яких дотримуються або не дотримуються норми орфонії.

3. Орфонімічна робота – що це таке? Наведіть приклади орфонімічних вправ, використовуючи як зразки *синонімічні, паронімічні* і інші вправи з підручників.

4. До якого пласту лексики належить термін *орфонімія*? Охарактеризуйте слово з позиції походження, сфери вживання, активного і пасивного запасу, стилістичної приналежності. Визначте тип неологізму і доведіть свій вибір. Який термін, на ваш погляд, прийнятніший і чому: *ортонімія* або *орфонімія*?

Чому цей констатувальний експеримент був проведений серед вчителів творчих спеціальностей, а не філологічних? Передусім тому, що ця категорія – вчителі мистецтва – давно стикалася з лінгвістичною і методичною термінологією, ще в студентські роки, у процесі навчання у ЗВО. Для них нова термінологія, незалежно від того, «прижилася» вона в науці чи ні, однаково значуща, і міру її доступності найдоцільніше з'ясувати саме в подібному середовищі і саме в період підвищення кваліфікації. У філологів термінологічна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

база склалася вже давно, є свої стереотипи, тому виникає певний сумнів у тому, що вчителі-філологи спочатку не відкинуть новий термін, який не є для них традиційним.

Вчителі творчих спеціальностей, які пам'ятають розділи «Лексикологія», «Словотвір», і які мають певні знання в галузі методики навчання української мови, в абсолютній більшості впоралися з творчим завданням, тим самим підтвердивши нашу гіпотезу про можливість введення термінів *орфонімія*, *орфонімічна помилка*, *орфонім* у лінгводидактичну термінологію (хоча і з різною вживаністю). Статистичний аналіз робіт виявив деякі закономірності у відповідях вчителів [4].

Наведемо уривки з найбільш типових вчительських робіт.

Термін орфонімія містить досить поширені грецькі корені: orthos – «прямий, правильний» і опута – «ім'я». Додаючи значення цих коренів і проводячи аналогію з іншими термінами (орфографія, омонімія), отримуємо таке тлумачення: орфонімія – мовне явище (аналогічно з омонімією), правильне найменування, назва будь-якого предмета або явища, поняття. З іншого боку, орфонімія – це розділ науки про мову (аналогічно з орфографією), яка займається проблемами найбільш точного, правильного позначення словом будь-яких понять. Якщо так, то орфонім – правильне ім'я, назва, тобто та звукова оболонка і та сукупність значущих частин (морфем), яка повністю відповідає цьому поняттю і найточніше відображає його...

Орфонімія регулює одну із функцій слова – називну (чи номінативну) і вирішує важливі завдання встановлення орфонімічної норми в мові і мовленні, тобто науково встановлені правила вибору і вживання слів у мовленні. Недотримання цих норм є, наприклад, паронимазія – змішування неспоріднених, але співзвучних слів (резувати – регулювати, екскаватор – ескалатор та ін.).

Орфонімічні норми порушуються, коли комуніканти неточно або неправильно розуміє значення слова і помилково його вживає в невластивому для нього значенні. Наприклад, слова «цифра» і «число» не є синонімами, проте в мовленні їх нерідко помилково змішують. Це не є проблемою синонімічного вибору, а також це не є проблемою паронимії. Тут вибір визначається знанням точного значення кожного слова, і це – орфонімічна проблема: можливе вживання «двозначне число», «астрономічне число», але не «дробова цифра», «тризначна цифра».

Норми орфонімії можуть порушуватись і при неправильному вживанні слів одного синонімічного ряду. Так, у мовленні ми часто не враховуємо відмінностей між словами, «число» і «кількість», хоча у кожного з них є особливості вживання (можливе вживання, «велике число», «велика кількість предметів»; можливе «велика кількість води», але неприпустимо «велике число води»). Орфонімічна робота саме і спрямована на усунення різних помилок щодо вибору слова.

Цікаві міркування учасників констатувального експерименту відносно переваги одного з термінів – *ортонімія* або *орфонімія*.

Терміни «орфонімія» і «ортонімія» не мають принципових відмінностей у значенні. Грецьке «orthos» має два значення: «прямий» і «правильний». У мовознавстві склалася

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

традиція утворення слова з морфемою орфо-, що має значення «правильний». У інших галузях науки вживається і орто-, але частіше в значенні «прямий»: ортопед, ортодоксальний. Тому мені здається, що краще використовувати термін «орфонімія» за аналогією з «орфографією» і «орфоенією».

Особливо зупинимося на тих вправах орфонімічного характеру, які традиційно використовуються в лексичній, словниковій роботі:

- обрати слово, що відповідає за змістом: надіти / одягнути шапку, дитину;
- обрати з поданих синонімів найбільш відповідний за змістом та ін.

Констатувальний експеримент із термінами *орфонімічна помилка, орфонімія, орфонімічна робота* дав позитивні результати, про що свідчить і аналіз даних методами статистичного аналізу за допомогою створеної нами комп'ютерної програми «Педстатистика» [4]. Проведений нами експеримент підтвердив нашу гіпотезу про можливість використання терміна *орфонімічна робота*, який характеризує один із напрямів лексичної роботи щодо вибору найбільш точного слова для висловлення думки.

Під терміном *орфóнім*, розуміємо те єдине слово, яке найточніше виражає думку і відповідає загальному змісту контексту. Правильність і точність мовлення, кожного слова – це завдання не лише культурно-мовленнєве, лінгвістичне. Воно тісно пов'язане з проблемою розуміння, з суто методичною проблемою навчання таких видів мовленнєвої діяльності, як слухання і читання (тобто в цілому – із завданням навчання *аудіювання* – сприйняття і розуміння змісту мовлення, тексту). І нарешті, окреслення орфонімії як одного із завдань навчання рідної мови і культурно-мовленнєвої роботи в школі пов'язане з актуалізацією *герменевтики* в новій якості – як науки про розуміння.

Окремо зупинимося на запропонованому нами терміні *орфонімічна помилка*. Те, що цей термін цілком доступний розумінню вчителів (як майбутніх, так і дійсних), не викликає сумнівів, оскільки морфемна будова його цілком прозора і моделі в усіх «на слуху»: *орфографічна, орфоенічна помилка*. Так от *орфонімічна помилка* – це різновид відомих лексичних (мовленнєвих) помилок, пов'язаних з уживанням слова в невласливому для нього значенні.

Питання про орфонімічні помилки (помилки слововживання) у методиці розвитку мовлення і в практиці навчання протягом десятиліть і аж до теперішнього часу вирішується дещо односторонньо. У завершених, уже написаних роботах, у якій припущено мовленнєву помилку, викладач робить позначку «мовленнєва», або «лексична», або «неправильне слововживання» і пропонує студентові звернутися до тлумачного словника – це у кращому випадку, а в гіршому – лише констатує факт неправильного слововживання. Орфонімічним помилкам можна і потрібно запобігати. І для цього в методиці є достатня кількість відповідних вправ, які можна віднести до орфонімічних. Зокрема, вправи щодо добору найбільш точного, доречного слова відомі, вони є і використовуються. Треба лише усвідомити, що орфонімічна робота (цілеспрямована робота щодо вибору потрібного слова з лексичних і граматичних синонімів, паронімів) повинна проводитись так само цілеспрямовано, як вона проводиться, наприклад, щодо орфографії або щодо орфоенії.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Необхідно виявити ефективні прийоми і методи орфонімічної роботи, що і зроблено в нашому дослідженні.

Відомо, що під лексичними помилками розуміється ціла низка різнотипних за своєю природою помилок – помилки у слововживанні, у виборі слова. Це передусім «неточність обраного слова, уживання діалектних і просторічних слів у літературному мовленні, немотивоване вживання слів різної стилістичної приналежності й емоційно-оцінних слів, повтори одного і того самого слова або спільнокоренових слів, неправильне вживання слів із фразеологічно зв'язаним значенням, невдале використання образних висловів, порушення сполучуваності слів, уживання зайвих слів і таке ін.» [4].

На нашу думку, до орфонімічних помилок (помилки у неправильному вживанні слова, що пов'язано з незнанням його значення; випадків невідповідності обраного слова тому поняттю, яке ним помилково позначене) належать ті, що виділені нами вище в тексті. Це і змішування паронімів (ефектний – ефективний, ніготь – кіготь); і помилкове вживання одного слова замість іншого за асоціацією (район-регіон, цифра-число), причому останні пари слів зовсім не є синонімами або паронімами. Сюди ж відносимо і незнання особливостей уживання синонімів (можливе вживання *працює вчителем*, але не «робить», *учитель школи*, але *викладач коледжу*; *учитель математики*, але не «педагог математики»), і неправильне вживання граматичної форми слова, неправильне слово – і формоутворення («вірно» відповідаєш замість *правильно*; «стерти дошку» замість *втерти дошку* або *зітерти з дошки*), внаслідок чого порушено відповідність слова тому поняттю, яке ним позначене. Також до орфонімічних помилок варто віднести вживання зайвих слів (ностальгія за батьківщиною), оскільки тому хто припустився помилки (пам'ятний сувенір) невідоме точне значення одного із слів (сувенір – від фр. «спогад»). Помилки у вживанні фразеологізмів мають таку само причину, що й помилки у вживанні слів, а тому частина з них відноситься до орфонімічних («людина з гарячою головою» замість *гаряча голова* у значенні *запальна людина*).

Отже, терміном *орфонімічна помилка* позначаємо конкретний вид лексичних помилок – неправильне слововживання, пов'язане з незнанням точного значення слова, використання слова в невласивому для нього значенні, невідповідність ужитого слова тому поняттю, яке ним позначене в контексті і змісті усього висловлювання в цілому.

Коли визначено тип помилки, виявлено причини та механізми її породження, то робота над запобіганням таким помилкам переходить від загальних побажань «правильно вживати слова» в іншу площину – сферу цілеспрямованого збагачення словника дітей, уточнення значень окремих слів, організації спеціальної роботи над значенням слова та над відповідністю обраного слова загальному змісту висловлювання, його основній думці, контексту. Вимоги до якостей «хорошого» мовлення, а саме: правильність і точність – можуть бути реально досягнуті у процесі орфонімічної роботи – лексико-граматичних вправ, що спираються передусім на значення слова (лексичне і граматичне) і встановлення зв'язку між значенням слова та змістом поняття, між значенням слова та змістом тексту.

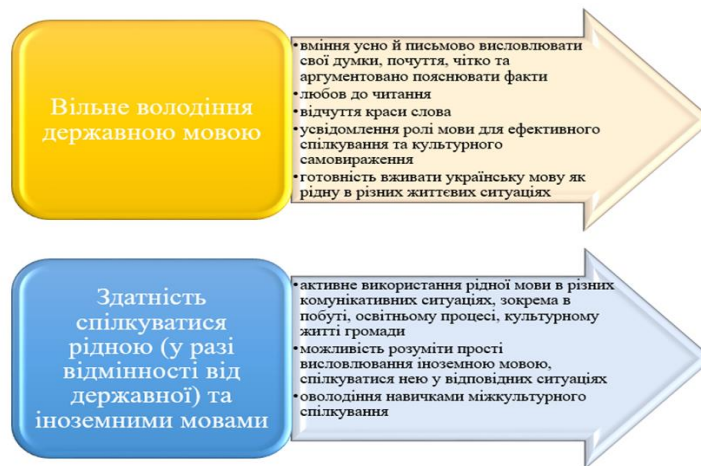
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Отже, є термін, що позначає вид роботи над значенням слова – *орфонімічна робота*, мета якої – сформувати вміння обирати слова, які за своїм значенням відповідають даному контексту. Є завдання – навчити учнів дотримуватися норм слововживання і обирати з наявних у їхньому лексичному запасі слів найбільш відповідне, точне.

Відомі, нарешті, сформульовані з позиції культури мовлення критерії «хорошого» мовлення, серед яких, – *правильність, точність, виразність*. Вони, по суті, і є орфонімічними нормами мовлення. Залишається переосмислити наявний арсенал методів і прийомів роботи над орфонімією, здійснити класифікацію вправ, які сприяють виробленню орфонімічних умінь в учнів (лексичних умінь щодо породження мовлення) – передусім уміння обрати слово відповідно до його значення і правильно вжити в тексті, виходячи з мети і змісту мовлення. І головне – варто визнати право на існування термінів *орфонімія, орфонімічна помилка, орфонімічні вправи*, які надають цій роботі системного характеру, як і в галузі орфографічної та орфоепічної роботи в школі. За аналогією з терміном *орфограма*, можливо, в майбутньому буде прийнято і термін *орфонім* – слово, яке необхідно обрати в процесі породження мовлення, оскільки воно найбільше підходить за змістом до даного контексту і мовної ситуації в цілому.

Рис.1

Вплив орфонімічної роботи на ключові компетентності викладача



Отже, можемо визначити показники сформованості орфонімічних умінь викладачів/вчителів: уживання слова в точному значенні; розрізнення синонімічних слів; не змішування паронімів; не порушення лексичної сполучуваності; не вживання зайвих слів (плеоназмів); не повторення тих самих слів.

Позитивною практикою є дотримання конкретних вимог, які забезпечують результативність освітнього процесу з використанням експериментальної методики

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

формування орфонімічних умінь у вчителів на курсах підвищення кваліфікації – врахування характеру мовних закономірностей, комплексним підходом до вивчення слова, доцільним поєднанням аналізу і синтезу при формуванні орфонімічних умінь у вчителів, реалізацією принципу поступового нарощування труднощів, цілеспрямованим унаочненням освітнього процесу, формування умінь спілкуватися в різних мовленнєвих ситуаціях.

List of References

1. Novosolova V. (2014) *Metody, pryiony y zasoby navchannia v protsesi formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv 5–7 klasiv: ukrainska mova i literatura v shkoli* [Methods, techniques and means of teaching in the process of forming pupils' lexical competence in grades 5-7]. Kyiv: Ukrainska mova i literatura v shkoli. [in Ukrainian].
2. Nikolaieva S.Iu.(2003) *Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vuvchennia, vykladannia, otsiniuvannia* [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. K.: Lenvit [in Ukrainian].
3. Omelchuk S. *Suchasna ukrainska linhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsif: monohrafia* [Modern Ukrainian linguistic didactics: terminological norms and speech practice of specialists: monograph]. Kyiv: Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
4. Siranchuk N.M. (2017) *Formuvannia leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainskoi movy* [Formation of lexical competence in primary school students in Ukrainian language lessons] Kyiv: Center for Educational Literature, 288 p. [in Ukrainian].

**ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ**

Бабишена Мар'яна Ігорівна,

к.п.н., доцент

доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін та інноваційної підготовки, ХДМА

м. Херсон, Україна

babyshena.maryana@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7195-7246>

***Анотація.** Проаналізовано вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу через використання дистанційних технологій. Доведено, що однією із найбільш популярних систем електронного навчання серед закладів вищої освіти України, є платформа Moodle. Обґрунтовано, що система дистанційного навчання, має багато можливостей для здобувачів вищої освіти та викладачів: доступ до навчальних матеріалів; засоби для спілкування та групової роботи; можливість перегляду результатів проходження дистанційного курсу здобувачем вищої освіти; можливість перегляду результатів проходження тестів; можливість спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат; можливість завантаження файлів з виконаними завданнями. Виділено недоліки системи дистанційного навчання: відсутність мотивації до навчання, відсутність соціалізації та гаджеталізація життя майбутніх фахівців морської галузі. Доведено, що вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу через онлайн має свої переваги і недоліки.*

***Ключові слова:** дисципліни соціально-гуманітарного циклу, дистанційні технології, заклади вищої освіти, платформа Moodle, система дистанційне навчання, здобувачі вищої освіти, майбутні фахівці морської галузі.*

Вступ. Протягом останніх років в Україні помітного поширення набули дистанційні технології навчання. Актуальною ця форма освіти стала після запровадження карантину під час пандемії коронавірусної інфекції та після запровадження воєнного стану через повномасштабне військове вторгнення з окупацією частини областей та регулярними повітряними обстрілами всієї території України. Це спричинило до суттєвих коректив як у повсякденному житті, так і в усіх соціально-економічних галузях, зробивши їх, спочатку, карантинно, а потім, військово адаптованими [5]. Суттєва автономія навчального закладу, забезпечена Законом України «Про вищу освіту», дозволяє своєчасно та динамічно адаптувати навчальний процес до умов сьогодення [6]. Заклади вищої освіти почали пристосовуватися до нових реалій та шукати нові шляхи надання освітніх послуг. Перед

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

викладачами постало питання оволодіння навичками використання у навчанні можливостей засобів інноваційних технологій і їх поєднання зі звичними традиційними засобами, формами та методами навчання.

Проблема дистанційного навчання розглядалась і в працях багатьох вітчизняних учених. Суттєвий внесок у розвиток теоретичних засад та практичної реалізації дистанційного навчання здійснили Є. Ю. Владимирська [2], В. М. Кухаренко [8] та інші вітчизняні науковці.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Використання дистанційних технологій дозволяє здобувачам вищої освіти будувати свою стратегію вивчення соціально-гуманітарних дисциплін та сприяє не тільки засвоєнню знань, умінь, навичок, а й формуванню особистих якостей майбутніх фахівців морської галузі.

Однією із найбільш популярних систем електронного навчання серед закладів вищої освіти України є платформа Moodle. Модульне об'єктноорієнтоване динамічне середовище є програмним забезпеченням для реалізації дистанційного навчання. Цей проєкт представляє собою інтернет-ресурс модульної системи, що має широкі можливості організувати повноцінний навчальний процес, як систему контролю і оцінювання навчальної діяльності здобувачів, а також різноманітні необхідні складові системи електронного навчання. Заняття в системі Moodle можна проводити, як у комп'ютерному класі, так і використовувати змішане навчання, поєднуючи традиційне навчання із самостійною роботою здобувачів на віртуальній платформі [1, 3]. Також є можливість організувати навчання дистанційно, використовуючи самостійну роботу здобувачів вищої освіти.

Система дистанційного навчання Moodle має багато можливостей для здобувачів та викладачів. На платформах системи управління навчанням Moodle здобувачі отримують: 1) доступ до навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних/семінарських та самостійних робіт; додаткові матеріали (книги, довідники, посібники, методичні розробки) та тестових завдань; 2) засоби для спілкування та групової роботи (форум, чат, семінар, вебінар); 3) можливість перегляду результатів проходження дистанційного курсу здобувачем вищої освіти; 4) можливість перегляду результатів проходження тестів; 5) можливість спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат; 6) можливість завантаження файлів з виконаними завданнями [4, 7].

Вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу через онлайн має свої переваги і недоліки.

Метою соціально-гуманітарних наук є вплив на розвиток у майбутніх фахівців морської галузі різноманітних поглядів, спостережень, творчих здібностей. Знання, які вони отримали у результаті пізнання цих дисциплін, допомагають майбутнім спеціалістам розвивати свій духовний потенціал, розширювати свій кругозір, збагачуватись різною науково-пізнавальною інформацією, вони сприяють знаходженню нових галузей дослідження, збільшуючи пізнавальні можливості майбутніх фахівців. Соціально-гуманітарні науки доводять, що кожна особа, пізнаючи ці знання, може розвивати свої

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

здібності та повністю реалізувати свій творчий і особистий потенціал, але за однієї умови, якщо сама цього забажає.

Головним недоліком вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу через онлайн є відсутність особистої мотивації у здобувачів вищої освіти, вміння навчатися самостійно без постійної підтримки та підштовхування з боку викладача.

Також потрібно виділити такі проблеми, як:

- відсутність особистого спілкування між викладачем та здобувачами вищої освіти (відбувається менш ефективна передача знань, без особистого контакту);

- відсутність можливості негайного практичного застосування, отриманих знань із наступним обговоренням виниклих питань з викладачем і роз'яснення ситуації на конкретних прикладах;

- майбутні фахівці не завжди можуть забезпечити себе достатнім технічним обладнанням – мати комп'ютер та постійний вихід до Інтернету.

У процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін через використання дистанційних технологій, наприклад, в процесі пояснень, опитування, виправлення помилок, онлайн-комунікація менш зручна, ніж звичайне спілкування. Комунікація здобувачів вищої освіти між собою в контексті навчання є дуже важливою, тому онлайн-формат для неї не дуже сприятливий. Також дуже розповсюджена практика списування під час підготовки домашнього завдання в онлайн-режимі. У процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін проблемою є також те, що текстова форма контролю є, як правило, не досить адекватною, щоб здійснювати оцінювання лише або переважно на її основі. Онлайн-форуми, вебінари, групи в соціальних мережах не можуть замінити живе спілкування у звичайному форматі. Слід зауважити, що усне спілкування між викладачем та здобувачами вищої освіти, а також здобувачів вищої освіти між собою, є важливим емоційним фактором мотивації навчання майбутніх фахівців.

Здатність до навчання для кожного здобувача вищої освіти різна. Майбутні фахівці морської галузі можуть мати однакові комунікативні цілі, але ефективність у вивченні дисциплін соціально-гуманітарного циклу, може бути різна. Це залежить від мотивації, ставлення та звичок до навчання кожного. Онлайн-навчання показало низьку мотивацію, пов'язану з низьким ставленням до засвоювання нових знань [9]. Втрата мотивації відбувається, коли майбутні фахівці морської галузі втрачають навички управління часом через навчальне середовище, яке не дозволяє навчатися у сприятливих умовах. Чим комфортнішим буде навчання, тим вищою буде навчальна мотивація, яку можуть отримати здобувачі вищої освіти. Комфортне навчальне середовище базується на меншій кількості завдань для самоопрацювання, якісному підключенні до Інтернету та зацікавленості та вмотивованості [9].

Висновки. Отже, дистанційне навчання під час пандемії коронавірусної інфекції та після запровадження воєнного стану стали не альтернативою, а виробничою необхідністю.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Проаналізувавши дистанційне навчання під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, ми виділили такі недоліки: відсутність мотивації до навчання, відсутність соціалізації та гаджеталізація життя майбутніх фахівців морської галузі.

Серед переваг онлайн навчання в системі соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців морської галузі можна зазначити, що за допомогою онлайн-курсів, викладачі мають можливість ефективно використовувати навчальні відео- та аудіо ресурси. Використовуючи їх, здобувачі вищої освіти, мають більшу свободу розпоряджатися власним часом, а основний матеріал, потрібний для підготовки, у різних формах (тексти, відео, аудіоматеріали), компактно зібраний в одному місці і доступний в будь-який момент. Майбутні фахівці морської галузі мають можливість здобувати освіту з будь-якої точки світу. Дистанційна форма навчання як жодна інша форма усіляко сприяє виробленню навиків самоосвіти у здобувачів вищої освіти.

Таким чином, технології дистанційного навчання є могутнім засобом пізнання. Щоб підвищити ефективність нових інформаційних технологій у навчанні, слід сформувати певну систему, що передбачає інше розуміння сутності навчання, ролі викладача і здобувачів вищої освіти у цьому процесі, взаємовідносин викладача і здобувачів вищої освіти, оснащення робочих місць викладача і здобувачів вищої освіти.

List of References

1. Akhmad I. M. (2012) Navchannia v dystantsiinii i zmishanii formi studentiv VNZ. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/04_12_ahmad_navchannya.pdf
2. Vladymyrska Ye. Yu. (2006) Naukovo-metodychne zabezpechennia yakosti dystantsiinoho navchannia u tekhnichnomu universyteti: Avtoref. dys...kand. ped. nauk: 13.00.01 / Ye. Yu. Vladymyrska, APN Ukrainy. In-t vyshch. osvity. – Kyiv. – 20 s.
3. Voronkin O. S. (2009) Orhanizatsiia dystantsiinykh tekhnolohii navchannia na osnovi kompiuternykh informatsiinykh system vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/vsunud/2009-6E/09vosnzu.htm>
4. Dystantsiina osvita: yak vona pratsiuie? URL: <http://www.vsemisto.info/osvita/2355-sho-take-vysha-osvita-jakvonaprazjuje>.
5. Zakon Ukrainy (2022) «Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» № 2102-IX vid 24.02.2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219987.html>.
6. Zakon Ukrainy (2014) «Pro vyshchu osvitu». Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). (37–38), 2004.
7. Klokar N. (2012) Metodolohichni osnovy zaprovadzhennia dystantsiinoho navchannia v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii. *Shliakh osvity*. 4 (46). 38-41.
8. Kukharenko V. M. (2003). Metodolohichni aspekty dystantsiinoho navchannia. *Visn. Akad. dystants. osvity*. 1. 16 – 21.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

9. Ramkissoon P., Belle L.J., Bhurosy T. Perceptions and experiences of students on the use of interactive online learning technologies in Mauritius. *International Journal of Evaluation and Research in Education*. URL: <https://doi.org/10.11591/ijere.v9i4.20692>.

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ
ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО ОСВІТНЬОГО РІВНЯ**

Ляшкевич Антоніна Іванівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна
antonina26.72@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0802-6489>

Анотація. У дослідженні розглядається академічна доброчесність у процесі формування професійної наукової етики майбутніх докторів філософії, які виконуючи освітню складову, здобувають навички і досвід бути науковцями, а також навчаються здійснювати власні наукові розвідки, брати участь у конференціях, вести наукові дискусії з досвідченими фахівцями тощо; проаналізовано нормативні документи і наукові праці з досліджуваної проблеми; схарактеризовано складові академічної доброчесності у процесі становлення наукової особистості майбутніх молодих учених; приділяється увага поняттям «наукова етика» і «етика науковця», а також виділено ряд порушень академічної доброчесності й недотримання вимог наукової етики; окреслено перспективи розвитку означеної проблеми шляхом дослідження методів навчання з різних дисциплін, відповідно до реалізації освітньо-наукової програми здобувачів третього освітнього рівня.

Ключові слова: здобувачі освіти, академічна доброчесність, етика науковця, наукова етика, професійна етика, мораль, морально-етичні норми, майбутні науковці.

Вступ. На шляху становлення і зростання молодих науковців важливого значення набуває формування особистості, здатної до сприймання та аналізу інформаційного простору, а отже, дотримуватися вимог і законів академічної доброчесності, що є основою професійної етики в процесі здійснення наукових досліджень. Академічну доброчесність слід розглядати в широкому значенні, оскільки це поняття вимагає відповідної поведінки всіх членів академічної спільноти і являє собою не тільки належні та чесні заходи і вчинки стосовно академічних досліджень, але і як наукову комунікацію з колегами, консультантами та молодими науковцями, що має бути загальною орієнтацією

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

для отримання бажаних результатів у творчих здобутках дослідників. А такі поняття як «етика науковця», «наукова етика» є синонімічними поняттю «академічна доброчесність».

Аналіз останніх джерел та публікацій.

Питання академічної доброчесності та її складових висвітлюються в публікаціях вітчизняних і світових учених, а також окреслено державними і міжнародними документами, а саме: Закон України «Про освіту» [1], Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [5], Бухарестська Декларація з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні [6], Кодекси академічної доброчесності [9; 10; 11].

Метою наукового дослідження є розгляд академічної доброчесності в процесі формування професійної наукової етики майбутніх докторів філософії, які виконуючи освітню складову, здобувають навички і досвід бути науковцями: здійснювати власні наукові розвідки, брати участь у конференціях, вести наукові дискусії з досвідченими фахівцями тощо, використовуючи здобутки і досягнення учених попередніх поколінь і сучасників.

Завдання дослідження:

- схарактеризувати академічну доброчесність на шляху формування професійної етики здобувачів третього освітнього рівня;
- проаналізувати нормативні документи і наукові праці з досліджуваної проблеми;
- дослідити складові академічної доброчесності у процесі становлення наукової особистості майбутніх докторів філософії.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів.

Зупинимося на самих поняттях «наукова етика», «етика науковця», «академічна доброчесність» тощо, які мають значення в процесі взаємної співпраці та стосунків на шляху створення наукових досліджень. Наукова етика є більш широким поняттям і стосується усього різноманіття відношень, що існують у сферах моралі та науки, включаючи особливо гострі моральні проблеми, які можуть виникати у науковій сфері, а також систему настанов і правил, вироблену науковою спільнотою щодо цих проблем; наукова етика є одним із напрямів етики, предметом якої, відповідно, є розгляд моралі у сфері науки.

Етика науковця є вужчим поняттям і стосується загальноприйнятих норм та правил моралі, що висуваються конкретно до науковців і є основою для створення професійних кодексів. Етику науковця можна розглядати і як синонім наукової моральності, вказуючи на певний шлях конкретного науковця, відповідно до якого він має здійснювати власні наукові дослідження, якщо хоче відповідати стандартам наукової спільноти.

Сьогодні широкого загалу набуло поняття «академічна доброчесність». В українськомовному науковому та академічному дискурсі воно стало усталеним у застосуванні, хоча існують близькі за значенням поняття «академічна чесність», «академічна порядність», «академічна культура», які також вживаються в активному ужитку науковців і причетних до освітнього процесу. Закон України «Про освіту» дає чітке

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

визначення: «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [1].

Одним із чинників процесу формування професійної етики молодих науковців є студентське середовище. Так, Східноукраїнським фондом соціальних досліджень за підтримки Міжнародного фонду “Відродження” у період з грудня 2014 по липень 2015 р. в межах проекту “Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку”, було проведено всеукраїнське соціологічне дослідження, в якому взяли участь 1928 студентів та 374 викладачів з 25 ВНЗ України. Опитування засвідчило, що 78% студентів складають іспити не самостійно, 67% з них вдаються до списування під час іспиту, 23% студентів вказують на випадки отримання оцінок за послуги або гроші, 90% студентів вдаються до плагіату [2].

Наступний чинник - професійне середовище, коли існує певна проблемність дотримання рівня академічної доброчесності в царині вітчизняних наукових досліджень. Це призвело до необхідності створення Національного сховища академічних текстів для боротьби з плагіатом [3].

У сучасному освітянському просторі є багато досліджень з питань різноманітності проявів порушення академічних морально-етичних норм. У сфері освітньої діяльності виділяють такі основні порушення:

- вимагання або провокування отримання грошей, подарунків, особистих послуг при різних формах оцінювання здобувачів;
- плагіат навчальних та кваліфікаційних робіт;
- виконання за оплату таких робіт на замовлення;
- примусова купівля навчальної та методичної літератури, занижування оцінок та примус до додаткових навчальних послуг та консультацій;
- оновлення за рахунок здобувачів обладнання або купівля здобувачами різноманітних витратних матеріалів, канцелярських товарів [4].

Для сфери наукових досліджень, поряд з проявами плагіату в публікаціях, також поширеним є:

- включення до авторського списку осіб, які не брали безпосередньої участі в дослідженнях,
- затвердження тем наукових досліджень із сумнівною актуальністю, або і псевдонауковою тематикою,
- надання за винагороди не виправданих позитивних рецензій, відгуків на роботи тощо.

Слід зазначити, що існує ряд міжнародних документів, що регулюють окреслені питання в науковій сфері. В європейських та американських академічних спільнотах ситуація краща, але необхідність боротьби із плагіатом та визначення певних етичних орієнтирів є актуальним не лише для України і інших пострадянських держав. Для

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

дослідження цього питання цінними є документи: Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [5]; Бухарестська Декларація з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні (2004) [6].

В останньому документі наголошується на тому, що актуальність морально-етичних цінностей стосується не лише в академічних інституцій, але безпосередньо впливає на більш широкі суспільні процеси, і відповідальність за ці процеси покладається на університети, академічна автономія яких не повинна бути приводом від ухилення від цього. Відповідно, очікується, що втілення високих етичних стандартів має розповсюджуватися на всі сфери життя навчальних і наукових установ: викладання, дослідження, управління, міжнародне співробітництво тощо. У декларації також наголошується на відповідальності вченого за вибір методів, умов і підходів до їх організації та впровадження.

Важливими в означеному питанні є Кодекси честі науковців. Міжнародною Асоціацією університетів розроблено Керівництво для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти, де визначено загальні принципи для формування подібних нормативних положень:

1. Академічна чесність і етична поведінка при дослідженнях;
2. Рівність, справедливість та відсутність дискримінації;
3. Підзвітність, прозорість і незалежність;
4. Критичний аналіз та повага до аргументованих думок;
5. Відповідальність за використання активів, ресурсів і навколишнього середовища;
6. Вільне та відкрите поширення знань та інформації;
7. Солідарність за чесне поводження з міжнародними партнерами [7].

Дослідження демонструють позитивний вплив «кодексів честі» на розвиток культури і дотримання академічної доброчесності, а також зниження проявів нечесності в освітньому та дослідницькому середовищі [8]. Успішність кодексів честі залежить від атмосфери в навчальному закладі, яка може сприяти забезпеченню повної підтримки норм кодексу честі з боку здобувачів, викладачів та співробітників.

Існують також Кодекси честі, створені в Україні: Етичний кодекс ученого України, ухвалений Національною академією наук України у 2009 р. [9]; Кодекс наукової етики, прийнятий Всеукраїнською громадською організацією «Українська федерація вчених» [10]. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти також у розділі «Академічна доброчесність» має Кодекс академічної доброчесності [11], до якого ввійшли європейські напрацювання, стандарти та рекомендації. Окрім цього, сьогодні багато українських вишів також мають кодекси честі здобувача освіти і викладача, що також сприяє розвитку академічної культури та формуванню наукової етики.

Ці та інші документи, дослідження вітчизняних і світових учених, досвід та експериментальні результати свідчать про важливість дотримання академічної

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

доброчесності, що дозволяє не лише формувати особистість майбутнього науковця, але й підвищити якість знань здобувачів освіти і регулювати відносини наукової спільноти.

Висновки. Таким чином, формування професійної етики здобувачів третього освітнього рівня залежить від розуміння понять «академічна доброчесність», «наукова етика», «етика науковця», а також дотримання вимог, які висвітлено в наукових працях та чинних державних документах і внутрішніх формулярах вишів. Окреслені в дослідженні питання є однією зі складових становлення молодих науковців і не претендують на остаточне їх вирішення. А перспективами подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні методів навчання в процесі засвоєння професійних і гуманітарних дисциплін за освітньо-науковою програмою, які сприятимуть розвитку академічної доброчесності здобувачів.

List of References

1. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Akademichna kultura ukrainskoho studentstva: osnovni chynnyky formuvannia ta rozvytku. Rezultaty vseukrainskoho sotsiolohichnoho doslidzhennia Rezhym dostupu: <http://fond.gov.ua/>
3. Ukrainska pravda. Kabmin skhvalyv borotbu z plahiatom. Skhovyshche akademichnykh tekstiv [Elektronnyi resurs] / Ukrainska pravda // Ukrainska pravda. 2016. Rezhym dostupu do resursu: <http://life.pravda.gov.ua/>
4. Tkachenko S.P. Akademichna dobrochesnist ta tekhnolohii v borotbi z plahiatom. Stattia dostupna za posylanniam: <http://conflib.gov.ua/>
5. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG): <https://www.britishcouncil.org/>
6. International Association of Universities. The Bucharest Declaration on Ethical Values and Principles of Higher Education in the Europe Region [Електронний ресурс] / International Association of Universities. 2004. Режим доступу до ресурсу: <http://www.iau-aiu.net/>
7. International Association of Universities. New IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education [Електронний ресурс] / International Association of Universities – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iau-aiu.net/content/new-iau-mco-guidelines-institutional-code-ethics-higher-education>
8. McCabe D. L., Trevino L. K., Butterfield K. D. Honor codes and other contextual influences on academic integrity: A replication and extension to modified honor code settings / D. L. McCabe, L. K. Trevino, K. D. Butterfield // Research in Higher Education. - 2002. - Vol. 43, № 3 - pp. 357-378.
9. Etychnyi kodeks uchenoho Ukrainy: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>
10. Kodeks naukovoї etyky: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/49520/05-Codex.pdf?sequence=1>

11. Kodeks akademichnoi dobrochesnosti: <https://naqa.gov.ua/>

ДО ОСМИСЛЕННЯ ВИМІРУ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО

Булина Антоніна Михайлівна,
старша викладачка кафедри англійської філології,
Ужгородський Національний Університет
м. Ужгород, Україна
antonina.bulyna@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0425-3999>

***Анотація.** У науковій розвідці звернено увагу на недооцінку феноменологічного підходу як текстової стратегії. Окреслюється вагомість виміру феноменологічного. Його використання дозволяє показати, що винятковою є як авторська свідомість, що створила твір, так і свідомість читача, що активізується в процесі читання та трактування смислів. Припускаємо, що свою роль у продукуванні феноменів свідомості можуть зіграти біологічні особливості людини, але навряд чи вони є визначальними. Йдеться про поцінювання того, як конструюється досвід індивіда, унікальність його сприйняття, вибудовування смислів. Внаслідок пошукової роботи виявлено такий напрям, як квір феноменологія, що, безперечно, має широкий потенціал для дослідження.*

***Ключові слова:** феноменологія, пост-феноменологія, нова феноменологія, нео-феноменологія, квір феноменологія, інтерпретація, текстова стратегія, читач.*

Вступ. Цій розвідці дала життя робота над дисертаційним дослідженням, яке ще триває і присвячене вивченню відчуженню та гротеску в обраних романах двох англійських письменниць: Зої Геллер та Джоанн Гарріс. З огляду на теоретико-методологічний інструментарій, яким послуговуємося при вивченні зазначеної теми, вважаємо доцільним залучити до процесу аналізування досліджуваних романів елементи феноменології, нео-феноменології, квір феноменології, що, таким чином, вимагає їхнього чіткішого розуміння. Очевидним є те, що ера Синдрому, яка розпочалася в 1980 році, триває [12, с. 18]. І що вона собі думала: «Нотатки про скандал», «Сповнені віри», «Джентльмени та гравці», «Інший клас» є сучасними художніми текстами, які мають ознаки синдромного (нео-феноменологічного) роману. Щоб зрозуміти страждання в епоху біомедицини, як вважає П. Ва, має місце важливість об'єднати зусилля літературного та феноменологічного, незважаючи на те, що прослідковується певне нехтування феноменологічним підходом. Важливість такого роману полягає в тому, що він досліджує загрози, складність і суперечливість самості [12, с. 29-31]. Саме феноменологія виявилася найпотужнішою силою в психіатрії, яка чинила опір біологізації розуму на поч. ХХ ст. Актуальність цієї

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

наукової розвідки зумовлена необхідністю окреслити важливість та застосування виміру феноменологічного у трактуванні художніх творів.

П. Ва посилається на Дж. Брунера, М. Реткліффа, Ш. Галлагера, Д. Загаві стверджуючи, що нейронаука домінує в сучасній психології, але через свій інтерес до тіла та структур почуттів, сприйняття, пам'яті та уяви феноменологія зараз переживає значне відродження у філософії [12, с. 24].

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Феноменологічним методом вважається науковий метод літературно-критичної інтерпретації словесних творів, що базується на з'ясуванні його мовно-сміслових джерел і психологічних передумов виникнення. Феноменологічні теорії літератури розглядають твори мистецтва як посередників між свідомістю автора та читача або як спроби розкрити аспекти буття людей та їх світів. В основі універсальної феноменологічної теорії літератури лежить уявлення про твір не як самостійний, замкнутий в собі і об'єктивно даний естетичний об'єкт, в якому нібито прихована вся повнота смислів. Твір є феноменом свідомості, продуктом і результатом його діяльності, а отже, являє собою суб'єктивний феномен, породжений індивідуальною свідомістю [1]. Водночас, не можна не згадати про людський мозок, що причетний до свідомості в ключі можливого обмеження біологічними факторами.

Виникнення феноменології як філософського методу пов'язано з ім'ям німецького філософа Е. Гуссерля на поч. ХХ ст. Згідно його напрацювань розуміння світу дається людині через її свідомість, а суб'єктивність людини можна вважати абсолютною першоосновою всього сущого. Реальність доступна людям лише через свідомість, але важлива не сама реальність, а те, як вона сприймається та осмислюється людиною. Головною характеристикою свідомості є її постійна направленість на предмети, що називається інтенціональністю. У процесі своєї діяльності, як теоретичної, так і практичної, людина наївна, тобто вона не бачить тих смислів, які сама вкладає в предмети, що нею усвідомлюються. Людина вважає, що пізнає об'єкти як щось незалежне від свідомості своєї та інших людей. Але насправді це – об'єкти, в які вона вкладає певні смисли, або олюднені об'єкти [3]. З цієї точки зору ми говоримо про авторів та авторок, які вкладають чи не вкладають смисли у свої словесні творіння та читачів і читачок, які конструюють свої смисли.

Людській свідомості даний безперервний досвід, у якому світ постає як щось зв'язане, погоджене, цілісне. Потік внутрішніх переживань людини складається з окремих елементів, іменованих феноменами свідомості. Це вплинуло на появу самої назви феноменології як вчення про феномени. Потік феноменів недоступний сприйняттю ззовні. Тільки зсередини, входячи усередину своєї свідомості, переживаючи їх особисто, можна відчутти свою причетність до них. Важливим є те, що при цьому не розумовий аналіз, а лише інтуїція дозволяє сприйняти й охопити феномен як цілісність і наблизитися до пізнання його сутності. Здобуття істини є результатом безпосередніх самозанурень пізнавального «Я» у власні глибини і знаходження інтуїтивних прозрінь [2]. Феноменологія була, так би

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

мовити, відкинута через маніфестацію прагнення до «присутності» (що означає складання враження у інших), дорефлексивного та неявного [12, с. 29]. Однак, феноменологія показує світотворчу здатність передати як це бути живими [12, с. 24].

На думку Е. Гуссерля, свідомість складається з «інтенційних дій», пов'язаних з «інтенційними об'єктами». «Інтенційність» свідомості – це її спрямованість на об'єкти, які вона допомагає творити. Об'єкти завжди сприймаються частково чи не повністю, в «аспектах», які заповнюються та синтезуються відповідно до установок, інтересів та очікувань того, хто сприймає. Кожне таке сприйняття включає в себе «горизонт» потенційних можливостей, які, як припускає спостерігач на основі минулого досвіду чи вірувань стосовно таких сутностей, реалізовуватимуться шляхом наступних сприймань. Феноменологія – це філософія досвіду. Для феноменології головним джерелом будь-якого значення та цінності є пережитий досвід людей [6]. Феноменологія вивчає структуру різних типів досвіду, починаючи від сприйняття, думки, пам'яті, уяви, емоцій, бажання та волі до тілесного усвідомлення, втіленої дії та соціальної діяльності, включаючи мовну діяльність. Структура цих форм досвіду включає те, що Е. Гуссерль називав «інтенціональністю», тобто спрямованість досвіду на речі у світі [15]. Питання, яке постає у зв'язку з цим, стосується того, як саме визначається спрямованість досвіду.

Р. Інгарден, польський філософ і теоретик літератури, став засновником феноменологічної естетики. Він застосував гуссерліанську феноменологію до вивчення літератури, вважаючи літературні твори особливо підходящими для феноменологічного підходу, адже свідомість, яка діє з наміром, необхідна, щоб оживити їх. Р. Інгарден описує літературний твір як інтерсуб'єктивний інтенційний об'єкт. Він бере свій початок з актів свідомості свого творця, які зберігаються в письмовій формі або за допомогою інших фізичних засобів, які потім реанімуються, проте не дублюються свідомістю читача. Однак твір не зводиться до психології автора чи читача. Він має власну історію, яка виходить за межі свідомості, яка її породила, або свідомості будь-якого окремого читача. Існування твору перевершує будь-який конкретний, миттєвий досвід його проживання, хоча він виник і продовжує існувати лише завдяки різним актам свідомості. Художній твір не є ані автономним, ані повністю залежним від свідомості автора та читача. Р. Інгарден відрізняє читацьку «конкретизацію» твору від самого твору.

Р. Інгарден переймався способом існування літературного твору, оскільки він не є ані цілковито об'єктом, ані цілковито суб'єктом. Він вбачає це існування як таке, яке має кілька шарів: словосполучення, речення чи семантичні одиниці, представлені об'єкти та те, що він називає схематизованими баченнями та аспектами, тобто аспектами реальності, які не можуть бути повністю, а тільки схематично зображені у художньому творі. Усі ці шари складають «схематичну структуру», яку повинен доповнити читач. «Естетичний об'єкт», що створюється читачем співвідноситься зі створеним автором «художнім об'єктом», але обов'язково відрізняється від нього. Читачі з різним досвідом по-різному реагують на можливості, які відкриваються невизначеністю твору чи на ціннісні якості, доступні в різних шарах. Пізнання твору – це по своїй суті темпоральний процес, таким чином, не

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

можна говорити про повне розуміння всіх шарів і компонентів літературного твору, воно завжди лише часткове, в «ракурсах», які «можуть постійно змінюватися» [6].

Щоб літературний твір існував як естетичний об'єкт, він повинен бути «конкретизований» читачем, оскільки твір неминуче залишатиметься схематичним чи невизначеним у багатьох відношеннях. Персонаж у романі неможливо описати повністю. Читач повинен заповнити будь-які прогалини або невизначеності в описі, щоб він ожив на сторінці. Така конкретизація повинна здійснюватися неодноразово, аби твір продовжував жити [14, с. 74]. Р. Інгарден трактував літературний твір як об'єкт, що усвідомлюється через акт читання (читання як феномен – те, що з'являється у свідомості, вияв свідомості). Він розрізняв чотири взаємопов'язані рівні, які переводять літературний твір в «уявлюваний об'єкт» у свідомості читача: 1) звучання; 2) значення; 3) багатозначність; 4) об'єкти в літературному творі. Художнє сприймання твору постає як акт співтворчості («літературний твір є тим, на що спрямовані наші акти свідомості»), як акт «пізнання твору». Автор (носій свідомості, що творить) і читач (носій свідомості, що сприймає) виступають суб'єктами свідомості, з діяльністю яких в феноменологічній критиці пов'язано конституювання твору. Так, якщо твір вивчається як феномен авторської свідомості, тоді досліджується те, яким світ видається у свідомості автора і як авторська свідомість опрацьовує його в акті художньої діяльності. У цьому випадку вивчаються акти авторської свідомості, які забезпечують створення літературного твору, такі як фантазування, уяву, згадування, наслідування, сприйняття світу, самосприйняття тощо. Якщо ж твір вивчається як феномен читацької свідомості, тоді досліджується те, яким твір видається читачеві, якій обробці він піддається в акті читання і що при цьому відбувається з самим читачем. У даному випадку вивчається сукупність актів свідомості, які забезпечують художнє сприйняття. Це, наприклад, уява, естетична реакція, розуміння, ідентифікація з героєм і тощо [1].

На противагу такому баченню, Ж. Пуле, найважливіший представник Женевської школи критики зазначав, що художній твір – це втілення унікальної свідомості автора. Для нього автентичним читанням є таким, де читач, так би мовити, ідентифікує свідомість, втілену у творі. Такі елементи літературного твору як форма, стиль, манера, жанр вважаються представниками цієї школи другорядними по відношенню до питань свідомості. Тому вони зосереджуються не на окремих творах, а загалом на творчому доробку автора [14, с. 75]. На нашу думку, важливим є наголосити, що читач не зобов'язаний оприявнювати смисли, закладені автором, про що висвітлюється у феноменологічному підході до літературного тексту, адже в нього багаж свого життєвого досвіду.

Феноменологія прагне зрозуміти почуття, сприйняття та переконання як значущі сутності, пов'язані з переживаннями психічних страждань; літературні романи втілюють такі переживання в уявних світах. П. Ва пропонує назвати це зчеплення феноменологічного та постмодерного «нео-феноменологічним» [12, с. 25]. У рамках нео-феноменологічного мислення Г. Шмітц закликає до перегляду феноменологічного як методу, що базується на

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

пошуках та безперервному розпитуванні [11, с. 602-622]. Його нео-феноменологія прагне відновити усвідомлення повсякденного досвіду як цінного джерела формування знань та втіленої співнаштованості.

Викликає інтерес квір феноменологія, в рамках якої мова йде про орієнтацію на тіло. С. Агмед, зокрема, використовує феноменологію сприйняття (перцепції) М. Мерло-Понті як трамплін для обговорення поняття «орієнтації»: втілена суб'єктивність орієнтована на інших, на об'єкти, і на їхнє місце в сексуальному бажанні, і ця перспективна орієнтація впливає на інші тіла та простори. Ми перебуваємо у світі через наше тіло, ми сприймаємо світ своїм тілом. Але, встановлюючи таким чином новий контакт з тілом і світом, ми також заново відкриваємо себе [13, с. 239]. Р. Аріас розглядає явища тіла у зв'язку зі світом, які допускають потік відчуттів і почуттів між суб'єктом і світом об'єктів: ці явища вказують на межі тіла [5, с. 46]. Серед чуттів вагомості надають дотикові. Відчуття дотику стирає різницю між собою та іншим, і воно має здатність подолати прірву між суб'єктом та об'єктом. Дотик здійснюється через шкіру, яка «стає місцем можливостей, в якому природа зустрічі встановлюється через процес «дотику», відчуття дотику підкреслює те, як суб'єкти сприймають свою взаємодію зі світом, розчиняючи межі [5, с. 49]. Зосередження на сценах доторкання знаходимо в романі З. Геллер «І що вона собі думала: Нотатки про скандал» [9], до прикладу, Барбара Коветт страждає через те, що її тіла не торкаються, бо вона самотня стара діва. І по-іншому проживає досвід тілесної взаємодії зі своїм коханцем інша героїня роману Батшеба Гарт. У іншому романі «Сповнені віри» [10] цієї ж авторки знайомимося з Карлою, в якій непрості взаємини зі своїм тілом, з його кордонами при інтеракції зі своїм чоловіком, сестрою та матір'ю. У романах Джоанн Гарріс зіштовхуємося з порушенням кордонів тіла і наслідками цього для героїв та героїнь, їхнього оточення, а це свідчить про необхідність надання належної уваги феноменології перцепції як такої. Зокрема, мова йде про Джулію Снайд, головну героїню твору «Джентльмени та гравці» [7] та Дейвіда Спайклі, головного героя твору «Інший клас» [8].

Розуміння феноменологічного відрізняється серед науковців. Однак, невикористання феноменологічного мислення свідчить про збіднення наукового, кількісного та механічного розуміння цього світу. Завдяки йому способи викристалізування сенсу можуть варіювати від інтуїтивного інсайту дослідника до формалізованого контент-аналізу. Безгіпотезна оцінка отриманих даних поза контекстом яких-небудь теорій, конструктів розширює трактування. Звірка кінцевих результатів дослідження здійснюється за допомогою емпіричного досвіду. Феноменологічне мислення дає можливість дослідникові вживати природну мову на протигагу штучній термінології та абстрактно-символічним описам. Феноменологічний підхід виявляється суб'єктивним, інтенціональним, ідіографічним, діалогічним, недирективним, і водночас не позбавленим якості. Він дозволяє усвідомити унікальне суб'єктивне переживання конкретно людиною певного досвіду, забезпечити пізнання індивідуальної неповторності психіки суб'єкта, прояв істинного інтересу і величезної поваги до досвіду індивіда і його феноменологічного стану. Суттєвим є усвідомлення того, як саме кожний з нас сприймає світ, який внесок

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

робить у створення свого власного досвіду, як ми самі організуємо наш світ, і як генеруємо наші власні смисли.

Висновки. Отже, в рамках феноменології фокус уваги паде на цінності людського досвіду загалом, який висвітлюють через дескрипцію та інтерпретацію, (пост-) нової або нео-феноменології – на вираження складного культурного стану через увагу до індивідуальних феноменологій сприйняття та почуттів, пропущених крізь рамку мови та саморефлексії, квір феноменології – орієнтацію на тіло, тактильності. Запропонована наукова розвідка не претендує на вичерпне розкриття теми, проте розглянутий матеріал дає підстави говорити про потенціал застосування феноменології як однієї із текстових стратегій з боку читача.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Турышева, О. Н. (2012). Теория и методология зарубежного литературоведения: учеб. пособие. М.: Флинта: Наука.
2. Феноменологічний метод і природно-правове мислення. Філософія права. Отримано з http://www.big-lib.com/book/2_Filosofiya_prava/256_521_Fenomenologichnii_metod_i_prirodno_pravove_mislennya].
3. Феноменологічний напрям у філософії. Отримано з https://pidru4niki.com/16520205/filosofiya/fenomenologichniy_napryam_filosofiyi
4. Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Duke UP.
5. Arias, R. (2017). *Queer Phenomenology and Tactility in Sarah Waters's Neo-victorian Fiction* Universidad de Málaga. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, 74, April; pp. 41-54; ISSN: e-2530-8335. Retrieved from https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/5774/RCEI_74_%282017%29_02.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Armstrong, P. B. *Phenomenology*. Johns Hopkins Guide for Literary Theory and Criticism entry (2nd Edition 2005). Retrieved from https://www.brown.edu/Departments/Joukowsky_Institute/courses/architecturebodyperformance/1065.html#:~:text=Phenomenological%20theories%20of%20literature%20regard,of%20human%20and%20their%20worlds.
7. Harris, J. (2006). *Gentlemen and Players*. Great Britain: Black Swan.
8. Harris, J. (2017). *Different Class*. Great Britain: Black Swan.
9. Heller, Z. (2003). *Notes on a Scandal: What Was She Thinking?* Great Britain: Penguin Group.
10. Heller, Z. (2008). *The Believers*. Penguin Group: England.
11. Jørgensen, L. (2023). *It's All Method: Schmitz and Neo-phenomenology*. In F-X. de Vaujany, J. Aroles, & M. Perézts (Eds.), *The Oxford Handbook of Phenomenologies and*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Organization Studies (pp. 602-622). Oxford University Press. Oxford Handbooks
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780192865755.013.32>

12. Lustig, T. J. and Peacock, J. (2013). Diseases and Disorders in Contemporary Fiction: The Syndrome Syndrome / ed. by T. J. Lustig and J. Peacock. Routledge. Routledge Studies in Contemporary Literature.

13. Merleau-Ponty, M. (2002). Phenomenology of Perception. Trans. by Colin Smith. Routledge. The Visible and the Invisible, edited by Claude Lefort. Trans by Alphonso Lingis Northwestern UP, 1968.

14. Newton, K. M. (1988). Phenomenological Criticism. Twentieth-Century Literary Theory, (pp. 74–84). Palgrave, London. doi:10.1007/978-1-349-19486-5_6

15. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Phenomenology. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>

**СПЕЦИФІКА КОМУНІКАЦІЇ ЧЛЕНІВ ЕКІПАЖУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ**

Сумбаєв Станіслав Євгенович,
здобувач вищої освіти СВО “Магістр”
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна
e-mail: serlavilas@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1321-2885>

Науковий керівник: д. пед. наук,
професор. Нагрибельна Інна Анатоліївна

***Анотація.** У роботі розглядається специфіка комунікації членів екіпажу під час виконання професійних обов'язків. Проаналізована наукова література відносно постановленої проблеми, а саме щодо чинників впливу на якість виконання професійних обов'язків. Підкреслюється необхідність підготовки фахівців морської галузі до комунікації між членами екіпажу.*

***Abstract.** The work examines the specifics of crew members' communication during the performance of their professional duties. The scientific literature is analyzed in relation to the established problem, namely, in relation to the factors influencing the quality of the performance of professional duties. It is emphasized the need to train maritime Kaluga specialists for communication between crew members.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Ключові слова: комунікація, вербальні засоби спілкування, невербальні засоби спілкування, спілкування, інформаційно-комунікативна функція, регуляційно-комунікативна функція.

Вступ: Актуальність проблеми комунікації членів екіпажу під час виконання професійних обов'язків зумовлена тим, що зменшення ефективності комунікації майбутніх фахівців торговельного флоту з іншомовним екіпажем засобом іноземного мовлення зумовлено такими чинниками, як: недостатній рівень розвитку в них комунікативних здібностей, навичок, відсутність техніки та культури спілкування іноземною мовою.

Комунікація членів екіпажу це актуальна проблема в площині торговельного флоту, тому що від рівня їх підготовки залежить якість роботи та безпека всього екіпажу. Відповідно, професійна комунікація іноземною мовою вимагає від фахівця розвитку навичок комунікації, які необхідні для виконання професійних обов'язків засобом іноземної мови.

Професійне спілкування судноводіїв здійснюється на судні та регламентується стандартами Міжнародної морської організації International Maritime Organization (далі – ІМО). Судноводій, як ми знаємо, представник екіпажу, тому від його професійної поведінки та уміння налагоджувати контакти буде залежати довіра судновласника та екіпажу.

Готовність до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування характеризується сформованістю компонентів: когнітивного та мотиваційного, які дуже необхідні для ефективного міжособистісного спілкування з метою вирішення професійних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій щодо порушеної проблеми свідчить про те, що сутність професійної підготовки майбутніх фахівців морського профілю досліджувалися в працях Н. Бобришева (2015), С. Козак (2001), Л. Ліпшиць (2014), О. Фролова (2015), Т. Andres (2015), J. Horck(2006).

Мета: описати підготовку фахівців торговельного флоту до роботи в міжнародних екіпажах та опанування ними іншомовної комунікації.

Завдання дослідження: обґрунтувати специфіку спілкування екіпажу як засіб впливу на якість роботи на судні.

Постановка проблеми: Володіння іноземною мовою відіграє важливу роль у підготовці фахівців морського флоту до роботи в міжнародному середовищі у складі багатонаціональних екіпажів.

Виклад основного матеріалу.

Комунікація – це процес спілкування і передачі інформації між людьми або їх групами у вигляді усних і письмових повідомлень, мови рухів тіла і параметрів.

Вербальні засоби спілкування – це спілкування, здійснюване за допомогою слів, називається вербальним.

Невербальні засоби спілкування – це спілкування засобом передачі інформації за допомогою “мови тіла” (погляду, виразу обличчя, жестів, пози)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Спілкування – це складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що виникає на основі потреб і спільної діяльності та включає в себе обмін інформацією, сприймання та розуміння іншого.

Інформаційно-комунікативна функція – це процес формування, передачі та прийому інформації. Реалізація цієї функції має кілька рівнів. На першому здійснюється вирівнювання розбіжностей у вихідній інформованості людей, що вступають у психологічний контакт. Другий рівень – передання інформації та прийняття рішень. На цьому рівні спілкування реалізує цілі інформування, навчання та ін. Третій рівень пов'язаний із прагненням людини зрозуміти інших. Спілкування тут спрямоване на формування оцінок досягнутих результатів.

Регуляційно-комунікативна функція – це процес коригування поведінки. Завдяки спілкуванню людина здійснює регуляцію не тільки власної поведінки, а й поведінки інших людей, реагує на їхні дії. Відбувається процес взаємного налагодження дій.

Як зазначає С. Козак, «об'єктивними чинниками, що заважають практичному використанню іноземної мови з професійною метою майбутніми фахівцями морського флоту, є низький рівень підготовки до іншомовного мовленнєвого спілкування із зарубіжними партнерами, що її здійснює морський вищий навчальний заклад; несформованість професійного лексикону та основних видів іншомовної усної мовленнєвої діяльності; незнання основ ділової іноземної мови; відсутність навичок побудови діалогічного мовлення та ведення іноземною мовою професійно спрямованої бесіди». Опрацьовуючи проблему застосування ситуативно-комунікативних технологій у навчанні іншомовного спілкування майбутніх судноводіїв, В. Костюк доводить, що її вирішення «зумовлюється вимогами сучасності до змісту освіти, до якості знань випускника вищого навчального закладу (далі – ВНЗ), а також унікальністю самої професії моряка, що вимагає не тільки дотримання безпеки судноплавства та охорони життя на морі, але й уміння працювати в інтернаціональних екіпажах, дотримуючись міжнародних вимог несення вахти, організації технічного обслуговування суден та взаємодії у штатних та екстремальних ситуаціях»

Починаючи з 90-х років, торгівельний флот, змінив свій вигляд. Він почав змінюватися на багатонаціональний. Причиною цього стало падіння відсотка морських перевезень з 92% до 85%, та змусило морські компанії скоротити власні витрати, а саме на судновий персонал. Поширення набувають багатонаціональні екіпажі з представниками країн з низьким рівнем економічного розвитку. Це негативно відображається на безпеці плавання, виникнення надзвичайних й аварійних ситуацій, які частіше всього закінчуються нещасними випадками та аваріями.

Згідно з результатами досліджень, які були проведені ІМО, 86% усіх морських суден мають інтернаціональні екіпажі, члени яких є багатомовними, через це не завжди здатні продемонструвати свої необхідні навички іншомовного спілкування, та ризикують заподіяти шкоду іншим людям, та навколишньому середовищу, через свою некомпетентність.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Дослідження причин катастроф у морі, проведені ІМО, показало, що третина нещасних випадків відбувається, через недостатньо розвинуте вміння іншомовного спілкування судноводіїв.

Водночас практика викладання іноземної мови курсантам (студентам) у вищому навчальному закладі та морських спеціальностей доводить, що фактичний рівень володіння мовою випускниками часто не збігається з програмними вимогами й стандартами, які регламентовані Міжнародною конвенцією ПДМНВ 78/95.

Багато випускників зазнає труднощів під час усної співбесіди іноземною мовою та виконання тесту «Marlins», призначеного для діагностики рівня володіння англійською мовою. Крім того, у практиці підготовки до професійної комунікативної взаємодії не завжди й недостатньо акцентується увага на можливості отримання знань курсантами (студентами) у єдності з розвитком особистісних (переконливість, мотивація, моральність тощо) та психофізіологічних властивостей (увага, швидкість реакції, стійкість до монотонії тощо). У цьому контексті актуалізується необхідність конкретизації змісту та структури підготовки до професійної комунікації, пошуку інструментів діагностики й ефективних шляхів формування готовності до професійної комунікативної взаємодії.

З огляду на це, професійна комунікативна взаємодія є надзвичайно важливою для безпеки морського транспорту, а підготовка майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах до професійної комунікативної взаємодії є актуальною проблемою професійної педагогіки та педагогіки вищої освіти.

Професійна підготовка майбутніх судноводіїв для зарубіжних країн також є складовою частиною міжнародних освітніх зв'язків України. Українські морські спеціалісти користуються великим попитом серед іноземних судноплавних компаній, актуальним залишається питання якісної підготовки судноводіїв до іншомовного професійного-орієнтованого спілкування. Про це свідчить великий дефіцит фахівців, які можуть володіти певним реєстром знань та навичок для професійного спілкування.

Таким чином, використання терміну «професійна» в контексті «професійна підготовка майбутнього судноводія» пов'язано зі специфікою завдань розвитку професійних якостей спеціаліста в процесі становлення його як професіонала, тобто з досягненням професіоналізму як реалізованої здібності людини взаємодіяти в певній професії з урахуванням необхідних норм і вимог.

Тобто, навчання майбутніх судноводіїв у морських ВНЗ має чітко окреслений професійний практико-орієнтований характер, метою якого є забезпечення формування професійної культури майбутнього судноводія. Ця думка підтверджується співвідношенням кількості навчального часу, відведеного на теоретичну та практичну підготовку у циклі професійної та практичної підготовки. Так, варіативна частина передбачає 2160 годин на практичне навчання, а на теоретичне передбачене лише 396 годин.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Водночас питання критеріїв оцінювання рівня й педагогічного забезпечення розвитку компетентностей донині недостатньо опрацьоване та потребує подальшого обґрунтування.

W. Nutmacher називає ухвалені Радою Європи п'ять ключових компетенцій, які повинні мати молоді європейці:

- політичні й соціальні компетенції (здатність брати на себе відповідальність, долучатися до прийняття групових рішень, розв'язувати конфлікти, підтримувати та покращувати демократичні інститути);

- компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві (для контролю виявів расизму й ксенофобії, а також для розвитку клімату нетолерантності освіта повинна озброїти молодих людей міжкультурними компетенціями, такими як прийняття відмінностей, повага до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій);

- компетенції, що стосуються володіння усною й письмовою комунікацією (особливо важливі для роботи та соціального життя; людям, які не володіють цими компетенціями, загрожує соціальна ізоляція; у цьому ж контексті комунікації важливості набуває володіння більш ніж однією мовою);

- компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства (володіння сучасними технологіями, розуміння їх застосування, способів критичного мислення стосовно інформації, поширюваної засобами мас-медіа та рекламою);

- здатність забезпечити безперервну освіту в контексті особистого, професійного й соціального життя

Усі зазначені компетенції є надзвичайно важливими для майбутнього судноводія, зокрема для його готовності реалізувати професійну комунікативну взаємодію.

Висновок. Отже, ми дійшли до висновку що іншомовне професійне-орієнтоване спілкування вимагає від майбутнього фахівця сформованості комунікативних навиків спілкування, необхідних для правильного оформлення висловлювання засобами іноземної мови. З'ясовано, що на сучасному етапі освіти фахівців з навігації й управління суднами однією з найактуальніших проблем є їхня підготовка до професійної комунікативної взаємодії в процесі виконання фахової діяльності. Від того, наскільки ефективно вміє спілкуватися судноводій із членами екіпажу, береговими та рятувальними службами, командами інших суден, адміністрацією судноплавних компаній, пасажирями тощо, наскільки він володіє технікою професійної взаємодії, певною мірою залежить безпека судноплавства, а також життя пасажирів. Сфера водного транспорту дуже потребує фахівців, які бездоганно володіють своєю професією.

List of References

1. Kozak S.V. (2001). Formation of foreign language communicative competence of future specialists of the naval fleet. Southern Ukraine state ped. University named after K.D. Ushinsky. Odesa, (2001). https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00377130_0.html#text

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

2. International Convention on the Training and Certification of Seafarers and Watchkeeping of 1978 (IPCMV - 78)
<https://www.imo.org/en/ourwork/humanelement/pages/stcw-conv-link.aspx>

3. International Convention for the Safety of Life at Sea 1974 (SOLAS-74): (2010).
[https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-\(SOLAS\),-1974.aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-(SOLAS),-1974.aspx)

4. Smelikova V.B. Preparation of future shipmasters for professionally oriented communication by means of case technologies. Kherson State Maritime Academy, Kherson (2016). https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/Diss_Smelikova.pdf?id=efd01a06-5a09-43db-ab0a-fd883c15c74e

**ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ
ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Бондарук Ульяна Олегівна
здобувачка вищої освіти СВО “Магістр”
Спеціальності «Початкова освіта»
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
Uliabondaruk2@gmail.com

Науковий керівник:
Сіранчук Наталія Миколаївна
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

У тезах висвітлено особливості розвитку культури мовлення вчителів початкової школи. Серед особливостей названо знання та розуміння граматики, лексики і синтаксису, а також врахування культурних особливостей мови. Вчителі мають бути здатні до використання інноваційних методів навчання, а також до самовдосконалення і критичної самооцінки власного мовлення. Врахування описаних у тезах особливостей допоможе вчителям початкової школи покращити мовлення і стати ефективними комунікаторами, що зможуть успішно спілкуватися з учнями та іншими учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: мовлення, культура, культура мовлення, культура мовлення вчителя початкових класів.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Культура мовлення вчителя початкових класів є важливою науковою проблемою. У педагогічній діяльності необхідно знати правила культурного мовлення, які допомагають вирішувати професійні завдання. Сьогодні володіння мовою є важливою складовою для вчителів, оскільки воно відображає професійні здібності особи та впливає на міжособистісне спілкування у колективі. Вчителі початкових класів несуть відповідальність щодо формування мовленнєвих навичок та культури учнів, а саме тому їх власний рівень мовленнєвої культури має велике значення.

Дослідження та публікації відомих науковців (Н. Бабич, О. Біляєв, С. Богдан, Л. Варзацька, І. Вихованець, О. Голік, Ю. Барабаш, Б. Головін, А. Капська, Л. Мацько, В. Мельничайко, Р. Непийвода, Л. Паламар, Г. Сагач) та мовознавців (Б. Антоненко-Давидович, Р. Будагов, С. Єрмоленко, В. Коломієць, П. Одарченко, В. Пасинок, М. Пилинський, О. Пономарів, О. Синявський, І. Чердниченко) свідчать про те, що проблема культури мовлення вчителів є актуальною.

Культура мовлення – це впорядкована сукупність нормативних мовленнєвих засобів, які створені практикою людського спілкування, відображають зміст мовлення та задовольняють умови і мету спілкування.

Дослідниця Л. Мацько визначає поняття культура мовлення як лексичні, фонетичні, граматичні та стилістичні дані для створення критеріїв свідомого ставлення до мови та оцінювання мовних одиниць, а також для розробки механізмів нормування та кодифікації [4].

Основні характеристики культури мовлення полягають у правильності, вправності, майстерності мовлення, стилістичному чутті до слова та доречності застосування варіантних мовних форм.

За М. Вашуленко, культура мовлення означає дотримання мовних норм усної і писемної літературної мови, а також вміння використання мовних засобів залежно від мети та обставин спілкування. Крім того, він розглядає культуру спілкування як загальноприйнятий мовленнєвий етикет, що включає типові формули вітання, побажання, запрошення тощо [2].

Дослідник О. Петрик зазначає, що культура мовлення включає не тільки нормативність та багатство словникового запасу, а й загальнолюдську культуру, вихованість, тактовність та толерантність. Культура мовлення розглядається як складова частина культури спілкування [5].

М. Ільш, вважає, що культура мовлення означає володіння літературними нормами на всіх мовних рівнях та вміння користуватися мовностилістичними засобами і прийомами з урахуванням умов і мети комунікації. Він також розглядає культуру мовлення як упорядковану сукупність нормативних мовних засобів, що були вироблені практикою людського спілкування й оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови та мету спілкування [3].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У процесі визначення якісних характеристик культури мовлення, необхідно враховувати як мовні, так і позамовні аспекти. Основними комунікативними характеристики культури мовлення є:

- правильність мовлення – це одна з найбільш важливих ознак культури мовлення, для її досягнення необхідно розуміти структуру мови, а також уміти застосовувати літературну норму відповідно до конкретної ситуації спілкування;
- точність мовлення – використовувати слова з їхніми точними значеннями, що усталилися в мові на даний момент;
- логічність мовлення – це ознака кожного функціонального стилю літературної мови, яка залежить від розвитку навичок логічного мислення, знання мовних засобів та техніки смислової зв'язності;
- багатство мовлення – мова народу є багатою і різноманітною, але індивідуальне мовлення може бути багатим або бідним, одноманітним або різноманітним;
- чистота мовлення – пов'язана з правильністю та нормативністю і досягається за допомогою дотримання лексичних, стилістичних та орфоепічних норм.

Основними способами розвитку культури мовлення вчителів початкової школи є: підвищення рівня знань та навичок в галузі мовленнєвої культури, самовдосконалення, використання інноваційних технологій, застосування ігрових технологій, вміння працювати в команді, використання мовленнєвих вправ на уроках, створення сприятливого середовища. Вчителі можуть вивчати літературу з мовленнєвої культури, відвідувати семінари та тренінги, а також вести співпрацю зі спеціалістами. Також доцільно працювати над вдосконаленням мовленнєвої культури, наприклад, читати багато художньої літератури, дивитися фільми та відео, спілкуватися з колегами. Важливо також використовувати різноманітні онлайн ресурси та додатки для розвитку мовленнєвої культури, такі як мобільні додатки для вивчення мов, відеоуроки, тестування та ін.

Застосування ігрових технологій відіграє важливу роль в розвитку мовленнєвої культури, тому вчителі можуть використовувати ігрові технології, щоб допомогти і собі, і учням розвивати мовленнєві навички і культуру. Вчителі також можуть співпрацювати з колегами та іншими спеціалістами для розвитку мовленнєвої культури, обмінюватися досвідом та ідеями. Наприклад, створювати круглі столи для обговорення питань, пов'язаних із мовленнєвою культурою, ділитися матеріалами, які допомогли їм у розвитку мовленнєвих навичок, проводити тренінги та семінари для колег. Доцільним буде використовувати різноманітні мовленнєві вправи та ігри на уроках, щоб дати можливість учням розвивати мовленнєву культуру і навички. До таких вправ відносимо: розмовні клуби, діалоги, інтерв'ю, диктанти, презентації та ін. Створювати сприятливе середовище для розвитку мовленнєвої культури, наприклад, використовувати мовленнєві моделі та правила у класі, проводити вправи на розвиток уваги та концентрації.

Таким чином, розвиток культури мовлення вчителів початкової школи є важливим елементом підвищення якості освіти та успішного навчання учнів. Саме тому, цей процес потребує від вчителів постійної самоосвіти і вдосконалення мовленнєвих навичок.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Розвиток культури мовлення вчителів початкової школи має певні особливості. Вчителі повинні розуміти, що культура мовлення не розвивається за один день. Це процес, який потребує постійної уваги і праці над собою. Тому вчителі мають систематично вдосконалювати мовлення та підтримувати його на певному рівні. Вчителі початкової школи мають бути уважними слухачами, які можуть чітко сприймати та розуміти мовлення учнів та колег. Це допоможе їм налагодити ефективну комунікацію з дітьми та іншими дорослими. Вони повинні володіти навичками ораторської майстерності, яка допоможе їм ефективніше спілкуватися з учнями та батьками. Бути вмільми у виборі слів, викладанні думок та інших аспектах мовлення. Вчителі початкових класів мають вміти адаптувати свій стиль мовлення до різних ситуацій. Оскільки вчителі є прикладом для своїх учнів, вони мають володіти високою культурою мовлення як в усному, так і в писемному мовленні. Використовувати правильну граматику, лексику та синтаксис, враховувати культурні особливості мови та виразно висловлювати свої думки та ідеї. Також важливо бути відкритим до вдосконалення свого мовлення та вчитися новому. Читати художню літературу та фахову літературу, слухати виступи професіоналів і брати участь у навчальних програмах з розвитку мовлення. Використовувати інноваційні методи навчання та розвитку мовлення у своїй роботі. Наприклад, ігри для розвитку мовлення, або відео та аудіо матеріали для вдосконалення вимови і акценту. Вчителі початкових класів повинні бути здатні на критичну самооцінку мовлення та вміти визнавати свої помилки. Це допоможе їм зрозуміти, в яких аспектах потрібно працювати над вдосконаленням мовлення.

Отже перераховані особливості розвитку культури мовлення вчителів початкової школи допоможуть їм стати ефективними комунікаторами, які зможуть налагодити спілкування з учнями, батьками та колегами, а також стати прикладом високої культури мовлення для учнів.

Список використаної літератури

1. Barabash Yu.H., Pozinkevych R.O. Pedagogichna maisternist: teoretichni y navchalno-metodychni osnovy. Lutsk: RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2016. 476 s.
2. Piiash M. Osnovy kultury movy. Kyiv, 1984. 154 s.
3. Matsko L. I. Kultura movy. Pochatkova shkola. 2013. №5. S. 33-35.
4. Petryk O. V. Rozvytok i udoskonalennia movlennievoi diialnosti molodshykh shkolariv. Zaporizhzhia: Dyke Pole, 2018. 320 s.
5. Vashulenko M. S. Ukrainska mova i movlennia u pochatkovii shkoli: Metod. posib. K.: Osvita, 2006. 268

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

**ВОРКШОП «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ ТА
ПРАКТИКА»**

***SCIENTIFIC WORKSHOP “CURRENT ISSUES OF PSYCHOLOGY:
THEORY AND PRACTICE”***

**ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ
МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

Грицук Оксана Вікторівна,

к.психол.н., доцент,

доцент кафедри психології

Горлівського інституту іноземних мов

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Дніпро, Україна

oxana.gri@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6672-4701>

Грицук Юрій Валерійович,

к.т.н., доцент,

доцент кафедри загальної інженерної підготовки

Донбаської національної академії будівництва і архітектури,

м. Івано-Франківськ, Україна

yuri.gritsuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3389-1172>

Согоян Владислава Нверівна,

магістрантка

Горлівського інституту іноземних мов

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

м. Дніпро, Україна

lomonosovalada@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6672-4701>

***Анотація.** Зазначено, що метою статті є дослідження особливостей психологічної корекції емоційного стану медичних працівників за допомогою створення й обґрунтування психокорекційної програми. Програму спрямовано на зменшення інтенсивності проявів дезадаптивних станів, зниження рівня стресу та невротизму, редукації професійних обов'язків у медичних працівників, а також активізацію ресурсів самопомоги, формування навичок ефективного спілкування. Показано, що психокорекційна програма ефективна в роботі з тривогою, апатією та професійними деформаціями медичних працівників.*

***Ключові слова:** психологічна корекція, психокорекційна програма, емоційний стан, психогімнастика, саморегуляція.*

Вступ. Робота фахівців медичної галузі належить до галузей, в яких людина випробовує емоційні перевантаження, що призводить до внутрішньої емоційної спустошеності. Вона пов'язана з людськими стражданнями, навантаженнями на нервову систему, високою відповідальністю за життя людей. Постійні стресові ситуації, в які потрапляють медичні працівники в процесі взаємодії з пацієнтами, необхідність сприйняття й усвідомлення сутності проблем пацієнта, особистісна незахищеність негативно впливають на їх психічне здоров'я.

Дослідження особливостей емоційної сфери особистості медичних працівників двояко розглядають емоційну сферу фахівців медичної галузі: і як чинник професійної відповідальності, і як сферу, працівники якої схильні до професійних деформацій [2]. Існує багато чинників, що підсилюють надмірне професійне напруження: періодичне порушення добових біоритмів, страх професійного інфікування, завищені вимоги до медичного персоналу, необхідність гармонійного поєднання професійних і сімейних обов'язків, незадоволеність результатами праці, відсутність у практиці охорони здоров'я системи психологічного супроводу. В умовах збільшення нервово-психічного напруження через професійні завдання в них виникають психосоматичні захворювання, невротичні розлади.

Метою статті є дослідження особливостей психологічної корекції емоційного стану медичних працівників за допомогою створення й обґрунтування психокорекційної програми.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів.

З метою зменшення інтенсивності проявів дезадаптивних станів, зниження рівню стресу та невротизму, редукції професійних обов'язків у медичних працівників, активізації ресурсів самопомоги, формування навичок ефективного спілкування було створено психокорекційну програму. Вона включає п'ять занять тривалістю 1,5 – 2 години.

Програма складається з наступних блоків: 1) діагностичний, що передбачає діагностику особливостей емоційних чинників у професійній діяльності медичних працівників. З цією метою використовуються методики: «Рівень нервово-психічної напруги» Т. А. Немчіна, «Діагностика стану стресу» О. О. Прохорова; 2) установчий, на якому проводиться попередня зустріч із групою учасників у формі бесіди з метою знайомства, налаштування на психокорекційну роботу; 3) корекційний, що передбачає проведення активної роботи з групою, реалізацію встановлених тренером завдань. Учасники психокорекційної групи вчатьсь методам психогімнастики, подолання небажаної поведінки, навичкам конструктивного спілкування; 4) оцінка ефективності корекційних впливів, що здійснюється за допомогою проведення повторного зрізу за допомогою тих методик, що були застосовані перед початком психокорекції. З метою моніторингу більш довготривалого впливу психокорекції планується проведення інтерв'ю з її учасниками через два та шість місяців після закінчення психокорекційної програми. Окрім того, після інтерв'ю планується бесіда з адміністрацією медичного закладу. Плануючи такий моніторинговий захід, ми виходили з переконання в тому, що покращення емоційного стану медичних працівників відбивається на ефективності праці медичних робітників.

Психокорекційна програма для медичних працівників за характером спрямованості симптоматична; за змістом – це корекція поведінкових аспектів та сфери міжособистісних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

і внутрішньогрупових стосунків з колегами, пацієнтами та адміністрацією; за формою роботи – групова; за наявністю заздалегідь створеного плану – програмована; за характером коригуючих впливів – директивна; за тривалістю – швидка (короткочасна); за масштабом завдань, що вирішуються, – приватна. Ми дотримувались поведінкового підходу [1], у межах якого центральне місце займає вплив на цілісну організацію особистості, а людина визначається як активний діяч, який може власними діями змінити навколишню дійсність.

У психокорекційній програмі було застосовано наступні методи: 1) метод систематичної десенсибілізації, що заснований на механізмі контрбумовлення, з метою коригування дезадаптивної поведінки; 2) метод «скілл-терапії» з метою розвитку саморегуляції та самоконтролю; 3) метод психогімнастики з метою створення резервів самовідновлення, стабілізації власного емоційного стану; 4) метод соціально-психологічного тренінгу з метою створення умов для якісно нового стилю спілкування в межах тренінгової групи, навчання навичкам активного слухання та ефективного спілкування; 5) метод бесіди з метою налаштування атмосфери довіри, побудови психологічного клімату, бажання співпрацювати.

Завданнями корекційного є сформувати в медичних працівників навички саморегуляції, стимулювати активацію адаптаційних процесів, знизити рівень тривожності.

Заняття 1 містить вступне слово тренера, бесіду з медичними працівниками для встановлення атмосфери довіри, контакту з учасниками. Вправа – знайомство «Солнце світить на...» - це вправа – руханка. Вправа «Самоідентифікація» з метою представити учасників одне одному в незвичному ракурсі. Підбиття підсумків заняття, обмін думками.

Заняття 2 включає вступне слово тренера та вправу «Гарне слово» задля налаштування на активну участь у психокорекційній роботі. Вправа «Навчання формулі АВС» має на меті ознайомлення медичних працівників з важливістю та способами контролю мисленневих актів. Вправа «Кращі приклади з мого минулого» покликана створити розуміння учасниками сили переконань у людському житті. Гра «Психолог – клієнт» проводиться з метою оволодіння навичками самоконтролю. Підбиття підсумків заняття, обмін думками.

Заняття 3 містить вступне слово тренера. Вправа: «Я ціную в собі...» пропонується з метою закріплення позитивного уявлення про себе шляхом оголошення своїх позитивних сторін. Вправа «Визначення Я-концепції» покликана сформувати уявлення про самоцінність та Я-концепцію в учасників програми. Вправа «Визначення оцінки» проводиться з метою сформувати уявлення про те, наскільки учасники схильні до перебільшення оцінки ситуацій, які є для них стресогенними, сформувати усвідомлення про те, що ставлення до різних ситуацій залежить від оцінки їх особистістю. Вправа «Австралійський дощ» спрямована на забезпечення психоемоційного розвантаження учасників. Підбиття підсумків заняття, обмін думками.

Заняття 4 включає вступне слово тренера. Вправа «Автобус» проводиться для відпрацювання гнучкості невербальної поведінки учасників. Вправа «Мій страх» призначена для зниження почуття тривоги з приводу ситуацій, які є для учасників стресогенними. Вправи «Втеча із в'язниці» та «Самоконтроль зовнішнього прояву емоцій» спрямовані на розвиток здібностей до розуміння міміки, мови рухів тіла. Вправа «Повітряна кулька» проводиться, щоб знизити відчуття напруги, тяжкості.

Заняття 5 містить вступне слово тренера. Комунікативна вправа «Бесіда» демонструє учасникам важливість для ефективного спілкування рівності позицій, відсутність бар'єрів. Комунікативна вправа «Відомі люди» проводиться з метою формування комунікативних навичок, вміння ставити запитання. Вправа «Передати одним словом» спрямована на усвідомлення важливості інтонацій у міжособистісному спілкуванні. Вправа «Обмін враженнями» призначена для підведення підсумків, обміну думок. Заключне слово тренера для підведення підсумків спільної роботи.

У дослідженні взяли участь 34 медичні працівники Комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги міста Бахмута» амбулаторії № 7, серед яких медичні сестри, лікарі-терапевти, лікарі загальної практики сімейної медицини. Група досліджуваних складалась з осіб жіночої статі, віковий діапазон 21 – 71 рік, стаж роботи від 2 до 51 року.

У процесі спільної роботи учасники психокорекційної програми навчилися адекватно реагувати на прояви власної тривоги і за допомогою прийомів емоційної саморегуляції, аналізу складних ситуацій коригують емоційні прояви самостійно. Втома супроводжувала медичних працівників під час виконання професійних обов'язків, заважала якісно надавати допомогу собі та пацієнтам, учасники не були енергійними ($M = 4,85 \pm 1,55$). Після проходження корекційної програми в учасників виявилась енергійність ($M = 5,85 \pm 1,23$), що є внутрішнім джерелом особистісного зростання, ключем до формування оптимістичних поглядів на життя і майбутнє. До початку психокорекційної програми більшість медичних працівників перебували в стані легкої депресії ($M = 54,55 \pm 5,21$), яка заважала фахівцям належним чином виконувати свої професійні обов'язки. Після реалізації програми цей показник дещо зменшився, але також відповідає стану легкої депресії ($M = 50,94 \pm 4,30$). Ми пов'язуємо такі результати з тим, що компоненти програми містили недостатню кількість вправ, спрямованих на формування життєвих навичок, тому планується внести корективи: розширити кількість занять, збільшити кількість вправ на формування життєвих навичок.

Висновки. Користуючись техніками поведінкового підходу, створено психокорекційну програму для медичних працівників, що складається з чотирьох блоків. Низка тренінгових занять, реалізованих у межах створеної психокорекційної програми є ефективною в роботі з тривогою, апатією та професійними деформаціями. Особливо ефективною була робота з тривогою, що містила блок навчання практичним навичкам, просвітницьку роботу з групою учасників. Дещо нижчими виявилися показники ефективності психокорекційної програми в роботі з депресивними станами. У подальшому програма потребує коригування при роботі з медичними працівниками.

List of References

1. Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). Stress, appraisal and coping. N.Y: Springer Publishing Company. 456 p.
2. Shkrabyuk V., Bilyk D. (2020). Emotional burnout of personality: psychological analysis of the problem. *Young Scientist*. 10 (86), 293-296. [in Ukrainian].

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ
ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Савченко Людмила Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти
savchenkoluda1970@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6750-2676>

Отич Ганна Олександрівна, здобувачка освіти,

Савченко Дарина Русланівна, здобувачка освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

***Анотація.** В умовах глибоких соціокультурних змін дійсності, які нині переживає наше суспільство, особливої актуальності набуває проблема створення умов для розвитку особистості, здатної до самоактуалізації, співвіднесення внутрішнього і зовнішнього в структурі особистості, створення нового не лише для себе, а й для суспільства. Розвиток системи освіти вимагає від психолого-педагогічної науки і практики вивчення і впровадження інноваційних методик навчання й виховання, серед яких панує тенденція орієнтації навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття. Здійснено аналіз наукової, методичної літератури та реалізації ідей сучасних концепцій освіти особистісно орієнтованого напрямку в психолого-педагогічній практиці студентів ЗВО. Зазначено, що особливого значення в процесі самостановлення особистості, набуває створення інтерактивного середовища із застосуванням особистісно орієнтованих методик, які створюють умови для розвитку соціально-моральних цінностей, творчості та самоактуалізації особистості: тренінги, заняття тренінгового типу, психогімнастика, арттерапія, кольоротерапія, музикотерапія, казкотерапії тощо. Обґрунтовано, що саме педагогічна практика, є одним із важливих етапів професійної підготовки фахівця у галузі дошкільної освіти. Вона сприяє поглибленню і закріпленню теоретичних знань, формуванню професійних умінь і навичок. Включення в навчальний план психолого-педагогічної практики та створення програми до неї викликано необхідністю підготовки студентів до реалізації існуючих сучасних концепцій освіти особистісно орієнтованого напрямку з метою здійснення процесу гуманізації та гуманітаризації навчання і виховання.*

***Ключові слова:** психолого-педагогічна наука і практика, інтерактивне моделювання, особистісно орієнтована педагогічна взаємодія, активність викладача та здобувача освіти.*

Вступ. В умовах глибоких соціокультурних змін дійсності, які нині переживає наше суспільство, особливої актуальності набуває проблема створення умов для розвитку

особистості, здатної до самоактуалізації, співвіднесення внутрішнього і зовнішнього в структурі особистості, створення нового не лише для себе, а й для суспільства.

Розвиток системи освіти вимагає від психолого-педагогічної науки і практики вивчення і впровадження інноваційних методик навчання й виховання, серед яких панує тенденція орієнтації навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття.

Розв'язання завдань самоактуалізації особистості та побудови її Я-концепції розпочинається ще у ранньому дитинстві, що вимагає підготовки педагогів, здатних до особистісно орієнтованого моделювання, педагогічної взаємодії.

Тому, метою нашої статті стало здійснення аналізу наукової, методичної літератури та реалізації ідей сучасних концепцій освіти особистісно орієнтованого напрямку в психолого-педагогічній практиці студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Закон «Про дошкільну освіту» визначає правові, змістові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку дослідницької та інноваційної діяльності педагога. Серед важливих завдань дошкільної освіти – становлення особистості дитини, забезпечення її фізичного та психічного здоров'я, розвиток розумових та творчих здібностей, пізнавальної активності, морально-етичного ставлення до себе самого, людей, навколишнього світу тощо.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» визначає необхідний дитині перших шести років життя рівень компетентності, що забезпечує нормальне функціонування в навколишньому середовищі та гарантує адаптацію її до життя (Л. Артемова, Е. Вільчковський, О. Кононко, Т. Поніманська, З. Плохій та ін.).

Розв'язання даної проблеми вимагає відповідного кадрового забезпечення, а саме підготовки педагогів-професіоналів нової формації з конкурентно придатним рівнем кваліфікації, які мають відповідну культуру, розуміються на тенденціях, напрямках і системах сучасної педагогіки та психології, здатних до творчої пошукової та дослідницької діяльності, вміло використовують інноваційні педагогічні технології.

Сьогодні ми звертаємося до теорії і практики видатних вітчизняних педагогів не лише на загальнометодологічному теоретичному рівні, а й на рівні конкретних технологій, що можуть допомогти вирішити завдання дошкільної освіти (Я. Коменський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.). У психології закономірності і принципи професійного становлення особистості розглядалися Б. Ананьєвим, Н. Добриніним, В. Мясіщевим; проблеми формування умінь майбутніх вихователів розкриті в дослідженнях М. Ковардакової, В. Лисової, К. Прахової, Л. Семушиної.

Л. Виготський, О. Леонт'єв, Л. Божович, І. Кон, І. Бех, О. Савченко, розглядаючи проблеми особистості в сучасній психології наголошують на впливі сензитивних періодів, соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, її цілей та мотивації на становлення внутрішньої позиції, яка визначає рівень самосвідомості, особливості самооцінки та Я – концепції особистості.

Тому особливого значення в процесі самостановлення особистості набуває створення інтерактивного середовища із застосуванням особистісно орієнтованих методик, які створюють умови для розвитку соціально-моральних цінностей, творчості та

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

самоактуалізації особистості: тренінги, заняття тренінгового типу, психогімнастика, арттерапія, кольоротерапія, музикотерапія тощо.

В інтерактивному моделюванні особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії активність викладача поступається місцем активності здобувачів освіти. Викладач виконує роль консультанта-фасилітатора, тобто помічника, супроводжуючи власний пошук учасників (М. Кларин, І. Бех). Завдання фасилітатора – допомогти прорости зернам нового у досвіді учасників педагогічної взаємодії. З нашого погляду це виявляється в одному із порівняно нових методів моделювання взаємодії у навчальному середовищі – тренінгу.

Отже, соціальну значущість педагогічної діяльності видатні педагоги та психологи пов'язували з оволодінням майбутніми фахівцями комплексом теоретичних знань, практичних умінь, складниками творчої діяльності, а, значить, і нововведеннями.

Педагогічна практика – є одним із важливих етапів професійної підготовки фахівця у галузі дошкільної освіти. Вона сприяє поглибленню і закріпленню теоретичних знань, формуванню професійних умінь і навичок. Саме в ході педагогічної практики студенти впевнюються у правильності свого професійного вибору, переконуються у наявності в них педагогічних здібностей, схильності до роботи з дошкільнятами. Співпраця з досвідченими вихователями-наставниками, практичними психологами, логопедами під час педагогічної практики закладає основи педагогічної майстерності, любові до майбутньої професії.

Так, продуктом інноваційної педагогічної діяльності викладачів кафедри теорії та методики дошкільної освіти Харківської гуманітарно-педагогічної академії є включення у навчальний план психолого-педагогічної практики та створення програми до неї, яке викликане необхідністю підготовки студентів до реалізації існуючих сучасних концепцій освіти особистісно орієнтованого напрямку з метою здійснення процесу гуманізації та гуманітаризації навчання й виховання.

Її актуальність зумовлена низкою соціальних, історико-педагогічних факторів, проблемами реформування дошкільної освіти, яка базується на інтеграції родинного і суспільного виховання, на засадах національної культури та загальнолюдських цінностей, сучасних досягненнях психолого-педагогічних наук, надбаннях світового педагогічного досвіду.

Актуальність проблеми особистісно орієнтованого навчання та виховання в усіх ланках освіти, яке сприяє активізації пошуку активних форм, методів і засобів формування та розвитку суверенної особистості у різні вікові періоди, здійснення індивідуального підходу до проблемних дітей, попередження появи у них девіантної поведінки, визначила необхідність проаналізувати можливість застосування ідей гуманістичної психології.

Гуманізація процесу формування особистості спонукає до пошуку методів, форм і засобів психотехнологій особистісної орієнтації, які вимагають умінь аналізувати та відбирати для роботи з дітьми найефективніші з них. Основою гуманістичної системи є вироблення позитивної самооцінки, формування образу Я, Я-концепції, розуміння цінності свого життя та життя інших (А. Маслоу, К. Роджерс, У. Джемс, Р. Бернс, І. Кон, І. Бех).

Застосування сучасних психотехнологій на основі інтерактивних методів забезпечує формування у педагога і вихованця почуття індивідуальності, а також належності до сім'ї, групи, почуття компетентності, безпеки, почуття цілі та сенсу життя шляхом вербального й невербального спілкування, визначення позиції «Я – інший», розвитку емоційних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

переживань, емпатії, очікувань, ролей (Р. Бернс, С. Куперсміт, М. Розенберг, І. Кон, В. Столін, О. Спиркін, Р. Немов).

Програма психолого-педагогічної практики, побудована з урахуванням особистісно орієнтованого підходу до розв'язання проблем освіти.

Зміст програми ґрунтується на сучасних гуманістичних концепціях освіти, наукових і практичних досягненнях вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів. Він включає практичні завдання щодо психодіагностики окремих якостей особистості та завдання практичного спрямування на оволодіння інтерактивними методами педагогічного впливу з метою формування життєвої компетентності дитини-дошкільника, її самосприйняття, самооцінки, образу «Я», Я-концепції.

Метою психолого-педагогічної практики є: розширення психолого-педагогічного мислення студентів; поглиблення знань теорій особистості, сприяння кращому розумінню феномена особистості та завдань її розвитку; ознайомлення з інтерактивними методами, формами і засобами сучасних психотехнологій; формування вмінь здійснювати психодіагностику, прогнозування та корекцію певних психічних явищ у сфері особистості; стимулювання психологічної культури в педагогічній діяльності.

Специфіка мети психолого-педагогічної практики обумовила вибір тематичних блоків: розвиток та формування життєвої компетентності дитини-дошкільника; тіло (фізичне Я) – складник структури образу Я особистості; психічне Я як складова образу Я; соціальне Я дошкільника; духовне Я в структурі образу Я дошкільника.

Досягненню мети психолого-педагогічної практики сприяє підпорядкована сукупність завдань: аналіз ідей особистісного спрямування у гуманістичній психології та вироблення власної позиції відносно їх сприйняття; застосування психолого-педагогічних методів дослідження індивідуальних особливостей особистості дошкільника; застосування інтерактивних методів особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії; розробка тренінгових занять з використанням психогімнастики, ігрового проектування, казкотерапії, танцотерапії, арттерапії.

Базами практики є дошкільні навчальні заклади м. Харкова, які мають у штатному розкладі посаду психолога і досвід роботи за базовим компонентом дошкільної освіти.

Під час практики студенти виконують, спостерігають і аналізують роботу психолога та вихователів, їхню взаємодію у здійсненні особистісно орієнтованого підходу до дітей, формуванні життєвої компетентності дитини; під керівництвом практичного психолога беруть участь у психодіагностичних дослідженнях; проектують і організують різні форми педагогічної взаємодії з дітьми (психогімнастичні ігри, вправи, психотерапевтичні розмови, заняття тренінгового типу, виготовляють дидактичні матеріали для вправ, ігор, занять; аналізують практичну роботу однокурсниць, здійснюють самоаналіз тощо).

Під час практики здобувачі освіти виконують такі завдання:

- спостерігають і аналізують роботу психолога та вихователів, їхню взаємодію у здійсненні особистісно орієнтованого підходу до дітей, формування життєвої компетентності дитини;

- під керівництвом практичного психолога беруть участь у психодіагностичних заходах;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- проєктують і організують різні форми педагогічної взаємодії з дітьми (ігри, вправи, психотерапевтичні розмови, заняття тощо);
- виготовляють дидактичні матеріали для вправ, ігор, занять;
- аналізують практичну роботу однокурсників, здійснюють самоаналіз.

Доцільним є використання таких методичних прийомів як, психогімнастичні етюди; ігри з правилами (рухливі, музичні, словесні, сюжетно-рольові) як спосіб розвитку саморегуляції, зниження імпульсивних реакцій; творчі ігри: сюжетно-рольові, ігри-драматизації; читання художніх творів; етичні бесіди; н, аналіз заданих ситуацій й рольове програвання ситуацій; вільне й тематичне малювання, пластилінографія; релаксаційні вправи (з використанням віршів, записів звуків природи, релаксаційної музики); вправи на самопізнання та самовиховання, етюди, пантоміми.

Основними принципами роботи з дітьми є:

- ціннісно-орієнтований принцип (емоція є цінністю особистості, що визначає благополуччя дитини та її психологічне здоров'я) припускає орієнтацію дитини на іншу людину;
- прийняття кожної дитини такою, якою вона є, визначаючи її цінність, значущість, унікальність;
- принцип активності й волі самовираження дитини (постановка дитини в позицію самоконтролю й саморегуляції);
- принцип симпатії й участі (дитина має почуватися в цілковитій безпеці, дорослий надає підтримку сам і ненав'язливо організовує її з боку однолітків).

Очікуваний результат від роботи з дітьми:

- сформоване у дітей почуття співробітництва, самоповаги, упевненості у власних силах і в собі, адекватна самооцінка, здатність поставити себе на місце іншої дитини допомагають краще зрозуміти можливого партнера по спілкуванню, визначити окремі риси його характеру та її прояв, що виражається у вчинках і діях;
- опанування соціальних норм і ролей сприяє виробленню психологічних механізмів соціальної поведінки;
- терпимість до чужих недоліків, вміння співпереживати й співчувати сприяють розвитку емпатії, поваги, що є неодмінними умовами живого спілкування з оточуючими.

О. Леонт'єв цілком справедливо зазначав, що дошкільне дитинство, є початком фактичного становлення особистості, розвитку активності як чинника світопізнання, засвоєння соціального досвіду поколінь, видів і способів практичної діяльності. Саме завдяки віковим особливостям цього вікового періоду – емоційній чутливості дітей, допитливості, здатності до наслідування, вразливості – створюються сприятливі умови для формування особистості як суб'єкта міжособистісних стосунків. Саме в цей період дошкільнятам прищеплюються культура людських взаємин, вони вчаться взаємної поваги у спілкуванні та спільній діяльності, у них виробляється вміння дотримуватись простих норм співжиття, керуватись соціально значущими вартостями.

Тому так важливо, щоб сучасні здобувачі вищої педагогічної освіти були теоретично та практично підготовлені до роботи з дошкільниками в сучасних складних умовах. Завдяки впровадженню психолого-педагогічної практики здобувачі освіти будуть спроможні допомогти маленькій особистості краще зрозуміти себе та інших, розвиватимуть здібність

дошкільника до емпатії та співпереживання, формуватимуть позитивну мотивацію у дітей щодо збереження та зміцнення власного здоров'я, почуття приналежності до групи та відчувати себе захищеною, навчатимуть доброзичливо ставитися до однолітків та дорослих. У дітей поступово зникатимуть небажані форми поведінки і буде з'являтися здатність виконувати такі види діяльності, які раніше були їм недоступні.

Висновки. Психолого-педагогічна практика є, на нашу думку, віддзеркаленням основних змін у тенденціях та закономірностях сучасної освіти в Україні, враховуючи, що головними особливостями інноваційної педагогічної діяльності, є особистісний підхід (спрямованість на особистість, гуманістична природа), творчий, дослідницько-експериментальний характер, стійка вмотивованість на пошук нового в організації освітнього процесу. Цей вид практичної діяльності здобувачів освіти є важливим етапом професійного становлення, він відіграє системоутворюючу роль у формуванні творчої особистості майбутнього спеціаліста, у практичній підготовці майбутніх фахівців, забезпечує взаємозв'язок теоретичних знань та практичних умінь. Хоча, тематичні блоки практики узгоджені зі сферою життєдіяльності «Я сам», визначеною Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», все ж необхідно продовжувати вдосконалювати застосування інтерактивних методів моделювання особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії.

List of References

1. Beh I.D. Personality education: In 2 books. Educational method. manual. Kyiv: Lybid, 2003. 344p.
2. I. D. Beh. Personally oriented education: Scientific method. manual Kyiv, 1998.
3. Beh I. Pedagogical science in the context of experimental educational strategies. Native school. 2016. No. 2/3. P. 15-20.
4. Safiulin V.I. Innovative search for new learning technologies // Innovative search in modern education / Ed. L.I. Danylenko, V.F. Palamarchuk. Kyiv: Logos, 2004. P. 53-64.

ДО ПРОБЛЕМИ СПРИЙМАННЯ ХВОРОБИ ЛЮДЬМИ ЛІТНЬОГО ВІКУ

Скворчевська Євгенія Леонідівна
кандидат психологічних наук, доцент,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна
eheniaskv@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7647-2042>

Анотація. Мета дослідження – виявити особливості сприймання хвороби людьми літнього віку. Дослідження ставлення до здоров'я людей літнього віку показало, що у більшості людей літнього віку переважає когнітивне ставлення до свого здоров'я, що свідчить про прагнення людей літнього віку отримувати знання про підтримку здоров'я і здоровий спосіб життя з достовірних джерел інформації, лікарів і компетентних осіб, які користуються авторитетом у медицині. Вони розуміють, що здорове харчування і фізичні навантаження сприяють збереженню і підтримці здоров'я, а шкідливі звички, навпаки, погіршують стан здоров'я і призводять до різних захворювань. Вивчення термінальних цінностей людей літнього віку виявило, що у більшості людей літнього віку домінує духовне задоволення, що свідчить про прагнення людей літнього віку до духовного розвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: люди похилого віку, сприймання хвороби, здоров'я, ставлення до здоров'я, термінальні цінності.

Вступ. Актуальність дослідження. В останні роки актуальною є проблема відносин людей літнього віку до свого здоров'я. У цьому віці відбуваються зміни соціальної ситуації – вихід на пенсію, що супроводжується зниженням соціальної і фізичної активності, що негативно відбивається на самопочутті. У зв'язку з такою проблемою виникає необхідність вивчення особливості ставлення людей літнього віку до своїх хвороб і здоров'я в цілому.

Мета дослідження – виявити особливості сприймання хвороби людьми літнього віку.

Завдання дослідження:

- 1) виявити особливості ставлення до здоров'я у людей літнього віку;
- 2) визначити домінуючі термінальні цінності у людей літнього віку.

Ступінь розробленості проблеми дослідження: вікові особливості людей літнього віку досліджували вітчизняні: М. Д. Олександрова, В. Д. Альперович, Б. Г. Ананьєв, М. Е. Єлутіна, М. В. Єрмолаєва, Е. Є. Чеканова, та зарубіжні вчені: Ф. Бурльєр, Е. Еріксон, Я. Стюарт-Гамільтон та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів.

Віковий період старості є завершальним етапом онтогенезу. Особливістю цього вікового періоду є генетично обумовлене старіння як неминучий процес життєдіяльності

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

живого організму. Старіння проявляється в інвалюційних змінах, як в організмі, так і в психічному стані людини.

Згідно з думкою Б. Г. Ананьєва, старість є особливим періодом у віковій періодизації людини, оскільки починається підбиття підсумків життя і розставання з надіями, а також переоцінка життєвих цінностей. Початок старості у віці 60 років і триває вона до смерті. Виділяють наступну періодизацію старості:

- літній вік (60-74 років);
- старечий вік (75-90 років);
- вік довгожителства (90 років і старше) [1, с. 116].

Як зазначає Е. Ериксон, основним завданням старості є узагальнення отриманих знань та життєвого досвіду протягом життя, передача досвіду онукам і правнукам, навчання молодого покоління новим знанням. У літньому віці в людини формується особистісна цілісність, що проявляється в осмисленні та прийнятті подій свого життя такими, які вони є. У цьому віці відбувається переоцінка життєвих цінностей та усвідомлення кінцевості людського існування. Літні люди відкривають у собі життєву мудрість, що проявляється в прийнятті власного життя з усіма його недоліками, усвідомлення того, що життя неможливо прожити спочатку, а можна лише радіти кожному прожитому дню та продуктивного його проживати [3].

Виразеними ознаками фізіологічного старіння є зміни зовнішності, психіки, працездатності тощо. Процеси старіння організму людини в нормі активізуються після 40 років, але як правило, подібні прояви виникають у людей старше 60 років.

З роками збільшується кількість хронічних хвороб, але зменшується число гострих. Патологічні процеси, невилікувані вчасно, прогресують, накопичуються симптоми і органічні зміни. Інакше кажучи, хвороби літніх людей не з'являються раптово, вони просто виявляються, коли організм виявився ослабленим.

Емпірична база дослідження: Характеристика вибірки досліджуваних: загальна кількість 50 людей літнього віку, у віці 60-75 років, з них 39 жінок та 11 чоловіків.

Методики дослідження:

1. Опитувальник «Ставлення до здоров'я» (Р.А. Березовської) [2].
2. «Опитувальник термінальних цінностей» (ОТЕЦ) (І.Г. Сенін) [2].

Аналіз ставлення до здоров'я людей літнього віку проводився за допомогою опитувальника «Ставлення до здоров'я» (Р.А. Березовської) [2]. Результати представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Дослідження особливостей ставлення до здоров'я людей літнього віку

Назва шкали	Кількість досл.	%
когнітивна	18	36
емоційна	6	12
поведінкова	10	20

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ціннісно-мотиваційна	16	32
----------------------	----	----

Як видно з таблиці 1 у людей літнього віку переважає когнітивне ставлення до свого здоров'я у 18 людей літнього віку, що становить 36% від загальної вибірки досліджуваних. Отримані результати вказують на ступінь обізнаності людей літнього віку у сфері здоров'я, знання основних факторів ризику, розуміння ролі здоров'я в забезпеченні активного і тривалого життя. Люди літнього віку вважають за краще отримувати інформацію про здоровий спосіб життя із засобів масової інформації, лікарів і компетентних осіб, які користуються авторитетом у медицині. Вони розуміють, що здорове харчування і фізичні навантаження сприяють збереженню і підтримці здоров'я, а шкідливі звички, навпаки, погіршують стан здоров'я і призводять до різних захворювань.

Ціннісно-мотиваційне ставлення до свого здоров'я виявлено у 16 людей літнього віку, що становить 32% від загальної вибірки досліджуваних. Отже, у людей літнього віку виявлено високу значущість здоров'я в індивідуальній ієрархії цінностей (особливо термінальних), сформована мотивація на збереження і зміцнення здоров'я.

Поведінкове ставлення до здоров'я у 10 людей літнього віку, що становить 20% від загальної вибірки досліджуваних. Як видно з отриманих результатів люди літнього віку намагаються стежити за станом свого здоров'я і підтримувати його фізичними вправами, контролем своєї ваги, дотриманням дієти, а також обмеженням шкідливих звичок.

На останньому місці емоційне ставлення до здоров'я у 6 людей літнього віку, що становить 12% від загальної вибірки досліджуваних. Виявлені результати вказують на те, що у людей літнього віку оптимальний рівень тривожності щодо здоров'я, вони вміють насолоджуватися станом здоров'я і радіти йому.

Таким чином, вивчення ставлення до здоров'я людей літнього віку показало, що у більшості випробовуваних переважає когнітивне ставлення до свого здоров'я, що свідчить про прагнення людей літнього віку отримувати знання про підтримку здоров'я і здоровий спосіб життя з достовірних джерел інформації. Вони прагнуть вести здоровий спосіб життя і зберегти здоров'я.

Вивчення особливостей термінальних цінностей людей літнього віку проводилося за допомогою «Опитувальника термінальних цінностей» (ОТЕЦ) (І.Г. Сенін) [2]. Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз термінальних цінностей у людей літнього віку

Шкали	Домінуючий показник	
	Кількість досл.	%
Власний престиж	2	4
Високе матеріальне становище	12	24
Креативність	2	4
Активні соціальні контакти	2	4
Розвиток себе	12	24

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Досягнення	1	2
Духовне задоволення	16	32
Збереження власної індивідуальності	3	6

Як видно з таблиці 2 вивчення термінальних цінностей людей літнього віку виявило, що домінує шкала «духовне задоволення» у 16 людей літнього віку, що становить 32% від вибірки досліджуваних. Отримані результати свідчать про прагнення людей літнього віку до духовного розвитку та самовдосконалення.

Шкала «розвиток себе» та «високе матеріальне становище» у 12 людей літнього віку, що становить 24% від вибірки досліджуваних. Отримані результати вказують на те, що для людей літнього віку характерний саморозвиток і самовдосконалення.

Шкала «збереження власної індивідуальності» у 3 людей літнього віку, що становить 6% від вибірки досліджуваних. Отримані результати говорять про прагнення людей літнього віку до незалежності поглядів та думок від інших людей.

Шкала «власний престиж», «креативність» і «активні соціальні контакти» у 2 людей літнього віку, що становить 4% від вибірки досліджуваних. Отримані результати свідчать про те, що в найменшій мірі люди літнього віку прагнуть до визнання, поваги, схваленню з боку інших.

Шкала «досягнення» у 1 літньої людини, що становить 2% від вибірки досліджуваних. Отримані результати свідчать про те, що в найменшій мірі люди літнього віку прагнуть досягнення успіху в обраній професійній діяльності, оскільки більшість досліджуваних не працює і знаходиться на пенсії.

Таким чином, вивчення термінальних цінностей людей літнього віку виявило, що у більшості людей літнього віку домінує духовне задоволення.

Висновки. 1. Вивчення ставлення до здоров'я людей літнього віку показало, що у більшості людей літнього віку переважає когнітивне ставлення до свого здоров'я, що свідчить про прагнення людей літнього віку отримувати знання про підтримку здоров'я і здоровий спосіб життя з достовірних джерел інформації, лікарів і компетентних осіб, які користуються авторитетом у медицині. Вони розуміють, що здорове харчування і фізичні навантаження сприяють збереженню і підтримці здоров'я, а шкідливі звички, навпаки, погіршують стан здоров'я і призводять до різних захворювань.

2. вивчення термінальних цінностей людей літнього віку виявило, що у більшості людей літнього віку домінує духовне задоволення, що свідчить про прагнення людей літнього віку до духовного розвитку та самовдосконалення.

List of References

1. Ananiev, B. G. (2003) *To the problem of age in modern psychology* // Psychology of old age and aging: Reader / Comp. O. V. Krasnova, A. G. Leaders M.: Academy. 112-118.
2. Raygorodsky, D. Ya. (2006) *Practical psychodiagnostics. Methods and tests Tutorial*. Samara: Bahrahk-M, 672.
3. Erickson E. (2006) *Identity: youth and crisis* / Per. from English. M., 342.

РОЛЬ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА МОТИВАЦІЇ КЕРІВНИКА В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Зайцева Іраїда Юріївна

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри менеджменту та онтопсихології
Приватного вищого навчального закладу
«Інститут психології і підприємництва»
м. Київ, Україна
zaitsevairaida@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6075-2592>

***Анотація.** Самовизначення виявляється як особистісне утворення в психіці людини, готовності особистості до вибору в складній ситуації, самооцінки, саморегуляції суб'єкта діяльності, здатності самостійно ставити цілі і здійснювати вільний вибір. Мотивація та самовизначення керівника можуть впливати на його ставлення до команди та на підхід до керівництва нею. Керівник, який має високий рівень мотивації та зосереджується на досягненні цілей, може бути більш ефективним у керівництві командою, оскільки він буде зосереджений на досягненні поставлених завдань та розвитку команди.*

***Ключові слова:** мотивація, самовизначення, саморегуляція особистості, прийняття управлінських рішень, усвідомлення, діяльність.*

Вступ. Керівництво є складним процесом, що вимагає від керівника здатності керувати командою та досягати поставлених цілей. Однак, для ефективного керівництва К рішень приділено недостатньо уваги.

Метою дослідження виступає виявлення ролі самовизначення та мотивації керівника у прийнятті ним управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Самовизначення виявляється як особистісне утворення в психіці людини, готовності особистості до вибору в складній ситуації, самооцінки, саморегуляції суб'єкта діяльності, здатності самостійно ставити цілі й здійснювати вільний вибір. Таким чином, під особистісним самовизначенням керівника слід розуміти свідомий процес, за допомогою якого індивіди набувають готовність до виявлення та утвердження власної позиції в житті і діяльності на основі усвідомлення і переживання неповторної системи уявлень індивідів про себе, у результаті якої вони будують стосунки з іншими і ставляться до себе. Особистісне самовизначення керівника - це процес, за яким керівник визначає свої цілі, цінності, переконання та інші аспекти, які формують його особистість та впливають на його керівництво.

Особистісне самовизначення керівника включає такі аспекти, як цілі, цінності, переконання, особистісні риси та компетентність, що впливають на його керівництво. Усі ці аспекти взаємопов'язані та впливають на роботу керівника. Особистісне самовизначення допомагає керівнику бути свідомим своїх цілей та переконань, а також ефективно керувати командою та досягати успіху в своїй роботі.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

По суті, процес самовизначення триває в досить зрілої людини все життя: людина шукає відповіді на запитання: хто я є, навіщо я живу, чого можу досягти, чим я можу допомогти своїм близьким, своїй країні, у чому моє індивідуальне призначення тощо. При цьому потреби самовизначення, пов'язані з пошуком сенсу життя, бажано стимулювати, допомагаючи людині в цьому, починаючи з дошкільного віку, хоча є і дорослі люди, які рідко замислюються або зовсім не замислюються над цими питаннями.

У самовизначенні людина зливає в єдину смислову систему узагальнені уявлення про світ і про себе, визначаючи сенс свого існування. Самовизначення не можна зводити до самосвідомості людини, оскільки можна усвідомлювати себе, але не піднятися до рівня співвіднесення того, що я можу і що від мене вимагається, не дійти дієвого висновку.

Потреба у самовизначенні керівника залежить від середовища, системи відносин, у якій він перебуває (якою мірою середовище стимулювало подібні роздуми), від зрілості особистості, готовності, його мотивації. Крім потреби в самовизначенні необхідно володіти ще здатністю до самоаналізу, прийомами включення себе у більш загальний соціальний контекст.

Самовизначення – це складний, багатоступінчастий процес розвитку керівника. Його структурними елементами є особистісне, соціальне, професійне самовизначення тощо. Ці види самовизначення постійно взаємодіють. В одних випадках вони передують один одному, наприклад, особистісне самовизначення може передувати та сприяти професійному; найчастіше вони відбуваються одночасно, змінюючись місцями як причина та слідство. Життєве самовизначення, можливо, перебуває в основі інших і починається з першого дня життя як виконання людиною свого призначення.

Свідоме самовизначення людини виникає лише тоді, коли вона сама визначає своє ставлення до світу. Інакше він стає або рабом своїх стихійних потребних інстинктів, або жертвою маніпуляторів, що формують необхідне їм ставлення, або об'єктом силового впливу з боку представників соціуму, які вимагають від індивіда відповідності суспільним нормам. Найчастіше за відсутності самостійного самовизначення людина відчуває в собі всі три наведені чинники в тому чи тому поєднанні. Про "неусвідомлене самовизначення" можна говорити лише метафорично, оскільки при неусвідомленості немає самостійного вольового акта визначення меж своєї поведінки, без якого не може бути і самовизначення. У такому разі можна вести мову лише про мотиваційно безконтрольний стан людини. Управління потребами людини, що ґрунтується на меті їхньої діяльності, призводить до цієї мети. Формування мети враховує вимоги закону цілепокладання та реалії дійсності. А шлях від неї до ухвалення рішення можна назвати самовизначенням.

У сучасному світі, де динамічні зміни та конкуренція є необхідною складовою життєдіяльності будь-якої організації, ефективне керівництво є критично важливим. Однак, ефективне керівництво не можливе без мотивації та самовизначення керівника. Мотивація та самовизначення керівника є ключовими факторами, які впливають на його поведінку та керівництво командою. Тому розуміння взаємозв'язку мотивації та самовизначення керівника та їх впливу на керівництво командою може стати важливою темою подальших досліджень.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Результати аналізу літературних джерел показують, що мотивація та самовизначення керівника взаємопов'язані та впливають на його керівництво командою. Мотивація є внутрішнім стимулом, який діє на поведінку керівника та спонукає його до досягнення поставлених цілей. Самовизначення керівника включає такі аспекти, як цілі, цінності, переконання й підходи до керівництва, які впливають на його ставлення до команди і на керівництво нею.

Мотивація та самовизначення керівника можуть впливати на його ставлення до команди та на підхід до керівництва нею. Керівник, який має високий рівень мотивації та зосереджується на досягненні цілей, може бути більш ефективним в керівництві командою, оскільки він буде зосереджений на досягненні поставлених завдань та розвитку команди. Керівник, який має чітке самовизначення та цінності, може бути більш успішним в керівництві командою, оскільки він буде вирішувати проблеми та приймати рішення, які відповідають його цінностям та підходам до керівництва.

Однак, важливо зазначити, що мотивація та самовизначення керівника можуть впливати на керівництво командою не тільки позитивно, але й негативно. Керівник, який має низький рівень мотивації або не має чіткого самовизначення, може не мати ясного бачення цілей та не здатний ефективно керувати командою. Крім того, якщо мотивація та самовизначення керівника є неправильними або не відповідають потребам команди, це також може впливати на негативний результат керівництва командою.

Отже, мотивація та самовизначення керівника є важливими факторами, які впливають на його поведінку та керівництво командою. Важливо, щоб керівник мав чітке бачення цілей та цінностей, що допоможе йому приймати ефективні рішення та керувати командою відповідно до потреб та очікувань. Крім того, мотивація керівника має бути спрямована на досягнення спільних цілей команди, а не тільки на досягнення власних амбіцій. Це допоможе забезпечити ефективну комунікацію між керівником та командою та зберегти позитивне ставлення команди до керівництва.

У зв'язку з цим, рекомендується керівникам зосередитися на розвитку власної мотивації та самовизначення, щоб мати чітке бачення своїх цілей та цінностей, а також на створенні сприятливого середовища для розвитку та підтримки мотивації та самовизначення команди.

Загалом, мотивація та самовизначення керівника є важливими факторами, які впливають на його ставлення до команди та на керівництво нею. Вони можуть позитивно або негативно впливати на результати керівництва командою, тому важливо зосередитися на їх розвитку і забезпеченні їх відповідності потребам та очікуванням команди.

Практика показує важливість зв'язку мотивації та самовизначення в процесі прийняття рішень. Рішення - це вольовий акт, який обумовлений мотивами і спрямований на предмет інтересу. Потреба, що переживає людина, в чомусь, лежить поза нею. Вона пов'язана з навколишнім світом і залежить від нього, але над потребами та інтересами людини височіють ідеали. Мотивація, породжена потребою, призводить до самовизначення та прийняття людиною відповідних рішень.

У самовизначенні керівники компаній бачать особистісне новоутворення, провідний мотиваційний комплекс, зіставлення своїх характеристик із ціннісними шкалами, проєкцію усвідомлюваних якостей на внутрішній еталон, ціннісний процес "цільового" мотиву,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

рефлексивний процес власних цінностей через осмислення та проблематизацію професійної діяльності. Щодо даних характеристик можна розглядати процесуальні аспекти самовизначення.

Самовизначення може проявлятися у вигляді готовності керівника до вибору складної ситуації; прояву особистості як самооцінюючого, саморегулюючого суб'єкту, здатного самостійно ставити цілі, а також здатності особистості до здійснення вільного вибору.

Мотиви, викликані самою діяльністю, безпосередньо впливають на керівника, допомагаючи йому долати труднощі, що перешкоджають цілеспрямованому і систематичному її здійсненню. Функція іншого виду мотивів інша: породжені всім соціальним контекстом, у якому протікає життя суб'єкта. Вони можуть спонукати його діяти у вигляді усвідомлених цілей, прийнятих рішень, іноді навіть незалежно від безпосереднього ставлення до діяльності.

Аналізуючи мотиваційні чинники, слід чітко розрізняти мотив – спонукання до активності та мотивацію – це певна сила, що змушує людей діяти і досягати поставлених цілей або пояснення причин вже виконаних дій самим суб'єктом й суттєво може відрізнятися від істинних мотивів. Актуальність питання мотиваційних чинників та їхнього впливу на самовизначення людини пояснюється, з одного боку, тим, що індивідуальні характеристики (установка, потреби, інтереси, рівень досягнень, особливості інтелекту) значно впливають на її вибір. Самовизначення як саморух та саморегуляція особистості відіграє важливу роль у формуванні її цілісності. Це усвідомлення особистістю своєї позиції, що формується в системі відносин суб'єкта до колективу та свого місця у ньому. Самовизначаючись у соціумі, необхідно ясно бачити характер бажань, прагнень, зіставляти їх із цільовою частиною норми і навіть всією нормою, і це здійснюється в процесі самовизначення. Самовизначення - це форма мотиваційного процесу розуміння норми та її прийняття.

Висновки. Отже, особистісне самовизначення керівника (особи, що приймає рішення) - це свідомий процес, за допомогою якого індивід набуває готовності до виявлення та утвердження власної позиції в житті та діяльності на основі усвідомлення та переживання неповторної системи уявлень його про себе, в результаті якої він буде свої взаємини з іншими людьми і ставиться до себе. Лише самовизначена особистість має цілісність, стійкість, активність і спрямованість та може приймати обґрунтовані та ефективні управлінські рішення. Ці характеристики особистості дають можливість говорити про сформованість внутрішньої позиції, тобто вибіркового ставлення особистості до цілей і завдань, що стоять перед нею. Активність позиції виявляється у виборчій мобілізації, готовності до діяльності, спрямованої на її здійснення та прийняття управлінських рішень. При чому позиція обумовлює певну лінію поведінки й визначається нею. Усвідомлення та співвідношення зовнішніх впливів та вимог із комплексом внутрішніх умов та прийняття на їх основі життєво важливих рішень є найважливішою характеристикою самовизначення особистості як суб'єкта життєдіяльності.

List of References

1. Ilin, Ye.P. (2013). Motivaciya ta motivi. Shodi psihologii [Motivation and motives. Stairs of psychology]. Ternopil: Navchalna kniga. Bogdan. (in Ukrainian)
2. Legun, O.M. (n.d.). Sens zhyttya ta zhyttye samovyznachennya osobystosti. [Meaning of life and self-determination of personality]. Retrieved from <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i32/14.pdf>. (in Ukrainian)
3. Bozhovich, L.I. (2020). Problemy formuvannya osobystosti. [Problems of personality formation]. Voronezh: Institute of Practical Psychology. (in Ukrainian)
4. Boryshevsky, M. (2009). Samosvidomist yak faktor psikhichnogo rozvytku osobystosti. [Self-awareness as a factor of personality development]. ykholohiia i suspilstvo: Ukrainian Theoretical and Methodological Sociological and Humanitarian Journal, 4, 119-126. (in Ukrainian)
5. Shatilova, O.S. (2019). Zahidni teoriyi kar'yer-oho rozvytku. [Western theories of career development]. Theory and Practice of Modern Psychology, 4, 151-158. (in Ukrainian)

РЕКОМЕНДАЦІЇ ФАХІВЦЯМ МОРЕПЛАВНОЇ ГАЛУЗІ ЩОДО САМОЗАХИСТУ ВІД ПРОЯВІВ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Щербина Сергій Романович

здобувач вищої освіти РВО «Магістр»
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна
serhiishcherbyna71@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0666-3177>

Науковий керівник:

Нагрибельна Інна Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор

***Анотація.** У роботі, кінцевою метою якої є надання універсальних рекомендацій фахівцям мореплавної галузі по протидії різним проявам притиснень, спочатку надається тлумачення основного поняття дискримінації та деяких його типів, що частіше за все зустрічаються у галузі. Після короткого аналізу актуальної ситуації, доповненого інформацією з різних статей на подібну тематику, даними від офіційних організацій зайнятих протидії дискримінації моряків та власним досвідом праці в морехідній галузі, була створена низка методів, що дозволить морякам захистити себе від дискримінації, зі сторони роботодавця, адміністрації портів заходу судна та інших членів екіпажу, впродовж їх професійної діяльності. Окрім інформації про офіційні міжнародні організації, що професійно займаються наданням допомоги жертвам дискримінації, також надаються рекомендації фахівців психології по протидії цькуванню зі сторони членів екіпажу та виходу з конфліктної ситуації.*

Ключові слова: фахівець мореплавної галузі, моряк, дискримінація, притиснення, конфлікт.

Вступ. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлюється тим, що з моменту заснування міжнародного мореплавства фахівцям цієї галузі, впродовж своєї трудової діяльності, постійно доводиться взаємодіяти з людьми, які є представниками різних соціальних груп. Нажаль, такі чинники як: національні закони деяких країн, політичні, економічні, соціальні, демографічні ситуації у світі, культурні та релігійні традиції соціальних груп, людська нетерпимість до «не схожих» на них, тощо, стають підґрунтям до утворення особливого, частіше за все негативного, ставлення до моряків. Незважаючи на те, що практично кожна судноплавна компанія попереджає співробітників не доводити до конфлікту робочі та особисті моменти, вони все ж таки відбуваються. Так, згідно зі статистикою профспілки «Nautilus International», 50% членів екіпажів стикалися з якоюсь формою знущань, залякувань чи дискримінації на борту. Більшість, стикаючись з подібним ставленням, не мають змоги впоратись з проблемою самостійно та не знають де можна отримати допомогу.

Аналіз останніх досліджень. Не зважаючи на значну кількість інцидентів пов'язаних з дискримінацією фахівців мореплавної галузі активні дослідження проблеми на практиці майже не ведуться. Це зумовлено тим, що через психологічні особливості моряків, необхідні для роботи у галузі, що є причиною замовчування більшої частини інцидентів з їх сторони, а також повну конфіденційність інформації про факти дискримінації, знайти достовірну інформацію по темі майже не можливо. В таких роботах, як «Міжнародно-правове регулювання праці моряків» (2018) та «Соціально-психологічні особливості морських екіпажів як підґрунтя формування іншомовної компетентності моряків» (2016), описується правове регулювання умов праці моряків та соціально-психологічний аналіз поведінки членів інтернаціональних екіпажів, відповідно. Однак, вказані роботи покривають лише не значну долю проблеми, і тема притиснень фахівців мореплавної галузі залишається мало досліджуваною.

Мета роботи: проаналізувати форми вияву дискримінації по відношенню до фахівців морехідної галузі та запропонувати поради, які допоможуть морякам захистити себе у випадку різного роду притиснень.

Завдання дослідження. Розглянути методи самозахисту щодо притиснень та уникнення конфліктів у роботі фахівців мореплавної галузі, узагальнити найбільш актуальний список рекомендацій щодо самозахисту для моряків.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Перш, ніж запропонувати рекомендації, щодо захисту фахівців мореплавної галузі, необхідно дати загальне визначення самому поняттю дискримінації, та тим її видам, що найчастіше зустрічаються у цій трудовій сфері.

Дискримінація це обмеження прав і свобод людини та/або різне відношення до людей або соціальних груп на підставі будь-якої ознаки. [1;2]

До ознак, що стають основою дискримінації, можуть належати: вік, каста, колір шкіри, судимість, зовнішність, зріст, вага, стан здоров'я, психічні розлади, споживання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

наркотиків, інвалідність, етнічна приналежність, сімейний стан, покоління, генетичні характеристики, шлюбне становище, національність, релігія, стать, соціальний клас, освіта, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність, трудова та за місцем проживання тощо.

Невід'ємними елементами дискримінації є обмеження прав жертви, однак, утиск прав не обов'язково означає нерівне звернення – «бувають обставини, коли рівне звернення або нездатність взяти до уваги суттєві в цій ситуації відмінності можуть фактично призвести до нерівності та дискримінації». Таке твердження фактично є підставою для зворотної дискримінації, тобто надання переваг та пільг людям, які раніше були піддані дискримінації.

Дискримінація класифікується за такими чинниками:

- 1) як пряма чи непряма;
- 2) як правова чи неофіційна;
- 3) як індивідуальна, інституційна і структурна;
- 4) за сферою, в якій вона проявляється (житло, зайнятість, доступ до товарів чи послуг тощо);
- 5) за ознакою (підставою), що визначає групу, що страждає від дискримінації (вік, стать, гендер, національність, віросповідання, переконання, освіта, тощо).

Деякі типи дискримінації, яким найчастіше піддаються фахівці мореплавної галузі, та їх тлумачення:

Сексизм – упереджене ставлення до людей або дискримінація людей за ознакою статі або гендеру; упередження, негативне ставлення чи антипатія стосовно людей певної статі. Даний тип дискримінації, як правило, проявляється у сексуальних домаганнях по відношенню до жертви. [3]

Сексуальні домагання – це тип домагань, що передбачає використання явних або прихованих сексуальних відтінків, зокрема небажаних і недоречних обіцянок винагороди в обмін на сексуальні послуги. Сексуальні домагання включають низку дій від словесних порушень до сексуального насильства чи нападу. [4]

Дискримінація за національністю – може коливатись від законів, які передбачають відмову в прийомі на роботу на підставі національності, постановки питань про походження, до заборони на звільнення, примусовий вихід на пенсію, компенсацію та оплату праці на підставі національності. [2;5]

З власного досвіду досліджень можна сказати, що хоча більшість компаній судновласників або круїнгів у своїй внутрішній політиці повністю підпорядковуються міжнародному морському праву, де дуже чітко прописана політика ІМО по боротьбі з дискримінацією у робочому середовищі, інциденти, пов'язані з очевидною дискримінацією за національністю, досі трапляються доволі часто.

Окрім того, високим є показник конфліктів між членами екіпажів за національними ознаками. У своїй роботі «Соціально-психологічні особливості морських екіпажів як підгрунтя формування іншомовної компетентності моряків», аспірант кафедри психології Київської державної академії водного транспорту імені Петра Конашевича-Сагайдачного Олена Миколаївна Тирон, описує у чому полягають основні причини конфліктів в мультинаціональних екіпажах, а саме:

- 1) у етнічних стереотипах й етноцентризмі;

2) у відмінностях національних менталітетів, релігійних або культурних відмінностях, що виявляється у ставленні до тих чи інших об'єктів.

Расизм – політична ідеологія, що стверджує вищість одних рас чи етносів над іншими та упередження й дискримінація, пов'язані з такою вірою. [6;7]

Трудова дискримінація або **дискримінації в галузі зайнятості, дискримінація у сфері праці**, включає дискримінацію при найму, просуванні по службі, визначенні заробітної плати, розподілі службових обов'язків тощо. Крім прямих обмежень сюди відноситься вираження будь-яких переваг роботодавця та наділення привілеями груп претендентів на основі неділових якостей. У країнах, де прийнято визначення зарплати в індивідуальному порядку, на основі договору з роботодавцем, трудова дискримінація може набувати форми відмінності у заробітній платі за однакову працю. [2;5]

Ейджизм або **вікова дискримінація** – це дискримінація та стереотипи, засновані на чіємусь віці. Це набір переконань, норм та цінностей, які використовуються для виправдання дискримінації чи підпорядкування залежно від віку людини. [8]

З власного досвіду досліджень можна сказати, що у сфері мореплавства, окрім проявів ейджизму при проходженні співбесід для прийому на роботу, вікова дискримінація часто зустрічається на судах між членами екіпажу коливаючись від сумнівів у компетентності молодших та менш досвідчених спеціалістів/адекватності до сучасних умов праці старшими поколіннями, і до відкритого протистояння між різними віковими групами.

Відповідно до офіційних даних, опитувань причасних та власного досвіду досліджень, фахівці морехідної галузі зазнають дискримінаційного впливу з таких основних джерел:

- 1) Адміністрації крьюнгових компаній, компаній судновласників тощо;
- 2) Представники портової влади портів-заходу судна;
- 3) Інші члени екіпажу судна.

Щодо захисту фахівців мореплавної галузі від дискримінації зі сторони роботодавців або портової влади порті заходу судна «першою і єдиною на підставі тристороннього представництва міжнародною спеціалізованою організацією, що здійснює нормотворчу діяльність у сфері праці, була і залишається Міжнародна організація праці (ІТФ)» [9], чийм головним інструментом у вирішенні інцидентів, пов'язаних з дискримінацією, є «Конвенція про дискримінацію у сфері праці та занять [Конвенція 111]» прийнята 25 червня 1958 року. Конвенція встановлює обов'язки для країн, що її ратифікували, направлені на заохочення, сумісними з національними умовами та практикою, методами рівності можливостей та звернення щодо праці та занять з метою викоринення будь-якої дискримінації.

Виконавчим органом ІТФ майже у всіх портах світу, що слідує за виконанням правил конвенції, є інспектори ІТФ. Ними можуть бути як працівники місцевих профспілок, робітники державних установ, так і найняті місцеві волонтери, що добре знайомі з законодавством їх країни та міжнародним морським правом. За для допомоги морякам ІТФ, від свого імені, надає своїм інспекторам право на:

- 1) проведення інспекцій на судах, щодо порушення трудових договорів, законодавства «держави-прапора» та міжнародних норм;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- 2) надання консультацій та підтримки морякам у випадках робочих страйків;
- 3) надання рекомендацій щодо законних можливостей вирішення проблем пов'язаних з чинним законодавством у країні порту-заходу;
- 4) дії, від імені представників екіпажу (за довіреністю), спрямовані на вирішення конфліктів, пов'язаних із трудовими договорами;
- 5) рекомендації з пошуку юриста, у випадках коли екіпаж має намір подати позив до суду;
- 6) надання морякам контактних даних членської профспілки ІТФ у їх відповідних країнах;
- 7) чинення адміністративного тиску на судновласника з метою вирішення проблем, що виникли на борту;
- 8) співпрацю з іншими ІТФ інспекторами, профспілками та іншими особами та організаціями в інших країнах;
- 9) підраховування заборгованостей та обробки претензій щодо заробітної платні моряків;
- 10) підтримування зв'язку з третіми сторонами, такими як органи «держави-прапора», посольства, агенції із соціально-побутового обслуговування моряків, у вирішенні питань, пов'язаних з порушеннями трудових договорів.

Щодо захисту фахівців мореплавної галузі від дискримінації зі сторони інших членів екіпажу у випадках коли нема можливості отримати допомогу від представництва ІТФ, щоб не стати жертвою дискримінації чи тиску з боку колег, фахівці з вивчення психології конфліктів рекомендують кожному моряку:

- 1) зберігати спокій, не втрачаючи тверезості думок, впоратися із ситуацією буде легше. Агресивні люди гостро потребують відповідного емоційного спалаху від своїх жертв, а не отримуючи його, перемикаються на більш легку здобич;
- 2) перевести фокус уваги з себе на агресора. Найчастіше такі люди дуже бояться самі опинитися на місці пригнічуваних членів екіпажу. Тому коли колега вкотре почне говорити неприємні речі, слід перервати його несподіваним, особистим, а краще дотепним питанням;
- 3) гумор взагалі може виявитися добрим помічником у вирішенні конфліктних ситуацій. Звичайно, не завжди моряк може пожартувати іноземною мовою або щодо старшого офіцера, але все ж таки часто вдалий жарт може покласти край суперечці або, принаймні, допоможе ненадовго позбутися стресу;
- 4) якщо моряк відчуває, що без сторонньої допомоги йому не впоратися, необхідно поговорити з іншими членами екіпажу. Представники однієї релігії, носії спільної мови часто можуть зіткнутися з тими самими утисками, а вирішити конфліктну ситуацію разом буде набагато легше;
- 5) залежно від ситуації на борту член екіпажу може звернутися за допомогою до капітана, старшого механіка або менеджерів компанії на березі. До обов'язків цих людей у тому числі входить вирішення конфліктних та неоднозначних ситуацій у команді;
- 6) кожному моряку необхідно пам'ятати, що йому є з ким поділитися: сьогодні багато благодійних морських організацій пропонують цілодобову гарячу лінію підтримки для членів екіпажів, які потребують допомоги на борту.

Висновки. Згідно з проведеними дослідженнями маємо такі узагальнення щодо тенденцій дискримінації на судах:

1) найчастіше причинами знущань у морському середовищі стають: національність, раса, сексуальна орієнтація, стать, вік;

2) в більшості зареєстрованих випадків офіцери неналежно поведуться стосовно нижчих чинів і рядових членів екіпажу;

3) наслідками різних форм агресивної поведінки на борту можуть стати: дезорієнтація, безініціативність, низька ефективність, неспокій, депресія, самотність та суїцидальні думки.

На жаль, показники жорстокої поведінки, знущань, домагань та дискримінації в мореплавній сфері значною мірою занижені, так як жертви, зазвичай, вважають за краще терпіти до кінця контракту і просять про переведення на інше судно/компанію або подають прохання про репатріацію під хибним приводом. Це, а також загальна закритість інформації стосовно інцидентів пов'язаних з дискримінацією робить аналіз її форм приблизним, а утворення статистичних даних неможливим. Проте це не стало завадою для створення списку універсальних порад морякам по захисту від проявів дискримінації, як на національному та адміністративному рівнях, так і на рівні взаємодії з іншими членами екіпажу. Для моряка важливо знати які міжнародні морські документи регламентують його права впродовж його роботи на морі, які міжнародні організації слідкують за виконанням цих прав та можуть надати різносторонню допомогу у випадку їх порушень, та прийоми розрішення конфліктних ситуацій на судні, коли можливість отримати допомогу зі сторони відповідних джерел є маловірогідною.

Дане дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми, а є лише добіркою найактуальніших відповідей, з досвіду досліджень автора, на питання теми. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у висвітленні різних аспектів проблеми дискримінації та приверненні уваги науковців та практиків до означеного питання та постійному розширенні інформаційної бази, через, на жаль, невичерпність порушеного питання.

List of References

1. Handbook on European Non-Discrimination Law. (2011). European Court of Human Rights, EU Agency for Fundamental Rights.
2. Discrimination Employment and Occupation Convention [Convention No. 111]. (June 25, 1958). General Conference of the International Labor Organization.
3. Amaro, H., Amanda M., Navarro, K., Jay, C. and Anita, R. (2013). Cultural Influences on Women's Sexual Health // Handbook of Women's Sexual and Reproductive Health. 71 – 92.
4. Boland, Mary, L. (2002). Sexual Harassment: Your Guide to Legal Action. Naperville, Illinois: Sphinx Publishing.
5. Robert, P. (1957). The Economics of Discrimination. University of Chicago Press.
6. Allen, T. (1994). The Invention of the White Race: Volume 1. London: Verso.
7. Allen, T. (1997). The Invention of the White Race: Volume 2. London: Verso.

8. Ayalon, L. & Tesch-Römer, C. (Eds.). (2018). Contemporary perspectives on ageism. Springer International Publishing.

9. Olkhovik, L.A., Buy, O.S. (2018). International law regulation of sailor's work. Electronic scientific publication "Comparative and analytical law". State higher educational institution "Uzhhorod National University", Ministry of Education and Science of Ukraine. 386 – 388.

10. Tiron, O.M. (2016). Social and psychological characteristics of marine crews as understanding the formation of the foreign language competence of sailors. "Science and Education", No. 2-3. 56 – 60.

11. «Work of the ITF inspector». URL: <https://mtwtu.org.ua/ru/inspectors-work>

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОРЯКІВ

Вовк Богдан В'ячеславович

здобувач вищої освіти РВО “Магістр”
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна

bvvb2203002013@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7479-9752>

Науковий керівник: д. пед. наук, проф.
Нагрибельна Інна Анатоліївна

***Анотація.** У статті розглянуто актуальні проблеми психології моряків, зокрема питання щодо психологічного стану моряка як ключового фактору, що визначає його професійну ефективність, ролі стресу та адаптації у формуванні психологічної стійкості та успішності моряків, впливу культурних та соціальних факторів на психічне здоров'я та професійну діяльність моряків, особливостей психологічного супроводу моряків під час тривалих періодів відсутності дому та сім'ї. Метою статті є виявлення основних проблем психології моряків та розгляд практичних рекомендацій для їх вирішення. У результаті дослідження встановлено, що психологічний стан моряка є ключовим фактором, що визначає його професійну ефективність, а стрес та адаптація є важливими компонентами формування психологічної стійкості та успішності моряків. Крім того, виявлено, що культурні та соціальні фактори значно впливають на психічне здоров'я та професійну діяльність моряків, тому їх необхідно враховувати при формуванні психологічної підготовки моряків. Висновки статті вказують на те, що психологічний стан моряка є ключовим фактором, що визначає його професійну ефективність та безпеку судна.*

***Ключові слова:** моряки; психологічний стан; професійна ефективність; стрес; адаптація; культурні фактори.*

Вступ. Актуальність порушеної проблеми зумовлена тим що, професійна діяльність на судні вимагає від моряків стійкого психологічного стану, високої професійної кваліфікації та міцної психіки. Усе означене необхідно для забезпечення ефективної роботи та безпеки на кораблі. Враховуючи особливості роботи на кораблі, можна виділити фактори, які впливають на психічний стан моряків та, відповідно, на їх професійну ефективність. Тривалість робочого дня, віддаленість від дому та родини, складні погодні умови, соціальна ізоляція та інші, є факторами, які можуть призвести до погіршення психологічного стану моряків та, наслідок, знизити їхню професійну ефективність.

Аналіз останніх досліджень вчених: О. Безлуцька (2017-2021); Н. Sampson (2021); D. Lucas, С. Jago, O.C. Jensen (2021); свідчать про те, що екстремальні умови праці фахівців річкового та морського транспорту нерідко призводять до порушень у психічній діяльності суднових офіцерів, зниження їх працездатності, професійного вигорання, що може нести загрозу безпеці всього судного екіпажу.

Мета статті полягає у аналізі психологічних чинників, які впливають на професійну продуктивність моряків, виявленні основних проблем, які виникають у моряків та впливають на їх психіку та роботу, в пропозиції можливих шляхів вирішення цих проблем.

Завдання роботи:

- 1) Аналіз психологічних факторів, що впливають на професійну ефективність моряків.
- 2) З'ясувати роль стресу та адаптації у формуванні психологічної стійкості.
- 3) Вплив культурних та соціальних факторів на психічне здоров'я та професійну діяльність моряків.
- 4) Особливості психологічного супроводу моряків під час тривалих періодів відсутності дому та сім'ї.
- 5) Психологічні фактори, що впливають на ризик виникнення надзвичайних ситуацій на борту судна та їх управління.
- 6) Запропонувати можливі шляхи рішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Психологічний стан моряка є ключовим фактором, що визначає його професійну ефективність та безпеку судна. Оскільки моряки проводять тривалий час на борту корабля в умовах ізоляції від зовнішнього світу, негативний вплив на їх психічний стан може призвести до зниження ефективності та підвищити ризики судна. Ураховуючи перспективи зниження психічного стану моряків через вплив негативних факторів, важливо виробляти стратегії для поліпшення психологічного здоров'я моряків, такі як включення контактів з психологом на борту корабля та забезпечення можливостей для розмов з рідними та близькими. Такі заходи можуть підвищити самопочуття моряків та покращити їх роботу на судні. Стрес, який триває довго, почуття страху та тривоги можуть призвести до зниження уваги, погіршення пам'яті, зменшення швидкості реакції та концентрації. Такі фактори можуть породити необачність під час плавання і вище ризику виникнення небезпечних ситуацій. У наш час значно актуалізується проблема підвищення рівня професійної психологічної підготовки сучасного моряка до дій в екстремальних умовах морського середовища,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

оскільки її вирішення сприятиме підвищенню рівня надійності морського судноплавства. [4, с.2]. Крім того, психічний стан моряка може впливати на його міжособистісні відносини з іншими членами екіпажу, що ускладняється міжкультурними відмінностями. Моряки, які перебувають у стані тривоги, можуть бути менш терплячими та менш сприйнятливими до думок інших людей, що може призвести до конфліктів та зниження ефективності командної роботи на борту корабля.

Культурні та соціальні фактори є важливими складовими психічного здоров'я моряків та впливають на їхню професійну ефективність. Моряки, зазвичай, працюють у міжнародній команді, де можуть зіткнутися зі значними культурними та соціальними відмінностями. Це може викликати психологічний дискомфорт та негативно позначатися на їхній психічній стійкості. На різних рівнях і в різних аспектах культурні відмінності можуть мати вплив на психічне здоров'я моряків, включаючи релігійні переконання, мову, національні традиції та звичаї, історичне минуле тощо. Такі відмінності можуть викликати відчуття відчуженості та незрозумілості, що може призвести до зниження настрою та самопочуття моряків. Урахування соціальних факторів також має важливе значення для психічного здоров'я та професійної ефективності моряків. Наприклад, негативне ставлення до певних соціальних груп, таких як люди з інвалідністю чи представники різних національностей, може спричинити психологічний стрес та зниження ефективності роботи. Розуміння цих факторів може допомогти у розробці програм та заходів для забезпечення психологічного комфорту моряків на кораблі.

На моряків чекає випробування відсутності дому та сім'ї на тривалий час, що може мати значний психологічний вплив. Ці люди відчувають віддаленість від рідних та близьких, втрачають зв'язок зі своїм оточенням та звичним способом життя. Надзвичайно важко зберігати належний настрій та психічний стан при такому випробуванні, що може суттєво погіршити професійну ефективність та безпеку роботи. Психологічна підтримка моряків зв'язок з домом та сім'єю є ключовою умовою для їхнього благополуччя та належної роботи. Одним із важливих аспектів є забезпечення можливості соціального та емоційного контакту з рідними та близькими. Для цього потрібно забезпечити доступ до засобів зв'язку та зробити регулярне спілкування з родичами легкою та доступною операцією. Негативні наслідки відсутності спілкування з сім'єю можуть проявлятися як почуття самотності, відчуженості та зниження настрою. Це вимагає ретельного підходу до здоров'я моряків, що включає в себе не тільки психологічну підтримку, але й забезпечення належних умов життя та роботи. Таким чином, підтримка моряків у випробуваннях відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та ефективності морських перевезень. Крім того, ефективним методом психологічного супроводу моряків може бути проведення психологічних тренінгів та консультацій, спрямованих на зменшення стресу та підтримку психічної стійкості. Також можуть бути використані методи підтримки соціального контакту з іншими моряками та забезпечення можливості відпочинку та розваг на борту. Розуміння особливостей психологічного супроводу моряків під час тривалих періодів відсутності дому та сім'ї є важливим завданням для забезпечення їхнього психічного здоров'я.

Психічний стан моряків може впливати на виникнення небезпечних ситуацій на борту суден та на їхнє керування. Наприклад, стрес, втома та некомпетентна оцінка ризиків

можуть призвести до помилок та неправильних рішень, які можуть мати серйозні наслідки для безпеки екіпажу та судна в цілому. Fatigue is considered to be a major threat to maritime safety and mental health among seafarers, the youngest of whom have reported feeling overburdened by stress, especially due to fatigue and a lack of good social relationships and of control on board [5, с.2]. Згідно із цією Резолюцією Міжнародної морської організації від 4 листопада 1993 року А.772 (18) втомленість характеризується як зниження продуктивності праці людини, зниження фізичних та розумових здібностей та/ або погіршення здатностей робити обґрунтовані висновки. [1, с.3]. Одним з головних факторів, що впливає на психічний стан моряків та ризик виникнення небезпечних ситуацій, як вже зазначалося, є тривалий час, проведений на борту суден. Це може призвести до відчуття відокремленості від звичайного соціального середовища та до зменшення рівня комунікації з рідними та друзями. Крім того, моряки можуть відчувати втому та стрес від постійної праці та відсутності можливості відпочинку. Психологічними ознаками втоми та перевтомлення поряд зі зниженням працездатності моряків можуть бути:

- 1) різкі зміни суб'єктивного стану та повсякденної поведінки фахівця;
- 2) схильність до конфліктів, знервованість та роздратованість;
- 3) замкненість у собі;
- 4) нерозуміння жартів та неадекватна реакція на них;
- 5) будь-яке зауваження викликає бурхливу реакцію;
- 6) відсутність сну або постійна сонливість;
- 7) відсутність апетиту;
- 8) погана концентрація;
- 9) поганий настрій;
- 10) послаблення відчуття дистанції, швидкості, часу та ризику [2, с.8];

Ще одним важливим психологічним фактором, який впливає на ризик виникнення небезпечних ситуацій, є психічна стійкість моряка. Це означає, що моряк повинен мати високий рівень стійкості та здатності до адаптації до нових ситуацій та уміння працювати в стресових умовах. Психологічна стійкість посідає особливе місце в професійній діяльності моряка і є своєрідним показником готовності до роботи в екстремальних умовах судна. Психологічна стійкість працівника морського та річкового транспорту – це інтегрована психологічна властивість особи як різновид психічних явищ, що забезпечує високий рівень її психічного реагування, що дає змогу моряку свідомо протистояти негативному впливу на нього різного роду психотравмуючих та прямих стрес-факторів. [3, с.2]. Щоб зменшити ризик виникнення надзвичайних ситуацій, можна ефективно підвищити рівень навичок та знань моряків. Це досяжно за допомогою надання додаткової освіти та підвищення кваліфікації екіпажу.

Для вирішення проблем, що пов'язані з психологічними факторами, що впливають на професійну ефективність моряків, можна використовувати наступні методи:

- 1) Проведення психологічних тренінгів та семінарів. Ефективною формою навчання є психологічний тренінг, що дає змогу сформувати у майбутніх фахівців річкового та морського транспорту необхідні вміння та навички для боротьби зі стресовою ситуацією, сприяє розвитку здібностей до самоменеджменту психофізичних станів. [3, с.3].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

2) Покращення умов проживання та відпочинку моряків на борту судна, забезпечення доступу до необхідних ресурсів для забезпечення психологічного комфорту.

3) Розробка та впровадження психологічних тестів та оцінок, які б допомагали відбирати кандидатів з більш високим рівнем психологічної стійкості та здатності до адаптації до нових умов роботи.

4) Створення спеціальної служби з психологічного супроводу моряків, яка б забезпечувала необхідну підтримку та консультації в разі виникнення стресових ситуацій або психологічних проблем.

5) Залучення до роботи з моряками психологів та інших фахівців з психологічного супроводу, які мали б відповідні знання та досвід у роботі з професійною групою моряків.

Efforts to reduce depression and other mental health risks may have significant positive financial implications for employers as well; studies have demonstrated that working while depressed is associated with injury (as demonstrated in this study) as well as other significant costs [6, с. 22]. Упровадження зазначених заходів допоможе знизити ризики виникнення надзвичайних ситуацій на борту судна та покращити психологічний стан та професійну ефективність моряків.

Висновки. У підсумку дослідження можемо стверджувати, що психологічний стан моряка є ключовим фактором, який визначає його професійну ефективність. Стрес та адаптація впливають на формування психологічної стійкості та успішності моряків, а культурні та соціальні фактори можуть впливати на їх психічне здоров'я та професійну діяльність. Особливості психологічного супроводу моряків під час тривалих періодів відсутності дому та сім'ї є важливим аспектом, який потребує уваги. Крім того, психологічні фактори можуть впливати на ризик виникнення надзвичайних ситуацій на борту судна та їх управління.

У зв'язку з цим, можна запропонувати низку заходів для покращення психологічного стану моряків, зокрема: розроблення програм психологічного супроводу для моряків, проведення навчань та тренінгів з психологічної стійкості та адаптації, врахування культурних та соціальних факторів при формуванні екіпажу та встановленні робочого графіку, забезпечення можливості зв'язку з родиною та близькими в періоди відсутності на борту та підвищення рівня психологічної підготовки моряків. Дослідження показало, що вивчення психологічних аспектів діяльності моряків має велике значення для забезпечення їхньої безпеки та підвищення професійної ефективності. Даний матеріал не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми, а є лише малою частинною подальшого дослідження.

LIST OF REFERENCES

1. Bezlutska, O. (2021). Ship officer's mental health is an important component of shipping safety. Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology, (3(52)),15-19.

2. Bezlutska, O. P. (2017). Methods and forms of development of leadership competences in future ship officers in the process of studying the discipline "marine resource management". In International Scientific and Practical Conference World science (Vol. 3, No. 1, pp. 4-7). ROST.

3. Bezlutska, O. P. (2020). Mental stability of future sailors as a basis for readiness to work in extreme situations. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 71, 43-46.
4. Bezlutska, O. P. (2017). Psychological aspects of simulator training of students of Kherson State Maritime Academy to work in extreme conditions. *Path of Science*, 3(2), 1-7.
5. Lucas, D., Jego, C., Jensen, O. C., Loddé, B., Pougnet, R., Dewitte, J. D., ... & Jegaden, D. (2021). Seafarers' mental health in the COVID-19 era: lost at sea?. *International maritime health*, 72(2), 138-141.
6. Lefkowitz, R. Y., & Slade, M. D. (2019). Seafarer mental health study. *ITF Seafarers Trust & Yale University: ITF House*, 49-60.

АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ МОРЯКІВ

Лубенець Микита Олександрович
здобувач вищої освіти РВО «Магістр»
Херсонська державна морська академія
Херсон, Україна
luben99.nl@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3523-7384>

Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор

***Анотація.** Дослідження останніх років, зосереджені на виявленні факторів, які негативно впливають на психологічний стан моряків показують, що більшість фахівців морської галузі не задоволені своїм життям на судні(особливо це стосується рядового екіпажу)[8]. У тезах пропонується звернути окрему увагу на те, з чим конкретно зіштовхуються члени екіпажу суден, та що сприяє виникненню проблем психологічного характеру.*

***Ключові слова:** психологічні проблеми, депресія, стрес, соціальна ізоляція.*

Вступ. Професія моряка належить до фахових груп із найвищим ризиком стресу. З огляду на цей факт визначається **актуальність проблеми** дослідження яка пов'язана з дослідженням актуальних психологічних проблем фахівців морської галузі. **Аналіз останніх досліджень і публікацій** свідчить про те, що порушена проблема викликає науковий інтерес вчених і практиків. Про це свідчать праці таких науковців, як: Alex Mellbye, Anja Leppin, Alice E. Arcury-Quandt, Braden R. Hale та ін.

Мета: дослідити актуальні психологічні проблеми, з якими зіштовхуються моряки у своїй професійній діяльності. та запропонувати методи для покращення психологічного стану членів екіпажу.

Завдання дослідження: дослідити наукову літературу, визначити актуальні

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

проблеми, що формують психологічний стан фахівця морської галузі та фактори впливу на нього.

Усвідомлення означеного вплинуло на **постановку проблеми** дослідження психологічного стану моряка під час виконання професійних обов'язків та визначення факторів, які сприяють психологічному здоров'ю фахівця морської галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Під час виконання своїх професійних обов'язків фахівці морської галузі часто стикаються з проблемами психологічного характеру. Це пов'язано з тим, що робота на борту судна вимагає значних розумових і фізичних навантажень, які важко порівняти з тими, що виникають у берегових професій. Існує низка факторів, які впливають на психологічний стан моряків. У межах порушеної проблеми розглянемо їх детальніше.

Однією з найбільших проблем моряків є соціальна ізоляція. Довготривале розлучення з родиною та близькими людьми, віддаленість від домівки та висока вимогливість до роботи можуть призвести до почуття самотності, депресії та тривоги у моряків. У свою чергу, депресія може проявлятися у вигляді постійного почуття суму, втрати інтересу до роботи та життя, погіршення настрою, зниження енергії та ін. Це також підтверджують останні дослідження, зосереджені на виявленні цього недугу в моряків [1], [4].

Стрес, проблема з якою зіштовхуються більшість фахівців морської галузі. Моряки можуть зазнавати стресу внаслідок великої кількості фізичних та психологічних викликів, з якими вони стикаються на кораблі. Наприклад, моряки можуть зіштовхнутися зі складними погодними умовами, кризами на кораблі або непередбачуваними ситуаціями. Хочу звернути окрему увагу на проблеми зі сном. Останні дослідження показують, що найпоширенішою перешкодою для отримання якісного сну на борту судна був стрес, після якого йдуть змінні графіки роботи та фактори навколишнього середовища (шум або вібрація) [2], [6], [7]. Втома – наслідок поганої якості сну та відпочинку. Останні дослідження Індексу щастя моряків [5] виявили, що багато моряків змушені працювати надто багато годин, що викликає стомлення, втрату концентрації та бажання працювати [2]. Також, не менш важливим фактором, який може викликати стрес є страх перед загрозою атаки піратів, зіткнення з іншим судном або думки про можливий нещасний випадок. Адже робота моряків пов'язана з високим ризиком травм, що може призвести до страху, тривоги та посттравматичного стресу. І дивлячись на цифри з останніх досліджень [3], це не уявна проблема.

Ще однією проблемою є низька якість життя на борту. Зазвичай, моряки живуть в обмежених умовах, мають звужений доступ до свіжої їжі та води, а також лімітовані можливості для фізичної та розважальної діяльності. Це може вплинути на їх психологічний стан та здоров'я, як і проблема професійного вигорання. Моряки працюють в складних умовах, де можуть стикнутися з небезпекою (шторм, пожежа, тощо). Також, фахівці морської галузі можуть відчувати нудьгу та одноманітність роботи на кораблі, особливо якщо це пов'язано з тривалим часом перебування на кораблі. Це викликає почуття виснаження та втрати інтересу до професії. Постійне перебування на борту з колегами, часто в багатонаціональних екіпажах з різними цінностями, очікуваннями, розумінням і мовами, може спричинити конфлікти та погані стосунки. Суперечки стосовно релігії або

різні погляди на політику часто викликають розлад у колективі навіть на суші, не кажучи вже про ізольований та малий персонал судна. Тому не рідко у фахівців морської галузі з'являється бажання скоріше повернутися додому.

Висновок. Було досліджено наукову літературу, завдяки чому визначено актуальні проблеми, що формують психологічний стан фахівця морської галузі та фактори впливу на нього. Робота в морі тягне за собою великий ризик не тільки фізичних травм, а ще й психологічних. Тому, зараз особливо важливо зрозуміти фактори ризику погіршення психічного здоров'я співробітників морських організацій і те, якнайкраще підтримати морський персонал. Депресія, стрес, страх, втома, конфлікти – усе це психологічні проблеми, з якими зіштовхуються моряки повсякдень. Дослідження, приведені у цій статті, показують, що судноплавним компаніям треба впроваджувати нововведення, для покращення стану перебування екіпажу на борту судна.

List of References

1. Arcury-Quandt AE, Harbertson J, Ziajko L, Hale BR. Risk factors for positive depression screening across a shipboard deployment cycle. *BJPsych Open*. (2019); 5(5): e84; <https://www.cambridge.org/core/journals/bjpsych-open/article/risk-factors-for-positive-depression-screening-across-a-shipboard-deployment-cycle/41F0F0E1D7E49EF7C3035277F3E05A2A>
2. Dohrmann SB, Leppin A. Determinants of seafarers' fatigue: a systematic review and quality assessment. *Int Arch Occup Environ Health*. 2017; 90(1):13–37. <https://link.springer.com/article/10.1007/s00420-016-1174-y>
3. Jensen H-J, Oldenburg M. Potentially traumatic experiences of seafarers. *J Occup Med Toxicol*. 2019;14:17. <https://occup-med.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12995-019-0238-9>
4. Mellbye A, Carter T. Seafarers' depression and suicide. *Int Marit Health*. 2017; 68(2):108–14. https://journals.viamedica.pl/international_maritime_health/article/view/51039
5. Mission to Seafarers. Seafarers Happiness Index. Quarter 1 2021. Special COVID-19 edition. 2021 [cited 7 July 2021]. https://www.happyatsea.org/wp-content/uploads/2021/04/SHI_Q1_2021.pdf
6. Oldenburg M, Felten C, Hedtmann J, Jensen H-J. Physical influences on seafarers are different during their voyage episodes of port stay, river passage and sea passage: a maritime field study. *PLoS ONE*. 2020;15(4). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0231309>
7. Schmied EA, Harrison EM, Dell'Acqua RG, Perez VG, Glickman G, Hurtado SL. A qualitative examination of factors that influence sleep among shipboard sailors. *Mil Med*. 2021;186(1–2):e160–8. <https://academic.oup.com/milmed/article/186/1-2/e160/5923317?login=false>
8. Seafarers' mental health status and life satisfaction: Structural equation model 2022 Nov 30. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36530699/>

**КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ
МОРЯКІВ ПІД ЧАС РЕЙСУ**

Пинзар Олександр Миколайович

здобувач РВО «Магістр»

Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна

e-mail: alexmerser312@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8367-4724>

Науковий керівник: д. пед. наук,
професор, Нагрибельна Інна Анатоліївна

***Анотація.** У роботі розглядається комунікація моряків під час рейсу і який вплив це має на психологічний та емоційний стан моряків. Проаналізовані наукові джерела відносно поставленої проблеми, щодо конкретних факторів, які мають вплив на даний чинник, а саме: умови праці моряків та різного роду ризику, які призводять до різних моральних і психологічних відхилень; як ізоляція може призвести до відчаю та депресії; умови соціальної ізоляції і постійної емоційної напруги; як зміна осереддя може поліпшити загальний психологічний стан моряка; мультикультурність та багатонаціональність екіпажу судна та який вплив це має на комунікацію. Зроблені висновки і підкреслюється необхідність дослідження і звернення уваги на поставлене питання.*

***Ключові слова:** комунікація, психологія, психологічний стан, психіка, соціальна ізоляція, депривація, моряк, морська галузь.*

Вступ. У світі, де галузь торгових морських перевезень стали невід'ємною складовою економіки, питання збереження психологічного комфорту моряків на борту суден є актуальним. Комунікація, зокрема, взаємодія з родиною, друзями та колегами, може відігравати важливу роль у підтриманні психологічного стану моряків. У даній статті ми розглянемо вплив комунікації на психологічний стан моряків під час рейсу, проаналізуємо фактори, що впливають на комунікацію на борту судна, а також розглянемо можливі шляхи покращення комунікації для забезпечення психологічного комфорту моряків. Дослідження відкриває нові обрії в розумінні взаємозв'язку між комунікацією та психологічним станом моряків, що може мати важливе значення для забезпечення безпеки та ефективності морських перевезень.

Актуальність теми зумовлена тим, що комунікаційні труднощі та недостатність психологічної підтримки можуть призвести до різних проблем із психологічним здоров'ям моряків, зниженням їх професійної діяльності та збільшення кількості нещасних випадків на суднах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій щодо важливості чинників психологічного стану моряків під час рейсу досліджувалися в працях А. Carotenuto (2012), I. Molino (2012), А.-М. Fasanaro (2012), F. Amenta (2012), Г. Криворотько (2013),

W. Jonglertmontree (2022), O. Kaewboonchoo (2022), I. Morioka (2022), P. Boonyamalik (2022).

Мета: дослідити взаємозв'язок між комунікацією та психологічним станом фахівців морської галузі.

Завдання дослідження: визначити роль комунікації як чинника психологічного стану моряків під час рейсу; дослідити фактори, що впливають на якість комунікації на борту судна, та розробити рекомендації щодо покращення комунікації з метою забезпечення психологічного комфорту моряків.

Усвідомлення означеного вплинуло на **постановку проблеми** дослідження яка полягає в аналізі комунікації як важливого чинника психологічного стану моряків під час рейсу.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів.

Психічні (психологічні) стани – мінливі стани людини, які описують у термінах психології. Як правило, емоційно насичені, виникають під впливом життєвих обставин, стану здоров'я, ряду інших факторів. Психічні стани, як й інші психічні явища, існують у вигляді переживань, ідей в свідомості людини та в тій частині психіки, яку називають *несвідоме*. Це означає, що їх неможливо сприйняти за допомогою органів відчуттів та дослідити методами природничих наук. [4]

Психологія – наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини, пояснення якої знаходимо в цих явищах. [4]

Комунікація - це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціям и тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації. [4]

Соціальна ізоляція – соціальне явище, при якому відбувається відторгнення індивіда або соціальної групи від інших індивідів або соціальних груп в результаті припинення або різкого скорочення соціальних контактів. [4]

Депривація – це психічний стан, коли суб'єкт не має змоги задовольняти деякі свої основні (життєві) психічні потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу. Тобто йдеться про втрату чогось такого, що необхідно індивіду для задоволення певних важливих потреб. Це призводить до різних моральних і психологічних відхилень у поведінці та діяльності; це тимчасова або постійна, повна або часткова, штучна або зумовлена життєдіяльністю ізоляція людини від взаємодії її внутрішнього психічного із зовнішнім психічним. [4]

XXI століття – ера цифрових технологій, різноманітних видів зв'язку. Але, не дивлячись на це, представникам надважливої для людства професії, - морякам, вони бувають недоступні під час рейсів. Як дізнатися, як живе родина, знаходячись від них за тисячі миль, не маючи жодної можливості написати чи подзвонити? Усе це дуже впливає на моряків не найкращим чином. Постійні стреси, туга за домом і близькими, відчуття невідомості - залишають сильний відбиток на психічному здоров'ї багатьох на перший погляд сильних чоловіків.

Г. Криворотько у своїй праці описує цю проблему так: «Діяльність моряків під час морських рейсів має свою, особливу специфіку, зумовлену чинниками підвищеного ризику,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

травмонебезпечності, монотонії, стресогенності, відносної соціальної ізоляції, деформуючого впливу тощо. Умови праці моряків призводять до різних моральних і психологічних відхилень у їх поведінці та діяльності. Моряки, в умовах далекого плавання опиняються в ситуації коли вони обмежені в можливостях для задоволення певних життєвих психічних потреб іноді тривалого часу. Виникнення соціальної депривації, пов'язане з тим, що в умовах далекого плавання людина стикається із ситуацією недостатнього отримання соціальних, почуттєвих, сенсорних стимулів, опиняється в умовах певної групової соціальної ізоляції. Психологічний стан і умови діяльності моряків визначаються також високою відповідальністю за виконання поставлених завдань, тривалим перебуванням у стані емоційної напруги, недостатністю сенсорної інформації, відірваністю від соціального середовища, сім'ї, дефіцитом часу, наявністю перешкод, ризиком для життя». [2]

Спираючись на свій досвід, можу повністю погодитись з Г. Криворотько щодо його опису цієї проблеми. Під час рейсу моряки дійсно знаходяться в умовах соціальної ізоляції. На великій відстані від своєї родини, з якими максимально як можна підтримувати зв'язок це переписка за допомогою месенджерів, навіть світлини не завжди можливо відправити. Щасливий день це коли судно заходить у порт і нарешті з'являється зв'язок. Пам'ятаю ці моменти коли судно тільки підходить до порту і всі члени екіпажу виходять на палубу і починають дзвонити своїм близьким та з посмішкою розмовляють годинами. Але, на жаль, це може бути не досить часто. Рейси можуть тривати тижнями, а іноді і місяцями. І ці сотні та тисячі миль від сім'ї з кожним днем відчуваються все важче. Тобто комунікація - дуже важлива частина нашого життя, і навіть звичайний дзвінок рідним, котрий на березі доступний нам постійно, на судні є ледве не святом.

Спираючись на статтю W. Jonglertmontree, O. Kaewboonchoo, I. Morioka, P. Voonyamalik, звернемо увагу як на психічне здоров'я моряків під час рейсу впливає мультикультурність та багатонаціональність екіпажу судна та який вплив це має на комунікацію. [3]

Ця проблема є багатоаспектною оскільки торгівельне мореплавство багато років є інтернаціональною галуззю, то зазвичай члени екіпажу складається з людей з різних точок світу. Рейс може проходити з представниками різного віросповідання, культурного виховання та різних національних та расових груп. Тому можуть виникати деякі труднощі, а іноді і конфлікти, під час спілкування на фоні цих різниць. І єдиний вихід як запобігти цього, який перевірів на власному досвіді, - це терпимість і толерантність до інших. Усі національності є дуже різними і по-різному бачать цей світ, не зважаючи на географічну відстань. Ми, українці, дуже добре знаємо як: це знаходитись поряд територіально, але бути кардинально різними ментально.

Існує хибна думка, що спілкування з колегами на судні може бути достатньо щоб задовільнити соціальні потреби моряків, аде це не так. Додаючи до проблем вказаних вище, перебування з цими людьми в умовах ізоляції йде постійно, і ті колеги, з якими на початку рейсу спілкування було досить тепле, через декілька місяців а то і тижнів, можуть почати дратувати і в деяких випадках навіть трапляється конфлікт. На борту судна усі знаходяться в умовах соціальної ізоляції і постійної емоційної напруги. Під час рейсу ти майже ніколи не відпочиваєш, навіть коли спиш. Ми, моряки, називаємо це «24/7 stand by», тобто

«постійно на поготові». Прикладом психологічної напруженості є відчуття того, що може трапитись надзвичайна ситуація і це не дає можливості розслабитись. Коли такий стан є загальним серед членів екіпажу, то це впливає на якісну комунікацію.

«Розрядити» обстановку також може спілкування з працівниками порту або робітники фірм, які відповідають за провізію та постачання судна. З першого погляду це просто колеги, з якими можна поспілкуватись з приводу праці декілька хвилин, але це не зовсім так. Пам'ятаю як декілька годин спілкувався з хлопцем, який привіз нам на борт судна провізію. Навіть не знаючи його ім'я, але таке неформальне спілкування про все на світі може надати змогу розслабитись і підняти настрій. Тобто така, на перший погляд маленька зміна осереддя, може досить поліпшити загальний психологічний стан моряка.

Звернемо увагу на працю А. Carotenuto, I. Molino, A. M. Fasanaro, F. Amenta, в якій розглядається прямий зв'язок між психологічним станом моряків та відсутністю належної комунікації. Вони вважають, що моряки є однією з найбільш ізольованих груп у світі, оскільки вони мало контактують з іншими, перебуваючи в морі днями чи тижнями, перш ніж зможуть дістатися до порту. Ізоляція може призвести до відчаю та депресії. Повідомлялося, що в окремих ситуаціях і в уразливих осіб це може бути причиною самогубства. Моряки можуть компенсувати відчуття самотності надмірним курінням та/або вживанням алкоголю. Самотність також пов'язана з віддаленістю від сім'ї протягом тривалого часу. У дослідженні А. Carotenuto, I. Molino, A. M. Fasanaro, F. Amenta було проведено опитування моряків, яке показало що 59,7% моряків вважають «тривалу розлуку з родиною» головним фактором стресу на борту. [1]

Рівень стресу значно зростає, коли деякі члени сім'ї почуваються погано або коли контакти з родиною ускладнені. Тому серед моряків та їх сімей популярне негласне правило що не треба казати моряку про будь-які погані та несприятливі події, які відбуваються вдома.

Незважаючи на те, що торгові асоціації, судноплавні компанії та Міжнародна морська організація (ІМО) усвідомленні про цю проблему і досить чутливі до неї, вона все ще значною мірою не вирішена. Хоч праця над вирішенням цієї проблеми іде постійно і ситуація з кожним роком стає краще все одно не треба завжди пам'ятати про важливість цього питання.

Висновок. Проаналізувавши порушену проблему, можемо стверджувати, що комунікація, дійсно, є важливим чинником психологічного та емоційного стану моряків під час рейсу. І наразі є багато праць з цього приводу, які за допомогою обґрунтованих досліджень звертають увагу на цю проблему. Так, з роками ситуація стала краще, але серйозність впливу цього чинника залишається високою. Тому завжди треба привертати до цього увагу, проводити нові дослідження, знаходити шляхи, за допомогою яких можна вдосконалити засоби комунікації та покращити рівень комфорту моряків під час рейсу і внаслідок зменшити вплив цього чинника на психологічний стан працівників морської галузі. Технічний прогрес не стоїть на місці, тому в майбутньому є багато перспектив для подальших досліджень і знаходження нових шляхів для вирішення цього питання.

List of References:

1. A. Carotenuto, I. Molino, A. M. Fasanaro, F. Amenta (2012). Psychological stress in seafarers: a review. *International Maritime Health*, 63(4), 188-194. https://journals.viamedica.pl/international_maritime_health/article/view/26129/20923
2. Н. Kryvorotko (2013). Psychological nature and factors of loneliness of long-distance sailors [Психологічна природа й чинники самотності моряків далекого плавання]. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, (3), 229-234. (in Ukrainian)
3. W. Jonglertmontree, O. Kaewboonchoo, I. Morioka, P. Boonyamalik (2022). Mental health problems and their related factors among seafarers: a scoping review. *Journal of Maritime Research*, 19(1), 1-18. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-12713-z>
4. М. Varyi (2009). *General Psychology*. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
ISBN 978-966-364-817-0. http://document.kdu.edu.ua/info_zab/053_425.pdf

**СПЕЦИФІКА КОМУНІКАЦІЇ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ЕКІПАЖАХ НА
СУДНАХ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ**

Руденко Дмитро Володимирович
здобувач вищої освіти РВО «Магістр»
Херсонська державна морська академія
м. Херсон,
Україна
e-mail: dima3072001@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7089-5598>

Науковий керівник:
д. пед. наук, проф.
Нагрибельна Інна Анатоліївна

***Анотація.** У роботі розглядаються особливості праці морських фахівців на судах морської галузі з мультикультурним екіпажами. Проаналізована наукова література відносно поставленої проблеми, а саме щодо чинників впливу на якість міжнаціональної комунікації. Виведені одні з основних компетентностей, які необхідно розвивати у моряків залучених до роботи в багатонаціональному екіпажі. Підкреслюється необхідність підготовки фахівців морської галузі до комунікації в мультикультурних екіпажах.*

***Ключові слова:** професійна комунікативна взаємодія, мультикультурні екіпажі, мультикультурна комунікація, вища освіта морського профілю, професійна діяльність.*

Вступ. Сьогодні Україна є одним із найбільших постачальників фахівців морської галузі на світовому ринку праці для зарубіжних судноплавних компаній. Українські спеціалісти завжди були дуже затребуваними для роботи на іноземних судах, оскільки

відзначаються високим професіоналізмом, працелюбністю та дисциплінованістю. Наразі точної статистики кількості українських моряків немає. Голова організації Ukrainian Seafarers Union Крістіна Король називає число близько 150 000 – така кількість висококваліфікованих українських моряків. Вони працюють на різних посадах на судах під іноземним прапором, представляючи Україну на міжнародному ринку праці. Зазвичай екіпажі торговельних суден складаються з представників багатьох національностей, наприклад таких як: китайці, філіппінці, індуси, індонезійці та багато інших. Це вимагає хорошої підготовки майбутніх членів екіпажу до міжкультурної взаємодії, вміння сприймати й розуміти інші культурні позиції й цінності, уявлення про міжкультурну комунікацію як спосіб суб'єкт-суб'єктної взаємодії в умовах мультикультурного, мультинаціонального середовища.

Варто зазначити, що мультикультурна комунікація існує не тільки при спілкуванні між членами команди судна, а також з лоцманами, працівниками порту, береговими службами, диспетчерами. Саме тому підготовка до міжкультурної взаємодії давно стала важливою частиною професійної фахової підготовки морських фахівців.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що проблема комунікації в мультикультурному екіпажі є визначальною для комфортного спілкування під час рейсу, якісного виконання професійних обов'язків. З огляду на означення вона потребує всебічного аналізу. Адже в одному екіпажі часто можна зустріти людей з різних куточків світу. Ці культурні відмінності можуть призвести до напруженої атмосфери в судновій команді, непорозумінь і конфліктів. А це, в свою чергу, негативно відображається на якості та безпеці виконуваної роботи на судні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій присвячених даній проблемі показав те, що модель формування підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування досліджена в праці Юлії Бузовської (2019). Формування готовності майбутніх судномеханіків до міжкультурної взаємодії досліджено в роботі Марії Сотер (2018). Дослідження впливу особливостей морської праці на толерантність моряків міжнародних екіпажів описано в праці Михайла Шермана (2016). Зарубіжний досвід підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії проаналізовано в праці Василя Желяскова (2019).

Мета роботи: описати специфіку комунікації в мультикультурних екіпажах на судах морської галузі.

Завдання дослідження: проаналізувати наукову літературу з порушеної проблеми; з'ясувати чинники впливу на якість комунікації в мультикультурному екіпажі. Усвідомлення означеного вплинуло на **постановку проблеми:** сприйняття культурних традицій і цінностей інших народів, що є важливою складовою підготовки фахівців морської галузі до роботи в мультикультурних екіпажах.

Виклад основного матеріалу. З кожним роком все більше зростають стандарти та вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту. Тому українські заклади вищої освіти морського профілю постійно удосконалюють навчальні програми, для того, щоб відповідати сучасним вимогам щодо підготовки майбутніх моряків.

Упроваджуються нові освітні компоненти, що спрямовані на розвиток професійних компетентностей, необхідних для успішної взаємодії з представниками інших

національностей.

Освітній процес в українських закладах вищої освіти морського профілю регламентується законодавчими актами, конвенціями та нормативними документами. Серед них: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року», Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року з поправками, Кодекс з підготовки і дипломування моряків та несення вахти з поправками тощо. Однією із основних компетентностей фахівця морської галузі є комунікативна.

Спираючись на дослідження Олени Тирон [6, с.7], найбільш вагомими чинниками, які мали негативний вплив на комунікацію в мультикультурному екіпажі були: нестача знань іноземної мови повсякденного спілкування (7 балів); втома (8 балів); культурні та релігійні відмінності (відповідно 6 та 9 балів); стресовий стан (10 балів). Отже для досягнення успішної комунікації з представниками інших національностей та ефективного виконання своїх посадових обов'язків на судні, майбутнім фахівцям морської галузі необхідно отримати навички адекватного міжнаціонального спілкування, знань специфіки культури та побуту, особливостей менталітету моряків іншої національності.

Юлія Бузовська виділяє такі компетенції, які сприятимуть ефективній комунікації майбутніх фахівців морської галузі з представниками різних етносів, національностей та культур [3, с. 52]:

- володіння достатнім рівнем англійської мови, як мови міжнародного спілкування для порозуміння з представниками інших країн та виконання професійних обов'язків;
- знання мовленнєвого та культурного етикету;
- знання та вміння застосовувати на практиці невербальний складник міжкультурного спілкування (жести, міміку, діапазон та тембр голосу тощо);
- володіння стратегіями і тактиками міжкультурного спілкування;
- контроль власного психоемоційного стану у процесі міжкультурного спілкування;
- особистісний саморозвиток у контексті емпатичного, толерантного, терпимого та поважного ставлення до проявів «інакшості» з боку представників інших країн, культур, етносів;
- орієнтація на постійне розширення міжкультурних знань, вивчення нової інформації кожен день, мотивація до розвитку нових вмінь та навичок, які будуть ефективними у міжкультурному спілкуванні;
- здатність сприймати інші культури та етноси з розумінням, нівелюючи в собі потяг до стереотипного та упередженого мислення на рахунок інших людей. Саме ці якості, на думку Юлії Бузовської, потрібно формувати та розвивати в майбутніх моряків в процесі їх підготовки до мультикультурної взаємодії у вищих морських навчальних закладах [3, с.52-53].

Марія Сотер зазначає, що під час комунікації в мультикультурному екіпажі для подолання різного роду бар'єрів необхідно володіти інформацією про звички представників різних культур, національні норми поведінки, особливості мислення, невербальні знаки та їх значення. Дослідниця визначає такі шляхи подолання бар'єрів у міжкультурній комунікації:

- 1) бути передбачливим у спілкуванні, думати про що, як, коли, де й із ким

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

говорити, ретельно обмірковувати почуте і власну відповідну реакцію; 2) здійснювати спілкування взаємоввічливо, з толерантною, доброзичливою, тактовною, врівноваженою, культурною внутрішньою установкою, проявляючи емпатію і співпереживання; 3) зменшити взаємодію і контакти з людьми, спілкування з якими важко дається, спрямовувати розмову до суто ділових питань, намагаючись поводитися стримано, не демонструвати труднощі й негативні емоції, що з ними пов'язані; 4) бути спостережливим, уважним і чуйним до психологічної атмосфери спілкування, стану співрозмовника, емоційних реакцій, тону висловлювання партнера, невербальних знаків тощо; 5) уявляти себе на місці співрозмовника, намагатися зрозуміти сказане; 6) здійснювати комунікативне опрацювання: обдумувати не тільки, що сказати, але й у яких виразах, яким тоном, тембром, висотою гучності, а також із яким емоційним навантаженням; 7) дотримуватися етикету, субординації, місця, часу, враховувати ситуацію та обставини спілкування; 8) привчитися вміло слухати й чути партнера з комунікації, мобільно реагувати на почуте, не змушуючи довго чекати співрозмовника; 9) уміти виділяти головне, те, що є ключовим у процесі спілкування, й, разом із тим, не пропускати важливі деталі; 10) сприяти підтримці рівноправних суб'єкт-суб'єктних стосунків під час спілкування; 11) бути відповідальним у процесі міжкультурної взаємодії, оскільки від цього залежить не лише власний авторитет, але й престиж і репутація держави в цілому тощо [5, с.53].

Проаналізувавши наукову літературу з порушеної проблеми, та спираючись на власний досвід роботи в багатонаціональному екіпажі, можемо вивести чинники впливу на якість комунікації в мультикультурному середовищі на судні.

Важливим чинником успішної та ефективної роботи з представниками інших національностей є достатнє володіння англійською мовою. Відповідно до конвенції ПДНВ всі вахтові офіцери (штурманської вахти або вахти в машинному відділенні) повинні добре володіти розмовною та письмовою англійською мовою. Старші офіцери з функціями на рівні управління також повинні говорити і писати англійською мовою, оскільки ця вимога відноситься до попереднього рівня відповідальності. Рядові моряки, що входять до складу штурманської вахти, повинні бути здатні виконувати команди, що подаються англійською мовою. Члени екіпажу, які допомагають пасажиром у надзвичайних ситуаціях, повинні бути здатні порозумітися з питань безпеки англійською мовою або мовою, якою володіють пасажир та інший персонал судна. В наші дні, коли існують багатонаціональні та багатомовні екіпажі, не можна недооцінювати важливість того, щоб екіпаж мав спільну і всім зрозумілу мову.

Наступним не менш важливим чинником ефективної взаємодії з представниками інших культур є толерантність. Відсутність толерантності в мультикультурному екіпажі може призвести до суперечок і конфліктів спричинених різними культурними та релігійними поглядами. Такі конфлікти становлять загрозу для безпечної роботи та життя екіпажу, підривають дисципліну на судні. Особливе місце в питанні міжнародної безконфліктної взаємодії моряків займає питання релігії моряків. Хоча віра є особистою справою кожної людини, на цьому ґрунті можуть виникати конфлікти, пов'язані не з догматизмом, а з необхідністю підкорятися певним релігійним заповідям, які в обмеженому просторі судна та одноманітних умовах морського життя можуть призвести до відторгнення. Неприйняття

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

чужих переконань в умовах замкнутого простору на борту корабля може бути джерелом міжособистісних конфліктів. Вирішенням проблеми релігійних конфліктів в мультикультурних екіпажах могла б стати просвітницька робота старших офіцерів, серед молодших і рядових членів екіпажу. Толерантність екіпажу до релігійних традицій один одного також стримує конфлікти. Важливо формувати у працівників морської галузі етнічну толерантність та виховувати почуття поваги до інших етносів, їх цінностей, прийняття всього етнічного різноманіття.

Невербальне спілкування є ще одним чинником впливу на якість комунікації в мультикультурному екіпажі на морських суднах. Сама невербальна комунікація є несвідомою за своєю природою і практично неконтрольована. Цікаво, що в кожній країні, крім загальноприйнятих і широко використовуваних жестів, існують і невербальні засоби спілкування, які закріплені в культурі і трактуються по-своєму. Це особливо важливо при роботі в багатонаціональних екіпажах. Нерозуміння певних жестів, вироблених на культурному рівні, часто призводить до нерозуміння, ворожості або навіть агресії з боку слухача або мовця. У міжнародному закритому екіпажі, ізольованому від зовнішнього світу протягом тривалого часу, знання не лінгвістичних особливостей кожної країни на борту має величезне значення. У замкнутому просторі судна необхідно дотримуватися особливостей невербальної комунікації, до яких в першу чергу відноситься дистанція спілкування, прийнята в певних країнах. Щоб уникнути конфліктів, заснованих на нерозумінні або незнанні невербальних особливостей, необхідно забезпечити обізнаність кожного члена екіпажу з невербальними особливостями країн, представлених на борту судна. Цього можна досягти за допомогою спеціальних навчальних курсів для членів міжнародних екіпажів.

Проаналізувавши все вищезазначене, можемо зробити певні **висновки**. Сучасні тенденції розвитку морської галузі вимагають від фахівців готовності до мультикультурного спілкування. Сьогодні, серед екіпажу морського судна, можна зустріти представників з різних куточків світу. Кожен з них має свої культурні, релігійні, політичні погляди, тощо.

Тому важливо розвивати у майбутніх фахівців морської галузі якості, спрямовані на поліпшення навичок комунікації в багатонаціональному екіпажі.

Дана проблема є досить актуальною. Їй присвячена маса публікацій та досліджень. Науковці розглядають різні питання, що стосуються специфіки комунікації в мультикультурних екіпажах на морських суднах. Діляться власними спостереженнями та розробками, за допомогою яких можна розвинути та покращити компетентності міжкультурної взаємодії у працівників морської галузі.

Серед чинників, що впливають на успішність мультикультурної комунікації можна виділити наступні:

- перш за все, це володіння англійською мовою на достатньому рівні, адже саме англійська є основою мовою міжнародного спілкування;
- толерантність, терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв - це важлива якість фахівця морського профілю;
- невербальне спілкування також займає важливе місце серед чинників впливу на якість міжнаціональної взаємодії.

Всі ці чинники, повинні братися до уваги, під час підготовки фахівців до роботи на морських суднах з багатонаціональними екіпажами.

List of References

1. Buzovska, Yu.F.(2019). A model of formation of readiness of future shipmasters for intercultural communication by means of ICT. Scientific Bulletin of Uzhhorod University, Series: "Pedagogy. Social work", 2019. Issue 2 (45). DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.44.15-19>
2. Buzovska, Yu.F. (2017). Preparedness of future shipmasters for intercultural communication as a pedagogical problem. Scientific bulletin of K. D. Ushynskiy South Ukrainian National Pedagogical University No. 6(119), 2017. Pedagogy - Pedagogy - Pedagogy. UDC: 378:371.134+811.111.<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24847/1/%D0%91%D1%83%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%AE%D0%BB%D1%96%D1%8F%20%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>
3. Buzovska, Yu.F. (2020). Preparation of future shipmasters for intercultural communication by means of information and communication technologies [Dissertation, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy]. UDC 378:629.5.072.8:005.57:004.9 <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32345>
4. Sherman, M.I. (2016). Study of the influence of maritime work characteristics on the tolerance of sailors of international crews. Young scientist" • No. 3 (30) • March, 2016. UDC 378.147. <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7157>
5. Soter, M.V. (2018). Formation of readiness of future marine engineers for intercultural [Dissertation, Kherson State University, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk]. UDC 378.147:656.61.071.1-056.87(043.3) http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Soter.pdf
6. Tyrone, O.M. (2013). Factors of formation of successful everyday communication among sailors of international crews. Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine, 2013. UDC 159.96. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=3SryqR8AAAAJ&citation_for_view=3SryqR8AAAAJ:kNdYIx-mwKoC
7. Zhelyaskov, V.Ya. (2019). Foreign experience of training future shipmasters for professional communicative interaction. Scientific journal of M. P. Drahomanov National University of Applied Sciences, Issue 70'2019 Series 5, Pedagogical sciences: realities and prospects. UDC 378.147: 656.071.1. DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-70.23>

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Замрозевич-Шадріна Світлана Романівна
доктор педагогічних наук, професор, професор
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна
sveta19sveta80@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0138-3587>

***Анотація.** Автор розглядає проблему здоров'я дітей, яке є важливим показником суспільного та економічного розвитку країни, підкреслює, що психічне здоров'я дітей, а особливо в період війни, залежить від батьків та їхнього найближчого оточення, тому вони повинні створити умови, які сприятимуть його збереженню, а також розкриває фактори, які впливають на фізичне та ментальне здоров'я.*

***Ключові слова:** здоров'я, складові здоров'я, психічне здоров'я, війна, діти.*

Найважливішою людською потребою є здоров'я, яке сприяє її всебічному гармонійному розвитку. З його допомогою ми можемо самоствердитись, пізнати навколишній світ і стати щасливими.

Здоров'я є найвищою нашою цінністю, основним показником цивілізованості нації. На жаль, останнім часом діяльність людей призводить до розвитку антропологічної катастрофи. Свідченням цього стала повномасштабна війна Росії проти нашої держави, коли ведуться бойові дії, наші громадяни активно захищають свою країну, а в багатьох із нас з'явилися тривожні відчуття, стрес і страх.

Феномен здоров'я поєднує чотири складові: фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) та духовну. Зазначимо, що всі складові здоров'я є важливі та взаємопов'язані між собою.

Так, психічне здоров'я (психологічний комфорт) – стан інтелектуально-емоційної сфери, в основі якого – відчуття душевного комфорту, що сприяє формуванню адекватної поведінкової реакції. Психічне здоров'я характеризується не тільки відсутністю психічного розладу, це стан благополуччя, коли кожна людина може реалізувати власний потенціал, адекватно реагувати на події, які виникають у житті, боротися з стресами, продуктивно та плідно працювати в суспільстві. В основі психічного здоров'я – відчуття душевного комфорту, що зумовлене біологічними і соціальними вимогами та можливістю їх задовольнити. Тому психічне здоров'я громадян є показником всіх суспільних подій, а кризові події посилюють проблеми, що стосуються їхнього духовного здоров'я.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я в десятих відсотках людей, які пережили травматичну подію, в майбутньому проявлятимуться симптоми психологічної травми, а ще в десятих відсотках відбудуться поведінкові зміни або психологічні розлади, які стануть на заваді повноцінної участі в повсякденному житті.

Психічну складову здоров'я неможливо підтримувати лише одним способом, бо вона є складною, неоднозначною та динамічною. Кожна людина повинна вміти

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

розпізнавати, реагувати та регулювати свій стан, що вказує погіршення психічного здоров'я. На нього вказують такі емоційно-когнітивні ознаки: понижений, пригнічений або піднесений настрій; відчуття тривоги та безпідставна тривожність; дратівливість, прояви злості до себе чи людей, які її оточують; повторювані негативні думки про себе, про оточуючих чи про майбутнє; знижена концентрація уваги; апатія, неухважність. Фізіологічними ознаками є безсоння чи пересипання; постійна втома, швидка втомлюваність, надмірна активність або нестача енергії; відбуваються зміни в апетиті, недоїдання чи переїдання; проблеми з кишково-шлунковим трактом; фізичні болі – головні, серцеві, поперекові, м'язові; підвищені чи навпаки понижені сексуальні потреби; загальмованість рухів чи різке збільшення рухової активності. Соціальними ознаками є небажання спілкуватися з іншими людьми, труднощі з функціонуванням у колективі; надмірна соціальна активність у реальному житті або в соціальних мережах; труднощі в комунікації з людьми; зловживання алкоголем, наркотиками чи лікарськими засобами, проблеми при виконанні завдань у навчальній діяльності, на роботі; відсутність життєвих інтересів, мотивації до діяльності. Якщо із перелічених ознак деякі зустрічаються, то це свідчить про тимчасові відхилення від нормального стану, але наявність всіх, вказує на погіршення психічного здоров'я. Наслідком несприятливих умов і недотримання правильного способу життя в дитячі та юнацькі роки є біля 75% хвороб у дорослому віці.

На загальний стан здоров'я, економічне відновлення та добробут українців впливає психологічне благополуччя. Діти в умовах війни стають свідками та жертвами різних жаклих подій, зокрема, на їхніх очах руйнується житло, місто чи село, відбуваються обстріли, масові вбивства, гвалтування, катування, раптові смерті рідних і близьких людей, які травмують їхню психіку. Оскільки в дітей ще розвивається нервова система і вони не можуть впливати на зовнішні впливи, то важкі втрати та досвід сприяють виникненню різноманих психологічних проблем [1].

На думку вчених, в період війни діти є свідками несподіваних травматичних подій і довготривалих несприятливих подій, які спричиняють появу непродуктивних способів вирішення проблем. Таким чином, у дітей частіше, ніж у їхніх ровесників, які не перебували на війні, проявляються дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), тривожні розлади, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), поведінкові розлади (агресія, асоціальна та злочинна поведінка, схильність до насильства), вони більш схильні до зловживання алкоголем і наркотиками.

Психічне здоров'я дітей, а особливо в період війни, залежить від батьків та їхнього близького оточення, тому вони повинні забезпечити умови, які сприятимуть його збереженню. Сьогодні багато батьків хвилюється, як всі переживання дітей вплинуть на їхнє майбутнє життя. Усі стресові ситуації, які виникають під час війни, негативно впливають на дітей (підвищується ризик розвитку тривожних станів, посттравматичного стресового розладу, депресії, які впливають на здоров'я загалом). Батьківська поведінка, настрої та їхнє ставлення до навколишньої ситуації здійснюють вплив на дитячу психіку, а сприятлива атмосфера, повинна бути сильнішою, ніж усі пережиті жахи війни. Спричинені війною, психологічні травми, негативно та довготривало впливають на психіку дитини,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

адже чим довше тягнеться конфлікт, тим важчі симптоми [2]. Зважаючи на малий життєвий досвід і особливості дитячої психіки, вони піддаються більшим фізичним і психоемоційним небезпекам. Тому фахівці повинні допомогти, підтримати та з особливою турботою ставитись таких дітей, щоб вони змогли оздоровитись не тільки під час війни, але й після неї.

На фізичне та ментальне здоров'я дітей, їхню стресостійкість впливає значна частина зовнішніх факторів: інтенсивність і тривалість травмуючої події, можливість відновлювати свою працездатність (сон, їжа, відпочинок, гра), вміння дорослих підтримати, психосоціальне оточення, тощо. Серед внутрішніх чинників виокремлюють: особливості характеру дитини, стан її психічного здоров'я до травмуючої ситуації, сформовані психологічні заходи протидії стресу тощо. На деякі з цих факторів батьки, на жаль, вплинути не можуть. Важливими компонентами збереження емоційного та психічного здоров'я є здоровий сон, збалансоване харчування, спілкування та позитивні емоції, збереження спокою та відпочинок.

Найбільш дієвими засобами, які допоможуть зберегти фізичне та психічне здоров'я дітей, належать: читання та аналіз казок, повчальних притч, які заспокійливо діятимуть на них. Доцільно проводити алегорії з казками, які подобаються дітям, адже казкові герої проходять багато важких випробувань на сміливість. Пригадуючи з дітьми такі казки та збираючи дітей в укриття, запускаються механізми адаптації та трансформуються тривожні думки. Для зменшення впливу депривації від замкнутого простору можна, наприклад, вигадати з дітьми фантастичних героїв, провести гру «Вигадування чогось чудернацького, що має великі очі тощо».

Для відчуття безпеки дітям можна розповісти про ангелів, які завжди охороняють українських воїнів, допомагають їм у боротьбі за нашу незалежність. Діти, малюючи малюнки для наших солдатів, роблять дуже важливу справу.

Відновити дитячу психіку в період війни та відволікти дітей від негативних думок, допоможе залучення їх до рухливих ігор, виконання дихальних вправ («Дихання з улюбленою іграшкою на животі» - на животик дитині ставлять малу іграшку, а вона глибоко вдихає й видихає, іграшка повільно гойдається), вправ на розслаблення (напруження м'язів рук, ніг та обличчя, а потім розслаблення), вивчення іноземних мов, виконання посильних видів господарсько-побутової праці (прибирання в приміщенні, приготування їжі, складання речей тощо).

У період страху й тривоги, які супроводжуються переривчастим диханням, частим серцебиттям, напруженням м'язів і руховим збудженням для дітей важливим є тілесний контакт (обійми, спільне з батьками проведення часу).

Отже, батьки та фахівці повинні підтримувати стабільний психологічний стан у дітей в умовах війни.

List of References

1. Children and War: Teaching Healing Techniques: A Guide (2016). UKU Institute of Mental Health, 98.
2. Murthy, SS and R. Lakshminarayana (2006) Mental health consequences of war: a

brief review of research findings [Mental health consequences of war: a brief review of research findings]. World Psychiatry 5(1):25-30.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАТЕРІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ПРОЯВ ДЕФІЦІТАРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В СУСПІЛЬСТВІ

Зіборова Ольга Олександрівна

аспірантка кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
м. Одеса, Україна

mrs.kertsman@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3275-1119>

***Анотація.** У статті представлені тези дослідження взаємодії з оточенням та з дитиною матерів дітей з особливими потребами. Визначені особливості та протиріччя процесів формування стилю материнського ставлення до дитини, що має аномалії розвитку. Представлено результати діагностики стилю материнського ставлення до особливої дитини та діагностика особливостей взаємодії матерів, що проявляють певний стиль поведінки. Наведено результати застосування авторської програми реабілітації матерів дітей з особливими потребами, що спрямовано на оптимізацію взаємодії матері з довкіллям.*

***Ключові слова:** дитина з особливими потребами, соціальна взаємодія матері, соціально-гуманітарна освіта, ознаки материнсько-дитячої взаємодії, стиль поведінки.*

Вступ. Під час глобальних конфліктів та війни особливу гостроту набуває потреба в системному соціально-гуманітарному вихованні молоді та дітей, що необхідно для конструювання взаємодії людей у демократичному суспільстві. Пошук нових способів взаємодії досліджено Г. О. Баллом, А. А. Фурманом та іншими авторами [1]. Проблема дефіциту соціально-гуманістичного виховання міститься в невідповідності старих методів викладання реаліям нашого часу. Сучасні дослідження Б. ван дер Колка, Н. Дойджа [2; 3], доводять стрімке зростання людей, які отримали психотравму – системне захворювання на усе життя та може проявлятися у нащадків. Це люди – учасники військових подій, свідки катастроф, матері дітей з вадами розвитку, всі вони потребують різних підходів, але часто фахівці працюють формально, взаємодія людей не є ефективною але інших методів люди не знають. Один з чинників неефективності викладання соціально-гуманітарних дисциплін недостатня наповнюваність навчальних програм конкретним змістом та конкретною спрямованістю на оптимізацію взаємодії людей.

Мета даної роботи: представлення результатів дослідження взаємодії з довкіллям матерів дітей з особливими потребами.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Завдання:

- визначити особливості взаємодії з довіллям матерів дітей з особливими потребами;
- окреслити шляхи оптимізації взаємодії матерів особливих дітей;
- представити отримані результати та перспективи наробок дослідження для підвищення ефективності взаємодії, соціалізації матерів та їх дітей з особливим потребами.

Виклад основного матеріалу.

1. Досліджено особливості поведінки матері дитини з особливими потребами та способи її взаємодії з довіллям. (О. О. Зіборова [4]). Стиль материнського ставлення в даному випадку формується в умовах психотравми. Визначено складові компоненти психотравми: порушення еволюційно-очікуваного образу дитини; дефіцит позитивних емоцій від взаємодії з дитиною; перманентність травми; страх негативного ставлення оточення; порушення існуючих смислів, цілей та орієнтирів. Психотравма матері порушує способи взаємодії матері з довіллям, але вчинок прийняття ризику бути разом з особливою дитиною, спонукає жінку на пошук нових способів взаємодії. У констатувальному експерименті дослідження стиль материнського ставлення діагностовано у 120 жінок за опитувальником ОМС (О. О. Зіборова, Т. В. Дегтяренко).

2. Виявлено наступне: 35% матерів проявили адекватний стиль материнського ставлення, що спрямований на опанування травми; 25% жінок показали тривожний стиль, в якому домінують негативні афекти травми; амбівалентний стиль виявлено у 21,67% матерів, в яких відсутня стабільна модель взаємодії; емоційно-відсторонений стиль діагностовано у 18,33% матерів, в їх поведінці домінує психологічний захист себе.

3. Спрямованість взаємодії, цілі та мотиви діагностовано за методикою А. Мехрабіана, в якій вивчаються дві складових афіліації: прагнення до прийняття (ПП) та страх бути відкинутою (СВ). Матері з адекватним стилем поведінки показали середні рівні СП та ПП, що відображає самодостатність, життєстійкість та дозволяє жінкам моделювати власну життєву програму. У жінок, які тривожно поведуться, високі рівні СП та ПП формуються в поведінці ознаки жертви. Найвищі, суперечливі рівні СП та ПП виявлено в матерів, що поведуться амбівалентно та не створюють позицію взаємодію для себе та для дитини. У матерів, що показали емоційно-дистантний стиль, низькі рівні СП та ПП можуть пояснюватися низькою емоційністю, яка транслюється в сім'ях їх батьків.

4. Усі матері, що виявили ознаки дефіцитарності материнського ставлення продемонстрували нестабільні та неефективні способи взаємодії, що не дозволяє їм адаптуватися до нової ролі та не сприятиме соціалізації дитини. Дослідження нейропластичності [5] доводять можливість компенсації дефіцитарності взаємодії.

5. Виявлення найгостріших проблем матерів дітей з особливими потребами (психотравма, порушення взаємодії; невизначеність та протиріччя соціальної ролі матері особливої дитини; недостатність емоційної, інформаційної та соціальної підтримки; обмежена здатність свідомо моделювати оптимальний стиль материнського ставлення) стало підґрунтям розробки комплексної програми реабілітації та практичної оптимізації взаємодії з довіллям матері дитини з особливими потребами. Програму складають етапи: корекція переживання первинної емоції психотравми. У дослідженнях Т. М. Титаренко доведено, що результат переживання, буде оптимальним, якщо послаблене сприйняття

загроз психотравми. Наступні етапи реабілітаційної програми: подолання протиріч соціальної ролі матері особливої дитини, розгляд протиріч як завдання, що можливо вирішити; емоційна та соціальна підтримка, яку Б. ван дер Колк вважає підґрунтям всіляких методів лікування [2]; розвиток у матерів дітей з особливими потребами здібностей свідомого моделювання оптимального стилю материнського ставлення. Діагностика після формульованого експерименту показала статистично достовірну позитивну динаміку показників адекватності материнського ставлення. У матерів, що проявили тривожний та амбівалентний стиль материнського ставлення значно зменшилися завищені показники ПП та СВ. Кількість жінок, які адекватно ставляться до дитини збільшилась на 8%, що є результатом набутого вміння регулювати взаємодію з оточуючими.

Висновки.

1. У статті підкреслена актуальність розвитку соціально-гуманітарної освіти для розбудови демократичного суспільства України в післявоєнний час. Для розвитку викладання соціально-гуманітарних дисциплін доцільним є розробка та застосування окремих програм, які спрямовані на вирішення проблем певних категорій населення, що підвищить наукову та практичну ефективність соціально-гуманітарної освіти.

2. У статті викладено тези теоретико-емпіричного дослідження способів взаємодії з довкіллям, визначено особливості та протиріччя формування стилю материнського ставлення матерів дітей з аномаліями розвитку.

3. Наукова новизна дослідження умістовлюється: у визначенні структури психотравми матері дитини з особливими потребами, обґрунтуванні її соціальної зумовленості. Переживання психотравми матері розглянуто як процес, що є стимулом для пошуку нових способів соціальної взаємодії. На підґрунті дослідження розроблена реабілітаційна програма, спрямована на формування нових способів взаємодії та оптимізації материнсько-дитячих відносин.

4. Застосована реабілітаційна програма може бути складовою практичної частини навчальних програм соціально-гуманітарних дисциплін та після доробки бути застосованою для оптимізації соціальної взаємодії інших категорій населення.

List of References:

1. Ball H. (2011). The System of Principles of Ratio-Humanism. *Psychology and society*. № 4. pp. 16–33.
2. Kolk B. van der. (2020). The body remembers everything: What role psychological trauma plays in a person's life and what techniques help to overcome it. Ed. by I. Chorny. Kyiv: Force, Ukraine, 464 pp.
3. Doidge N. 2007. The Plasticity of the Brain. Stunning facts about how thoughts can change the structure and function of our brains. K.: Publishing House "Svara", 540 p.
4. Ziborova O.O. 2021. Criteria and signs of maternal attitudes styles to the child with disabilities in psychophysical development. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*" № 3, pp. 68-77.

5. Wolynn M. (2020). It Didn't Start with You: How Inherited Family Trauma Shapes Who We Are and How to End the Cycle. Ed. by E. Tsvetkovoy. K. 101 p.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ТРЕНІНГИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА МАТЕРІАЛІ
ЗООЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ**

Поліщук Валентина Іванівна
здобувачка вищої освіти СВО “Магістр”
спеціальності “Початкова освіта”
Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник:
Сіранчук Наталія Миколаївна
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
nikitchinav@gmail.com

***Анотація.** У тезах висвітлено методика проведення інтерактивних психологічних тренінгів з використанням зоологічного матеріалу, які спрямовані на підвищення професійної майстерності вчителів початкової школи. В основу творчого матеріалу покладено складники освітньої професійної діяльності педагогів країн ЄС, а саме зміст мотиваційної та когнітивної професійних діяльностей.*

У роботі послідовно розкривається специфіка мотиваційних інтерактивних форм підвищення професійної майстерності вчителів. Висвітлюється специфіка когнітивного психолого-педагогічного тренінгу підвищення кваліфікації вчителів початкових класів.

Окреслено методика формування вмінь вчителя початкової школи ненав'язливо переконувати співрозмовника (батьків), впливати на особистість не викликаючи у неї почуття образи і таке інше.

***Ключові слова:** психолого-педагогічний тренінг, зоологічний матеріал, мотиваційна освітня діяльність, когнітивна освітня діяльність, підвищення професійної майстерності.*

Ефективність підвищення професійної майстерності вчителів початкових класів залежить від їхньої мотивації, що базується на позитивних чи негативних емоціях: яскравість, новизна матеріалу; цікаве викладання матеріалу, привабливість особистості тренера; бажання отримати схвалення від керівництва, нагороду, побоювання відстати у навчанні від своїх колег, кар'єрний ріст. Важливим мотивом є отримання задоволення від самого процесу пізнання; інтерес до знань, допитливість, намагання розширити свій культурний рівень, здобути нові компетентності, захопленість самим процесом розв'язання

освітніх завдань. Тому дуже важливо організувати інтелектуально-спонукальну мотиваційну діяльність вчителів початкових класів шляхом проведення різноманітних інтерактивних тренінгів[1; 2].

В основу розроблених нами інтерактивних тренінгів покладено Ефект Зейгарник[5]. Ефект Зейгарник був розроблений у 20-му столітті Блюмою Зейгарник.

Цей процес полягає в тому, що людина краще запам'ятовує перервані дії всього процесу, ніж завершені. Тобто, якщо педагог розпочинає займатись певним видом діяльності, то постійно відчуватиме дискомфорт і незручність до того часу, поки не завершить всі процеси. Він приділяє більше часу розпочатій справі, фокусує на ній особливу увагу, робить все для того, щоб її швидко та якісно завершити.

Продемонструємо розроблену нами інтерактивну мотиваційну форму роботи «Проекція успіху». Розпочинаючи заняття з підвищення кваліфікації, вчителі початкових класів спрямовані на виконання ряду дій:

- записати списком три найпримітивніші послідовні етапи виконання теми, що запропонована для подальшого розгляду та вивчення;
- пообіцяти собі, виконати лише три етапи і після заключного третього етапу відкласти це заняття, якщо не буде бажання;
- вирішити продовжувати чи не продовжувати дану роботу тільки після виконання третього етапу.

Наприклад, вчитель погодився розробити методичний посібник, але він не має ентузіазму, постійно відкладає розпочати цю справу.

У такому випадку йому потрібно розробити три етапи початку роботи:

- а) ввімкнути комп'ютер;
- б) створити документ в Microsoft Word;
- в) створити орієнтовний план роботи.

Педагог виконав три заплановані етапи і може припинити роботу, але після завершення третього етапу починає діяти ефект науковиці Зейгарник і педагог вже сам захоче продовжити роботу далі, завершити її та побачити кінцевий результат своєї праці. Хорошим стимулом тут слугує те, що три найпростіші кроки ніколи не лякають і уможливають з легкістю розпочати справу, а після того, як справа уже розпочата, зробити наступний крок завжди легше.

Ефективною у роботі з вихователями закладу дошкільної освіти виявляється **інтерактивна мотиваційна форма роботи «Фокус на успіх»**[4]

Педагогам необхідно уявити, якими вони стануть через п'ять років, яку посаду займатимуть та за що відповідатимуть. Після цього необхідно записати у записник, конкретно те, чого б педагог захотів досягнути через п'ять років; записати довгий список тих справ, які потрібно виконати для досягнення мети; відсортувати їх за пріоритетністю; визначити, яке саме інтелектуальне, професійне зростання необхідне для досягнення поставленої мети; зорієнтуватись на щоденну діяльність задля досягнення поставленої мети (виконувати менше справ, виконувати найбільш важливі справи, відводити на важливі справи більше часу, удосконалюватись в кожній важливій справі).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Усі описані мотиваційні форми роботи варто використовувати в процесі проведення тренінгів.

Підвищення професійної майстерності вчителів початкової школи та викладачів ЗВО спеціальності 013 «Початкова освіта» неможливе без організації інтерактивної когнітивної діяльності.

Розглянемо використання розробленого нами когнітивного психолого-педагогічного тренінгу «Особливості роботи вчителя з матеріалом зоологічного змісту на уроках природознавства».

Психолого-педагогічний тренінг, спрямований на підвищення професійної майстерності вчителів початкових класів, відображає поєднання процесів безпосередньої педагогічної схвильованості деякими освітніми питаннями та глибоке їх розуміння, яке виникає в ході групового тренінгу на основі резонансної взаємодії двох почергово працюючих груп, які перебувають в атмосфері взаємної підтримки та довіри, в умовах єдиного міжособистісного простору.

Учасники поділяються на дві малі, рівні за чисельністю групи. За домовленістю роботу розпочинає одна з груп – А, інша – Б – в цей час спостерігає за процесом, перебуваючи за колом. Через 20 хвилин групи змінюються місцями тощо. Таким чином, кожен отримує можливість послідовно спробувати роль учасника групового процесу та спостерігача в межах єдиного психолого-педагогічного тренінгового процесу. Прогрес учасників першої групи каталізує ефективнішу роботу другої групи. Використовується правило, за яким група, яка працювала в перший день першою, у другий день працює другою, в третій день – першою і таке ін. Подібний взаємний груповий резонанс сприяє суттєвому прискоренню процесу групової динаміки.

Як тренінговий метод навчання, даний метод дозволяє задовольнити ті мотиви, що сформувались у вчителів початкових класів: 1) прагнення до професійного зростання, розширення методичного репертуару; 2) прагнення особистісного зростання, вирішення своїх власних проблем щодо набуття впевненості у собі. Поєднання цих двох взаємозалежних мотивів у межах єдиного тренінгу є позитивною стороною цього інтерактиву.

Стиль роботи тренера у тренінгу характеризується як гнучкий, тобто в одні епізодах він ближче до директивного (авторитарного), в інших – до демократичного (м'якого). Учасники виносять «в коло» свої особистісні проблеми, які, як часто виявляється, є значущими й для інших членів обох груп.

Для збору інформації про проблему широко використовуються метамоделюючі питання (Що? Як? Хто? У відповідь на специфічні форми мовлення спікера). Механізмом, що зумовлює прискорений темп вдосконалення професійної майстерності тренінгових груп та ефективність опрацювання особистісних проблем учасників, є психологічний резонанс цілей, темпів роботи, емоційних і когнітивних змін у двох групах.

Отже, «Особливості роботи вчителя з матеріалом зоологічного змісту на уроках природознавства». Перше заняття тренінгу проходить у наступній послідовності: - теоретико-методична презентація проблеми за матеріалом теоретичних карток та власного досвіду; - дебати між групами А1, А2, А3; аналіз та підсумки репрезентує група Б.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Групі А1 необхідно довести групі А2 та А3 що їхня тематика важливіша (і навпаки), використовуючи наступні поради:

- Єдиний спосіб отримати перемогу в суперечці – це ухилитися від неї;
- Виявляйте шанобливе ставлення до думки вашого опонента. Ніколи не кажіть людині, що вона помиляється;
- Якщо ви помилились, то зізнайтесь у цьому швидко та рішуче;
- Притримуйтеся дружнього тону в розмові;
- Примусьте співрозмовника відразу відповісти вам «так»;
- Нехай більшість часу говорить ваш співрозмовник;
- Нехай ваш співрозмовник вважає, що певна думка належить йому;
- Щиро намагайтесь дивитись на проблему з позиції вашого співрозмовника;
- Поставтесь співчутливо до думок та бажань ваших опонентів;
- Звертайтеся до високих мотивів;
- Драматизуйте ваші ідеї, презентуйте їх ефектно;
- Кидайте виклик, зачіпайте за живе.

Група Б виконує функцію журі та фіксує, скільки і яких порад зуміє дотриматись кожна група. А також, звертає увагу на міміку, пантоміміку, інтонацію усіх учасників групи А.

Теоретична картка групи А1.

«Розмноження тварин»

Розмноження звірів

- Усі звірі народжують малят. Малята лосів, козуль, диких свиней народжуються зрячими. Через кілька годин після народження вони зводяться на свої маленькі ніжки і йдуть за батьками.

А ось малята лисиці, білки, миші, народжуються сліпими і безпорадними. Вони потребують опіки з боку батьків.

Малята бобра вже за кілька днів після народження плавають у водоймі під пильним наглядом батьків.

У більшості звірів потомство з'являється навесні, у ведмедиці – в середині лютого.

Усі звірі вигодовують своїх малят молоком.

У якої тварини найохайніше гніздо? Більшість тварин тримають гніздо з малюками у чистоті, проте саме борсук переміг би. Дорослі борсуки вистилають свої нори свіжовисушеною травою та листям. Вони навіть риють спеціальну нору – туалет, який розташовують на значній відстані від нори.

Можливо, болото здається не найкращим засобом для миття, проте малюк бегемота отримує насолоду, валяючись у такій ванні.

Розмноження птахів.

Як називається пташине житло? (Гніздо.) Де птахи будують свої гнізда? (У дуплах, на гілках дерев, під стріхами будинків, на землі.) Це місця, які недоступні хижакам. Куди птахи відкладають яйця? (У гнізда.) Відклавши яйця, птахи висиджують їх, зігрівають теплом свого тіла. Але є птахи, які не будують гнізд. Зозулі, наприклад, підкидають свої яйця у чужі гнізда, а чайки відкладають яйця у невеликі ямки на березі.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Як птахи піклуються про маленьких пташенят? (Носять їм корм, вчать літати, оберігають від хижаків.)

А чи знаєте ви, навіщо птахи перевертають яйця? Птахи перевертають яйця для того, щоб вони з усіх боків отримали належну кількість тепла. Щоб рости, пташеняті потрібне тепло, ось чому його батьки сидять у гнізді.

Який птах може літати задом наперед? Колібрі – це вертольоти пташиного світу. Вони здатні літати у будь-якому напрямку – вперед, назад, униз і вгору. Вони можуть зависати на одному місці.

Страуси занадто великі для того, щоб літати, зате вони бігають удвічі швидше від найшвидшого олімпійського бігуна.

Розмноження земноводних.

- Настає весна. Теплі сонячні промінчики торкаються водяної поверхні, а на міліні вода прогрівається добре. Там і відкладають жаби свою ікру. Через 9-10 днів з маленьких ікринок з'являються пуголовки. Вони схожі на рибку і дихають у воді розчиненим киснем. З часом у пуголовок виростають ноги, відпадають хвости. Вони перетворюються на маленьких жабок, які дихають киснем повітря. Жабенята ростуть швидко.

Розмноження плазунів.

- Плазуни (ящірки, змії, крокодили, черепахи) відкладають яйця у вириті ямки у сухому ґрунті на берегах річок, морів, узліссі і засипають їх. Від сонячних променів відкладені яйця отримують тепло. Через деякий час з них вилуплюються маленькі черепашки, змії, ящірки, крокодили, які самостійно вибираються на поверхню. Про малюків їхні батьки не піклуються, і вони часто стають здобиччю хижаків. Незважаючи на те, що плазунів з'яєць вилуплюється багато, виживає їх мало.

Теоретична картка групи А2.

Розповідь «Цікаво про риб та плазунів»

Як риби дихають під водою? Так як і кожному з нас, рибі потрібно дихати для того, щоб жити. Проте в той час як ми вдихаємо кисень з повітря, риба бере його з води. Коли риба пливе, вона ковтає воду і перепускає її крізь особливі отвори в голові – зябра. Кисень, що є у голові, поступає у кров риби саме через ці зябра.

Яка риба «наелектризована»? Деякі риби завдають електричних ударів, захищаючись, або щоб оглушити тварину, яку вони хочуть з'їсти. Найсильнішого удару струмом завдає морська риба – електричний скат. Якби її можна було увімкнути, вона засяяла б, наче електрична лампочка.

Яка риба найбільша? Найбільша риба у світі – це китова акула. Вона велетенська – завдовжки як вісім аквалангістів, що лежать, простягнувшись, голова до ніг, а маса її дорівнює масі шести великих слонів.

Чому змія висовує язик? Висовуючи язик, змія аналізує запахи, що є у повітрі. Язик доносить їх до чутливої ділянки піднебіння, яке пробує на смак запахи. Після того воно посилає сигнал у мозок, повідомляючи змію, хто перебуває поблизу – самець, здобич чи ворог.

Яка ящірка може дивитися одночасно на всі боки? Очі хамелеона здатні обертатися, наче гарматна вежа, і навіть можуть рухатися в різних напрямках. Це подвоює шанси ящірки помітити здобич – метелик не пролетить повз нього.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Теоретична картка групи А3.

Розповідь «Вимерлі тварини»

Життя на Землі виникло у воді близько 4,5 мільярдів років тому. Проте пройшли мільйони років, перш ніж перші істоти вийшли із водного середовища та оселилися на суші. Це були динозаври та споріднені з ними тварини, які колись жили у повітрі, воді та на суші. Вони давно вимерли, однак упродовж 100 мільйонів років безроздільно панували на Землі.

Причиною загибелі тварин, що зникли порівняно недавно, найчастіше була саме людина.

Стегозавр жив близько 170 мільйонів років тому. Незважаючи на страхітливий вигляд, був миролюбною трав'яною твариною. Цілком ймовірно, що жив у стадах.

Стегозавр належить до динозаврів. Довжина його тіла досягала 9 метрів. Передні кінцівки були на половину коротші від задніх, тому стегозавр пересувався, сильно нахилившись вперед. Голова стегозавра була дуже маленькою, близько 45 сантиметрів у довжину, і майже торкалася землі. Його мозок також був невеликих розмірів – близько 3 см.

Миролюбний стегозавр нерідко ставав жертвою хижих динозаврів, таких, як небезпечний тиранозавр.

Стегозавр, швидше за все, був досить повільним і беззахисним, тому і не міг утекти від хижаків. захищався, зненацька вдаряючи нападника хвостом, що був вкритий шипами. Кожний із шипів на хвості був приблизно 1 м завдовжки, їх було дві пари.

Дронт (додо) мав короткі лапи й шию, маленькі крила, надзвичайно сильний дзьоб – все це було причиною того, що, на перший погляд, птах виглядав досить незвично. А все його масивне тіло було покрите коротким пір'ячком.

Літати цей птах не вмів. Рухався дуже незграбно. Його вага сягала 20 кг. Харчувався твердим насінням, але для того, щоб полегшити травлення, він мусив з'їдати велику кількість камінчиків.

Будучи незвичним до ворогів, птах додо без побоювання наближався до людей і ставав їхньою легкою здобиччю. Мореплавці охоче полювали на цих великих птахів задля їжі. На додо полювали й тварини. Небезпека для птахів особливо зросла тоді, коли на острові, де жили дронти з'явилися поселенці, які привезли з собою кішок, собак, свиней. Ці тварини не тільки винищували самих додо, але й руйнували їхні гнізда, з'їдали яйця й пташенят.

В 1690 р., тобто через 170 років з того часу, як нога людини ступила на острів, загинув останній представник цього цікавого виду давніх птахів.

Наступне заняття розпочне група Б і воно буде присвячене темі: «Як тварини бачать»

Описана методика має ряд переваг:

- 1) без збільшення часу роботи груп і зниження ефективності можна збільшити кількість учасників;
- 2) взаємовплив груп (ефект резонансу) сприяє швидкому розвитку групової динаміки – переходу у фазу продуктивної роботи через 20 хвилин;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

3) емоційна захопленість та інтерес учасників до того, що відбувається, видно впродовж усього тренінгу, про що свідчить присутність на всіх етапах спостерігачів (тобто, закінчивши роботу в «колі», всі учасники цієї групи спостерігають за діяльністю іншої групи), максимальна захопленість процесом та ін.;

4) обсяг виконаної групами роботи (загальний час двох груп – 45 хвилин, кожної групи в «колі» – по 20 хвилин);

5) засвоєння матеріалу семінару, що проводиться одночасно з тренінгом, відбувається швидше, ніж на семінарах із тренінговою групою при використанні традиційної технології. Розуміння та схвильованість обговорюваними питаннями, що здійснюються в межах одного контексту, виявляються стійко зчепленими один з одним, що призводить до появи додаткового емоційно-когнітивного резонансного контуру.

Доцільно ведення двох груп однією парою чи одним тренером. Це центрує загальний міжгруповий процес взаємодії, потенціюючи у перших фазах роботи природну конкуренцію між групами.

Показовим є виникнення взаємної індукції, тонких динамічних змін сприйняття в учасників обох груп, концентрації уваги на питаннях, що потребують розв'язання. З урахуванням бажання учасників були створені дві змішані групи, до яких увійшли вчителі початкових класів та учні 3-4 класів, які обрали один одного на основі довіри та симпатії. Спільна робота виявилася ефективною щодо запобігання конфліктним ситуаціям.

Отже, описані психологічні тренінги не тільки ефективно підвищують професійну майстерність вчителів початкових класів, а й позитивно вплинуть на формування їхньої професійної компетентності, сприятимуть підвищенню мотивації щодо виконання поставлених професійних завдань, а відповідно і до високої результативності освітніх процесів початкової школи.

List of References

1. *Deci, Edward L.; Ryan, Richard M.* Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum. 2011. ISBN 0-306-42022-8.
2. *Fisher C.D.* The effects of personal control, competence, and extrinsic reward systems on intrinsic motivation, *Organizational Behavior and Human Performance*, N 21, p.273-288
3. *Nuttin, J.* Theorie de la motivation humaine, Paris, P. U. F.2011.
4. *Tracy B.* Personal Success (the Brian Tracy Success Library), AMACOM. 2016.
5. *Zeiharnyk B.* Das Behalten Erledigter Und Unerledigter Handlungen. — *Psychologische Forschung*. 1927.

СТРЕС-ФАКТОРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ РІЧКОВОГО ТА МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Безлуцька Олена Петрівна

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін та інноваційної педагогіки

м. Херсон, Україна

bezlutska@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0257-2163>

***Анотація.** У роботі розглянуто різні визначення терміну «професійний стрес». Вказано на специфічні умови праці на морі. Проаналізовано стрес-фактори професійної діяльності морських фахівців. Означено подальші перспективи досліджень у цьому напрямку.*

***Ключові слова:** професійний стрес, стрес-фактори, моряки, суднові офіцери, ментальне здоров'я.*

Вступ. Професійний стрес є об'єктивною закономірністю професійної діяльності фахівців річкового та морського транспорту. Перебування в стані стресу призводить до значного зниження продуктивності праці та професійного довголіття, погіршується здоров'я, збільшується вірогідність прийняття помилкових рішень, виникають конфліктні ситуації, що призводить до психологічних та фізіологічних порушень.

Аналіз наукової літератури показує, що в останні роки збільшується інтерес до дослідження професійного стресу та факторів, що його провокують. Означена тема була предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: Дж. Грінберга, Г. Купера, Л. Леві, Дж. Сельвенді. Морська галузь не є виключенням. Дослідженням впливу стресу на моряків займалися О.Мельник, Ю.Бичковський, К.Косенко, О.Сорока та інші.

Метою дослідження є розгляд стрес-факторів професійної діяльності моряків.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Л. Джуел, зазначав, що професійний стрес – це напружений стан працівника, який виникає в нього внаслідок дії емоційнонегативних та екстремальних чинників, пов'язаних з професійною діяльністю [2]. Він також зазначав, що його не слід плутати зі звичайним стресом, що має психофізіологічне походження. Л.В. Куликов та О.А. Михайлова вказують, що професійний стрес зумовлений причинами, які пов'язані з професією, родом або видом діяльності [3]. Найбільш розповсюдженим у науковій літературі є розуміння професійного стресу як складного феномену, що виражається в психічних і фізичних реакціях на напружені ситуації в трудовій діяльності людини, коли до неї пред'являються вимоги, що не відповідають рівню її компетентностей (знань, умінь та навичок) [4].

Професійний стрес фахівців річкового і морського транспорту виражається в психічних, фізіологічних і фізичних реакціях на напружені ситуації в трудовій діяльності моряків в обмежених умовах судна.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Стрес-фактори, які пов'язані з професійною діяльністю моряків досліджуються вже тривалий час, і перелік потенційних факторів, що можуть викликати стрес на борту морського судна, досить довгий. Перш за все, це обмежений простір, праця в складних кліматичних і фізичних умовах, різке звуження зовнішніх соціальних зв'язків, підвищена небезпека виникнення аварійних ситуацій тощо.

До психологічних характеристик специфічних умов професійної діяльності морських фахівців під час тривалих рейсів є: відносна групова соціальна ізоляція; значна психоемоційна напруженість; вірогідність загострення тривожності, депресії. Крім того, це і специфічні міжособистісні відносини в мультикультурних екіпажах, дефіцит інформації тощо. Може виникати також відчуття потенційної загрози життю та здоров'ю внаслідок аварії або стихійного лиха. У деяких регіонах з'являється тривожність через загрозу потрапляння в піратській полон.

Перелік потенційних стрес-факторів професійної діяльності фахівців річкового та морського транспорту є досить довгим.

По-перше, це фактори професійного стресу, що пов'язані з власне трудовою діяльністю. Зокрема, ненормований робочий день; особливі умови праці; дефіцит часу; необхідність швидкого прийняття рішення.

По-друге, фактори стресу, пов'язані з роллю моряка на судні. Це може бути рольова невизначеність, понаднормова робота. Виконання обов'язків, що не відповідають його посаді на судні. Відповідальність за інших членів екіпажу.

Окремо слід виділити фактори, пов'язані із взаєминами між членами екіпажу рівня управління та рівня експлуатації. Проблемами з делегуванням повноважень.

Іноді стрес-фактором виступає переживання за свою подальшу кар'єру. Особливо це відчуття властиве судновим офіцерам. Може турбувати повільне або навпаки стрімке просування по кар'єрних сходинках; професійні невдачі; відсутність гарантованої роботи; страх перед майбутнім поза професійною діяльністю; фрустрація через досягнення «вершин» своєї професії тощо.

Чинники, пов'язані з управлінням з берегу та компанією судновласником, також є значним стрес-фактором саме для суднових офіцерів. Для рівня експлуатації стрес-фактором виступає неефективне керівництво, авторитарний стиль управління капітана або старшого механіка.

Значно впливає на психоемоційний стан моряка та виконання ним професійних обов'язків і психологічний клімат в екіпажі. Особливо, якщо це мультикультурний екіпаж, що вже й так іноді є стресом на судні. Крім того, стресором є відсутність колективної згуртованості та наявність внутрішньоособистісних, міжособистісних і внутрішньо групових конфліктів; погана комунікація або комунікативні бар'єри.

Також окремо виділяємо фізіологічні фактори: надмірне фізичне навантаження, висока або низька температура, зміна часового поясу, шум, вібрація тощо. Значний вплив має температура повітря, побутові умови та стан судна.

Часто в умовах судна на моряка впливають інформаційні стресори. Може виникати інформаційне перевантаження або, навпаки, недостатня кількість інформації.

Економічні і фінансові умови праці, вчасно сплачена або затримана зарплатня також є стрес-фактором професійної діяльності фахівців річкового та морського транспорту.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Як позитивним, так і негативним стрес-фактором для моряка можуть бути зміни в особистому житті: проблеми в родині, власне старіння, смерть близької людини, народження дитини тощо.

Австралійське агентство з безпеки (AMSA) склало список основних причин стресу в моряків:

- ✓ розлука з друзями та самотність на борту;
- ✓ відсутність повноцінного сну;
- ✓ погане харчування;
- ✓ досить часті інспекції та перевірки в портах;
- ✓ зміни складу екіпажу кожні кілька місяців;
- ✓ екстремальні температури;
- ✓ погані погодні умови упродовж тривалого часу;
- ✓ клаустрофобія;
- ✓ монотонність роботи;
- ✓ депривація (сенсорна, інформаційна, емоційна, сексуальна тощо);
- ✓ сімейно-побутові стресори;
- ✓ економічні та комерційні стресори (як не залишитися без роботи, виплата заробітної плати);
- ✓ гіпо- і гіпертермія тощо [1].

Висновки. Таким чином, проведений теоретичний аналіз фахової літератури, дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, вплив стрес-факторів фахівців річкового та морського транспорту, пов'язаних з їх професійною діяльністю, не можна недооцінювати. По-друге, практично будь-який професійний аспект при певних рівнях стресогенності може викликати небажані, а іноді трагічні наслідки. Зокрема конфлікти, психічні порушення, самогубства.

Професійній діяльності фахівців річкового та морського транспорту притаманний професійний стрес, що зумовлений особливими умовами праці; відповідальністю не лише за судно, вантаж, а і за інших членів екіпажу; прийняття рішень за умови дефіциту часу; праця в умовах невизначеності та за відсутності ситуативної обізнаності; надлишок або нестача інформації; необхідність переключати увагу в умовах, що раптово змінюються тощо.

Метою наступних досліджень є вивчення методів протидії стрес-факторам фахівців річкового та морського транспорту, пов'язаних з їх професійною діяльністю.

List of References

1. Bezlucka, O.P. (2020) Psihichna stijkist majbutnih moryakiv yak osnova gotovnosti do roboti v ekstremalnih situacijah. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osobistosti u vishij i zagalnoosvitnij shkolah*. № 71. Т. 2. pp. 43–46. http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/71/part_2/9.pdf

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

2. Maksimyyuk, Yu.O. (2012) Profesijnij stres u sluzhbovij diyalnosti derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi //Derzhava ta regioni. pp.44-48.
http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2012/8.pdf
3. Samolyuk, N.M. (2016) Profesijni stresi: prichini ta metodi zapobigannya / N. M. Samolyuk //Socialno-trudovi vidnosini: teoriya ta praktika. № 1. pp.165-175.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2016_1_20.
4. Harchenko, S.V., Lapij, H.O. (2010) Naukovi pidhodi do vivchennya osoblivostej profesijnogo stresu kerivnikiv organiv vnutrishnih sprav yak aktualna problema.
https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/3_2010/34.pdf

**КРУГЛИЙ СТІЛ «МЕНЕДЖМЕНТ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА
ПРАКТИКИ»**

***ROUND TABLE “MANAGEMENT: MODERN TECHNOLOGIES AND
PRACTICES”***

AGILE-МЕНЕДЖМЕНТ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Філіппова Вікторія Дмитрівна,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету;

м. Херсон, Україна

filippova_vd@ukr.net;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8476-3341>

***Анотація.** Класичний менеджмент індустріального суспільства застарів і на його зміну приходять нові види чи типи менеджменту, які окремі дослідники назвали agile-менеджмент. У дослідженні розкриваються основні принципи agile менеджменту і практики його використання в сучасному публічному управлінні. Визначено, що однією з переваг застосування agile є можливість швидко реагувати на зміни вимог громадян та ухвалювати адекватні рішення в умовах невизначеності. Крім того, такий підхід дозволяє залучати громадськість до розробки та впровадження проєктів, що сприяє підвищенню ступеня їхньої легітимності та прийняття громадою. Наведено успішні практики використання agile-менеджменту в публічному управлінні різних країн. Доведено, що використання підходу agile в публічному управлінні може принести значний ефект в управлінні державою, якщо буде застосований вірно та з головним акцентом на відкритість та гнучкість у роботі. Застосування agile менеджменту в публічному управлінні дозволить підвищити ефективність виконання проєктів, заощадити кошти, забезпечити швидку відповідь на зміни, підвищити якість обслуговування громадян, забезпечити високу ефективність роботи та зробити публічне управління більш раціональним та ефективним.*

***Ключові слова:** agile, менеджмент, публічне управління, урядові органи.*

Вступ. Учені сьогодні зазначають, що класичний менеджмент індустріального суспільства застарів і на його зміну приходять нові види чи типи менеджменту, культури, організацій, які деякі автори назвали agile-менеджмент (менеджмент 3.0) та нові організації, що вписуються в теорію спіралеподібної динаміки. Менеджмент 3.0 об'єднує найсучасніші ідеї у сфері складних адаптивних систем, гнучкого врядування та ощадливого повчання, пропонуючи здоровий, розумний і практичний механізм ефективного управління у XXI столітті. Менеджмент 3.0 надає дорожню карту провідним командам у разі виникнення серйозної невизначеності, так як це широкий погляд на світ найсучаснішого публічного управління та адміністрування, гнучкого керування та лідерства, що тільки починає з'являтися на обрії. Agile-менеджмент (менеджмент 3.0) як основа публічного управління та адміністрування включає нові ідеї просування гнучких підходів у контексті адаптивного, креативного, гнучкого менеджменту, який повинен упроваджуватися в усі структури управління та адміністрування [1].

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Agile підхід – це філософія управління проектами, що базується на принципах гнучкості та постійної комунікації між членами команди. Цей підхід зародився в галузі програмування, але вже давно перейшов у найрізноманітніші галузі, у тому числі і в публічне управління. Застосування agile-менеджменту в публічному управлінні – це не просто приклад сучасної філософії роботи, а й зміна світогляду управління проектами на більш продуктивний та ефективний. Agile-менеджмент може бути ефективним інструментом публічного управління, завдяки його гнучкості й швидкості відповіді на змінні умови і потреби громадян.

Досить часто agile-менеджмент розглядають як сукупність принципів, методів і форм управління, використання яких надає можливість керівникам усіх рівнів планувати діяльність, формувати команди для реалізації окремих проєктів та швидко реагувати й адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі з мінімальними втратами часу та ресурсів. При цьому до основних принципів agile-менеджменту відносять: активність дій усіх учасників інноваційного процесу; наявність можливості в команді приймати спільні рішення; потреба у фіксації часового проміжку у випадку зміни вимог; встановлення вимог на високому рівні, їх візуалізація; розроблення коротких, поступових кроків (ітерацій); фокусування на постійному наданні результатів; перехід до наступного кроку тільки після закінчення поточної ітерації; застосування принципу Парето «80/20»; постійний контроль отриманих результатів; спільна робота усіх учасників та зацікавлених сторін [2].

Основним є те, що agile-менеджмент передбачає постійний зворотній зв'язок з громадянами та ефективну комунікацію в команді, що дозволяє швидко адаптуватися до змін вимог і забезпечувати якість надання послуг. Органи державної влади можуть успішно використовувати agile-менеджмент для розробки програм, проєктів та політик, зокрема, в таких сферах, як електронна демократія, цифрова трансформація держави, відкрите управління та громадська участь у прийнятті рішень. Однією з переваг застосування agile є можливість швидко реагувати на зміни вимог громадян та ухвалювати адекватні рішення в умовах невизначеності. Крім того, такий підхід дозволяє залучати громадськість до розробки та впровадження проєктів, що сприяє підвищенню ступеня їхньої легітимності та прийняття громадою. При цьому слід розуміти, що використання agile в публічному управлінні інколи може призвести й до викликів управління процесами, які повинні бути демократичними, відкритими й прозорими. Agile вимагає відкритості та гнучкості від чиновників, які інколи можуть бути не готові до таких змін.

Сьогодні agile-менеджмент уже використовується в публічному управлінні різних країн. Одним з прикладів успішного agile-менеджменту в урядових органах є пошукова машина для державних послуг в Австралії. Під час розробки цього проєкту застосовувалися методики agile, які дозволили швидко протестувати і підтвердити ефективність пошукового механізму для громадян. Урядовий департамент з соціальних послуг успішно застосовує agile під час розробки системи електронного звернення громадян. Іншим прикладом є використання agile менеджменту в Чехії, де така методика використовується для проєктування нових проєктів в публічному секторі [2]. Управління проєктами в уряді Канади проводиться за допомогою методології agile. Наприклад, управлінням виборів

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

завідувала команда з використанням agile, віддаючи перевагу більш оперативній ітеративній роботі [4]. Управління технологіями і зв'язками з громадськістю Уряду США використовує agile під час розробки додатків та порталів, які у свою чергу допомагають громадськості легко знайти та отримати доступ до державних послуг [5]. Уряд Великобританії використовує agile в процесі розробки веб-сайту GOV.UK, який є візитівкою британського управління та забезпечує широкий доступ до державних послуг та інформації [6]. Державне управління Нової Зеландії використовує agile при розробці нових систем електронного документообігу та управлінні департаментами, що надають послуги громадянам та бізнесу [7]. Уряд Норвегії використовує agile для розробки нових систем електронного звернення громадян та бюджетування державних програм з урахуванням відгуків і вимог користувачів [8]. Уряд Франції використовує agile для розробки системи електронного звернення громадян та проведення громадських консультацій з питань державної політики [9]. Уряд Японії використовує agile для розробки нових систем цифрового управління містами та інфраструктурою, щоб забезпечити стійкий розвиток міст та покращення якості життя населення [10]. Уряд Іспанії використовує agile для розробки електронної системи управління публічним транспортом та забезпечення швидкого та зручного доступу громадян до інформації про затримки транспорту та зміни маршрутів [11]. Уряд Ізраїлю використовує agile для розробки та впровадження нових технологій та інформаційних систем у сфері медицини та освіти [12].

У вітчизняній практиці державного управління також застосовано окремі методики agile, зокрема в рамках реформи державного управління. Один із проєктів, який був реалізований з використанням agile – електронна звітність для підприємств. Даний проєкт дозволив спростити процедуру подання звітування, зменшити бюрократичність та підвищити ефективність взаємодії між державою та бізнесом. У eHealth України також використовують agile методику, щоб забезпечити швидку розробку нових функцій для платформи та відповідність потребам користувачів.

Висновки. Отже, використання підходу agile в публічному управлінні може принести значний ефект в управлінні державою, якщо буде застосований вірно та з головним акцентом на відкритість та гнучкість у роботі. Agile менеджмент може стати ефективним інструментом публічного управління, що дозволить забезпечити швидку і якісну реакцію на зміни вимог громадян та забезпечити ефективність виконання різноманітних проєктів. Застосування agile менеджменту в публічному управлінні дозволить підвищити ефективність виконання проєктів, заощадити кошти, забезпечити швидку відповідь на зміни, підвищити якість обслуговування громадян, забезпечити високу ефективність роботи та зробити публічне управління більш раціональним і ефективним.

List of References:

1. Воронкова В.Г. Agile-менеджмент (менеджмент 3.0) як основа публічного управління та адміністрування у цифровому суспільстві. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2019 року, Мелітополь, Україна) / відп. ред. Ортіна Г.В. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С.38.*

2. Waters K. What Is Agile? (10 Key Principles of Agile). 10 Key Principles of Agile Development. 10 February 2007. URL: [http:// www.allaboutagile.com/what-is-agile-10-key-principles/](http://www.allaboutagile.com/what-is-agile-10-key-principles/).
3. Agile Government Handbook. URL: <https://www.agilegovleaders.org/handbook/>
4. Agile Government Center. URL: <https://www.agilegovleaders.org/>
5. Agile Delivery for Government. URL: <https://www.gov.uk/guidance/agile-delivery-for-government>
6. Agile Government Summit. URL: <https://www.agilegovsummit.org/>
7. Digital Government Playbook. URL: <https://playbook.cio.gov/>
8. Norway's Agency for Public Management and eGovernment. URL: <https://www.difi.no/english>
9. Agile France. URL: <https://www.agile-france.org/>
10. Smart City Japan. URL: <https://www.smartcity.go.jp/english/>
11. Spain's Ministry of Transport, Mobility and Urban Agenda. URL: <https://www.mitma.gob.es/>
12. Israel's Ministry of Health. URL: <https://www.health.gov.il/English/Pages/HomePage.aspx>.

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЙ В РОБОТІ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ВИКОРИСТАННЯ MS PLANNER ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СПІВПРАЦІ

Грицук Юрій Валерійович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної інженерної підготовки,
Донбаська національна академія будівництва і архітектури;
м. Івано-Франківськ, Україна
ccit@donnaba.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3389-1172>

***Анотація.** У роботі розглянуто питання ефективної комунікації на будівельних підприємствах. Зазначено, що комунікації мають прямий вплив на процес прийняття рішень та стійкість компанії на ринку, проаналізовано особливості комунікацій при підготовці будівельних проєктів. Рекомендовано для покращення комунікації використовувати програмне забезпечення Planner від компанії Microsoft. Виділено переваги та обмеження, з якими можуть зіткнутися користувачі.*

***Ключові слова:** будівництво, комунікації, організація, проєкт, Microsoft Planner, канбан.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вступ. Процес комунікації є невід'ємною частиною будь-якої компанії, що функціонує в ринкових умовах. Комунікації безпосередньо впливають на процес прийняття рішень та стійкість компанії на ринку, що підкреслює незаперечну актуальність теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. При організації комунікацій на будівельному підприємстві варто враховувати деякі ключові особливості:

- Будівельна галузь відома своєю складністю та різноманітністю проєктів. Взаємодія між різними командами, відділами, підрядниками, клієнтами та іншими стейкхолдерами також може бути складною. Ефективні комунікації є необхідним елементом для успішного виконання проєктів, відстеження прогресу робіт, вирішення проблем та забезпечення взаєморозуміння між усіма сторонами.

- Будівельні проєкти можуть включати велику кількість різних фахівців та підрядних компаній, які працюють на різних робочих місцях. Ефективні комунікації допомагають забезпечити взаємодію між цими командами, координацію робіт, вирішення конфліктів та забезпечення спільної роботи для досягнення спільних цілей проєкту.

- Будівельні проєкти включають великий обсяг різноманітної інформації, такої як плани, специфікації, бюджети, графіки, звіти, заявки на зміни тощо. Ефективні комунікації допомагають вчасно та точно передавати цю інформацію між зацікавленими сторонами, уникати непорозумінь, помилок та затримок у проєкті.

- Будівельні проєкти мають визначені терміни виконання, тому ефективні комунікації є важливим елементом для забезпечення вчасного виконання робіт. Затримки в комунікації можуть призвести до затримок у графіках робіт, додаткових витрат та втрати довіри зі сторони клієнта.

Для покращення інформаційного потоку та комунікаційних зв'язків як із співробітниками так і з стейкхолдерами потрібно впровадити програмне забезпечення, яке дозволяє спростити передачу інформації від вищих ланок управління до нижчих і навпаки. Одним із ефективних способів може стати Planner від компанії Microsoft (далі – MS Planner), який побудовано на основі розробленої на початку 1970-х років в Японії системи канбан, що передбачає встановлення задач та організацію робочого процесу, спрямоване на ефективне досягнення поставленої мети. Проте не достатньо одного лише програмного забезпечення: для ефективного користування і налагодження інформаційних зв'язків потрібно знати й розуміти принцип роботи системи канбан, за допомогою якою можна розподіляти завдання та слідкувати за всіма процесами виробництва.

MS Planner [1, 2] – це інструмент для керування завданнями та проєктами, який може бути корисним для менеджменту будівельних проєктів. MS Planner дозволяє створювати список завдань, організувати їх в різні категорії, призначати відповідальних осіб, встановлювати терміни виконання та відстежувати стан виконання завдань. Найбільшої ефективності можна досягти при використанні пакету програмного забезпечення Microsoft 365 for business із залученням корпоративних адрес для ідентифікації кореспондентів.

Розглянемо найпоширеніші варіанти використання MS Planner в менеджменті будівельних проєктів:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- Створення плану проєкту: MS Planner дозволяє створити окремий план для кожного будівельного проєкту, де можна внести всі необхідні завдання, встановити час виконання, призначити відповідальних осіб та організувати завдання за різними категоріями, такі як "Планування", "Виконання", "Контроль якості" тощо.

- Співпраця та комунікація: MS Planner дозволяє використовувати коментарі для кожного завдання, де відповідні особи можуть обговорювати деталі виконання завдання, обмінюватися думками та вирішувати питання. Це полегшує співпрацю між різними учасниками будівельного проєкту.

- Відстеження виконання завдань: MS Planner надає можливість встановлювати терміни виконання для кожного завдання, а також відстежувати статус виконання завдань. Завдання можуть бути позначені як "Виконані", "В процесі", "Не розпочаті" тощо, що дозволяє візуально контролювати прогрес виконання проєкту.

- Призначення відповідальних осіб: MS Planner дозволяє призначити відповідальних осіб для кожного завдання, що сприяє відповідальному розподілу ролей та відповідності між учасниками будівельного проєкту. Кожне завдання може бути призначено конкретній особі, яка відповідає за його виконання, що, в свою чергу, забезпечує прозорість та відповідальність в команді проєкту.

- Перегляд графіка проєкту: MS Planner дозволяє візуалізувати графік проєкту за допомогою канбан-дошки, де завдання можуть бути організовані в колонки, такі як "Відкладені", "В роботі", "Завершені" тощо. Це дає змогу учасникам проєкту відслідковувати загальний статус проєкту та керувати завданнями на основі їх стану.

- Відстеження документів: MS Planner дозволяє прикріплювати файли до кожного завдання, такі як плани, креслення, специфікації тощо. Це забезпечує централізований доступ до необхідних документів, сприяє організації та забезпечує зручність співпраці між учасниками проєкту.

- Моніторинг виконання: MS Planner надає можливість створювати звіти про виконання завдань, терміни виконання, а також іншу статистику проєкту. Це дозволяє менеджерам проєкту відслідковувати прогрес проєкту, виявляти можливі затримки та вживати заходів для їх усунення.

Однак, хоча MS Planner є потужним інструментом для керування проєктами, користувачі тим не менш можуть зіткнутися з деякими викликами та проблемами при його використанні. Найпоширеніші з них можуть включати:

- MS Planner, хоч і є потужним інструментом, може бути обмеженим в управлінні великими та складними проєктами, де є багато різних завдань, учасників, ресурсів та термінів виконання. В такому випадку (проєкт має багато деталей та різноманітних аспектів) завдання може бути важко організувати та відстежувати на канбан-дошці, особливо якщо.

- MS Planner не надає деталізації завдань, таких як залежності між ними, пріоритети, важливість, відповідальність та інші атрибути, які можуть бути важливими в комплексних проєктах. Це може призвести до складності у відслідковуванні залежностей між завданнями та координації роботи між різними учасниками.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- MS Planner не передбачає розширених функцій для керування ресурсами проєкту, таких як призначення ресурсів до завдань, відстеження робочого навантаження, керування резервами ресурсів та інші аспекти ресурсного планування. Це може бути викликом для менеджерів проєкту, які повинні враховувати розподіл ресурсів, оптимізацію робочого навантаження та контроль за використанням ресурсів в проєкті.

- MS Planner не надає широкий спектр засобів звітності та аналітики, які можуть бути необхідні для аналізу ефективності проєкту, відстеження прогресу, оцінки ризиків та прийняття рішень на основі даних. Відсутність деталізованої звітності може ускладнити процес моніторингу та оцінки успішності проєкту. Рішенням цього може бути використання додаткових інструментів аналітики, наприклад Power BI.

- MS Planner може бути обмеженим в інтеграції з іншими інструментами та програмами, що використовуються в організації, поза межами Microsoft365.

- MS Planner є веб-застосунком, що працює в онлайн-режимі, і може бути недоступним або обмеженим у використанні в разі відсутності Інтернет-з'єднання. Це може створювати труднощі для менеджерів проєктів, особливо в разі нестабільного з'єднання або роботи на віддаленому будівельному майданчику без доступу до Інтернету. Також, слід враховувати можливі проблеми з безпекою даних, які притаманні будь-якому онлайн-інструменту. Важливо забезпечувати належний рівень захисту даних проєктів та інформації про ресурси, що використовуються в процесі будівельного проєкту. Це може включати обмеження доступу до відповідних проєктних даних лише для авторизованих користувачів, резервне копіювання даних та захист від несанкціонованого доступу. Незабезпечення належного рівня безпеки даних може призвести до витоку конфіденційної інформації, порушення правил конфіденційності та вразливості даних проєкту.

- MS Planner не містить вбудованих засобів для управління ризиками та контролю якості в проєктах. Урахування та керування ризиками, а також контроль якості є важливими аспектами в будівельному менеджменті, а відсутність таких засобів може призвести до не ефективного керування ризиками та якістю проєкту.

- Використання MS Planner вимагає навчання та ознайомлення з функціями та інтерфейсом програми, особливо для нових користувачів. Крім того, може знадобитися підтримка користувачів у разі виникнення технічних або функціональних питань. Це може бути часом та ресурсом витратним процесом для менеджерів проєктів, особливо якщо вони не мають достатнього досвіду в роботі зі схожими веб-застосунками.

В опануванні програмного забезпечення MS Planner під час підготовки фахівців-будівельників і фахівців із менеджменту може бути корисним використання масових відкритих онлайн-курсів на платформах Coursera та Udemy, доступ до яких для навчальних закладів забезпечило Міністерство освіти і науки України. Наприклад це можуть бути курси:

- «Fundamentals of Microsoft Planner» на платформі Udemy (<https://ua.udemy.com/course/fundamentals-of-microsoft-planner/>)

- «Microsoft Planner: Planner Essentials for the workplace» на платформі Udemy (<https://ua.udemy.com/course/microsoft-planner/>)

- Проєкт «Get started with Microsoft Planner» на платформі Coursera (<https://www.coursera.org/projects/get-started-microsoft-planner>)

Висновки. Таким чином, комунікація і взаємодія між різними підрозділами і наявність ефективних засобів комунікації з зовнішнім середовищем сьогодні стають визначальними для успіху будівельних підприємств на ринку. Управління маркетинговими комунікаціями та ділові комунікації є важливими складовими елементами стратегії розвитку підприємства на ринку. Використання сучасного програмного забезпечення дозволить забезпечити підприємству гнучкість у впровадженні, оптимізацію витрат та комфортне середовище для співробітників і клієнтів.

List of References

1. Microsoft Planner. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365/business/task-management-software>
2. Office тепер – Microsoft 365. URL: <https://www.office.com/>

НЕОБХІДНІСТЬ ПРИРОДООРІЄНТОВАНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У РОЗБУДОВІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Потравка Лариса Олександрівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри екології та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Херсон, Україна
potravkalarisa@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0011-2286>

Білошкуренко Олександра Сергіївна
студентка 3 курсу
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Херсон, Україна

***Анотація.** Визначено необхідність вжиття заходів щодо подолання наслідків кліматичних змін. Проаналізовано динаміку викидів парникових газів від сільського господарства. Доведено необхідність прийняття природоорієнтованих управлінських рішень щодо переходу країни до вуглецевої нейтральності. Визначено поширення вуглецевих ринків у світі та рівень залучення сільськогосподарських товаровиробників. Розглянуто механізми підтримки вуглецевого землеробства в ЄС. Досліджено умови*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

участі фермерів ЄС в проєктах вуглецевого землеробства та засоби покриття ризиків. Встановлено умови прийняття природоорієнтованих управлінських рішень та їх можливості для сільськогосподарських виробників України. Доведено ризики переходу до вуглецевого землеробства. Розглянуто кредитні умови від Міжнародного валютного фонду (Resilience and Sustainability Trust, RST) та можливість участі для України.

Ключові слова: *сільське господарство, зміна клімату, природоорієнтовані управлінські рішення, вуглецеве землеробство, вуглецевий ринок.*

Вступ. У довоєнний період в Україні першочергового значення почали набирати пошуки шляхів адаптації до змін клімату з орієнтацією на досягнення вуглецевої нейтральності, енергетичної незалежності та сталого розвитку в цілому. Воєнні дії лише поглибили екологічні проблеми, у зоні ризику екологічних катастроф знаходиться вся територія країни, що посилює важливість природоорієнтованих управлінських рішень. У повоєнний період екологічні порушення територій стануть основною причиною економічних втрат. Встановлення масштабів руйнування населених пунктів і інфраструктури, знищення лісів та полів, забруднення водойм та ґрунтів провокують додаткові викиди парникових газів і знижують стійкість екосистем до зміни клімату, посилюють ризики для існування біорізноманіття та населення. У процесі проведення даного дослідження вивчено роботи, присвячені питанням розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах змін клімату. насамперед, праці Є. Домарацького, Н. Дудяк, А. Дробітько, В. Пічури, О. Карташової.

Метою даної публікації є встановлення необхідності прийняття природоорієнтованих управлінських рішень у розбудові сільського господарства деокупованих територій України в повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Необхідність підтримки Україною продовольчої безпеки світу порушує питання важливості усвідомлення збереження земельних ресурсів та вжиття заходів щодо збереження родючості ґрунтів. Сучасні кліматичні виклики спонукають до усвідомлення важливості вжиття заходів зі зменшення викидів парникових газів від усіх сфер діяльності, у тому числі і сільськогосподарського виробництва. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України у 2021 році обсяг викидів CO₂ безпосередньо від сільського господарства зменшився на 50 % у порівнянні з показниками 1990 року та становив 42,5 млн т (еквівалент CO₂). Але прогнози щодо подальшого розвитку сільськогосподарських галузей засвідчують відповідне збільшення парникових газів: CO₂-екв: +1,5 % на рік; CO₂: +0,2 % на рік; CH₄: +1,0 % на рік; N₂O: +1,7 % на рік. Таким чином, викиди в еквіваленті CO₂ до 2030 року можуть збільшитися до 52 млн т. [1].

У цьому контексті актуалізується питання природоорієнтованих управлінських рішень. На 5-й сесії Асамблеї ООН з навколишнього середовища (UNEA) у березні 2022 року було схвалено визначення природоорієнтованих рішень (nature-based solutions), як дій, спрямованих на захист, збереження, відновлення, стале використання і управління природними або зміненими наземними, прісноводними, прибережними та морськими екосистемами, які ефективно сприяють вирішенню соціальних, економічних та екологічних викликів [2]. Проведення дослідження стосується окреслення етапів прийняття

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

природоорієнтованих управлінських рішень у масштабах галузі та підприємства. Ефективність переходу до сталого розвитку залежить від рівня свідомості виробників та готовності опанувати нові практики землеробства. Державними органами влади мають бути вжиті заходи щодо забезпечення входження України до системи європейських проєктів вуглецевої нейтральності.

У 2022 році 2% кількості випущених кредитів вуглецевого ринку стосувалися сільського господарства, їх реалізація відбувалася в Північній Америці та Австралії [3]. У цьому напрямку ситуація в Азії та Європі інша, впровадження проєктів повільне, що пояснюється незначними обсягами землекористування виробників у порівнянні зі згаданими вище прикладами. Таким чином, можна відмітити фактор площі землекористування як визначальний для залучення до вуглецевого землеробства. Зацікавленість середніх і малих сільськогосподарських підприємств залежати від рівня екологічної та соціальної відповідальності власника та економічного обґрунтування ефективності такого напрямку діяльності. Механізми підтримки вуглецевого землеробства в ЄС – Принципи побудови схем вуглецевого землеробства для досягнення цілей стратегії «Від ферми до столу» за ініціативи «Готовність - 55».

Визначено, що сільське господарство має потенціал пом'якшення наслідків зміни клімату, що потребує вжиття комплексу технологічних заходів, спрямованих на зменшення викидів від ведення сільськогосподарського виробництва, у першу чергу, шляхом збільшення секвестрації вуглецю. Тобто, перехід до низьковуглецевого сільського господарства потребує прийнятті управлінського рішення щодо зміни технологій виробництва. Підґрунтям цих рішень є економічне обґрунтування переваг нових технологій над існуючими з гарантованим зростанням прибутків у майбутньому, оскільки ризики покладаються на саме підприємство. У ЄС передбачено реальні та потенційні джерела фінансування таких переходів. Окрім цього, існування добровільних вуглецевих ринків відіграє ключову роль у прийнятті природоорієнтованих управлінських рішень на користь вуглецевого землеробства. Спільна сільськогосподарська політика (CAP) сприяє сталому переходу сільськогосподарських і продовольчих систем ЄС Схем вуглецевого землеробства (Carbon Farming Scheme, CFS) [4].

Схеми вуглецевого землеробства (CFS) включають зелені бізнес-моделі господарювання, що передбачає отримання винагород від урядів за секвестрацію вуглецю та/або зменшення обсягу вивільненого вуглецю. Належність підприємств до категорії вуглецевого землеробства та відповідність цілям стратегії «Від ферми до столу» (F2F) і Стратегії щодо біорізноманіття (BDS) передбачає обов'язковість зменшення використання речовин синтетичного походження (добрив, пестицидів), перехід 25 % площі сільськогосподарських угідь підприємств під виробництво органічної продукції та обов'язкове збереження 10 % ландшафтних особливостей території [3]. Елементи обов'язковості та участі переважно асоціюються в господарників із примусом, тому переконання у вигоді і свободі прийнятого рішення має стати ключовим. Поширення ініціатив вуглецевого землеробства має починатися від пропозиції скористатися фермерам дорожньою картою участі на вуглецевому ринку, що включає переваги і ризики, чіткі умови системи виплат та компенсацій, ймовірність отримання прибутку, механізм управління

проектами. У ЄС фермерам тривалий час пропонують просту систему виплати за дії у напрямку переходу до нових технологій (наприклад, агроекологічні і кліматичні платежі). У цьому разі до фермерів висуваються лояльні вимоги по моніторингу, але це ускладнює об'єктивність оцінки наслідків зміни клімату. Виплати за результат базуються на кількісному і якісному оцінюванні та верифікації результатів встановлення рівня пом'якшення наслідків зміни клімату. Сильною стороною схем є високий рівень екологічного результату, дозволяє виробникам долучатися до інших проектів. Наприклад, отримання статусу оператора ринку з виробництва органічної продукції є гарантією отримання органічного статусу земель, що гарантує вихід на перспективні ринки ЄС. Тому, приєднання до вуглецевих ініціатив можна визначати також потенціалом ймовірних видів діяльності, а також можливістю отримання вигод від реалізації проектів місцевого, регіонального та державного рівнів. Зосередження уваги на залученні фермерів до ініціатив вуглецевого землеробства має передбачати розробку бізнес-моделі для різних груп підприємств сільськогосподарського виробництва в залежності від обсягів землекористування. Невизначеність рівня гарантій не тільки прибутку, але й існуючого рівня прибутковості після переходу до нових технологій землеробства відтермінують прийняття природоорієнтованих управлінських рішень та звужують реалізацію ініціатив до масштабів пілотних проектів.

З метою залучення до боротьби зі змінами клімату країн із низьким і середнім рівнем доходу у 2022 році Міжнародним валютним фондом було організовано кредитний траст (Resilience and Sustainability Trust, RST) у 50 млрд. дол. США У відповідності до вимог участь – дохід на душу населення менше 12 тис. дол. США, право на отримання кредиту матимуть $\frac{3}{4}$ країн-членів МВФ. В Україні у 2022 році дохід на душу населення становив 4,5 тис. дол. США, тому є право подання заявок на участь [4]. З огляду на такі можливості виникає необхідність проведення загального моніторингу активності сільськогосподарських товаровиробників щодо участі у програмах вуглецевого землеробства. Наявність фінансових стимулів сприятиме увазі виробників та допоможе обґрунтувати важливість природоорієнтованих управлінських рішень. Державні органи влади мають забезпечити механізму прозорості, який включає політичну волю, графік економічної політики, публічність та колегіальність прийнятих рішень, що забезпечення нагляду громадськості. Наявність цих умов підвищує рівень довіри до владних структур, знижує бюрократію та робить екологічні ініціативи привабливими для приватного капіталу та інвесторів. Варто продовжувати імплементацію законів щодо ринку вуглецевих кредитів, які суттєво впливають на швидкість прийняття управлінських рішень на рівні господарства, що дозволить знати ступінь готовності підприємств стати учасниками світового вуглецевого ринку.

Висновки. Основними перешкодами переходу до вуглецевої нейтральності України є необхідність прийняття природоорієнтованих управлінських рішень сільськогосподарськими підприємствами, що ускладнено високими ризиками. Долучення до добровільних вуглецевих ринків та фінансування ланцюгів постачання можуть відіграти ключову роль у переході до вуглецевого землеробства. Ініціативи вуглецевого землеробства мають передбачати розробку бізнес-моделі для усіх груп сільськогосподарських підприємств в залежності від обсягів землекористування. Гарантії

від органів державної влади та недоступність світового ринку вуглецевих кредитів утримують від прийняття природоорієнтованих управлінських рішень та зводять даний напрям розвитку до рівня пілотних проєктів. Основним завданням національного рівня управління екологічними ініціативами є імплементація законодавства, формування системи гарантій та системи підтримки, пошук джерел фінансування проєктів вуглецевого землеробства.

List of References

1. United nations development programme 2021 nURL:
<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022>
2. Nature-based Solutions: Opportunities and Challenges for Scaling Up URL:
<https://www.unep.org/resources/report/nature-based-solutions-opportunities-and-challenges-scaling>
3. United nations development programme 2022 URL:
<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022>
4. News one URL:
<https://news.un.org/en/story/2022/01/1109322?gclid=Cj0KCQjwtsCgBhDEARIsAE7RYh34voP4xbkBNHUS>
5. Potravka L.O. Model transformatsii ahrarnoho sektora Ukrainy. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Ekonomika i menedzhment. 2016. S. 40 Vyp. 20–46.
6. Potravka L.O. Systemna osnova synerhetychnoi paradyhmy yak novoho pidkhodu do problem pidvyshchennia efektyvnosti transformatsii ekonomichnoi systemy Ukrainy. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seria: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes. 2015. Vyp. 222. S. 117–123.
7. Pichura V.I., Potravka L.A., Dudiak N.V., Skrypchuk P.M., Straticuk N.V. Retrospective and Forecast of Heterochronal Climatic Fluctuations Within Territory of Dnieper Basin. Indian Journal of Ecology. 2019. Vol. 46 (2). P. 402–407.
8. Pichura V., Potravka L., Dudiak N., Vdovenko N. Space-time modeling of climate change and bioclimatic potential of steppe soils. Indian Journal of Ecology. 2021. 48(3). R. 671–680.
9. Pichura V.I., Potravka L.O., Rutta O.V. Prostorovo-chasovyi analiz i prohnoz klimatychnykh zmin v zoni Stepu Ukrainy. Ekolohichni nauky. 2022. № 6 (45). S. 110–118. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.6-45.18>

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ ПРИЧОРНОМОР'Я УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Потравка Лариса Олександрівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри екології та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Херсон, Україна
potravkalarisa@gmail.com
Potravka Larysa
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0011-2286>

Пічура Іван Олександрович
аспірант
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Херсон, Україна

***Анотація.** Встановлено важливість галузі туризму в економіці Причорномор'я України. Визначено стан розвитку туризму на основі аналізу зміни обсягів податкових надходжень до державного бюджету в 2022 році в розрізі областей. Наголошено на складності проведення аналізу туристичної галузі Херсонської області, що пов'язано з тимчасовою окупацією території. Наголошено на порушенні природних і міських ландшафтів у зоні бойових дій. Досліджено та наведено результати щодо руйнації історично-культурної спадщини у відповідності до даних ЮНЕСКО, акцентовано на масштабах військових злочинів військ російської федерації. Досліджено досвід повоєнного розвитку туризму Боснії і Герцеговини та рекомендовано розглянути розвиток туризму пам'яті. Встановлено необхідність синергетичного підходу до напрямів розвитку сільського господарства та галузі туризму, як основним Запропоновано зміну характеру туристичних послуг Херсонської області, що стане основою розвитку туризму пам'яті та фермерського туризму.*

***Ключові слова:** економіка, туризм, Причорномор'я України, культурно-історична спадщина, туристичні об'єкти.*

Вступ. Безпечність берегової смуги Чорного моря, масштабність руйнації об'єктів культурно-історичної спадщини, та мережі курортів Причорномор'я України стануть визначальними факторами обрання напряму розвитку сфери туризму регіону. Туристична галузь Херсонської області майже зруйнована, а обсяги втрат і пошкоджень на морському узбережжі невідомі, оскільки територія знаходиться в зоні окупації. Важливим завданням є визначення можливих напрямів розвитку галузі, яке дозволить визначитися з прийняттям управлінських рішень як на державному рівні, так і в приватному секторі. У цьому контексті необхідно вивчити досвід країн, які мають досвід повоєнного розвитку,

розглянути можливість впровадження вдалих практик та врахувати ризики. У ході проведення дослідження було розглянуто досвід Боснії і Герцеговини, які було представлено в науковій публікації Zeid A. Kassouha. Питанням повоєнного відновлення туризму порушили вітчизняні дослідники: О. Носирєв, т. Деділова, І. Токар, А. Моца, С.Шевчук, Т. Середа.

Метою є визначення управлінських аспектів відновлення туризму Причорномор'я України в повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Головною місією повоєнного туризму Причорномор'я України є розбудова миру та згуртованість громад країни. Постраждали території після повномасштабного вторгнення військ російської федерації характеризуються порушенням природних ландшафтів та екосистем, забрудненням ґрунтів та водних об'єктів, значною площею замінованих територій. Економіка регіону зазнала суттєвих втрат через припинення діяльності підприємств усіх галузей, грабування та знищення господарських об'єктів, руйнацію енергетичної дорожньої, комунальної інфраструктури. Поступове відновлення деокупованих територій характеризується активністю громад, що ґрунтується на високому рівні патріотизму та дотримання національної ідеї громадянами. Всебічна підтримка держави та міжнародних фондів спрямована на формування умов існування населення: можливий рівень безпеки, забезпеченість продовольством, медичними послугами та ліками, матеріальна підтримка, надання соціальних послуг, доступність зв'язку та інформаційного простору.

Надходження до державного бюджету України від туризму у 2022 році знизилося на 24 % в порівнянні з 2021 роком і склала 178 млн. 948 тис. грн. [1], а кількість платників скоротилася на 10 %. В цей період спад діяльності туристичних баз зафіксовано на рівні 58%, а податки від кемпінгів, дитячих таборів відпочинку знизилися з 137 млн грн до 57 млн грн [1, 2]. Зниження рівня податкових надходжень фіксувався у 14 регіонах України. Зокрема, найбільш постраждалими є області, які перебували або перебувають у зоні бойових дій та є тимчасово окупованими. Скорочення надходжень від туризму Херсонської області сягнуло 95%, Миколаївської – 90%, Донецької – 83%, Луганської – 80%. Спостерігався значний спад у Одеській області (80%), Запорізькій (78%), Харківській (61%), м. Київ (54%), Київській (43%), Сумській (58%), Чернігівській (53%), Житомирській (24%), Дніпропетровській (15 %) та Рівненській(15 %) областях.

Встановлено зростання туристичних зборів у 2022 році у порівнянні з 2022 роком у областях: Львівська область – 41 млн 430 тис. грн., (приріст 79%), Івано-Франківська область –17 млн 956 тис. грн. (приріст 73,4%), Черкаська область – 12 млн 555 тис. грн. (приріст 67,7%), Закарпатська область – 19млн 471 тис. грн. (приріст 65,7%) [1]. Зауважимо, що завантаженість туристичних об'єктів пов'язана з міграцією громадян із прифронтових і окупованих територій та інших областей. Спрямованість міграційних потоків пояснюється близькістю кордонів до країн ЄС, які допомагають Україні та територіальною віддаленістю від зони бойових дій, умовно передбачуваною загрозою ракетних атак.

Зокрема, у 2021 році управлінням туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації у співпраці з мобільним оператором «Київстар» проведено моніторинг туристичних потоків Херсонської області та визначено, що у 2021 році

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Херсонщину відвідали приблизно 4,8 млн туристів, у тому числі 4,77 млн. внутрішніх туристів та 71 тис. іноземців, що на 26 % та на 24 % більше ніж у 2020 році. У розрізі районів спостерігалася така ситуація: Херсонський район – 1,3 млн осіб (27%), Скадовський район – 1,1 млн осіб (24 %), Генічеський район – 1,0 млн осіб (21 %), Бериславський район – 0,8 млн (17%), Каховський район – 0,5 млн осіб (11 %) [3]. Херсонську область відвідували туристи з Польщі, США, Німеччини, Франції, Італії, Великобританії, Естонії, Швеції, Туреччини, Нідерландів.

У своїх дослідженнях до туристичної галузі Причорномор'я ми включаємо Одеську, Миколаївську та Херсонську області. Після вторгнення російських військ майже уся територія Херсонської та частина Миколаївської областей були окуповані. Після деокупації міста Херсон тривають постійні атаки звільнених територій в ході яких руйнується житловий фонд, історично-культурні пам'ятки, заклади готельно-ресторанного бізнесу, транспортні сполучень, комунальне господарства.

За підтвердженням ЮНЕСКО станом на 23.01.2023 р. в Україні зруйновано 236 об'єктів культури, з них: 105 релігійних, 18 музеїв, 19 пам'ятників, 83 історичних будівлі, 11 бібліотек [4]. Стан історичної спадщини на окупованих територіях невідомий і інформація має фрагментарний характер, але досвід міста Херсон доводить безжалюбие ставлення агресорів до історично-культурних об'єктів, архітектури та приватної власності, постійні пограбування та викрадення історично-культурних цінностей.

Українською Гельсінською спілкою з прав людини у Херсоні та Херсонській області за період 24 лютого 2022 – 24 лютого 2023 року задокументовано 1213 епізодів пов'язаних із людськими втратами та порушеннями прав серед цивільного населення міжнародних злочинів, вчинені російськими окупантами (злочини проти людяності, воєнні злочини, геноцид), постраждало 1657 осіб, в результаті артобстрілів та бойових дій 355 людей загинуло та 497 людей поранено [5]. Кількість злочинів щомісячно збільшується, постійні артобстріли приводять до знищення населених пунктів, а підтвердження руйнації передбачає оформлення і реєстрації, тому фактичний стан об'єктів історично-культурної спадщини, комплексів відпочинку, готельно-ресторанної мережі є лише орієнтовним.

Складність сьогодення Причорномор'я в цілому і Херсонської області зокрема, потребує зосередження уваги на пошуках шляхів відновлення тих галузей економіки, які були визначальними в розвитку регіону. Ключовими галузями є сільськогосподарське виробництво та туризм, однак, охоплення, масштабність і обсяги втрат визначають необхідність локального підходу до шляхів відновлення. Подальший розвиток туристичної галузі Херсонської області має використовувати досвід країн повоєнного стану, яким вдалося відновити галузь. Зокрема, досвід Боснії і Герцеговини доводить ефективність обраних практик підприємств туристичного бізнесу. У науковій публікації Zeid A. Kassouha [6] наведено практики повоєнного відновлення міського ландшафту, порушеного під час конфлікту.

Висновки. Запропоновано у період перегляду державними органами влади і органами місцевого самоврядування стратегій розвитку туристичної галузі Херсонської області зосередити увагу на таких видах туризму: туризм пам'яті, «чорний» туризм, фермерський туризм, волонтерський туризм. Період усвідомлення цінностей і нові віхи історії нашого народу є часом зміни розважально-відпочивального характеру туристичних

послуг на духовно-емоційну наповненість особистості. У відповідності до таких перетворень потребує перегляду маркетингова політика туристичних підприємств та виникають можливості відкриття власної справи. За ініціативи громад та підтримки фондів допомоги є ймовірність формування історично-культурного туристичного кластеру Причорномор'я.

List of References

1. Income to the state budget of Ukraine from tourism in 2022 URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/poteri-dohodov-stalo-izvestno-postradal-turizm-1655198708.html> [2];
2. Ukraine from tourism in 2022 URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-suma-turistichnogo-zboru-v-ukrayini-skorotilasya-na-24> [1]
3. Tourism in 2022 URL: <https://khoda.gov.ua/mon%D1%96toring-turistichnih-potok%D1%96v-hersonsko%D1%97-oblast%D1%96-u-2021-roc%D1%96-za-dannimi-mob%D1%96lnogo-operatora-%C2%ABki%D1%97vstar%C2%BB> [3].
4. Nash Kiev URL: <https://nashkiev.ua/life/pid-udarom-yak-ukraintsi-vidnovlyuyut-svoji-kulturni-pamyatki> [4]
5. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/rik-povnomasshtabnoi-viyny-u-khersoni-ta-khersonskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/> [5]
6. Zeid A. Kassouha (2019). Post-conflict tourist landscapes: between the heritage of conflict and the hybridization of tourism activity. Observations from Bosnia and Herzegovina. OpenEdition Journals. <https://journals.openedition.org/viatourism/3984>. [In English]. [6]
7. Nosyriev O., Dedilova T., Tokar I. Rozvytok turyzmu ta industrii hostynnosti v stratehii postkonfliktnoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava. 2022. Vyp. 1(26). S. 55–68.
8. Motsa A., Shevchuk S., Sereda T. Perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia sfery turyzmu v Ukraini. Ekonomika i suspilstvo. 2022. Vyp. 41. 442 s.

**ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В КОНТЕКСТІ ЙОГО СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ**

Стовба Тетяна Анатоліївна,
кандидат економічних наук., доцент
доцент кафедри економіки та морського права, ХДМА
м. Херсон, Україна
stovba.t1210@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2433-1122>

***Анотація.** Розглянуто переваги бренду ЗВО: сприяє збільшенню цільової аудиторії, дозволяє встановлювати преміум-ціну на послуги, правильно реагувати та швидко відновлюватись після кризи, наймати талановитих співробітників на роботу. Обґрунтовано необхідність бренду ЗВО для формування міцних конкурентних позицій на ринку освітніх послуг. Запропоновано провести рефреймінг механізмів сприйняття, мислення, ставлення до роботи, поведінки співробітників з метою позбавлення від невдалих або застарілих шаблонів поведінки та заміщення їх сучасними та відповідними сучасним потребам суспільства та ЗВО у воєнний та післявоєнний час.*

***Ключові слова:** бренд, брендинг закладу вищої освіти, фактори впливу на якість послуг, цільова аудиторія ЗВО, ролі викладача, тьютор, авторські курси.*

Вступ. Досягти успіху у конкурентному середовищі зможуть лише ті, хто відрізняється від усіх. Сьогодні успіх бізнесу залежить від здатності спрямовувати роботу мізків у новому руслі, а не на поєднанні наявних природних, фінансових і людських ресурсів, на підставі яких будувався добробут держав у минулому.

Конкуренція між закладами вищої освіти (ЗВО) через зменшення чисельності абітурієнтів внаслідок надання іноземними університетами українським мігрантам пільгових умов для вступу та продовження навчання, зміна пріоритетів державної політики у напрямку підтримки професійно-технічної освіти, підвищення вимог з НМТ, оптимізації кількості закладів освіти тощо, змінює ситуацію на ринку освіти України. У таких умовах для українських ЗВО існує єдиний шлях – розвиток на інноваційних засадах. Як цього досягти? У роботі мова йтиме про формування сильного бренду ЗВО, використовуючи нові ідеї, ресурси і можливості глобалізації, діджиталізації, сучасні напрацювання у галузі психології, педагогіки та ін., що позитивно вплине на розвиток закладу у воєнний та післявоєнний час, в умовах непередбачуваності та крихкості світу.

Бренд охоплює матеріальні умови та якісні характеристики надання освітніх послуг, а також цінності, сформовані у свідомості потенційних споживачів завдяки маркетинговим комунікаціям, досвіду (власного або запозичених прикладів) щодо використання послуг. Він є підставою для ухвалення рішення споживачів на користь певного ЗВО щодо здобуття освіти. Він має відповідати очікуванням споживачів, загалом цільової аудиторії. Враженнями цільової аудиторії можна керувати, формуючи бренд ЗВО. Сильний бренд формує попит та більш високу ціну на послуги.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо формування бренду ЗВО для залучення цільових аудиторій, зростання репутаційного капіталу та завоювання міцних конкурентних позицій на ринку освітніх послуг в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Бренд приваблює цільову аудиторію та стейкхолдерів, створює бар'єри для конкурентів, полегшує виведення нових послуг на ринок, надає додатковий час закладу для адаптації до ринкових загроз під час кризи. На формування бренду ЗВО впливають такі характеристики, як затребуваність випускників на ринку праці, якість освітніх послуг, використання сучасних освітніх технологій, сприятлива психологічна атмосфера організації, рекламні кампанії тощо [1].

Брендинг освітнього закладу – це діяльність, яка передбачає комплекс постійного моніторингу відповідності наданих освітніх послуг вимогам потенційних споживачів та поточних здобувачів (у разі необхідності – реалізація заходів з метою повернення до балансу), спрямованих на створення позитивного іміджу організації, завдяки якому відбудеться збільшення цільової аудиторії ЗВО – абітурієнтів та їх батьків, співробітників, науковців, партнерів з твіннінгу, стейкхолдерів тощо [2, с. 65-70].

Брендинг – це не тільки логотип організації, її назва, корпоративна культура, але й те, що здобувачі відчувають стосовно ЗВО та його освітніх послуг. Тобто як заклад поводить себе зі своїми споживачами послуг та виправляє ситуацію у разі виникнення певних складностей. Кожен аспект діяльності ЗВО відображається на ідентичності його бренду.

Брендинг сприяє збільшенню частки ЗВО на ринку, позиціонуванню освітніх послуг, зростанню вартості послуг за рахунок збільшення попиту серед потенційних клієнтів завдяки створеному іміджу, котрому довірятимуть не тільки клієнти, але й випадкові люди, які, можливо, не планували купувати освітні послуги, проте згодом у разі виникнення необхідності можуть ухвалити рішення про її придбання.

Детально розглянемо кілька основних напрямків брендингу, які вже реалізовано у ХДМА, та ті, на які варто звернути увагу.

Почнімо із сайту закладу. Вигляд сайту – дизайн, світлини, шрифти й кольори, а також тональність подання інформації та формулювань, які заклад використовує у рекламі та маркетингових каналах – це суттєво впливає на бренд. Необхідно враховувати поради щодо світлин, кращих шрифтів та кольорів при написанні оповіді, а також її стилю висвітлення, які впливають на сприйняття інформації цільовою аудиторією. Потрібно організувати регулярне сповіщення про події, які відбуваються у ХДМА у відповідних соціальних медіа – Фейсбуці, ТікТоці, LinkedIn, Instagram (оскільки цільова аудиторія у них різна, то, відповідно стиль висвітлення та регулярність мають це враховувати), проведення рекламних компаній, оновлення інформації на сайті з метою підвищення обізнаності про бренд серед потенційної цільової аудиторії ЗВО.

У разі відсутності подій для висвітлення у соціальних медіа можна використовувати нативну рекламу аби не порушувати відповідний для певного маркетингового каналу стабільний графік виходу повідомлень у відповідних соціальних мережах, що сприятиме зростанню відвідувань цільовою аудиторією. Нативна реклама – це брендований контент (корисний гайд, проблемна стаття або інтерв'ю тощо), що підготовлені з метою створення певного іміджу ЗВО в очах учнів, абітурієнтів, батьків, моряків, які не мають вищої

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

освіти – випускників ліцею, коледжу, рядових матросів, які прагнуть зробити морську кар'єру.

Ще один важливий аспект брендингу – якість послуг, яку потрібно розглядати з багатьох сторін. Наприклад, чи зможе здобувач швидко отримати фідбек або потрібну допомогу? Організація, яка піклується про свій бренд, робитиме все можливе, щоб усе відбувалося якісно та швидко; вона переконається, що клієнт задоволений кінцевим результатом. Чи відповідають надані освітні послуги міжнародним вимогам та світовим стандартам морської галузі? В цьому здобувачі ХДМА можуть впевнитись під час проходження плавальних практик або спілкування з працюючими морськими фахівцями. Чи отримані знання та компетентності полегшують працевлаштування, загалом життя випускників? Негативний досвід спілкування з клієнтами може бути корисним для вдосконалення освітніх послуг ЗВО.

Поліпшення координації роботи між різними співробітниками та підрозділами ЗВО також працюватиме на користь бренду. Варто пам'ятати, що штучний інтелект (ШІ), може перебрати на себе певну рутинну частину роботи щодо автоматизації та оптимізації документообігу. Зокрема, підготовку відомостей, складання рейтингів здобувачів, НПП, довідок для різних організацій тощо, карток працівника, скоротити шлях підтвердження документів про проходження стажування та курсів підвищення кваліфікації, якщо в них виникли певні зміни. Можливо потрібно звернути увагу на координацію та логістику заповнення деяких документів та узгоджену роботу підрозділів для надання швидкого фідбеку.

Додавання корисної інформації на сайт із структурованими розмітками даних, щоб допомогти користувачам і пошуковим системам знайти те, що їм треба, позитивно впливатиме на бренд організації. Наприклад, сайт має включати чіткі, легкі для розуміння інструкції щодо виконання певних дій, аби полегшити здобувачам пошук та заповнення контактних форм як-от рапортів щодо відпусток, відправлення на практику, послідовність дій після повернення з плавальної практики тощо.

Сайт також має включати посилання на корисну інформацію, наприклад запитання або статті самопомоги, які дозволяють усунути несправності здобувачам або співробітникам самостійно (наприклад, посадові інструкції тощо). Якщо організація здійснюватиме роботу над помилками, усуваючи швидко недоліки і надаючи фідбек – клієнти відчують до неї більше довіри. Здобувачі бажають розуміти цінності, які підтримує ЗВО. Вони прагнуть дізнатись, як заклад впливає на ситуацію у світі або враховує майбутні зміни у їх підготовці. Здобувачі в умовах конкуренції прагнуть почуватися впевнено, купуючи освітні послуги у ЗВО. Обізнаність щодо подій, які відбуваються у ЗВО, та ототожнення з його цінностями, можуть зміцнити відносини курсанта з брендом.

Закладу освіти важливо знати свою цільову аудиторію, щоб можна було побудувати бренд навколо потреб та бажань здобувачів. Чи відповідають цінності ЗВО цінностям його здобувачів? Які дії ЗВО доводять це? Наприклад, ХДМА підтримує ЗСУ, працівників, які залишились на окупованих територіях та ін.; здобувачі мають змогу брати участь у різноманітних наукових гуртках, конференціях, семінарах, круглих столах, спортивних змаганнях, фестивалях та конкурсах, що свідчить про насичене життя на будь який смак, можливість всебічного розвитку курсантів відповідно до власного бажання та цілей.

Нарешті, найголовніший аспект якості послуги ЗВО – одержання знань та компетентностей. На разі викладач вже не є єдиним джерелом знань. В інтернеті є багато навчальних платформ, різноманітних онлайн-курсів, але самотужки важко розібратись, які з них є ефективними. За прогнозами, ШІ невдовзі може замінити викладача. Тому важливо знайти і розвивати ті ніші, де не зможе впоратись ШІ. Сьогодні для здобувачів важлива особистість викладача, який має використовувати «вірусне» викладання аби «заразити», тобто надихнути споживача послуг на вивчення та глибоке самостійне опрацювання матеріалу. До речі, у словнику зазначено, що «здобувач – це той, хто домагається чогось, прагне здобути що-небудь» [3]. Викладач має не примушувати щось опановувати, а саме допомагати здобути необхідні знання, навички, спрямувати зусилля, підтримувати у разі необхідності, тільки тоді отримані компетентності будуть дійсно цінними для здобувача. Тобто потрібний викладач-тьютор, який мотивуватиме, надихатиме на отримання знань, компетентностей і розвитку, заохочуватиме на досягнення певних цілей, буде інтерпретатором, що навчатиме як поводитись в умовах великої кількості даних, допомагатиме здобувачам реалізувати власний потенціал та вибудувати персональну освітню траєкторію відповідно до майбутніх змін у світі, уявлень щодо подальшого життя [4, с. 350-357].

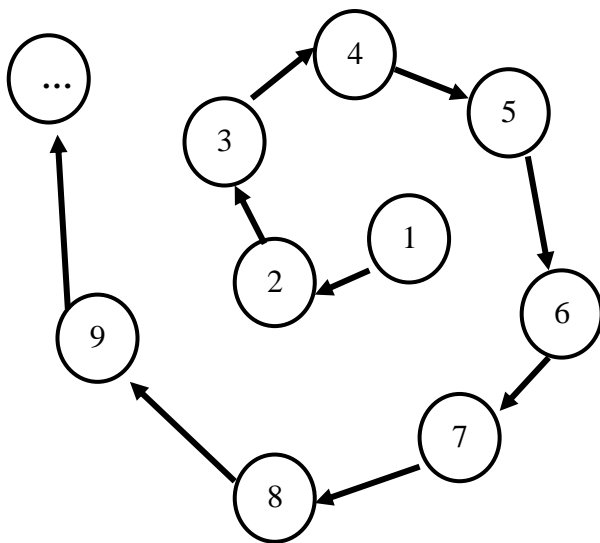
Викладач змушений грати багато ролей: модератора, розробника освітніх траєкторій, тьютора, фасілітатора, організатора проєктного навчання, координатора освітніх онлайн платформ, гейміфікатора, тренера із майнд-фітнесу, науковця, який створює інновації та впроваджує результати досліджень в освітній процес тощо [4, с. 354]. Потрібно апгрейдити методи та технології викладання. Зокрема, на практичних заняттях створювати завдання, вправи, кейси або симуляції, які сприятимуть опануванню здобувачами soft-skills, необхідних майбутнім морським офіцерам для роботи на судні та просування кар'єрними сходинками.

Апгрейду освітніх технологій викладання можуть сприяти започатковані у ХДМА різноманітні сертифіковані курси як для співробітників, так і зовнішніх клієнтів, котрі необхідно постійно оновлювати відповідно до потреб ринку праці.

У сучасному світі дедалі зростатиме попит на масові відкриті онлайн-курси, марафони, тренінги, менторство фахівців певної галузі, що може привабити додаткову цільову аудиторію до ЗВО. Спробуємо зацікавити світ розмовляти українською мовою, розробляючи та пропонуючи авторські курси, які можуть бути корисні для вітчизняної та міжнародної спільноти? Як свідчать вітчизняні мігранти, наша освіта має шанси зайняти у цьому сенсі власну нішу. Зокрема, розробити актуальні курси щодо певних напрямків розвитку морської галузі іноземною мовою, що могло б зацікавити міжнародну цільову аудиторію. У разі наявності корисної методики, наукових розробок тощо можна читати лекції у соціальних медіа; започаткувати гнучкі та короткотермінові програми навчання з метою одержання часткових професій для отримання певних компетентностей, актуальних для ринку праці; організувати курси для ветеранів ЗСУ – це буде досить перспективно та почесно для ЗВО; надавати послуги щодо обізнаності про можливості та ефективне оволодіння штучним інтелектом, фізичною культурою в контексті здорового способу життя, методів викладання та гейміфікації, формування стресостійкості у воєнних умовах

та повоєнний період, виховання лідерських якостей тощо, тренінги, використовуючи потенціал НПП та формуючи бренд ЗВО.

Щоб співробітники були вмотивовані щодо формування бренду ЗВО для втілення його стратегії розвитку та необхідно, щоб їх особисті цілі і задачі відповідали меті, цінностям і задачам ЗВО. В якості інструменту розвитку та формування бренду закладу можна використати спіраль В. Мевеса (рис.1) [5, с. 255].



де 1 – підвищення якості освітніх послуг ЗВО відповідно до запитів ринку;
2 – опанування викладачами сучасних методів, технологій, інструментів викладання, фідбеку та оцінювання знань здобувачів;
3 – підвищення якості обслуговування здобувачів та співробітників всередині ЗВО у контексті формування цінностей організації, сильної корпоративної культури;
4 – маркетинг ЗВО та його послуг у соціальних медіа;
5 – зростання привабливості для поточних та потенційних цільових аудиторій, партнерів для твіннінгу, стейкхолдерів;
6 – розвиток тренажерної бази для набуття здобувачами відповідних компетентностей та науково-технічної бази для проведення досліджень міжнародного рівня, а також використання наукових результатів під час викладання певних курсів;
7 – збільшення чисельності здобувачів та частки ринку, оновлення освітніх програм;
8 – зростання зацікавленості з боку партнерів та інвесторів;
9 – формування міцних конкурентних позицій на ринку освітніх послуг.

Рис. 1. Спіраль В. Мевеса щодо формування бренду ЗВО

Для кожної організації, незалежно від її розмірів, важливо, щоб кожний співробітник знав і розумів стратегію розвитку організації і реалізовував її у повсякденній роботі. Для каскадування цілей і доведення їх до кожного працівника пропонується застосовувати метод «цибулина цілей» (рис. 2) [5, с. 268]. Тобто ЗВО має бути цілеспрямованим на задоволення потреб ринку праці, які визначені внаслідок моніторингу зовнішнього середовища, шляхом ліквідації «вузьких місць» на кожному рівні управління, спираючись на високий рівень професіоналізму співробітників.

Висновки. Бренд ЗВО – це важливий нематеріальний актив, який забезпечує наступні переваги: сприяє збільшенню цільової аудиторії, зростанню зацікавленості з боку партнерів з твіннінгу, стейкхолдерів, дозволяє встановлювати преміум-ціну на послуги,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

правильно реагувати та швидко відновлюватись після кризи, наймати талановитих співробітників на роботу, які ставатимуть у чергу для прийому на роботу в освітньому закладі, розвитку тренажерної бази для набуття здобувачами відповідних компетентностей та науково-технічної бази для проведення досліджень міжнародного рівня, а також використання наукових результатів під час викладання певних курсів, формування міцних конкурентних позицій на ринку освітніх послуг. Як-от, спробуємо зацікавити світ розмовляти українською мовою, розробляючи та пропонуючи авторські курси, які можуть бути корисні для вітчизняної та міжнародної спільноти, що дозволить у разі наявності попиту монетизувати відповідні наукові або методичні напрацювання викладачів?

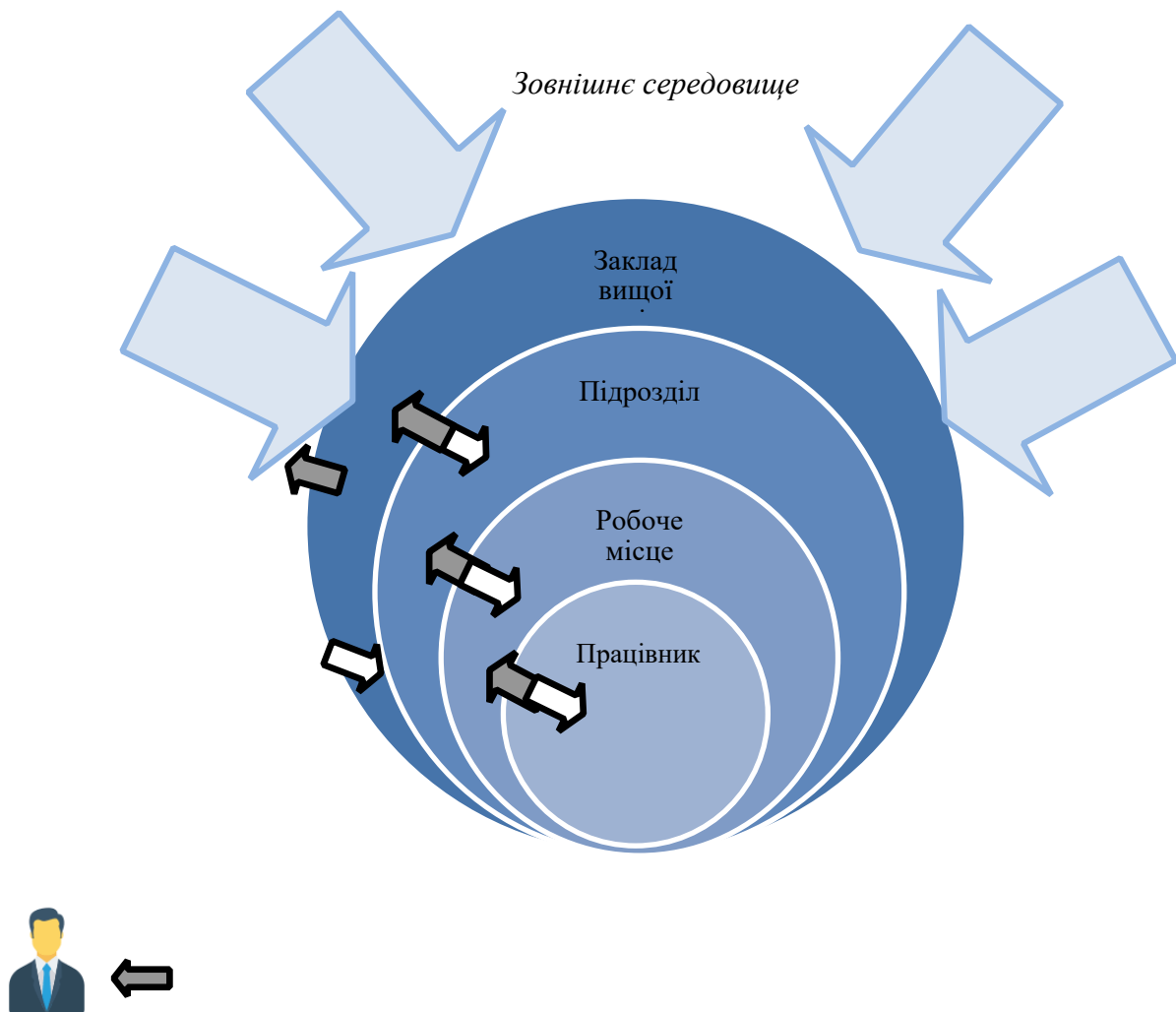


Рис. 2. Каскадування цілей і доведення їх до працівника:

- задоволення потреб;
- ⇒ – ліквідація вузьких місць (визначення цілей відповідного рівня).

Поле для створення міцних конкурентних позицій ЗВО – підвищення якості надання освітніх послуг. Нові умови примушують переосмислити роль людини в організації. Саме персонал закладу робить організацію та її послуги унікальними. Від того як відбувається управління персоналом, як організовані освітній процес, координація та узгодженість роботи підрозділів логістика документообігу тощо, залежатиме бренд і, відповідно, розвиток ЗВО.

Тому у воєнний та післявоєнний час, в умовах непередбачуваності та крижкості світу важливого значення набувають талановиті та креативні співробітники, які генерують нові ідеї, ініціативи, послуги, процедури надання послуг тощо, що приваблюватимуть навіть найприскіпливішого наявного або потенційного здобувача, система управління талантами, що сприятиме формуванню міцних конкурентних позицій ЗВО, їх лідерству на ринку освітніх послуг, про які йтиметься у подальших дослідженнях.

Підсумовуючи вищевикладене, потрібно провести рефреймінг механізмів сприйняття, мислення, ставлення до роботи, поведінки співробітників з метою позбавлення від невдалих або застарілих шаблонів поведінки та заміщення їх сучасними та відповідними потребам суспільства та ринку праці.

List of References

1. Cowboy-art What is branding and why is it necessary? URL: <https://www.cowboy-art.com.ua/ua/blog/chto-takoe-breeding-i-zachem-eto-nuzhno>.
2. Soroka, O., & Kryvtsova, M. (2018). The brand of the institution of higher education is the basis of competitiveness on the educational services market. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University, 19 (3), 65 – 70. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/15.pdf.
3. slovnyk.me (2023) Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes. URL: <https://slovnyk.me/dict/newsum/%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87>.
4. Stovba, T.A. (2021) (Human capital development: challenges and opportunities for higher education institutions. Scientific perspectives, 9 (15), 346–357.
5. Stovba, T.A. (2010) Systematic revitalization of light industry enterprises based on innovation. Kherson: Ailant.

MARKET PRINCIPLES OF MUSEUM MANAGEMENT

Anastasiia Lapchenko,

candidate of Historical Sciences, assistant UNESCO Chair "Philosophy of Human
Communication"

and social and humanitarian disciplines
State biotechnological university (SBTU)

Kharkiv, Ukraine

lapchenko_a@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0031-6481>

Abstract. *Tourism can play an important role in the implementation of the large-scale tasks of the development of Ukrainian statehood, the integration of Ukraine into the world community, and the cultural and spiritual revival of the nation.*

World experience shows that tourism has helped many countries to get out of the economic crisis, to get a powerful boost in the development of the economy, and to provide employment.

Considering the development of the tourism industry, it is necessary to note one of its important elements - museums. It is difficult to determine who more depends on whom - museums from travel agencies or vice versa. The main thing is that both directions cooperate to promote the national cultural heritage among Ukrainian and foreign tourists.

In the modern economy, the activity of museums is formed under the influence of new factors of development. Gradually, the heads of the museums realized that in order to improve their financial situation, effective competition in the leisure market, successful fight for the attention of tourists, creating additional opportunities for the development of culture and education, they need to adopt some of the methods and tools used by the commercial sector.

Keywords: *tourism, museums, museum management, museum administrative management, military museum, museum network, methods of administrative management.*

Introduction. In recent years, there is a need and inevitability of systemic changes in the museum industry. Today in Ukraine is gaining popularity and distribution, quite widespread in Europe, «network» museum ideology, when museums are united in networks and cooperate among themselves. Yes, now there are networks of regional, historical, military, technical museums, etc. Important steps in the expansion of networks of museum institutions in Ukraine are the creation of museum associations. They are currently operating in Ukraine «All-Ukrainian Museum Association», «The Association of Museums and Galleries of the City of Lviv», PO «Association of Workers of Museums of the Technical Profile», «Association of Museums of Dolynshchyna», «Association of Museums and Galleries of the Carpathian Region», PO «Ukrainian Center of Museum Development», «Association of Museums and Reserves of Crimea» (existed until the annexation of the Autonomous Republic of Crimea). Such associations promote the establishment of partnerships between museums and executive and representative authorities, the development and popularization of museum business, material and technical support, the social protection of

workers, the preservation of historical monuments, borrowing domestic and European experience of museology, promoting local traditions of patronage.

Presentation of the main research material and its results. At the same time, the All-Ukrainian Museum Festival, which organizes the Dnepropetrovsk Yavornitsky National History Museum, is gaining popularity. During the event, museums adopt the experience of implementing the modernized forms of attracting visitors through the Internet, multimedia publications, virtual exhibitions, etc. In addition, there are organizations providing practical assistance on the Internet. For example, when planning and carrying out PR-activities, you should use the resources of the site of the journal «Museums of Ukraine», whose main task is to popularize, support, protect Ukrainian museums, search and return cultural property. In turn, with the help of the site «Museum space» you can learn about international museum news, orient in offers for training and advanced training of museum workers, and get acquainted with the latest research of industry specialists.

While exploring this direction, it is necessary to emphasize that in Ukraine there are also international associations such as the Ukrainian Committee of the Council of Museums “ICOM”, International Council of Monuments and Sites (ICOMOS), The European Voice of Civil Society committed to Cultural Heritage (Europa Nostra), coordinating the efforts of countries on the use of museums, historical monuments and culture in tourism in Europe and the world at large, which contributes to the socio-cultural and economic development of countries and regions, promotes intercultural dialogue.

The most difficult task of management for thousands of small, medium, and partly large museums in Ukraine is to attract a visitor to these institutions. It is one thing when the museum is located at the crossroads of mass tourist flows - in Kiev, Lviv, Odessa, Yalta, Sevastopol, Alupka, Yaremche, etc. And how to attract visitors to thousands of provincial museums located in areas with a lower rating of tourist popularity? And who in general should focus the exhibition today - on tourists or local people?

Management gives an unambiguous answer to the questions. First of all, all Ukrainian museums need to immediately and fundamentally change the attitude to the visitor, to begin the study and dialogue with their visitor, to learn his cultural needs and requirements as a consumer regarding content and service quality aspects of the museum product.

In the ex-command-and-control system, museums were "above man". They used to focus not so much on display, promotion of heritage and educational activities, but on storage, collection and scientific study of collections. For this reason, there was often a disdainful attitude of caretakers and staff to visitors, irritable-nervous reaction to their too "living" behavior and innocent actions provoked by spontaneous interest, superficial-apatetic up to the full psychological perception on "naive and every 10 minutes the same" questions of visitors and other. This massive attitude towards the people who bring the museum the main income, entailed a public-mass indifference (and many, who in the school years teachers were forced to take to museums and they had a few hours "trained" in terms of behavior and concentration of attention, a complete disgust) in our museums. In market conditions, this has been added to the factors of a more economical attitude to money, impoverishment of the Ukrainian people and the exclusion of cultural needs in the context of the individual daily struggle for economic survival. It is not surprising, therefore, that the number of visitors to our museums has dramatically decreased, and

many institutions have become accustomed to the empty rooms and indicators of one or few visitors in a week.

The primary mission of museum management today is to turn to the visitors and return it to the museums of Ukraine. This can be done only with a clear understanding of consumer motives and the introduction of appropriate management changes to respond to these motivations and public demands.

The term «museum administrative management» is a system of knowledge about the theory and practice of management of the museum and museum personnel, which provides planning, project and program management, museum marketing, fundraising, informatization, PR and advertising. A systematic approach to managing the museum as a holistic structure enables it to be realized in a socio-cultural environment. Today in many countries of the world museums are part of the so-called «social network», in which the organization of activities is carried out on the terms of the project-program approach and the formation of partnerships between the participants.

The effectiveness of museum administrative management depends on what managerial methods are used by the manager. Administrative, market (economic), socio-psychological and partnership methods are used. For example, the accounting and storage of funds is done through administrative means. Market (economic) and socio-psychological methods are used in other areas of activity. The most effective means of attraction of resources, formation of long-term strategies and operative regulation of museum activities partner methods.

There is no universal description of the activities of the museum manager. Modern scholars see the management of the museum as a series of continuous interrelated activities. Such actions are called managerial functions that represent a complex of works that are constantly carried out and repeated by managers. Managers cooperating with subordinates, influence their activities, which ensure the achievement of the goals of the museum institution.

Motivation is the process by which managers achieve the necessary commitment of employees in order to realize the goals of the museum. In order to motivate the museum staff, the manager determines the needs of the employees that can be met through quality work. In most cases, these are the needs:

- Physiological - reproduction, food, clothing, housing and recreation;
- Safety, comfort and permanence of living conditions;
- Social - joint activity of people in the work collective at a certain time in order to achieve the goals;
- Self-respect, recognition, possibilities of achieving own goals and approval of actions by colleagues;
- Self-expression and self-development of the employee.

It should be noted that in an organization such as a museum, under certain conditions, the motives of some employees and units may not coincide with the motives of others or even meet the goals of the entire museum institution. In this case, the museum as a single coherent structure functions inefficiently and is on the verge of disintegration. Therefore, the success of a museum institution is possible only if a synergistic effect is formed in the process of management activities - the phenomenon when the knowledge, skills and efforts of the manager and each employee of the museum team are combined, They are mutually reinforcing and correspond to the general

direction of development of the museum, thanks to which they achieve higher than expected results.

Conclusions. In summary, it should be noted that the museum administrative management contributes to the long-term activities and sustainable development of the museum, its ability to respond in a timely manner to changes in public demands and adapt its organizational-development accordingly to service structure and range of museum products. Today in Ukraine there is a lack of experienced managers of upper and middle management of museum institutions and their associations, which would be engaged in the development and implementation of long-term strategies of development and commercial profitability of museums, replenishment of their collections, and participation in global social communication systems. There is a problem of staffing museum managers by managers of new departments: development, marketing, PR and advertising. Market conditions require the introduction of a deputy marketing director. But it is a mistake to believe that modern museums should be headed by managers of a new kind - specialists in management and economics. The Museum is a cultural institution that has the task of preserving, promoting and transmitting our cultural heritage to future generations. This fact always requires from the management of museums specific professional knowledge on history, archaeology, art, ethnology and cultural science. But the second higher education for the full management of the museum should include the study of the cycle of basic disciplines in economics, management, marketing, sociology and tourism science.

List of References:

1. Lucerne Valley Museum Association. (б. д.). Das Museumportal-Alle Museen auf einen Blick @museum.de. URL: <https://www.museum.de/museen/lucerne-valley-museum-association>
2. Russia's 'barbaric treatment' of Ukrainian cultural sites. (б. д.). U.S. Embassy in Georgia. URL: <https://ge.usembassy.gov/russias-barbaric-treatment-of-ukrainian-cultural-sites/>
3. Ethnography Carpathian Museum, Yaremche: info, photos, reviews. (б. д.). Путівник Україною №1 онлайн. Все про туризм та подорожі Україною. URL: <https://travels.in.ua/en-US/object/360/museum-of-ethnography-and-ecology-of-the-carpathian-region>
4. Dzyga AA Gallery — Lviv. (б. д.). Vidpochinok v Karpatah — КАРПАТИ.INFO. URL: <https://www.karpaty.info/en/uk/lv/lw/lviv/museums/artproject/>

**ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ
НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗДОБУВАЧІВ
У СИСТЕМУ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

Нагаєв Віктор Михайлович

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет, м. Харків (Україна)
e-mail: nagaev@btu.kharkov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3130-6112>

Герлянд Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
завідувач лабораторії технологій професійного навчання
Інститут професійної освіти НАПН України, м. Київ (Україна)
e-mail: Alfina_G@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7991-0431>

Новікова Вікторія Євгеніївна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри хімії, біохімії, мікробіології та гігієни харчування
Державний біотехнологічний університет, м. Харків (Україна)
e-mail: vika16071974novikova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0403-3590>

***Анотація.** Метою науково-практичних досліджень є удосконалення теоретичних і методичних основ системи освітнього менеджменту на основі впровадження педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю здобувачів. Розглянуто теоретичні, методичні та методологічні аспекти процесу управління навчально-творчою діяльністю здобувачів вищої освіти в умовах організації творчого освітнього середовища та побудови моделі освітнього менеджменту на основі гуманістичної парадигми. Визначено структуру сформованості готовності майбутніх фахівців творчого спрямування до професійної діяльності (мотиваційно-пізнавальний, практично-діяльнісний, творчо-розвивальний рівні). Розглянуто технологічні етапи запропонованої педагогічної технології в контексті вітчизняного та закордонного досвіду (мотиваційно-орієнтувальний, планувальний, пізнавально-перетворювальний, контроль-аналітичний, регулювально-розвивальний). Обґрунтовано дидактичні методи, форми та засоби управління навчальним процесом в умовах запровадження SMART-освітнього комунікативного середовища. Проаналізовано результати педагогічних експериментів з визначення впливу елементів управління та самоуправління навчально-творчою діяльністю здобувачів на рівень сформованості професійно-творчої компетентності майбутніх фахівців. Результати експериментальної роботи засвідчили суттєве підвищення якісних показників професійної підготовки*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

майбутніх фахівців (умотивованість, творча активність, професійна адаптованість, продуктивність самоосвіти) в умовах впровадження педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю.

Ключові слова: педагогічна технологія; навчально-творча діяльність; управління навчально-творчою діяльністю; професійна підготовка; творче освітнє середовище.

Вступ. Проблема формування творчих здібностей фахівців різних спеціальностей та професійного спрямування завжди була і буде залишатися однією з найактуальніших проблем теорії і практики педагогічної науки. Особливістю професійної діяльності сьогодення в умовах четвертої промислової революції є її специфічно виражений творчий характер, пов'язаний з постійним пошуком і розв'язанням інноваційних завдань на основі цифрової компетентності. Відповідно до сучасного соціального замовлення процес професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації різних галузей повинен ґрунтуватися на методологічній основі їх майбутньої професійної діяльності. Сучасний персонал повинен мати не лише гарну професійну підготовку, але й креативні якості, здатність до рефлексії, самоуправління та саморозвитку, творчої діяльності, розробки методологічних основ управління процесом підготовки і перепідготовки кадрів в умовах гуманістичної парадигми та аксіологічної домінанти розвитку суспільства. Основою таких змін стає наукове управління освітою з урахуванням концепції цифрової педагогіки та впровадження SMART-освітніх технологій [1]. Особливо актуальною дана проблема постає в умовах організації дистанційної форми навчання під час пандемії Covid-19 та воєнного стану в Україні, яка довела необхідність технологізації педагогічного впливу засобами інтерактивних цифрових технологій педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Проблему формування творчих здібностей фахівців вищої освіти розглянемо крізь призму впровадження педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю здобувачів в систему освітнього менеджменту [4]. Саме педагогічна система в умовах управління навчально-творчою діяльністю студентів є базисом, що формує педагогічний процес за критерієм творчості і сприяє досягненню освітніх цілей у вигляді сформованості професійно-творчої компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Одним з основних критеріїв реалізації концепції креативної моделі підготовки кадрів в сучасних умовах (переважно дистанційного навчання) повинен стати управлінський підхід на основі фасилітаційної ролі викладача та самоуправління студента під впливом функцій освітнього менеджменту: планування, організації, мотивації, контролю, аналізу та регулювання дидактичних процесів. Формування і змістовне наповнення цих функцій визначається педагогічним впливом викладача, рівнем інформатизації та цифровізації навчального процесу, відповідним методичним забезпеченням і стратегією самоуправління навчально-творчою діяльністю студентів. Останнє положення визначає активну роль суб'єктів педагогічного процесу – викладачів і студентів. Саме педагог як фасилітатор (організатор, комунікатор, мотиватор) повинен організувати умови якісної навчально-творчої діяльності, створивши творче освітнє середовище, а студент (відповідно до індивідуальних потреб, інтересів і мотивів) – спланувати особистісну стратегію навчально-творчої діяльності.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Педагог повинен спроектувати навчально-творчу діяльність здобувачів, організувати її, керувати нею. При цьому здобувач також повинен бути активною стороною освітнього процесу, оскільки є суб'єктом навчального процесу, за умов якщо його спроектовано і організовано викладачем у відповідності з науковим обґрунтуванням [2; 3].

Ефективна організація технологічного забезпечення освітнього менеджменту в умовах цифрової педагогіки є складною проблемою, яка інтерпретується багатьма факторами: 1) інтернет-середовищем передачі та обміну навчальною інформацією, 2) надійними технічними засобами навчання, 3) технологічною моделлю управління дидактичними процесами на основі SMART-освітньої платформи, 4) цифровізацією комунікаційної мережі, яка має об'єднати усіх учасників навчального процесу навколо творчого освітнього середовища, 5) адекватними дидактичними методами а контролю знань та діагностики навчального процесу.

Досягнення вищенаведених цілей неможливо без систематичного удосконалення освітнього менеджменту. П.Г.Лузан зазначає, що в сучасних умовах для підвищення якості вищої освіти і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників необхідно суттєво перебудувати навчально-виховний процес. До основних напрямів такої модернізації слід віднести: впровадження нових педагогічних технологій; реалізацію відповідної системи підготовки та перепідготовки викладачів; ефективне використання сучасних дидактичних засобів; цілеспрямоване, системне формування навчально-пізнавальної творчої активності студентів [5, с. 690].

Необхідно зауважити, що для ефективного функціонування системи освітнього менеджменту потрібна регулююча дія педагога, яка може опосередковуватися через вплив дидактичних засобів або самоуправління студентів. Вплив, спрямований на підвищення ефективності педагогічної системи, доцільно здійснювати шляхом її оптимізації, введення в дію нових або активних елементів, підтримання організаційної стійкості всієї системи та кожного її складового елемента [3]. Навчально-творча діяльність (НТД) нами розглядається як об'єкт управління та системного вивчення на основі об'єктивності аналізу, інтерпретації джерельної бази з позицій цілісності, єдності, науковості, безперервності професійної підготовки фахівців і формування творчої особистості здобувача за умов управління і самоуправління різноманітними видами діяльності студентів [6]. Однією з якісних критеріальних ознак навчально-творчої діяльності є її самостійність і децентралізований вплив з боку викладача. За сучасних умов навчально-творча діяльність – є обов'язковою складовою навчальної діяльності і являє собою цілеспрямовану високо мотивовану комбінаторну діяльність людини з елементами управління і самоуправління у педагогічній системі, яка спрямована на формування високого рівня досвіду творчої діяльності майбутніх фахівців в умовах професійної підготовки кадрів на основі:

- дидактичного забезпечення реалізації функцій планування, організації, мотивації, контролю, аналізу та корегування навчальними діями;
- технологізації операційних процесів навчання за орієнтованою основою дій як у короткостроковій так і у довгостроковій пам'яті людини;
- цифровізації освітнього простору;
- активізації пізнавальної діяльності та навчально-дослідної роботи студентів;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- високого рівня індивідуалізації та самостійності навчання;
- організації творчого освітнього середовища в системі децентралізованого впливу з боку викладача;
- реалізації суб'єкт - суб'єктних відносин в системі «викладач – здобувач»;
- вивчення і реалізації психологічних потреб особистості і наукових закономірностей педагогічних відносин;
- впровадження моделі ігрових форм навчання та контролю НТД.

У процесі створення технологій навчання об'єктивно постає проблема розробки ефективного, керованого процесу формування у студентів цілей навчальної діяльності. З метою розв'язання цієї проблеми необхідно змодельовати механізм управління навчально-творчою діяльністю на основі використання оперативного образу цілі [6; 7]. Для формування у студентів програми навчальної (професійної) діяльності в технологіях навчання автором реалізовано системне, органічне об'єднання мотиваційного, цільового, пізнавального, виконавчого, контрольного та корегувального компонентів педагогічної системи управління на основі розробки і використання проблемних ситуацій.

Як зазначається в останніх положеннях національної стратегії розвитку освіти в Україні – освіта майбутнього повинна ґрунтуватись на поєднанні інформаційно-цифрових технологій та індивідуальних технологій розвитку особистості у межах загальної електронної платформи [9]. Відповідний напрямок професійної підготовки тісно пов'язаний з проблемою технологізації управління навчальним процесом, що може вирішуватись на основі системного підходу з пошуком нових педагогічних технологій, інноваційних дидактичних засобів [7; 8]. Виходячи з останніх положень концепції стратегічного розвитку освіти в Україні, нами запропоновано до впровадження у навчальному процесі інноваційну педагогічну технологію управління навчально-творчою діяльністю здобувачів в системі освітнього менеджменту (рис. 1).

Метою її впровадження є підвищення творчої активності студентів на всіх етапах вивчення певної дисципліни, стимулювання систематичної, регулярної пізнавальної діяльності, підвищення рівня індивідуалізації та диференціації навчання, що позитивно позначається на якісних показниках професійної підготовки кадрів і сприяє формуванню творчої особистості майбутнього фахівця.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

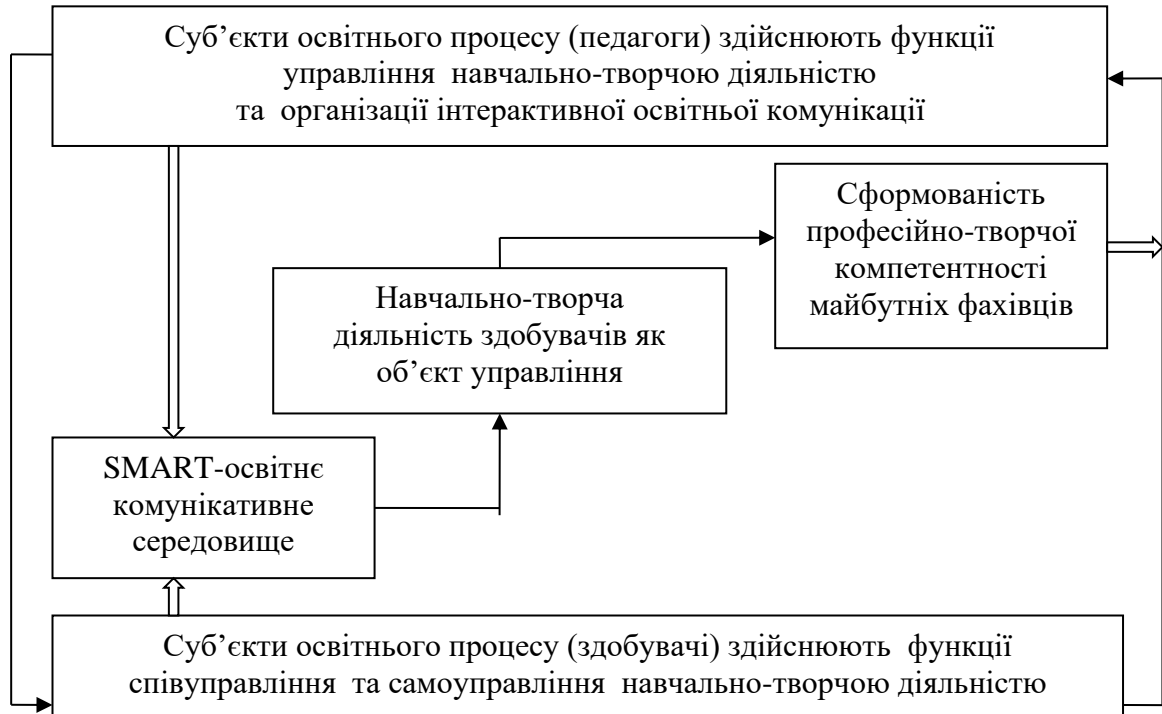


Рис. 1. Принципова модель педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю здобувачів в системі освітнього менеджменту

Пропонована нами педагогічна технологія управління НТД в системі освітнього менеджменту є динамічною структурою, в якості системоуворюючого компонента якої виступає навчально-творча діяльність в умовах функціонального педагогічного управління. Саме НТД об'єднує зусилля викладачів і студентів у вирішенні завдань професійної підготовки фахівців; вона є керованим об'єктом з боку викладачів і студентів, а також технічних засобів навчання, які опосередковують управлінські функції. НТД організовується за усіма методами, видами і формами занять і виступає складовою частиною загальних дидактичних процесів підготовки кадрів. Використовуючи різноманітні методи управління НТД суб'єкти педагогічної системи мають можливість чітко планувати навчально-творчий процес, організувати його за відповідними критеріями процесу навчання (гносеологічний, діяльнісний, творчий), впливати на активність НТД засобами педагогічного стимулювання, контролювати і аналізувати рівень досягнення досвіду творчої діяльності студентів.

Дидактичні процеси протікають на підставі цільової функції змісту освіти з урахуванням соціально-психологічних умов та потреб особистості. При цьому НТД реалізується у різноманітних педагогічних підсистемах: «здобувач - викладач», «здобувач - здобувач», «здобувач - навчальна група», «здобувач - неформальна група», «здобувач -

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

технічні засоби навчання», «здобувач - наукове середовище», «здобувач - студентське самоврядування», «здобувач - виробнича структура» та ін., де знаходять своє відображення навчальна (самостійна і індивідуальна), наукова, виробнича, громадська та інші види діяльності. Даній системі освітнього менеджменту притаманні визначені функціональні підсистеми управління, які забезпечують її стійке функціонування. До таких цільових функцій належать планування, організація, мотивація, контроль, аналіз та регулювання навчально-творчої діяльності.

В умовах навчально-творчої діяльності важливу роль у досягненні цілей навчання відіграє інформаційна підсистема, яка об'єднує всі вище наведені компоненти системи освітнього менеджменту. Інформаційні пакети повинні бути представлені на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні за всіма дидактичними критеріями. Підсистема планування НТД визначається цілями навчання відповідно професійно-кваліфікаційної моделі фахівців за концепцією їх креативної підготовки. Дана підсистема забезпечується такими підвидами як стратегічне, тактичне та оперативне планування в умовах циклічності навчального процесу. Одним із найважливіших завдань реалізації даної педагогічної проблеми є формування у здобувачів та педагогів навичок роботи у SMART-середовищі за умов віддаленого доступу, а також досягнення достатньо високого рівня самостійності та індивідуалізації навчально-творчої діяльності студентів. При цьому міра самоуправління пізнавальною діяльністю студентів тісно пов'язана з повнотою надання викладачем даних про зміст, структуру, технологію та засоби навчання і контролю.

Підсистема організації НТД визначається відповідним науково-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу за освітньою програмою, навчальним планом, навчально-методичними комплексами освітніх компонент. Умови реалізації підсистеми мотивації НТД визначаються психологічними закономірностями, науковими принципами, та відповідними методами стимулювання (мотивації) здобувачів до досягнення цілей навчання. До останніх можна віднести цілеспрямоване формування професійно-пізнавальних інтересів, проблемне навчання на основі професійно спрямованих цілей в умовах виробництва академічна мобільність, творчий розвиток та ін. Підсистема контролю, аналізу та корегування забезпечується різноманітними засобами діагностики відповідно цілей навчання, несуть мотиваційну і розвиваючу функції і визначають рівень сформованості творчого досвіду фахівців. Вважаємо, що функціонально-управлінська спрямованість системи освітнього менеджменту за критерієм творчості об'єктивно сприяє активізації навчально-творчої діяльності студентів в процесі професійної підготовки висококваліфікованих кадрів.

Враховуючи вищевикладене, слід визначити систему освітнього менеджменту як інтегральну модель управління навчально-творчою діяльністю студентів з реалізацією вищезазначених функцій управління (самоуправління) у поєднанні з високим рівнем інформатизації навчального процесу. Дана система охоплює ряд підсистем, які в єдності забезпечують технологізацію розвитку досвіду творчої діяльності студентів від репродуктивних рівнів до дієвих, продуктивних і творчих. Взаємодія вищенаведених компонентів системи освітнього менеджменту з урахуванням психологічної структури особистості і соціально-економічних процесів розвитку суспільства є науковою основою для побудови педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю здобувачів

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

у процесі їх професійної підготовки за критерієм творчості.

Ефективність впровадження навчально-методичної розробки здійснювалася за такими якісними освітніми критеріями: здатність здобувача здійснювати діяльність на рівні творчого досвіду; рівень його пізнавальної активності; успішність; повнота розкриття програмного матеріалу; науковий рівень одержаних знань; системність мислення; міцність знань, умінь та навичок; продуктивність навчання; вміння вирішувати практичні завдання в умовах невизначеності і ризику; здатність до самоуправління і самоосвіти, можливість впливати сформованими менеджерськими якостями та здібностями на виробничий колектив та окрему особистість.

Розглянемо детальніше організацію навчально-творчої діяльності здобувачів бакалаврського та магістерського рівня ВО у Державному біотехнологічному університеті (2021-2023 н. р.) на прикладі вивчення професійно-орієнтованих навчальних дисциплін на бакалаврському та магістерському освітніх рінках економічних та інженерних спеціальностей. Педагогічний експеримент мав класичну технологічну постановку з виокремленням контрольних та експериментальних груп і включав констатувальний, формувальний і контрольний етапи. Експериментальні групи навчалися за педагогічною технологією управління НТД, а контрольні за традиційною системою навчання. На рис. 2 наведено узагальнюючий характер динаміки продуктивності досягнення здобувачами досвіду творчої діяльності за лінійним вирівнюванням (експериментальні групи – суцільна крива, контрольні групи – переривчата крива). Наведені дані засвідчують перевагу запропонованої системи освітнього менеджменту за технологією управління НТД порівняно з традиційною системою навчання у загальній динаміці творчої активності студентів.



Рис. 2. Гістограма розподілу здобувачів за динамікою сформованості професійно-творчої компетентності майбутнього фахівця в умовах педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

За даними проведених педагогічних експериментів питома вага здобувачів експериментальних груп, які досягли найвищого - творчого рівня професійної підготовки склала 18,7 %. В цілому рівні продуктивної діяльності студентів експериментальних груп (відтворення, застосування, творчість) склали у підсумку 80,3 % проти 66,4 % у студентів контрольних груп. Так, на рівні відтворення маємо 4,3 % перевищення сформованості професійно-творчої компетентності майбутніх фахівців за педагогічної технологією управління НТД, на рівні застосування – відповідно 4,2 %, на рівні творчого досвіду – 5,4 %.

Результати дослідження засвідчили підвищення творчої активності студентів на 24-26 % і як наслідок – на 20 % їх рівня сформованості творчого складника в структурі професійної компетентності. Наприклад, при оцінці креативних, когнікативних та оргдіяльнісних якостей студентів експериментальних груп, викладачі засвідчили значно ширший діапазон їх рівня розвитку ніж у здобувачів контрольних груп. Так, якщо проаналізувати компонент планувальної діяльності студентів експериментальних груп, можна визначити їх вміння розробляти і корегувати індивідуальну стратегію самоуправління навчанням із визначенням ієрархії цілей досягнення освітнього результату. При цьому студенти контрольних груп у більшості випадків обмежувалися лише вибором мети індивідуального завдання із запропонованого викладачем напряму і визначенням завдань з її реалізації.

Висновки. За пропонованою педагогічною технологією управління навчально-творчою діяльністю педагогічний вплив суб'єкта визначається функцією фасилітації із наданням здобувачам стимулюючих механізмів до самонавчання. На цій основі студенти мають можливість ефективно планувати особистісну стратегію самоуправління навчально-творчою діяльністю, яка організовується за функціональними підсистемами освітнього менеджменту. Самоуправління НТД включає такі функції здобувача, як: самопланування, самоорганізація, самомотивація, самоконтроль, саморегулювання, що призводить до активізації навчально-творчої діяльності і, як наслідок, до досягнення освітньої мети – сформованості професійно-творчої компетентності майбутнього фахівця.

За підсумками контрольного етапу експерименту, експерти зробили висновки про те, що в результаті впровадження педагогічної технології управління НТД більшість студентів здобули знання, на основі яких сформувалися професійні уміння та навички, що входять до цілісного комплексу забезпечення готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Особливо вони помітні в експериментальних групах (табл. 1).

Удосконалена система освітнього менеджменту творчого рівня є динамічною структурою, в якості системоутворюючого компонента якої виступає навчально-творча діяльність в умовах функціонального управління. Навчально-творча діяльність і процес формування професійно-творчої компетентності висококваліфікованих кадрів визначається насамперед програмованим блоком управління, який включатиме в себе елементи управління, співуправління та самоуправління. Самоуправління є наслідком регуляторної діяльності з боку викладача і результатом суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача зі студентом. У пропонованій моделі системи освітнього менеджменту знайшли відображення концепції управління навчально-творчою діяльністю на основі принципів

автодидактики, ідеї гуманізації освіти, особистісно-розвивального навчання, діяльнісного, системного, ситуаційного та технологічного підходів. Проведені авторами науково-педагогічні експерименти довели позитивний вплив впровадження педагогічної технології управління НТД здобувачів в умовах системи освітнього менеджменту на якісні показники підготовки майбутніх фахівців.

List of References:

1. Antonchenko, M. O. (2015). Pedagogichni umovy efektyvnoho vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v osviti [Pedagogical conditions for the effective use of information technology in education]. *Novi informatsiini tekhnolohii v osviti dlia vsikh: zb. materialiv mizhnar. konf.*, 26–27 lyst. 2015 r. Kyiv, Ch. 1, 14–19.
2. Klochko, O.V., Nagaev, V.M., Kljchko, V.I., Pradivlianyi, M.G., Didukh, L.I. (2018). Computer oriented systems as a means of empowerment approach implementation to training managers in the economic sphere. *Information technologies and learning tools*. Vol 68, № 6, 2018. p. 33-46. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v68i6>.
3. Klochko, O., Nagayev V., Kovaleko, O., Fedorets, V. (2021). Forming of professionally creative competence of prospective agrarian managers by facilities of digital technologies. *Society. Integration. Education: proceedings of the International Scientific Conference*. May 22th–23th, IV (11), P. 460-474, doi: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4847>.
4. Lazarijeva, T. A. (2012). Modeliuvannia zmistu tvorchoho navchannia z tekhnolohichnoho obladdannia kharchovoi haluzi inzheneriv-tekhnolohiv. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: zb. nauk. pr. / Ukr. inzh.-ped. akad. Kharkiv*, 2012. Vyp. 37. P. 81–87.
5. Luzan, P., Koshuk, O., Titova, O., Mosia, I. (2021). The Technology of the Learning Outcomes Test Development. *Advanced Manufacturing Processes III*. InterPartner 2021. Lecture Notes in Mechanical Engineering. Springer, Cham, 687-696 (2022) https://doi.org/10.1007/978-3-030-91327-4_66.
6. Nahaiev, V.M. (2018). Formuvannia profesiino-tvorchoi kompetentnosti fakhivtsia ahrarnoi sfery. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*. № 2(5). T. 1, 2012. P. 184-189.
7. Nahaiev, V.M. (2018). Metodolohichni zasady upravlinnia navchalno-tvorchoiu diialnistiu studentiv [Methodological principles of management of educational and creative activities of students]: monohrafiia. Kh.: «Styl'na typohrafiia», 2018. 151 p.
8. Novikova, V. (2020) Pedagogichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv pererobnykh i kharchovykh vyrobnytstv v protsesi vyvchennia khimichnykh dystsyplin. *Innovatsiina pedahohika*. Prychornomorskyi naukovy-doslidnyi instytut ekonomiky ta innovatsii. Vypusk 23, Tom 2. 2020. S.62-65. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.12>.
9. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky. Rozporiadzhennia KMU vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

**ВПЛИВ ФАКТОРУ ДИСТАНЦІЇ ВЛАДИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ
МОРЯКІВ**

Вольська Олена Михайлівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки
Херсонська державна морська академія
Херсон, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5047-4579>

Базигін Олександр Вікторович

студент четвертого курсу
Херсонська державна морська академія
Херсон, Україна

***Анотація.** У публікації досліджувався вплив фактору дистанції влади на продуктивність праці фахівців морської галузі. Дистанція влади це ступінь нерівномірності розподілу влади в суспільстві чи організації, що сприймається членами організації (суспільства) само собою зрозумілим. Високий індекс дистанції влади характеризується авторитарністю керівництва, значною централізацією влади, великою кількістю рівнів організаційної ієрархії, суттєвою різницею на рівні доходів управління організації та рядових фахівців. Низький індекс дистанції влади – це консультативний, демократичний стиль керівництва, відносини в колективі будуються на основі рівності та поваги до особистості.*

***Ключові слова:** дистанція влади, морська галузь, фахівці морської галузі.*

Вступ. Дистанція влади – фактор, який демонструє прямий вплив на продуктивність праці фахівців морської галузі. У сучасних умовах рівень впливу керівника на колектив можна визначити саме завдяки цьому фактору. Дистанція влади – це міра того, як підлеглі та люди при владі розподіляють відповідальність. Дистанція влади це ступінь нерівномірності розподілу влади в суспільстві чи організації, що сприймається членами організації (суспільства) само собою зрозумілим. Високий індекс дистанції влади характеризується авторитарністю керівництва, значною централізацією влади, великою кількістю рівнів організаційної ієрархії, суттєвою різницею на рівні доходів управління організації та рядових фахівців. Низький індекс дистанції влади – це консультативний, демократичний стиль керівництва, відносини в колективах будуються на основі рівності та поваги до особистості. Yuwan Dai, Hao L Wenting Xie and i, Tianyi Deng (2022)

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Голландський дослідник Г.Хофстеде на основі комплексних досліджень з 1967 по 1973 роки розробив модель, яка покликана охарактеризувати поняття "культура" за балами, які присуджуються чотирьом цінностям, так званим культурним параметрам.

Чотири культурних параметри Г. Хофстеде такі:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

1. Дистанція влади (Power Distance Index) - ступінь того, наскільки найменш впливові члени спільноти, організацій і установ приймають як даність той факт, що влада розподіляється нерівномірно.

2. Індивідуалізм (Individualism) - ступінь інтеграції індивідів у групи людей.

3. Мужність (Masculinity), яка відноситься до співвідношення в суспільстві чоловічих і жіночих цінностей.

4. Запобігання невизначеності (Uncertainty Avoidance Index) - толерантність суспільства до невизначеності й неоднозначності Hofstede G. (2003).

Дана модель була розроблена в ході обробки результатів анкетування 117 тис. працівників підрозділів компанії IBM в 40 країнах світу. Жителі країн із низькою дистанцією влади відповідальні та ініціативні. Вони розуміють, що влада належить кожному члену суспільства. Тому вони виявляють громадянську позицію, борються за свої права та відкрито висловлюють ставлення до влади. У культурах із низькою дистанцією влади панує думка, згідно з якою нерівність у суспільстві має бути зведена до мінімуму. Найбільшого значення там мають рівність у відносинах, індивідуальна свобода та повага до особистості. Підлеглі тут вважають, що вони такі самі люди, як і їхні керівники. Співробітники таких організацій завжди можуть підійти до свого начальника із запитаннями або висловленнями критичних зауважень. Відкрита незгода або активна протидія керівництву приймається за норму.

У культурах з високою дистанцією влади остання бачиться як певна даність. Тому представники цього типу культури вважають, що влада — найважливіша частина соціального життя, а носії влади розглядають своїх підлеглих як людей, які істотно відрізняються від них самих. При цьому в культурах такого типу акцент робиться здебільшого на примусовій формі влади. Високу цінність мають обов'язковість, старанність, відповідна поведінка, авторитарні установки та жорсткий стиль керівництва. Підлеглі готові до нерівномірного розподілу повноважень і тому підкоряються всім вищим особам. Керівниками традиційно виявляється підкреслена повага та демонструється послух. У таких культурах не допускаються вираження протиріч, жорстка критика чи відкрита протидія.

У крос-культурних суспільствах існує широкий спектр дистанції влади, яка йде від високої до помірної та низької. Але в цьому відношенні також є багато відмінностей між регіонами, націями та континентами.

Культури високої дистанції влади. У цьому випадку кожен член суспільства, установи, компанії, сім'ї тощо має свою чітко визначену позицію в ієрархії, і вона не потребує подальших пояснень. Тут люди з більшою владою, як правило, приймають рішення, і сумнів у їхній владі виникає рідко. Країни з найвищим PDI: Малайзія, Гватемала, Панама, Філіппіни, Мексика, Бельгія, Франція, Саудівська Аравія, яким притаманна велика дистанція влади

Культури низької дистанції влади. У цих місцях члени будь-якого суспільства, компанії чи установи мають більш рівну владу. З низькою дистанцією влади прийняття рішень часто вимагає додаткового обґрунтування серед членів, а ієрархії або формально не структуровані, або повністю скасовані. Країни з найнижчим PDI: Австрія, Ізраїль Данія,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Нова Зеландія, Ірландія, Нідерланди, Великобританія, США, Німеччина. Північні країни демонструють нижчу культуру дистанції влади, де роботодавець і працівники частіше взаємодіють.

Люди з високим переконанням дистанції влади більш схильні розглядати начальство як авторитет. Підлеглі і керівники схильні виправдовувати нерівність здібностей, заслуг або ресурсів. Коли люди схильні вірити, що їхні керівники кращі за них самих, вони, природно, вважають їх авторитетами, що викликає страх перед владою в суспільствах високої дистанції. Huang M. (2004).

В організаціях, що працюють на великій відстані офіційне спілкування відбувається переважно зверху вниз, тому очікується, що керівник прийматиме рішення без консультації зі своїми підлеглими, оскільки підлеглі можуть бачити свою участь у прийнятті рішень, що стане ознакою некомпетентності чи слабкості з боку керівника. Підлеглі також не бажають висловлювати свою думку, щоб не похитнути авторитет керівника і не поставити під сумнів власну компетентність. Ця комунікаційна прогалина вплине на формулювання, реалізацію та ефективність рішення. Працівники мають вбудовані почуття легітимності відносно начальника-підлеглий і рішучої та авторитарної особи, яка приймає рішення. Це дозволяє топ-менеджеру приймати рішення набагато швидше, без необхідності консультиватися з підлеглими, приймати до уваги погляди. Підлеглі зазвичай бояться і не бажають висловлювати незгоду. Вони вважають за краще працювати на керівництво, яке приймає рішення. Таке беззаперечне ставлення підлеглих дозволяє виконувати рішення, зроблені вищим керівництвом, набагато швидше в організації з високою дистанцією влади, ніж в організації з низькою. У той час, як працівники на відстані низької влади можуть чинити опір реалізації рішень, які зроблені без консультації з ними. Старші менеджери завжди «праві» навіть коли вони неправі, і зазвичай сприймають образливо, коли їм заперечують, тому найкращий спосіб вижити для співробітників – це погодитись. Менеджери, як керують тільки завжди згодними підлеглими не можуть отримати користь від великої кількості різноманітних точок зору, досвіду і знань. Маючи справу з неповною та несвоєчасною інформацією, якість управлінських рішень буде гіршою.

Висновок. У професійній діяльності фахівців морської галузі велике значення мають культурні особливості членів багатонаціональних екіпажів. У різних країнах ступінь впливу керівника на підлеглих різна, саме від цього фактору може залежати ефективність праці на судні. Використання низького індексу дистанції влади допоможе капітану створити сприятливий морально-психологічний клімат на судні, що сприятливо вплине на рівень продуктивності праці моряків.

Професійна діяльність фахівців морської галузі в більшості випадків пов'язана зі специфічними умовами праці на судні. Продуктивність неможлива без конструктивного діалогу, вміння сприймати й розуміти інші культурні позиції й цінності. Саме низький індекс дистанції влади буде підвищувати рівень ментального здоров'я працівників даної галузі.

List of References

1. Yuwan Dai, Hao L, Wenting Xie and i, Tianyi Deng (2022) Power Distance Belief and Workplace Communication: The Mediating Role of Fear of Authority URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8910159/>.
2. Hofstede G. (2003) Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. 2nd ed. SAGE Publications, Inc.; Thousand Oaks, CA, USA: 2003.
3. Huang M. (2004) On the Making and Breaking Stereotypes in Cross-Cultural Communication-Paradox of Cross-Cultural Communication. *J. Mianyang Norm. Univ.* 2004/

ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Пентилюк Марія Іванівна

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри української і слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7427-9735>

Окуневич Тетяна Григорівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка
кафедри української і слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет, Україна
ok.tatiana54@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6972-6982>

Анотація. У статті проаналізовано поняття «інтерактивне навчання», з яким дослідники пов'язують підходи і форми навчання, технології навчання, методи, прийоми і засоби навчання. Таке термінологічне розмаїття спонукало до розгляду теоретичних основ та аналізу практико-орієнтованих можливостей цього поняття. Автори статті вважають, що інтерактивне навчання необхідно розглядати як підхід до навчання поряд з особистісним, диференційним, компетентнісним, когнітивним, інтегративним та іншими підходами. Це зумовлено тим, що інтерактивне навчання реалізується в методах (словесні, практичні, наочні) і формах навчання (індивідуальні, групові, фронтальні, онлайн і офлайн), виконує свої функції навчання (освітню, розвивальну, виховну) тощо.

Ключові слова: інтерактивне навчання, методика інтерактивного навчання; модель навчання; форми навчання; технології навчання; інформаційно-комунікаційні технології.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вступ. Сучасні зміни в соціальному й економічному житті українського суспільства, висувають нові вимоги до фахової підготовки здобувачів освіти різних рівнів у закладах вищої освіти (ЗВО). Сьогодення потребує відповідальних, мобільних, конкурентоспроможних і професійно компетентних фахівців, здатних до саморозвитку й самореалізації.

Звідси, вища освіта стає не лише засобом підготовки висококваліфікованих працівників з різних сфер діяльності, а обов'язковим етапом розвитку креативної, творчої особистості, здатної самостійно й критично мислити, приймати нестандартні рішення, працювати в команді, швидко реагувати на суспільно-економічні зміни, що відповідає вимогам нашого часу. Розв'язанню цих завдань і сприяє застосування інтерактивних технологій навчання, яким дослідники (Г. Бордовський, М. Кларін, О. Коротаєва, Г. Мітіна, Л. Пироженко, О. Пометун, О. П'ятакова, М. Скрипник, С. Стилик, Г. Шевченко, О. Ярошенко та ін.) віддають перевагу у підготовці здобувачів різних рівнів освіти.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності поняття «інтерактивний підхід», розкритті ефективності застосування його у підготовці здобувачів закладів вищої освіти.

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження засвідчив, що отримання знань, формування вмінь і навичок, розвиток особистісних якостей, набуття фахових компетентностей здобувачами освіти будуть ефективними, якщо в освітньому процесі на противагу традиційному (суб'єкт-об'єктному) упроваджувати інтерактивне (суб'єкт-суб'єктне) навчання.

Поняття «інтерактивне навчання» сьогодні набуло широкого вжитку, поряд з *lifelong learning* (навчання через усе життя), цифровізацією, гейміфікацією, онлайн-навчанням тощо. Теорія та практика інтерактивного навчання, ґрунтовно представлена у численних наукових працях (К. Баханов, Г. Волошина, Н. Коломієць, О. Комар, І. Луцик, О. Пехота, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, Т. Сердюк, П. Шевчук та ін.).

У науковій літературі трапляються різні трактування, цього поняття, найбільш поширеним з яких є визначення, подане в «Словнику-довіднику з професійної педагогіки», в якому інтерактивне навчання трактується, як «навчальний процес, що будується на принципах гуманізації, демократизації, диференціації й індивідуалізації та являє соціальне мотивоване партнерство, центром уваги якого є не процес викладання, а організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії. І.н. передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання методів, що дають змогу створити ситуації пошуку, ризику, сумніву, успіху, протиріччя, переконання, співпереживання, задоволення чи смутку, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язання проблем» [12, с. 80].

Схожі визначення знаходимо і в працях Г. Коберник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін. «Інтерактивне навчання (від англ. *inter* – (від англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти), за визначенням О. Пироженко, це «спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність» [10, с. 2]. Те, що інтерактивна діяльність ґрунтується на активній комунікації учасників освітнього процесу доводять Н. Побірченко та Г. Коберник: «Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання» [8, с. 8]

Отже «інтерактивний – це здатність взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером), або з кимось (людиною)» [1]. Це навчання, що відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу й спрямоване на встановлення суб'єкт-суб'єктних зв'язків. Сутність інтерактивного навчання, на думку О. Пометун, полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів [9, с. 13].

Сьогодні інтерактивне навчання дослідники (І. Луцик, Т. Сердюк, П. Шевчук і П. Фенрих та ін.) розглядають як «різновид активного навчання, який переріс в окремих методах», як форму, технологію або модель навчання. Під методами інтерактивного навчання І. Луцик розуміє такі, що зумовлюють процес активної взаємодії суб'єктів навчання з навчальним середовищем з метою досягнення дидактичних результатів [6]. Ці методи організації навчальної діяльності можуть реалізовуватися офлайн і онлайн, за яких, як стверджує Н. Ладак, «слухач курсу, вебінару, тренінгу активно взаємодіє з викладачем та повністю залучений до процесу навчання. Здобувач освіти відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність та причетність до формування контенту» [5, с. 8].

А.Єрмоленко, О. Кустовська, Л. Пироженко, О. Пометун та ін. розглядають інтерактивне навчання як форму і як технологію. Так, Л. Пироженко, О. Пометун стверджують, що «Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [10, с.9]. А. Єрмоленко доводить, що «Інтерактив – це більше, ніж діалог», що в «інтерактивній формі навчання відбувається полілог: не лише взаємодія між викладачем і здобувачами освіти, а й активна бесіда і співпраця між слухачами; викладач виконує координуючу або консультативну роль. Це означає, що вони виступають рівноправними суб'єктами навчання, кожен з яких може мати власну думку, яка априорі має право на існування» [2, с. 21]. Подібну думку висловлює і Н. Коломієць, вважаючи, що «Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожний учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [4].

Н. Ємець, А. Єрмоленко, С. Сисоєва та ін. вважають, що основна кількість методичних інновацій пов'язана з використанням інтерактивних технологій навчання, під якими дослідники розуміють використання різних гаджетів (інтерактивна дошка, мультимедійна техніка, планшет, телефон тощо) та форм (вебінари, робота з онлайн-джерелами інформації, дистанційний формат навчання тощо). С. Сисоєва інтерактивні технології розглядає як різновид активних методів навчання: «Суть інтерактивних технологій полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це співнавчання (колективне, кооперативне навчання, навчання у співпраці), в якому і вихователь, і учні є суб'єктами навчання [3, с. 36]. Дослідниця стверджує: «Інтерактивні технології навчання «.....» забезпечують включення здобувачів у процес навчання за рахунок добору й використання сукупності інтерактивних форм, методів, прийомів,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

методик, засобів навчання, що дозволяють гарантовано досягти запланованого результату, забезпечити зворотній зв'язок, право вибору, двоспрямованість спілкування, оптимальне врахування життєвого й професійного досвіду тих, хто навчається» [3, с. 40].

«Основною педагогічною ідеєю застосування інтерактивних технологій навчання, – як вважає А. Єрмоленко, – є активізація розумової діяльності здобувачів освіти, актуалізація опорних знань, індивідуалізація освітнього процесу, надання можливості самостійного осмислення значення здобутих знань для використання їх на практиці, виховання позитивного ставлення до предмета.

Далі дослідник стверджує: «Інтерактивні технології навчання передбачають організацію кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові, кожний член групи робить унікальний внесок у спільні здобутки, зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи. Уміле послугування різноманітними інтерактивними технологіями під час організації освітнього процесу знімає нервові напруження, дає змогу змінювати «звичні» форми діяльності, зосереджуватися на вузлових проблемах. Така термінологічна розбіжність спонукала до висновку, що не можна інтерактивність у навчанні зводити до методу, форми чи технології. Це зумовлено тим, що інтерактивне навчання, за своєю суттю, включає всі традиційні та інноваційні методи і форми навчання. Отже, звужувати інтерактивне навчання одного методу не виправдано.

У цьому зв'язку науковці, зокрема С. Кутова, розглядають інтерактивне навчання як педагогічний підхід, який заснований на взаємодії суб'єктів навчання (online та offline) за координуючого впливу педагогічної підтримки (супроводу) та сприяння розвитку компетентностей та самореалізації здобувачів освіти у навчально-професійній діяльності. Акцент на такому підході не випадковий, адже, як зазначає С. Кутова, реформування торкається усієї системи освіти, тому найближчі перспективи створюватимуться сьогоднішніми студентами, які повинні бути прогресивною освіченою спільнотою [7].

Висновок. Справді, інтерактивне навчання слід розглядати як самостійний підхід в освітній галузі поряд із традиційним, діяльнісним, індивідуальним, диференційованим, компетентнісним та ін. підходами. Інтерактивний підхід в освітній галузі включає власне інтерактивне навчання з використанням інтерактивних засобів і гаджетів. Таке навчання спирається на звичні принципи освітньої діяльності, може гнучко трансформуватися відповідно до того чи того змісту, вибудовуючи загальну стратегію, визначає вибір форм і методів навчання, реалізується в різних формах пізнавального діалогу, бесіди, дискусії тощо, в тактичній моделі розроблення та проведення уроків, занять, семінарів за освітньою програмою тощо. Це і становить саму природу інтерактивності.

Отже, інтерактивне навчання слід розглядати не як форму або метод, а як цілісний підхід в організації освітньої діяльності, що потребує оновлення освітнього середовища, врахування нових засобів і форм організації освітнього простору, серйозної трансформації позицій суб'єктів освітнього процесу.

List of References

1. Dydaktyka novitnoi shkoly URL: https://pidru4niki.com/3638/pedagogika/-didaktika_novitnoyi_shkoli.

2. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: elektronnyi navchalnyi kurs. A. Yermolenko. Bila Tserkva: BINPO, 2022. 37 s.
3. Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh: navch.-metod. posibnyk Sysoieva S.O.; NAPN Ukrainy, In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh. K.: VD «ЕКМО», 2011. 324 s.
4. Kolomiets N. Interaktyvni tekhnolohii v osobystisno zoriientovani osviti. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/982>
5. Lalak N.V. Interaktyvna model navchannia studentiv: problemy ta perspektyvy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Seriya «Pedahohika. Sotsialna robota». Zb. nauk. prats ZOIPPO № 1(27) 2017 2011. Vyp. 20. S. 69–70.
6. Lutsyk I.H. Dydaktychni umovy interaktyvnoho navchannia predmetiv suspilno-humanitarnoho tsyклу v pedahohichnykh koledzhakh: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.09 «Teoriia navchannia. Kryvyi Rih, 2011. 20 s.
7. Osvitni tekhnolohii: navch.-met. posibnyk. / ukl. Piekhota O. M. K., 2002. 255 s.
8. Pobirchenko N., Kobernyk H. Interaktyvne navchannia v systemi novykh osvitnikh tekhnolohii Pochatkova shkola. 2004. № 10. S. 8-10
9. Pometun O. Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia. K., 2007. 142 s.
10. Pometun O., Pyrozhenko L. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia : naukovo-metod. posibnyk. K.: Vydavnytstvo A.S.K., 2004. 192 s. 2.
11. Serdiuk T. V. Interaktyvni tekhnolohii navchannia suspilnykh dystsyplin yak zasib aktyvizatsii navchalnopiznavalnoi diialnosti studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv I–II rivniv akredytatsii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.09 «Teoriia navchannia». Kryvyi Rih, 2010. 20 s.
12. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky. Za red. A.V. Semenovoi. Odesa: Palmira, 2006. 221 s.

**ЗАСТОСУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО УПРАВЛІННЯ
БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИМ ЕКІПАЖЕМ**

Вольська Олена Михайлівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки
Херсонська державна морська академія
Херсон, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5047-4579>

Мілко Марк Сергійович

студент четвертого курсу
Херсонська державна морська академія
Херсон, Україна

***Анотація.** У світі не існує однакових людей. Кожна людина-особистість, у якої свої думки, свої правила поведінки, своя релігія, своя культура. Тому, для успішного та правильного існування в суспільстві, треба бути толерантною людиною. Прикладом маленького багатонаціонального суспільства є судно з його екіпажем. Толерантність (від лат. *tolerantia* - стійкість, витривалість, терпимість) – «термін, що визначає терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв» [1].*

***Ключові слова:** толерантність, судновий екіпаж, культура.*

Вступ. Толерантна людина повинна володіти такими рисами характеру, як повага до прав інших людей, ввічливість, делікатність, вміння слухати і чути, турботливість, терпимість, культурне спілкування, взаємоповага, людяність. У сучасному суспільстві дуже важливо бути толерантним. Оскільки ця риса сприяє моральному, демократичному, суспільному розвитку та збереження культури. Проявляється толерантність у поважному ставленні до інших поглядів, культур, методів самовираження. Толерантність протистоїть соціальній несправедливості, агресії стосовно чужих поглядів на світ та життя, жорстокому нав'язуванню своєї думки оточенню. Толерантність завжди є проявом активної позиції людини, не просто пасивно-терпимого ставлення до інших. Адже прояв нетолерантності завжди порушує права людини, а це є недопустимим у сучасному цивілізованому світі.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Толерантності присвячені наукові дослідження сучасних авторів. Смазнова І.С. розглядає толерантність у форматі філософсько-правового дискурсу, автор робить акцент на толерантності та агресії як протилежних складових сучасного суспільства [2]. Шайхатдінов А. З., Добіна Т. Г. досліджували проблему толерантності при формуванні професійних компетентностей фахівців морської галузі та дійшли до висновку про необхідність впровадження толерантності до освітніх програм підготовки сучасних фахівців відповідної галузі [3]. Шайхатдінов А. З., Добіна Т. Г. (2020). Шерман М.І. наголошує, що саме толерантність є однією з умов забезпечення безпеки в судновому екіпажі [4].

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Важливість толерантності підкреслює прийнята в 1995 р. ЮНЕСКО Декларація принципів толерантності, до них відноситься, повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження та способів проявів людської індивідуальності, гармонію в різноманітті, спрямованість на досягнення миру та сприяння заміні культури війни культурою світу [4].

Управління багатонаціональним екіпажем судна потребує толерантного ставлення. Це допоможе уникнути сварок та конфліктів між різними людьми, підтримувати порядок, що дуже важливо для особистості в закритому відокремленому екіпажі. Сучасні умови існування людини вимагають бути толерантною, тому цьому значенню приділяють багато уваги в різних напрямках психології: етнопсихологія, психологія спілкування, психологія релігій, педагогічна психологія, політична психологія.

На заході проблема толерантності загострилася раніше ніж на іншому просторі в психології. Але толерантність як об'єкт дослідження існує з античних часів, починаючи з філософії. Толерантність – це такий унікальний метод, який допомагає знизити власні межі своїх уявлень про навколишній світ. Дослідження вчених спрямовані на докази того, що толерантність – це характеристика людини, яку потрібно розвивати.

Учені виділяють багато видів та форм толерантності:

«гендерна – повага до представників протилежної статі;

вікова – до людей різного віку;

расова – до людей іншої раси;

національна – до людей іншої національності;

релігійна – поважне ставлення до людей інших релігій;

соціальна – повага до різних професій;

міжкласова – поважне ставлення до всіх людей, незалежно від їх матеріального становища.

Форми толерантності:

байдужість – повне ігнорування чужих думок та поглядів;

повага – розуміння без взаємодії з іншими представниками;

поблажливість – презирливе ставлення з якоюсь зарозумілістю;

розуміння – абсолютне розуміння з усвідомленими діями» [6].

Більшість екіпажів світового флоту стали змішаними за національністю, мовними та культурними ознаками. Як правило, екіпажі складаються з семи і більше національностей. У таких умовах здатність до швидкого та правильного сприймання, стає фактором прийняття правильних рішень та гарантує безпеку судноплавства. Тому толерантність всередині екіпажа на судні дуже важлива. З метою забезпечення безпечності судна в умовах формування багатонаціональних екіпажів, необхідно виховувати толерантність і терпимість, як повагу до іншої культури і релігії, національності. Ви маєте право виконувати таку ж саму роботу, як і ваші колеги – моряки, незалежно від раси, релігії національного походження, статі та політичних поглядів.

Особливості психологічної характеристики морських екіпажів задаються декількома чинниками:

«особливим характером умов праці;

перебування морських фахівців в умовах відносної соціальної ізоляції (й у відриві від звичайного берегового середовища);

обмеженням перебування морських фахівців у рейсі визначеними термінами;
особливостями управління колективом (субординація, статутна система відносин);
нерозділеністю побутової та виробничих сфер життєдіяльності» [5].

Толерантність на судні важлива, коли виникають конфлікти в екіпажах, які переважно стосуються об'єктивних умов праці та життєдіяльності; міжособистих відносин; стосунків між членами екіпажів.

У професійному середовищі моряка дуже важливим є сумлінне виконання своїх обов'язків на судні, при цьому головним аспектом управлінської праці з боку капітана судна є створення сприятливого морально-психологічного клімату в екіпажі. Створення таких умов, які ґрунтуються на засадах взаємоповаги, довіри та толерантності підвищать рівень працездатності моряків. Капітан судна повинен довести до членів екіпажу основні складові культурної, релігійної та міжособистої толерантності, яка буде позитивно впливати на якість праці моряків.

Висновок. Толерантність це дуже специфічне поняття, коли людина толерантна, це не означає, що вона байдужа та не має власної думки. Застосування толерантності в управлінні судновим екіпажем говорить про культуру та розвиток капітана судна, який турбується про безконфліктність на судні. Прагнути до самовдосконалення, виховувати в собі благородні риси завжди корисно, адже так наше життя наповнюється сенсом. Толерантність формується тривалий час, поки терпимість дійсно стає свідомим вибором. Після того, як ви навчитеся сприймати людей, ви побачите купу компромісних рішень, які задовольнятимуть усіх учасників виробничого процесу на судні.

List of References

1. 16 lystopada - Mizhnarodnyj den' terpymosti (tolerantnosti) URL: <http://tec.in.ua/content/16-lystopada-mizhnarodnyy-den-terpymosti-tolerantnosti-0#>:
2. Smaznova I. S. (2019) Ahresiiia i tolerantnist': filosofs'ko-pravovyj dyskurs, 2019. 378 s
3. Shajkhatdinov A.Z., Dobina T.H. (2020) Rol' etyko-relihijnoi tolerantnosti u formuvanni profesijnykh kompetentnostej majbutnikh spetsialistiv mors'koho ta richkovoho transportu. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyschij i zahal'noosvitnij shkolakh, № 70, Т. 4. 2020 r. S 40-44.
4. Sherman M.I Doslidzhennia vplyvu osoblyvostej mors'koi pratsi na tolerantnist' moriakiv mizhnarodnykh ekipazhiv. Molodyj vchenyj • № 3 (30) • berezen', 2016 r. S.450-454
5. Tyron O.M. Sotsial'no-psykholohichni osoblyvosti mors'kykh ekipazhiv iak pidhruntia formuvannia inshomovnoi kompetentnosti moriakiv. Nauka i osvita, №2-3, 2016 S.56-60.
6. Scho take tolerantnist'? URL: <https://translations.com.ua/tolerantnist.html#2>

**ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В
УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ**

Карташова Ольга Григорівна

кандидат економічних наук, доцент,
консультант з суспільно-політичних питань ГО «Десяте квітня»
м. Херсон, Україна
olgi2004@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9692-7032>

***Анотація.** Роботу присвячено дослідженню особливостей управління неурядовими організаціями в Україні в період війни. Актуальність роботи обумовлена поглибленням гуманітарної кризи на тлі продовження активної фази російсько-української війни. Метою статті є визначення та узагальнення особливостей управління неурядовими організаціями в Україні в період війни, змін гуманітарної діяльності в Україні, що пов'язані з управлінськими та іншими аспектами. Узагальнено нові виміри гуманітарної кризи, системні виклики й оперативні проблеми гуманітарного реагування, що виникли після 24 лютого 2022 р. в Україні.*

***Ключові слова:** неурядові організації, міжнародні неурядові організації, управління, гуманітарна діяльність, гуманітарна криза.*

Вступ. Війна в Україні та подальша робота неурядових організацій (НУО) з усього світу окреслили численні проблеми та потенційні небезпеки, з якими стикаються працівники гуманітарних місій та організацій, які працюють у зонах конфлікту. Співробітники організацій, що надають гуманітарну допомогу, можуть зіткнутися з прямими та непрямими загрозами та агресією під час роботи, і, враховуючи зростання кількості глобальних конфліктів, необхідність посилення організаційного розвитку таких організацій та навчання персоналу з підготовки на таких територіях є необхідністю. Ця нова реальність змушує всіх учасників переглядати свої процедури з безпеки, адаптувати сплановані та структуровані проекти, реагувати в ситуаціях хаосу та невизначеності в політичній, економічній та правовій сферах, встановлювати нові підходи до процесів формування політики. Сектор моніторингу та оцінка не є винятком і також зазнає метаморфоз, щоб забезпечити точність векторів розвитку та пом'якшувати негативні наслідки.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. 24 лютого 2022 року іноземні війська увійшли на територію с Україна. З того дня щонайменше 12 мільйонів людей, що становить 27% населення України, змінили своє місце проживання та покинули свої домівки. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), близько 8 млн українців виїхали за кордон, у т.ч. близько 5 млн до Європи. Наразі це найбільша криза переміщення людей у світі та найшвидше зростаюча ситуація з переміщенням із часів Другої світової війни.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Зазнали пошкоджень будівлі, частка регіонів України опинилася в окупації, зазнавши численних руйнувань, усі сфери діяльності в країні зазнали логістичних змін та негативних впливів. У районах, де не велися активні бойові дії, спостерігалось обмеження доступу до найнеобхідніших ресурсів для життя людей: медикаментів, перев'язувальних та необхідних розхідних матеріалів.

Повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року привело до загибелі людей, роз'єднання членів сімей, втрат будинків, майна, заощаджень і роботи. Інфляція та спад економіки ставлять сім'ї та громади, чий життя були зруйновані через переміщення, у дедалі небезпечніше становище. Цивільна інфраструктура була пошкоджена або зруйнована, що порушило постачання газу та електроенергії, доступ до палива. Ракетні атаки та атаки безпілотників продовжують становити загрозу безпеці та захисту мільйонів українців.

Гуманітарні потреби в Україні продовжують збільшуватись, оскільки війна триває, і, згідно з даними, 17,6 мільйонів людей потребують гуманітарної допомоги згідно з даними Огляду гуманітарних потреб та планом реагування на 2023 рік [1]. ВПО, люди похилого віку та люди з інвалідністю є одними з найбільш уразливих груп, які сильно постраждали від війни. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) є однією з понад 650 організацій і партнерів, які діють в Україні в рамках надання міжвідомчої гуманітарної допомоги, і воно розширило масштаби та охоплення програм для надання допомоги та послуг якомога ближче до лінії фронту та у відвойованих районах, де проживають люди з високим ступенем вразливості, а також переміщені особи та ті, хто повернувся.

УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців, є глобальною міжурядовою організацією, яка присвячує свою діяльність порятунку життів, захисту прав і створенню кращого майбутнього для біженців, вимушено переміщених громад та осіб без громадянства. Організація підтримує та доповнює заходи реагування української влади за трьома основними напрямками:

1. Надання послуг у сфері соціально-правового захисту, діяльність у сфері захисту на рівні громад та проведення адвокаційної роботи.

2. Допомога з наданням прихистку та житла в надзвичайних ситуаціях, та сприяння отриманню доступу до гідних умов проживання в коротко – та середньостроковій перспективі.

3. Підтримка в задоволенні базових потреб постраждалого населення через надання грошової допомоги та предметів першої необхідності (непродовольчих товарів).

Тож у рамках цього дослідження розглянемо гуманітарну складову в діяльності УВКБ ООН на прикладі допомоги ВПО.

Зазначимо, що ефективність ООН в контексті її головної задачі – підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки – викликає багато запитань [2]. Прийшовши на заміну Ліги Націй, якій так і не вдалося вберегти людство від Другої світової війни, ООН також акцентувала увагу на необхідності позбавити майбутні покоління лиха війни, про що вказано в її Статуті [3]. Однак, існуючі механізми забезпечення миру не є дієвими. Доречно навести приклад права вето в Раді Безпеки ООН, коли Рада Безпеки, на яку ст. 24 Статуту ООН [3] покладена головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

шляхом швидкого та ефективного реагування на прояви агресії, де-факто надає можливості агресору уникати відповідальності. Науковці констатують, що ООН іноді має більший успіх радше у гуманітарній діяльності, ніж у політичній. Таким чином, ми сфокусуємося на гуманітарній діяльності ООН, при цьому не заперечуючи суттєві недоліки в безпековій архітектурі Організації [4].

Гуманітарна діяльність – це діяльність з надання гуманітарної допомоги в кризових ситуаціях, які виникають під час природних та техногенних катастроф, масових заворушень, воєнних конфліктів тощо. В сучасному світі головним джерелом екстреної гуманітарної допомоги є ООН, яка забезпечує взаємодію гуманітарних співтовариств та керівництва держав з надання захисту постраждалому населенню. Спектр гуманітарних цілей ООН доволі ґрунтовно висвітлюється у «Цілях сталого розвитку», що містяться у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. №70/1. Зокрема, зусилля Організації спрямовані на подолання бідності, викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку, сприяння розбудові миролюбного суспільства.. Саме з цими загрозами зіштовхнулися українці, які внаслідок війни залишились без власного житла та роботи, шукаючи прихистку у відносно безпечних регіонах нашої країни [4].

Такі спеціалізовані установи ООН як ФАО, ЮНІСЕФ, ВООЗ, ПРООН, ЮНЕП та Верховний комісар ООН у справах біженців наділені повноваженнями в сфері надання гуманітарної допомоги. Основним напрямом діяльності цих організацій не є гуманітарна допомога, проте вони можуть мати у своїй структурі підрозділи, що займаються виключно нею, або ж у випадках значних гуманітарних криз можуть долучатися до гуманітарних операцій/ Наразі до зазначеного переліку можна додати й МОМ – у 2016 році долучилася до системи ООН в якості Агентства ООН з питань міграції.

З 2014 року УВКБ ООН було змушено суттєво переорієнтувати свою роботу в Україні. Окрім діяльності у сфері захисту біженців та осіб без громадянства, попередження безгромадянства, увага Управління також була повернута до сфери захисту ВПО. Це яскраво ілюструє звіт за 2021 рік, в якому Управління вказує кількісні показники осіб під своєю опікою: 2310 біженців, 2621 шукач притулку, 35875 осіб без громадянства, а також 734 тисячі ВПО. Однак розгортання повномасштабної війни у 2022 році змусило УВКБ ООН ще раз примножити свої зусилля. Як координатор кластеру з питань житла, УВКБ ООН сприятиме, зокрема, проведенню ремонту пошкоджених будинків та реконструкції колективних центрів.

Згадані кластери заслуговують на окрему увагу. Система ООН складається із великої кількості спеціалізованих установ, агенцій, багато з яких залишаються доволі автономними, зберігаючи при цьому свою організаційну структуру. З метою вирішення проблеми координації у гуманітарних операціях був розроблений кластерний підхід, який вперше був успішно застосований у 2005 р. після землетрусу в Пакистані. Наразі УВКБ ООН діє як частина міжвідомчої гуманітарної допомоги та керує 3 кластерами – з питань захисту (маючи 75 партнерів), житла і непродовольчої допомоги (25 партнерів) та з координації та управління таборами (9 партнерів). Наприкінці квітня Управління зазначало, що вже

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

організовано 16 гуманітарних конвоїв (як від УВКБ ООН, так і міжвідомчих), які доставили допомогу 53 тисячам осіб у постраждалих районах.

Таким чином, події останніх років змусили УВКБ ООН поширити свою діяльність в Україні на ВПО. Більше того, Управління розвиває ефективну співпрацю з українською владою, ставлячи за мету надання захисту та додаткової допомоги найуразливішим категоріям ВПО.

З початком повномасштабного вторгнення більшість структур ООН (UN) в Україні, включно з кластерами та їх партнерами, Європейська Комісія (ЕС) та інші (наприклад, дослідницькі міжнародні платформи), готують інтерактивні дашборди, інфографіку, огляди гуманітарної ситуації, аналітичні звіти, тематичні доповіді тощо. Оперативні зведення по Україні (як-от 5W3) розміщено на сервісах і пов'язаних платформах правління ООН з координації гуманітарних справ (UN OCHA) [2].

Перехід від планомірного розвитку до екстреної діяльності міжнародних НУО призводить до серйозних викликів:

- суворі обмеження часу та людських ресурсів створюють дилему зосередження на безпосередній діяльності з порятунку життя, пом'якшенні наслідків війни або на узгодженні з новою системою моніторингу та оцінки команди проекту та моніторингу в довгостроковій перспективі;

- невизначене середовище і нерівномірні сценарії спричиняють труднощі зі встановлення чітких цілей для багатьох показників;

- складання нових програм і систем моніторингу та оцінки з усіх постраждалих та учасників процесу (співробітники та бенефіціари, розкидані по всій Україні та Європі).

Гуманітарним організаціям довелося оптимізувати свою діяльність щодо економії людських і фінансових ресурсів, спрямувати їх на найбільш відповідальні напрямки та скорочення часу надання допомоги, що є дуже важливим у фазі активних бойових дій. Організаціям також довелося вдатися до використання спрощених методів моніторингу. Моніторинг і оціночна діяльність здебільшого базується на чисельній статистиці розподілів, прямих спостережень за процесом реєстрації та розповсюдження, після дистрибуційний процес контролю через різні канали зв'язку. На даний момент механізми зворотного зв'язку для бенефіціарів завантажені.

Війна відзначена грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права та прав людини. З 10 жовтня 2022 року Російська Федерація визнала навмисне націлювання на національну енергетичну інфраструктуру, в результаті чого уряд України за оцінками станом на початок листопада було пошкоджено від 30 до 40 відсотків енергетичних об'єктів країни, до оцінки збитків. Руйнування цивільної інфраструктури призводить до серйозних збоїв у постачанні електроенергії, водопостачання, телекомунікацій, охорони здоров'я, транспорту та інших основних послуг.

Війна глибоко підірвала економіку України. На додаток до втрати майже 5 мільйонів робочих місць до серпня 2022 року, очікується, що загальний ВВП країни скоротиться більш ніж на 30 відсотків у 2023 році, і, ймовірно, він скоротиться ще більше, оскільки війна триває. Це ще більше ускладнить засоби до існування та загрожуватиме спроможності громадянського суспільства надавати широку волонтерську підтримку людям, які постраждали від війни.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

По всій Україні 26 відсотків людей повідомляють про відсутність доступу до основних ліків і медичних послуг, причому ситуація особливо гостра на сході (29 відсотків) і півдні (31 відсоток), де люди похилого віку гірші. Додаткові потреби включають захист, притулок і важливі предмети домашнього вжитку, підтримку у воді, гігієні та освіту. Гуманітарний простір і гуманітарний доступ до непідконтрольних Уряду України територій залишаються вкрай обмеженими. Це перешкоджає комплексній оцінці потреб і допомозі в необхідному обсязі та масштабі. Однак, оскільки гуманітарні потреби є серйозними в районах, де уряд України знову взяв під свій контроль, припускається, що ситуація схожа або гірша для громад, які зараз недоступні для міжнародної гуманітарної спільноти.

Управління неурядовими організаціями в період війни в Україні має свої особливості, оскільки конфліктна ситуація потребує швидкого та ефективного реагування на потреби людей та забезпечення їх безпеки [5].

Основні особливості управління неурядовими організаціями в період війни в Україні такі:

- Необхідність координації дій з державними структурами. Управління неурядовими організаціями вимагає співпраці з урядовими органами, щоб забезпечити максимально можливий обсяг допомоги для людей, які постраждали внаслідок війни. Управління неурядовими організаціями в період війни вимагає більш тісної співпраці з владою, оскільки вони можуть бути включені до спільних проєктів та програм з урядовими установами для забезпечення ефективності та зменшення дублювання зусиль.

- Необхідність розробки ефективної стратегії. Неурядові організації повинні мати чітку стратегію дій та механізми її реалізації, щоб максимально ефективно забезпечити потреби людей, які постраждали внаслідок війни. Управління неурядовими організаціями в період війни вимагає стратегічного планування, оскільки вони можуть бути залучені до різноманітних завдань на фронті та в місцях конфлікту.

- Необхідність створення механізмів збору та розподілу допомоги. Оскільки війна може призвести до значної кількості постраждалих, неурядові організації повинні мати механізми збору та розподілу допомоги для того, щоб максимально ефективно допомогти людям у потребі.

- Необхідність забезпечення безпеки. Оскільки війна призводить до загострення ситуації на підконтрольних територіях, неурядові організації повинні забезпечити безпеку своїх працівників, а також людей, які отримують допомогу від організації. Неурядові організації повинні дотримуватися стандартів безпеки, які враховують ризики, пов'язані з роботою в зоні конфлікту. Це може включати дотримання процедур безпеки для захисту працівників та захисту їхньої особистої інформації.

- Необхідність моніторингу та оцінки ефективності діяльності на постраждалих територіях

- Гнучкість: Управління неурядовими організаціями в період війни потребує гнучкості, щоб відповідати на змінні обставини та потреби в реальному часі.

- Фінансування: Управління неурядовими організаціями в період війни може бути скасовано від звичайних фінансових умов. Організації можуть отримувати додаткове

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

фінансування від міжнародних організацій та донорів, але також можуть зіткнутися з фінансовими перешкодами.

Підтримка неурядових організацій, що працюють на території Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Харківської або Херсонської областей зосередження в таких напрямках:

- Фізична безпека та цілісність;
- Захист від гендерно-зумовленого насильства;
- Безпечний, гідний та ефективний доступ до основних послуг; доступ до освіти; заходи з популяризації самозайнятості та працевлаштування; організація дозвілля з інтеграційною складовою;
- Захист осіб з особливими потребами;
- Участь у справах громади та місцева інтеграція.

На інших територіях країни діяльність неурядових організацій наразі націлена на підтримку та мобілізацію спільнот ВПО, тобто заходах, від яких ВПО можуть отримати користь або до яких вони можуть бути залучені, спрямованих на задоволення їхніх потреб та захисту.

Нажаль, про загальну стратегію розвитку країни наразі не йдеться, адже війна має тривалий характер та у учасників процесу надання гуманітарної допомоги немає усвідомлення концепції подальшого розвитку подій.

Взаємодія громадського сектору та влади є важливим аспектом політики національної безпеки і визначає її ефективність. Наразі триває прийняття ряду законодавчих актів, які дають змогу говорити про розширення правового поля для співпраці між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства на знов вивільнених територіях або посилюють їх спроможність. У той самий час, враховуючи їх розпорошеність і новизну, про системність та ефективні практики взаємодії говорити зарано. При цьому важливо не тільки просувати розвиток громадських рухів, спрямованих на забезпечення національної безпеки, а також забезпечити ефективне використання своїх ресурсів і потенціалу через комплексний та злагоджений підхід

Висновки. Важко робити висновки і говорити про подальший розвиток подій війни. Ситуація є нестабільною та непередбачуваною, проте деякі висновки цієї статті можуть свідчити про певні тенденції та процеси, що відбуваються в Україні. Результати аналізу та узагальнення чинного правового забезпечення та наявні науково-аналітичні дослідження щодо участі неурядових організацій у питаннях подолання гуманітарної кризи та національної безпеки дозволяють виділити управлінські напрями посилення їх впливу на гуманітарну ситуацію в країні. У рамках удосконалення управлінських процесів необхідно:

- встановити за єдиним стандартом постійний моніторинг виконання угод і меморандумів про співробітництво в сфері подолання гуманітарної кризи між владою та громадськими організаціями;
- трансформувати практику консультативної ситуативної співпраці в практику постійної координації та стратегічного співробітництва;
- удосконалити реєстр неурядових організацій, зокрема, систематизувати їх за напрямками та формами діяльності, відображати посилення на офіційні сайти організацій та надавати публічний доступ до нього;

- запровадити дієвий механізм координації залучення громадських організацій до забезпечення національної безпеки та подолання гуманітарної кризи за допомогою донорської допомоги шляхом створення єдиного координаційного центру для залучення громадських організацій до забезпечення цих процесів

List of References

1. OCHA: Humanitarian-Response-Plan 2023 (2023). <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Ukraine%20HRP%202023%20Humanitarian%20Response%20Plan%20EN%2020230214.pdf>
2. Khmelevska, O. (2023). Humanitarian activity in the conditions of war in Ukraine. *Demography and social economy*, 51(1), 96-117.
3. Chapter, V. I. I. I., Chapter, X. I., Territories, D. R. N. S. G., & Chapter, X. V. I. (1945). Charter of the United Nations. available at the website <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter14.shtml>
4. Renov, E. V. (2022). Regarding certain aspects of UNHCR's activities in Ukraine. *Transformational processes in the conditions of the war and the post-war period*, 303.
5. Kovalova, O., Korniienko, M., & Pavliutin, Y. (2020). The Role of Public Organizations in Ensuring National Security of Ukraine. *Cuestiones politicas*. № 37 (65). P. 136-155
6. Kateryna Zarembo & Eric Martin (2023) Civil society and sense of community in Ukraine: from dormancy to action, *European Societies*, DOI: [10.1080/14616696.2023.2185652](https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2185652)
7. Tkachuk, I. (2022). " Money follows the person" mechanism in the context of changing approaches to state funding of non-governmental organizations in Ukraine. *Ekonomichnyy analiz*, 32(3), 148-159.

**FEATURES OF THE ENGLISH LANGUAGE IN INFORMAL COMMUNICATION
AMONG SEAFARERS**

Mikola Bulgakov

Ph.D., Associated professor
Associate Professor of Navigation
and Maritime Safety Department,
Odesa National Maritime University,
npbulgakov2@gmail.com
Odesa, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7172-8678>

Abstract. *This article examines the features of Seafarer English in informal communication among seafarers. It explores the unique characteristics of Seafarer English, the challenges it presents for communication, and the implications of its use for safety and social dynamics on board ships.*

The use of Seafarer English in informal communication among seafarers is characterized by unique features, such as the use of specialized vocabulary, grammar, and pronunciation. Seafarer English can be difficult to understand for non-native speakers, and its lack of standardization can further complicate communication. The use of Seafarer English can be both efficient and problematic, depending on the context and the communicative needs of the crew. Additionally, the use of Seafarer English can create social barriers and contribute to feelings of exclusion and discrimination.

The use of Seafarer English in informal communication among seafarers has both positive and negative implications for communication, safety, and social dynamics on board ships. While Seafarer English can be a useful form of communication in certain contexts, its use can also lead to misunderstandings, miscommunication, and exclusion [1,2]. Therefore, it's important for seafarers to be aware of the unique characteristics and potential implications of Seafarer English and to use it appropriately and effectively. To promote effective communication and social cohesion on board ships, efforts should be made to provide language training and support for seafarers from different linguistic backgrounds.

Keywords: *seafarer English, nonverbal communication, maritime language, informal communication*

Introduction. Statement of the problem. Seafarer English is a unique form of language used in informal communication among seafarers, which poses challenges for effective communication, safety, and social cohesion on board ships. The lack of standardization and the use of specialized vocabulary and grammar can lead to misunderstandings and miscommunication among crew members from different linguistic backgrounds. The purpose of this article is to explore the features of Seafarer English in informal communication, analyze its implications for communication and safety on board ships, and suggest ways to promote effective communication and social cohesion among crew members [3,4].

Relevance of the chosen topic. Effective communication is crucial for safety and social cohesion on board ships, where crew members from different linguistic and cultural backgrounds must work together in close quarters. Seafarer English is a unique form of language that presents both challenges and opportunities for communication on board ships. Understanding the unique features and implications of Seafarer English can help to promote effective communication, safety, and social cohesion among crew members.

Analysis of the latest research and publications. Recent research on Seafarer English has focused on its unique features, its implications for communication and safety on board ships, and strategies for promoting effective communication among crew members. Some studies have emphasized the importance of standardized communication protocols and training programs for seafarers, while others have highlighted the need for cultural sensitivity and awareness in communication practices on board ships.

Aim and objectives of the work. The aim of this article is to provide a comprehensive overview of the features of Seafarer English in informal communication, its implications for communication and safety on board ships, and strategies for promoting effective communication and social cohesion among crew members. The objectives of the work include:

- to identify the unique features of Seafarer English in informal communication among seafarers;
 - to analyze the implications of Seafarer English for communication and safety on board ships;
 - to explore strategies for promoting effective communication and social cohesion among crew members in the context of Seafarer English;
- to provide recommendations for future research and practice in this area.

Features of Seafarer English. Seafarer English has its roots in the colonial era, when the British Empire ruled over many countries and territories around the world. British maritime practices and terminology were spread throughout the Empire, leading to the adoption of English as the language of maritime communication. Today, the use of English in the maritime industry is governed by international regulations, such as the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW).

Seafarers come from diverse linguistic and cultural backgrounds, and the use of English as a lingua franca is necessary for effective communication on board ships. However, seafarers also bring with them their own linguistic and cultural traditions, which shape the way they use English in informal communication. This has led to the development of Seafarer English as a distinct variety of English.

Seafarer English has both positive and negative aspects. On the one hand, it facilitates communication among seafarers and creates a sense of community on board ships. On the other hand, it can create misunderstandings and safety issues if seafarers do not understand each other clearly. Standardizing Seafarer English can help address these issues and improve communication and safety on board ships.

Seafarer English is characterized by a number of distinctive features that reflect the linguistic and cultural diversity of the seafaring community. These features include:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

1. Vocabulary: Seafarer English incorporates a range of technical and nautical terms, many of which are derived from Old English or other European languages. These terms are used to describe various aspects of ship operations and navigation.

2. Grammar: Seafarer English often features simplified grammar and sentence structures to facilitate communication among seafarers with limited English proficiency. This can include the use of basic verb forms and sentence fragments.

3. Pronunciation: Seafarer English pronunciation can vary widely depending on the speaker's native language and regional accent. It may include non-standard vowel sounds, stress patterns, and intonation.

4. Idioms and expressions: Seafarer English includes a number of idiomatic expressions and slang terms that are unique to the seafaring community. These expressions are often used to convey complex ideas or concepts in a concise and understandable way.

5. Code-switching: Seafarer English speakers may switch between English and their native language or dialect depending on the context and the speakers involved. This can create challenges for communication and understanding among multilingual crews.

Some examples of Seafarer English can be seen in table 1.

Non-verbal communication also plays a very important role. Nonverbal communication refers to the transmission of information through means other than spoken or written language. It includes various forms of body language, such as facial expressions, gestures, postures, and eye contact. In informal communication among seafarers, nonverbal communication plays an important role in conveying messages and establishing social relationships.

Facial expressions are particularly important in nonverbal communication. They can convey a wide range of emotions, such as happiness, sadness, anger, and surprise. Smiling is often used as a sign of friendliness and approachability, while frowning or scowling can indicate displeasure or disapproval.

Table 1 – Examples of Seafarer English

Feature	Description	Example
Vocabulary	Technical and nautical terms used in ship operations and navigation	Port, starboard, bulkhead, bosun
Grammar	Simplified grammar and sentence structures for limited English proficiency	Ship engine break, water coming
Pronunciation	Non-standard vowel sounds, stress patterns, and intonation	Al-oo-min-um, stressing the first syllable of "aft"
Idioms	Idiomatic expressions and slang terms unique to seafaring community	All hands on deck, the devil to pay
Code-switching	Switching between English and other languages depending on context	Using "mabuhay" to greet Filipino crew members, calling crew members

		"amigo" in Spanish-speaking countries
--	--	---------------------------------------

Gestures are another important form of nonverbal communication. They can convey meaning in a variety of ways, such as pointing to a specific location on a map, indicating the size of a fish caught, or demonstrating how to perform a task. However, it's important to note that gestures can have different meanings in different cultures, so seafarers from different countries may need to be aware of these differences in order to communicate effectively.

Posture is also an important aspect of nonverbal communication. A relaxed and open posture can indicate a friendly and approachable demeanor, while a tense and closed posture can suggest discomfort or hostility. In addition, body orientation can also convey meaning, such as facing someone directly to show interest or turning away to indicate disinterest.

Eye contact is another key aspect of nonverbal communication. It can convey a range of emotions, such as trust, interest, or intimidation. In informal communication among seafarers, maintaining appropriate eye contact can signal respect and attentiveness, while avoiding eye contact may be perceived as rude or untrustworthy.

Overall, nonverbal communication plays a crucial role in informal communication among seafarers, as it helps to establish social connections and convey important messages. Understanding and effectively using nonverbal communication can help to facilitate communication and create positive relationships on board ships.

Implications of Seafarer English. The use of Seafarer English can have several implications for communication among seafarers. One of the main implications is that Seafarer English can be difficult to understand for non-native speakers who are not familiar with the unique vocabulary, grammar, and pronunciation used by seafarers. This can lead to misunderstandings and miscommunication, which can have serious implications for safety and operational efficiency on board ships [5].

Another implication of Seafarer English is that there is no standardized version of it, and its use can vary depending on the crew's nationality, experience, and linguistic background. This lack of standardization can further complicate communication and make it difficult for seafarers from different countries to understand each other.

The use of Seafarer English can be a more efficient form of communication in certain contexts, such as in emergency situations, where clear and concise instructions are needed. However, its use can also lead to a lack of nuance and specificity in communication, which can be problematic in other situations that require more detailed and precise language.

The use of Seafarer English can also lead to exclusion of non-native speakers and those with limited English proficiency. This can create social barriers and contribute to feelings of isolation and discrimination on board ships.

Effective communication is essential for safety on board ships, and the use of Seafarer English can have serious implications for safety. Misunderstandings and miscommunication can lead to accidents and incidents that can put crew members' lives at risk.

Conclusion

Seafarer English is a unique form of English used in informal communication among seafarers. It is characterized by a mix of maritime jargon, colloquial expressions, and words from seafarers' native languages. Seafarer English is essential for communication among seafarers from different countries, but standardizing it can improve communication and safety on board ships.

List of References

1. Bloor, M., & Bloor, T. (2007). *The practice of critical discourse analysis: An introduction*. Routledge.
2. Dissanayake AK. A Case for Domain-Specific Research into Seafarers' Use of English as a Lingua Franca. *CINEC Academic Journal*. 2017;2:43–7. DOI: <http://doi.org/10.4038/caj.v2i0.54>
3. Lloyd's Register Rulefinder. (2005). *Rules and Regulations for the Classification of Ships*. (Vol. 1). London, UK: Informa UK Ltd.
4. IMO Standard Maritime Communication Phrases. (2002). London, UK: International Maritime Organization.
5. Sampson, H., & Zhao, M. (2003). Multilingual crews: Communication and Operation of Ships. *World Englishes*, 22, 31-43. <https://doi.org/10.1111/1467-971X.00234>

**НАУКОВИЙ SANDPIT «ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

***SCIENTIFIC SANDPIT “PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF ENGLISH
LANGUAGE TEACHERS IN HIGHER EDUCATION”***

INNOVATIVE TRAINING OF FUTURE TRANSLATORS

Хмелівська Світлана Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Поліського національного університету,

м. Житомир, Україна

svitlana.khmelivska@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3394-4468>

Abstract. *In the last years of the 21st century, translation studies have acquired the status of a separate academic field all over the world. The number of academic institutions offering translation training has increased along with the increased demand for translators. Teaching translation is a complex process of building translation competencies that are constantly updated. The method of the presented research is a study of the spectrum of available innovative technologies for the training of future translators. Individual studies aimed at trends in the development of translation teaching technologies and focusing on the appropriateness of the professional training of translators. Considering that one of the translator's main tools in modern conditions are automated translation systems, future translators should ensure high-quality translation training. The analysis of the literature actualized such approaches to the formation of the translator's competencies. These are podcasting technologies, project-based learning, new uses of educational platforms, etc.*

Keywords: *innovative technologies, translation activity, machine translation, future translators, institution of higher education.*

Introduction. Translation is a unique way of using language. The ability to translate texts engages knowledge structures that are not usually considered part of purely bilingual skills. Surface observations of the translation process empirically show that translators mobilize a wide variety of interdisciplinary skills and knowledge to perform their tasks: language knowledge, subject and real-world knowledge, research skills, cognitive qualities such as creativity and problem-solving strategies. That is why in the Charter of Translators, which was approved by the World Congress in Dubrovnik in 1963 and changed in Oslo on July 9, 1994, the International Federation of Translators noted that "translation has established itself as a permanent, universal and necessary activity in the modern world, which enables intellectual and material exchange between nations promotes better mutual understanding between people." Since 1963, translation has been recognized as a separate and autonomous profession [1].

Translation competence consists of a number of dynamic sub-competencies, each with its own cluster of components, not all of which are believed to be based on the use of both languages – that is, part of non-translational communication. In addition to communicative competence in both the original language and the translated language, experienced professional translators are

distinguished by extralinguistic, psychophysiological, instrumental-professional, translation and strategic competences.

Therefore, the modern paradigm of training a qualified translator should be comprehensive and take into account a wide range of knowledge, abilities and skills that a translator needs. The quality of professional university training, therefore, must be of higher quality in order to confirm the axiomatic superiority of a human specialist over artificial intelligence. In this context, the issue of innovative technologies for training future translators is quite relevant. Especially if we are talking about the practice of written translation.

Presentation of the main research material and its results. The main features of the professional translation world of the 21st century, such as technology, globalization and the integral principle of cooperation, undoubtedly push translators to improve the basic set of translation competencies. As for institutions of higher education, they need to provide future translators with programs and content of professional training so that they can feel confident in the ever-changing and competitive market of translation services. Accordingly, the need for the formation of various sub-competencies, such as instrumental competence, professionalism, and ethics, became relevant. The algorithm for the formation of these competencies requires updated learning technologies in universities. In particular, e-learning, the extension of the practical component, and interpersonal cooperation trainings are suitable means for training translators to use special tools and develop the necessary skills to optimize the translation process. This is in addition to the fact that there is an extremely urgent need to separate the training of translators into a separate specialty, ideally with a specification for oral and written translation. As for e-learning, its concepts are still in the development stage. It is not only a means of learning, but should become an important research area of computer linguistics itself. Activity in the development of e-learning issues increased significantly during the covid-19 quarantine measures, as well as at the beginning of the martial law, when education was conducted exclusively in a distance format and e-learning was the only way to organize the educational process. Now there is a danger that the classrooms, mostly equipped with innovative technologies, will not be able to implement the potential built up over the years, and therefore the training of translators will once again deviate towards traditional forms of work based on the grammar-translation method of interaction. Therefore, the need to equip classrooms with all the necessary computer equipment and modern software has become urgent. Communication with potential employers as well as translation agencies is important. [6]. The teacher's role is to develop the students' autonomy so that at the end of the educational process, the learners gain independence, become self-motivated to acquire new knowledge and skills, and in the future no longer need their teacher. The goal of any learning process in such a case is the birth and emancipation of an independent personality of a student of higher education and a specialist in his field of professional activity. Thus, machine and automated translations are becoming more and more important for the work of modern professional translators. Communication between the translator and the client and data processing is mostly carried out electronically. Information management then helps classify and organize the vast amount of data available for translation. The growing need for translated texts in Ukraine against the background

of European integration forces translators to spend more and more time on work. The use of special software and technical tools helps to manage time and resources more efficiently. In addition, in many cases the translation of typical texts such as instructions for use, user guides and accompanying product documentation ideally requires just a combination of machine or automated translation with human translation. Repetitive parts of subsequent texts are processed electronically using sample-based translation, while the human translator focuses on new parts of the text for which there are no corresponding translation samples in the database. Especially in the case of very large texts, it is machine and automated translation that can guarantee terminological and formal consistency both in the original text and in the texts processed by different translators. The databases created in the process of such work help to improve the types of sample-based machine translation that are already successfully implemented in automated translation systems. Because sample-based translation is closely related to the experience of translators who constantly add to and regularly review databases, these systems use only fully accurate, high-quality stored translation units. This at the same time explains the reliability of their work. Interpreter training institutions are strongly advised not to ignore such requests from employers and to integrate relevant training methods into their curricula. Automated translation does not ensure compliance with the contextual meaning of tokens, does not guarantee the integrity of the translated text, and does not take into account the stylistic features of the text during translation operations, and hence the stylistically determined meanings of words. So, even taking into account the fact that a large amount of translation work for the average user and everyday use can be performed with the help of special software, which is also constantly being improved, the need for high-quality professional written translation of texts of various styles does not disappear. The accuracy of the translation does not exclude the adaptation of the translated text in such a way that the form, atmosphere and deeper meaning of the work are felt by speakers of another language into which the original was translated [1, 1963]. Because of this important remark, the need for translation transformations is legitimized as a necessary condition for achieving high-quality, reliable translation.

Conclusions. Therefore, the powerful development of the modern translation industry is largely due to the use of the latest tools and technologies, which are mainly based on the features of the accelerated circulation of information in various languages and the increase in the volume of information itself in circulation. The development of specialized software made it possible to significantly increase the efficiency and quality of the work of not only translators, but also translation bureaus, which began to use them as the main tools.

List of References

1. International Federation of Translators (IFT). Translator's Charter. 1963. URL: <https://fit-ift.org/translators-charter/> (дата звернення: 22.01.2022)
2. Tarasenko R. O., Amelina S. M., Azaryan A. A. Improving the content of training future translators in the aspect of studying modern CAT tools. CTE Workshop Proceedings. 2020. Vol. 7. P. 360–375.

3. Jekat S. J., Massey G. The puzzle of translation skills: towards an Integration of e-learning and special concepts of computational linguistics into the training of future translators. *Linguistik online*. 2003. Vol. 5. №17. P. 41–55.
4. Robert I. S., Remael A., Ureel J. J. Towards a model of translation revision competence. *The Interpreter and Translator Trainer*. 2017. Vol. 11. №1. P.1–19.
5. Mossop B. *Revising and Editing for Translators*. 3rd ed. New York: Routledge, 2014. 254 p.
6. Konttinen K., Salmi L., Koponen M. Revision and post-editing competences in translator education. *Translation Revision and Post-Editing*. Abingdon-on-Thames: Routledge, 2020. P. 187–202.

DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF TEACHERS IN HIGHER EDUCATION USING LMS MOODLE

Alona Leshchenko,

Doctor of Philosophy, Professor,
Director of Science Park “Maritime Industry Innovations” of Kherson State Maritime
Academy,
Kherson, Ukraine
alena020114@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6586-2926>

Alla Paziak,

Assistant of Department of Humanities and Social Sciences and Innovative Pedagogy of
Kherson State Maritime Academy,
Kherson, Ukraine
pazyakalla@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7699-6428>

Alona Yurzhenko,

PhD in Pedagogy,
Senior Lecturer of English language department for maritime officers (abridged
programme) of Kherson State Maritime Academy,
Kherson, Ukraine
mz@ksma.ks.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6560-4601>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Abstract. *The study aims to explore the development of digital competence of teachers in higher education using Learning Management System Moodle. This paper analyzes the current state of digital competence among teachers, identifies the challenges they face in using digital tools in their teaching practices, and proposes solutions for improving their digital competence using LMS Moodle. The article presents a system of online courses developed for teachers in high education. The study findings show that the training program was effective in improving the teachers' digital competence, as they were able to design and implement interactive and engaging online courses using LMS Moodle. The study concludes that the use of LMS Moodle can significantly contribute to the development of digital competence among teachers in higher education, and recommends the integration of LMS Moodle into teacher training programs.*

Key words: *e-learning, Moodle, digital competence, online courses, Learning Management System*

Introduction. Teachers in higher education need to have a high level of digital competence and stay up-to-date with modern teaching methods because of the increasing importance of technology in education. In today's world, students expect to use digital tools and resources as part of their learning experience. Therefore, teachers who lack digital competence may struggle to engage students, receive feedback, create interactive and engaging learning activities, and prepare students for the digital age.

Moreover, digital competence is essential for teachers to enhance their own professional development and stay competitive in their field. With digital competence, teachers can access a wide range of online resources, collaborate with other educators, and provide their students with access to the latest research and developments in their field. It also enables teachers to use data-driven approaches to analyze student performance and make informed decisions about their teaching practices.

Teachers in higher education need to have a high level of digital competence to meet the changing needs of students and to enhance their own professional development. Without digital competence, teachers risk falling behind in their field and failing to provide their students with the best possible learning experience.

The main material of the study and its results. Lifelong Learning Center at Kherson State Maritime Academy is a rather young institution [1]. It was created in 2021 at Kherson, Ukraine. Online courses on different topics for teachers in higher education are based on LMS Moodle [2]. Topics of online courses are the following: E-course development on LMS MOODLE using e-learning tools and services; Blended learning as an innovative form of organizing the educational process at educational institutions; E-learning practical on active methods; Practical on pedagogical excellence; Workflow at Higher Education Institutions.

To start with “E-course development on LMS MOODLE using e-learning tools and services” online course developed to provide teachers with the knowledge and skills needed to develop effective e-learning courses [3]. It consists of nine modules (General; Course division;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Main elements; Quiz settings; SCORM; Gradebook; Gamification; Infographics; Completion). The beginning of the course is a map which represents all nine modules (Figure 1).

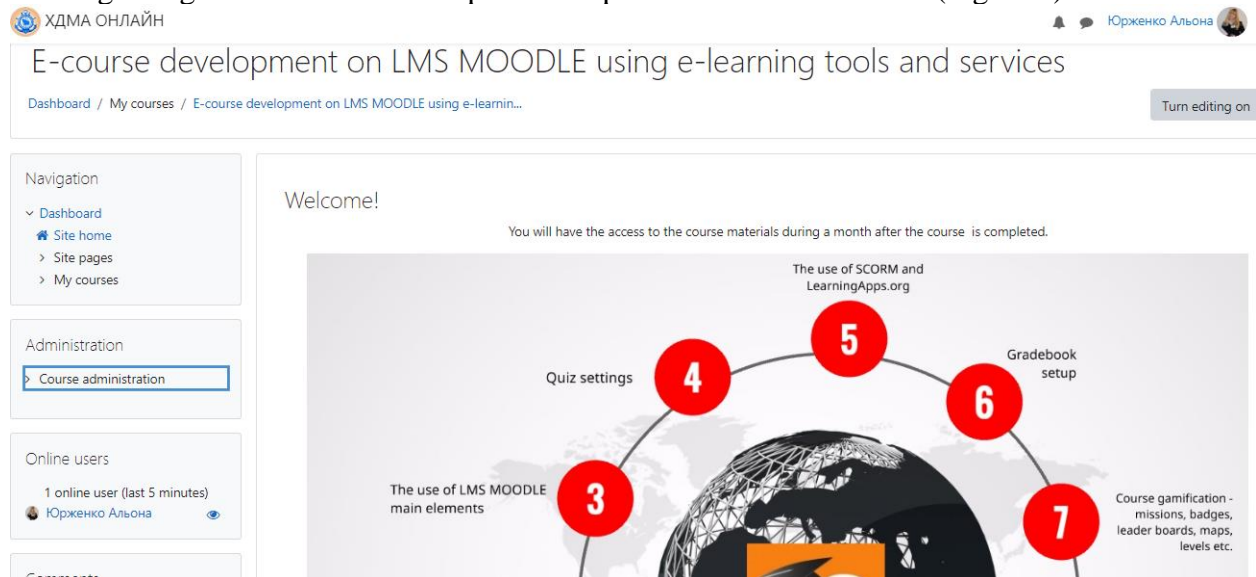


Fig. 1 “E-course development on LMS MOODLE using e-learning tools and services” online course beginning

Course contains a wide range of activities on the topics mentioned above:

1. Assignment: Teachers can create online assignments that allow students to submit their work electronically. Teachers can also provide feedback and grades to students through the LMS Moodle.

2. Forum is a discussion board where students can ask questions, share ideas, and interact with their classmates and teachers. Forums can be used to promote collaborative learning and peer-to-peer support.

3. Quiz is an online assessment tool that enables teachers to create and deliver quizzes, tests, and exams. Teachers can also set time limits and grading criteria for each quiz [4].

4. Glossary is a tool that allows teachers to create a list of terms and definitions related to a specific topic. Students can use the glossary to look up key terms and improve their understanding of the subject.

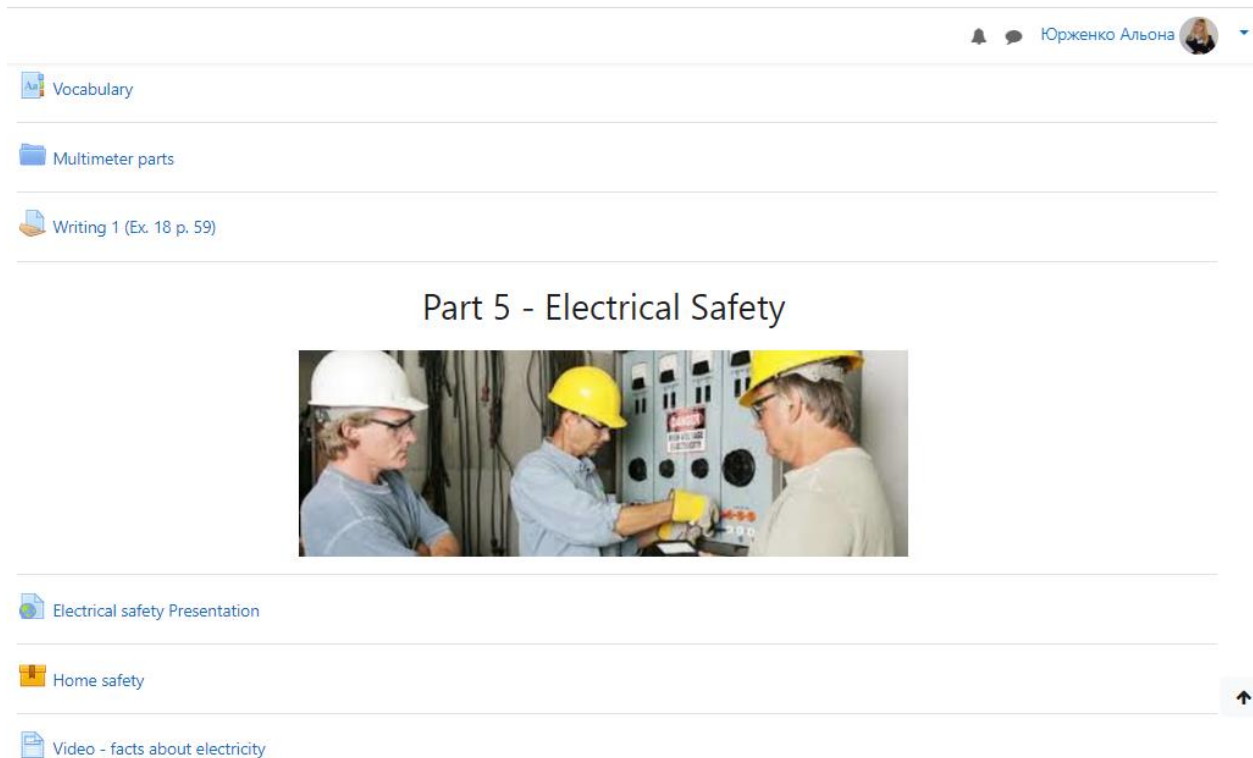
5. Wiki is a collaborative tool that enables students to create, edit, and share content online. Teachers can use wikis to encourage students to work together on projects and assignments [5].

6. Workshop is an activity that enables students to give and receive feedback on their work. Teachers can use the workshop to promote peer review and peer feedback.

7. Choice is a tool that enables teachers to create a poll or survey to gather information from students. Teachers can use choice to gauge student preferences, opinions, or knowledge gaps.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Course participants do all the activities (e.g. to create a quiz) in their own separate online course where they have a teacher's role. The example of an online course fully created by course participants according to guidance of “E-course development on LMS MOODLE using e-learning tools and services” online course is shown in Figure 2.



The screenshot shows a Moodle course interface. At the top right, there is a user profile for 'Юрженко Альона'. Below this, there is a list of course items: 'Vocabulary', 'Multimeter parts', and 'Writing 1 (Ex. 18 p. 59)'. The main content area is titled 'Part 5 - Electrical Safety' and features a photograph of three people wearing hard hats and safety glasses working on electrical equipment. Below the photo, there is a list of resources: 'Electrical safety Presentation', 'Home safety', and 'Video - facts about electricity'. An upward arrow icon is visible on the right side of the resource list.

Fig. 2 Example of online course created by participant of “E-course development on LMS MOODLE using e-learning tools and services” online course

The teachers who participated in Lifelong Learning Center online courses managed to write their feedback (LMS Moodle survey, Google survey, course comments, course forum, Facebook page of Lifelong Learning Center). All participants of courses who managed to gain minimum 60 points have received the certificate. Maximum amount of points to gain is 100. Online gradebook is the tool used to reflect the number of points received, names and links to all course activities, list of course participants etc.

Overall, online course participants, particularly teachers, tend to view advanced training courses as valuable opportunities to enhance their digital competence and to improve their teaching practices in the digital age.

Conclusions. In conclusion, this study has highlighted the importance of developing digital competence among teachers in higher education and has demonstrated the potential of using LMS

Moodle as a tool for enhancing their digital competence. The study findings indicate that the use of LMS Moodle can help teachers in higher education to design and implement interactive and engaging online courses, and improve their digital competence. The case study presented in this article demonstrated that the training program that focused on enhancing teachers' digital competence through LMS Moodle was effective in improving their skills and knowledge. The teachers who participated in the program were able to design and deliver online courses that engaged students, used a variety of multimedia resources, and supported collaborative learning.

The integration of LMS Moodle into teacher training programs can help to address the challenges that teachers face in using digital tools and resources in their teaching practices. However, it is important to note that digital competence is an ongoing process that requires continuous training and development. Therefore, it is essential to provide teachers with regular opportunities to update their skills and knowledge, and to support them in their efforts to integrate digital tools and resources into their teaching practices.

In summary, the development of digital competence among teachers in higher education is critical for ensuring that students receive a high-quality education that prepares them for the digital age. The use of LMS Moodle can be an effective tool for enhancing teachers' digital competence, and its integration into teacher training programs can contribute to the improvement of teaching and learning practices in higher education.

References

1. Advanced training courses for pedagogical and scientific-pedagogical workers, internships, trainings, seminars, webinars, master classes. (2022, October 6). Retrieved from https://ksma.ks.ua/?page_id=9149&lang=en
2. Learning management system of the Kherson State Maritime Academy. (n.d.). Retrieved from <https://mdl.ksma.ks.ua>
3. Yurzhenko, A. Y., Bevzenko, J. Y., & Kononova, O. Y. (2022). Creation of a distance communication channel with Gamification elements. *Handbook of Research on the Influence and Effectiveness of Gamification in Education*, 226-240. doi:10.4018/978-1-6684-4287-6.ch012
4. Diahyleva, O. S., Gritsuk, I. V., Kononova, O. Y., & Yurzhenko, A. Y. (2021). Computerized adaptive testing in educational electronic environment of maritime higher education institutions. doi:10.31812/123456789/4448
5. Sherman, M., & Yurzhenko, A. (2020). Experimental research on the formation of future ship engineers' communicative competence based on gamification approach. *Educational Dimension*, 3, 251-266. doi:10.31812/educdim.v55i0.3939

БАЗОВІ ЕЛЕМЕНТИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кудрявцева Валентина Федорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської мови в судноводінні,
Херсонська державна морська академія,
м. Херсон, Україна, florakv07@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-4229>

Барсук Світлана Леонідівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні,
Херсонська державна морська академія,
м. Херсон, Україна, badger.svetlana@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5487-8690>

Фролова Олена Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні,
Херсонська державна академія,
м. Херсон, Україна, olenafrolova09@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1510-2902>

***Анотація.** Мета дослідження – описати практичний досвід організації активної взаємодії зі студентами дистанційних груп з вивчення морської англійської мови в умовах онлайн-навчання. Автори пропонують стратегії розробки електронних навчальних посібників та додаткових курсів викладачів для досягнення високого рівня онлайн-взаємодії студентів. Крім того, обговорюються можливості використання навчальних платформ та їх роль у створенні інтерактивного навчального середовища, у якому студенти беруть активну участь у виконанні завдань. Базові елементи активної онлайн-взаємодії, що розглядаються дослідниками, – це розробка і застосування електронних навчальних посібників та додаткових електронних курсів викладачів. У дослідженні розглядається досвід авторів у навчанні морської англійської мови на електронних навчальних платформах Moodle та Zoom. Результати дослідження можуть бути корисними викладачам для організації активного онлайн-навчання.*

***Ключові слова:** морська англійська мова, онлайн-навчання, електронні навчальні посібники, додатковий курс викладача, Moodle, Zoom.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вступ. Протягом останнього десятиліття значна кількість науковців і практиків [1; 3; 4; 7; 9] звертали увагу на необхідність та важливість онлайн-навчання різних рівнів залучення. У відповідь на пандемію COVID та пізніше через військовий стан використання інтернет-платформ стало фактично єдиною можливістю для продовження навчання більшості студентів закладів вищої освіти в Україні. Для молодого покоління українських студентів безпрецедентна ситуація перебування в небезпечних умовах без можливості проведення офлайн-занять робить набуття нових навичок, зокрема комунікативних навичок іноземної мови, надзвичайно складним.

Онлайн-освіта успішно впроваджена й продовжує вдосконалюватися в нашій повсякденній практиці навчання морської англійської мови у Херсонській державній морській академії. Викладачі створили покроковий онлайн-курс морської англійської мови, який базується на принципах комунікативного підходу та активного навчання, таких як важливість взаємодії між учасниками навчального процесу, залучення студентів до змістовної діяльності та рефлексії щодо успішності їхнього навчання, а також ефективності розвитку навичок мислення вищого порядку [9].

Метою дослідження є опис практичного досвіду організації активної взаємодії зі студентами дистанційних груп в умовах постійного онлайн-навчання морської англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Вважаємо базовими елементами онлайн-навчання морської англійської мови електронні навчальні посібники та додаткові курси викладачів.

Електронні навчальні посібники, розроблені викладачами кафедри і високо оцінені студентами, слугують надійним інструментом для онлайн-навчання. Основною вимогою до таких електронних посібників є застосування базової методики навчання, яка використовується науково-педагогічними працівниками кафедри.

Відповідно до рекомендацій модельного курсу «Морська англійська мова» [6], затвердженого Міжнародною морською організацією, електронні посібники, які розроблені для кожного з восьми навчальних семестрів, базуються на комунікативному підході з використанням стратегій активного навчання, глибинного навчання та навчання на основі запитів. Вищезгаданий модельний курс визначає необхідність опанування студентами основ мови (актуальної лексики та необхідних граматичних конструкцій), а також набуття навичок читання, аудіювання, говоріння та письма. Завдання в електронних посібниках для онлайн-навчання відповідають усім цим вимогам.

Варто зазначити, що кожний електронний посібник містить п'ять модулів по дванадцять-чотирнадцять уроків, розроблених за структурами PPP (для першого та другого років навчання – допоміжний рівень), EASA (для третього та четвертого років навчання – операційний рівень) та Patchwork (для п'ятого курсу – управлінський рівень), з набором контрольованих вправ, частково контрольованих та продуктивних завдань, розміщених у логічній послідовності.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Починаючи з другого року навчання, студенти все в більшому обсязі залучаються до читання уривків з офіційних документів, таких як конвенції, кодекси, рекомендації, що сприяє поглибленню теоретичних знань, отриманих із технічних текстів в електронних посібниках, а також до читання та аналізу описових частин звітів про морські аварії на основі індивідуальних та групових суджень, досягнутих шляхом обговорень і дискусій, які потім порівнюються з висновками в офіційних звітах. Більшість занять, особливо ближче до завершення тематичних модулів, містять короткі кейси (15-20 рядків тексту), тоді як один із заключних занять кожного модуля, запланований як перевернутий клас, присвячений аналізу детального опису аварії на судні (півтори-три сторінки тексту). Послідовний аналіз здійснюється за наданим набором запитань і завдань, розміщених після тексту: 1 Розуміння змісту / 2 Критичне розуміння фактів / 3 Визначення мотивів членів екіпажу / 4 Аналіз на основі теоретичних знань / 5 Визначення проблеми / 6 Аналіз даних щодо аварії / 7 Розробка альтернативних дій / 8 Розробка плану дій.

Проведення онлайн-занять вимагає від викладача цілеспрямованих зусиль для коригування формату подачі навчальних матеріалів та відповідних завдань з метою організації реальної взаємодії між студентами [5]. Під час синхронних занять у Zoom викладач діагностує хибні міркування та прогалини в знаннях студентів і використовує ці спостереження для полегшення дискурсу та створення можливості для додаткового навчання студентів і підтримання значущої взаємодії.

Складне завдання, яке намагаються реалізувати науково-педагогічні працівники кафедри, полягає в тому, щоб навчити студентів не тільки навичкам мислення низького порядку (low order thinking), а й розвинути у них навички мислення високого порядку (higher order thinking). Вправи з розвитку знання студентами необхідної тематичної лексики, володіння граматичними структурами, розуміння професійного змісту англійською мовою шляхом читання технічних текстів навчальних посібників, аудіювання, перегляду відео та письма, як правило, спрямовані на надання учням елементарних навичок розуміння, запам'ятовування та застосування [2]. Для підвищення ефективності навчання та підвищення взаємодії під час онлайн-навчання доцільно використовувати метод перевернутого заняття як більш ефективний підхід, який визволяє навчальний час для завдань високого рівня мислення шляхом переведення вправ низького рівня мислення для індивідуального виконання студентами в позаурочний час [3].

На підставі цього наші електронні навчальні посібники наповнені численними питаннями і завданнями, що стимулюють дискусії на наступних заняттях: Чому характер деяких вантажів викликає плутанину? / Чим відрізняються небезпечні матеріали від небезпечних вантажів? Яка ситуація небезпечніша? Чому? / Чому капітан міг прийняти рішення розпочати рейс, коли прогнозувався сильний циклон? / Змодельуйте розмову між капітаном, першим помічником і агентом щодо забезпечення безпечного транспортування вантажів, користуючись планом / Виберіть найкращу альтернативу для цієї ситуації. / Розробіть перелік дій щодо реалізації обраного альтернативного рішення / Щоб ви робили, якби були на місці події?

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Електронні посібники завантажуються на навчальну платформу Moodle у форматі, який не дозволяє студентам перейти до іншої частини контрольованої справи без правильної відповіді на попередню. Такий підхід допомагає їм зрозуміти і запам'ятати правильну відповідь. Що стосується продуктивних завдань, студенти мають широкі можливості висловити свої ідеї, обмінятися думками та поділитися своїм досвідом завдяки кімнатам в Zoom, де вони можуть одночасно працювати в парах або невеликих групах і, таким чином, вдало практикувати комунікативні навички.

В електронних посібниках індивідуальна робота студентів над засвоєнням лексико-граматичних аспектів мови та професійного змісту підтримується чітко структурованими розміщеннями навчальних матеріалів, питаннями для самоперевірки та тематичним словником до кожного навчального модуля.

Другим важливим елементом онлайн-курсу морської англійської мови є *додатковий електронний курс викладача* на навчальній платформі Moodle, спрямований на покращення взаємодії студентів з однокурсниками і викладачем. Створений як додатковий асинхронний курс, він забезпечує додаткове джерело навчальних матеріалів та простір для засвоєння мови за допомогою різноманітних форматів завдань. Базовий курс морської англійської мови застосовується для загального використання всіма студентами, які навчаються на відповідному курсі, незалежно від їхнього рівня, а додатковий електронний курс створюється викладачем з основною метою задовольнити конкретні потреби певної групи студентів та окремих студентів.

Потреба у розробці такого курсу виникла через необхідність мати більш гнучке навчальне середовище та встановити зв'язок між навчальними досягненнями окремих студентів і загальним курсом морської англійської мови, щоб вдосконалити знання і вміння студентів, отримані на синхронних онлайн-заняттях на платформі Zoom, та покращити доступ студентів до необхідної додаткової інформації.

При розробці додаткового курсу викладач зосереджується на чотирьох основних компонентах: гнучкий контент, технічні можливості навчальної платформи, цільові завдання і персоналізований перелік джерел інформації для допомоги у навчанні окремим студентам [8]. Студентів необхідно ознайомлювати з додатковим електронним курсом викладача, його цілями, змістом і тривалістю на початку навчального року. Результати навчання, яких студенти мають досягти наприкінці навчального року, та критерії оцінювання для вимірювання досягнень повинні бути прозорими для студентів, щоб мотивувати їхнє залучення до основного курсу.

Читання значних за розмірів текстів або перегляд відео вимагають багато часу для розуміння та визначення ключових понять, тому студентам рекомендовано заздалегідь ретельно вивчити їх, використовуючи різні стратегії навчання в асинхронному режимі, працюючи індивідуально чи в додатковому електронному курсі викладача на навчальній платформі Moodle. Це дозволяє зберегти автентичність навчальних матеріалів, не порушуючи їхньої цілісності, та розвинути навички, орієнтовані на самостійну роботу.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчання відбувається за ретельно розробленим комплектом завдань для підтримки самостійної роботи студентів.

Додатковий електронний курс викладача не зосереджений на оцінюванні, а спрямований на залучення студентів до курсу, створення віртуальної взаємодії між викладачем та однокурсниками і, таким чином, підвищення ефективності навчального процесу. Під час онлайн-навчання викладач поводить себе як наставник і фасилітатор, тому своєчасний зворотній зв'язок про успішність студентів допомагає їм визнати свої досягнення і розробити власний шлях ефективного навчання. Додатковий курс викладача забезпечує необхідну підтримку базового курсу морської англійської мови та виводить навчання за межі онлайн-занять, перетворює навчання на активну участь та сприяє формуванню реальної навчальної спільноти.

Висновки. Для студентів у країні, яка перебуває в умовах воєнного стану, активна онлайн-взаємодія має велике значення для підтримки їхніх умінь професійного спілкування, а також для подальшого набуття та використання знань. Найбільших переваг запуску онлайн-взаємодії можна досягти шляхом ґрунтовного опрацювання базових освітніх елементів, якими вбачаються електронні навчальні посібники та додаткові курси викладачів. Окреслені вимоги до кожного з цих багатогранних елементів та практика їх впровадження свідчать про необхідність цілеспрямованої та узгодженої співпраці всіх викладачів кафедри. Визначені елементи потребують більш глибоких досліджень з точки зору розробки методичних інструкцій для викладачів і студентів.

List of references

1. Bartlett, M. (2022). Model for Engaging the Online Learner. *Journal of Educators Online* 19 (1). Retrieved from: <https://doi.org/10.9743/JEO.2022.19.1.14>
2. Bloom's Taxonomy. *Resource for Educators*. Retrieved from: <http://www.bloomstaxonomy.net>
3. Bonderud, D. (2023). What Is the Flipped Classroom and How Is It Being Applied to Hybrid Learning? Retrieved from: <https://edtechmagazine.com/higher/article/2023/04/what-flipped-classroom-and-how-it>
4. Garrison, D.R. (2016). E-Learning in the 21st century: A community of inquiry framework for research and practice (3rd ed.). New York: Routledge.
5. Garrison, D.R. & Arbaugh, J.B. (2007). Researching the community of inquiry framework: Review, issues, and future directions. *The Internet and Higher Education* 10, 157-172. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2007.04.001>
6. IMO Model Course 3.17. Maritime English (2015). London: International Maritime Organization.
7. Kostenko, O. et al. (2021). Influence of digital educational resources on didactic possibilities for the educational process (on the example of English language). *Revista*

Entrelinguas, Araraquara, v. 7, n. 00, e021112. Retrieved from:
<https://doi.org/10.29051/el.v7i00.15888>

8. Kudryavtseva, V. & Barsuk, S. (2021). Organizing Personalized Instruction for Students of Maritime English. *Humanities Science Current Issues* 35(7), 213-220. Retrieved from:
<https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-35>

9. Kudryavtseva, V., Barsuk, S. & O. Frolova, O. (2021). Active Learning Strategies in Maritime English Training. *IAMU AGA 2021 Proceedings of the International Association of Maritime Universities*, 229-238.

DIGITAL AWARENESS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS AS A WAY TO SUCCESS AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Yuliia Shcherbina,

senior lecturer of Sumy National Agrarian University

Sumy, Ukraine

juliasherbina09@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1646-0867>

Abstract. *The article analyses digital awareness of a foreign language teacher as one of the key points in the modernization of education in Ukraine. The relevance of the paper is explained by new conditions and challenges Ukrainian students face in the educational process nowadays. Foreign language teachers are aware of the need to be digitally literate, applying new technologies and digital instruments in the virtual educational environment. A variety of technologies and digital content of the lessons improve both the quality of teaching and learning, making lessons interesting, creative and enjoyable. The presented technologies, educational resources and tools help to awaken students' creative and intellectual abilities, motivate them to work hard at the lessons, learn English with enthusiasm, develop individual skills, set goals and achieve results.*

Key words: *digital technologies, digital awareness, learning environment, Internet resources, informatization, tools.*

Introduction. Today the educational process in Ukrainian universities is going in accordance with the European requirements concerning the quality of education that includes informatization and globalization of educational space, intercultural communication, integration processes, professional development, academic cooperation and collaboration of Ukrainian universities with European higher education institutions. Ukrainian higher education institutions

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

are focused on European educational and scientific standards, development of international, educational and scientific relations, participation in international conferences and seminars. So, their special task is to provide all participants of the educational process with good knowledge and skills, bring up a person who is able to think creatively, make decisions, has his own point of view, a person who is competent in his special field of science, a highly qualified specialist, who has a good foreign language competence.

Rosicka and Mayerova [8] emphasize that the goal of the new era of education is to make the current and upcoming generation active participants in society with the implementation of technologies. Technology has become important in the teaching and learning process. Technology opens a window of improvement in language learning. Not only that, technology allows teachers to enhance classroom activities and language learning process [1; 5]. Mankind does not penetrate the «magical» world of digitization every year, but every month, even week and day [3]. The use of modern digital technologies at the lessons influences strongly on the increase of students' interest in the subject. It gives possibilities to a teacher to use different e-tools, online educational resources, digital platforms that improve the quality and efficiency of the lesson and enhance language learners' confidence. The study of the use of the digital environment in teaching a foreign language is the subject of research of many scientists as K. Facer, O. Peters, J. Watson, D. Whitelock and others [4; 6; 11-12]. Research works of these scientists showed that the system of tasks and techniques that differ from traditional one, contributes much to more successful development of students' foreign language competence. O. Peters in his study assures that “tertiary education institutions generally feel that e-learning has a broadly positive effect on the quality of teaching and learning. Digital learning environments open up new opportunities and chances not only for heteronymous but also for autonomous learning” [6]. The problem of digital storage of an unlimited amount of authentic information is examined by J. Watson [12]. Much attention is also paid to autonomy and individual work of the student while working with hypertext and web pages [11, p.322]. Shyamlee, S. D., & Phil, M. analysed the use of multi-media technology in foreign language teaching [9]. The study found that this technology enhances student's motivation in the practical processes of language learning. The scientists emphasise that the use of multi-media technologies in classrooms makes a positive impact on the learning process.

The findings of the research support the proven ineffectiveness of traditional methods of teaching English to higher educational seekers and confirm that learners are more enthusiastic and interactive when digital technologies and Internet educational resources are widely used in teaching and learning process. The research is based on the results of an empirical study devoted to the analysis of innovative technologies, Internet educational learning resources used to organize an effective online environment for students of non-linguistic higher education institutions during the time of the martial law in the country.

Presentation of the main materials and its results. As the Internet makes it possible for the lecturer to deal with a great variety of information, sometimes it's pretty hard to choose teaching resources and digital platforms that are worth using for effective language teaching. In this paper the researcher examines smart technologies in teaching English that satisfy students'

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

needs and develop the digital awareness of foreign language teachers of higher education institutions of Ukraine. Today the need to create a smart education system and form a smart personality is very urgent in Ukraine. The use of smart technologies makes the learning process more dynamic and more effective. The most popular learning management system (LMS) today is *Moodle* (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). This is a free LMS focused on close interaction between a teacher and a student. The platform allows students to work with course materials (texts and additional literature), watch videos or listen to audio files, do tests and online tasks. *Gramaro.io* is a free service for practicing English grammar in a game form for both students with a low language level and students with a high level of language proficiency. *The LinguaLeo* web portal provides excellent opportunities to read articles, listen to music, watch TV shows and do tasks that help students improve the learnt lexical units, create their own vocabulary lists, in which words are added with transcription and audio playback. *Learn English Today* is a service with numerous crosswords, games, quizzes and exercises for learning English, which can be easily printed out. *British Council* - an educational portal with authentic educational materials: videos, games, articles, podcasts, exercises. Among the digital resources that encourage group and team communication work are *Kahoot*, *Padlet* and *StoryJumper*. *OnlineTestPad* is a site for tests, crosswords, surveys and dialogues. *Google Forms* are also widely spread for tests or surveys. *Creately*, *Canva* services are used for infographics, bright diagrams, which make it easier for students to perceive a large amount of information. These programs can also be used for presentations. *YouTube* videos are popular in the classroom for various specific purposes such as to train vocabulary, pronunciation, improve listening skills. The real advantage of YouTube in teaching English is that it offers authentic examples of everyday English. It's very important for practising students' listening, speaking, reading and writing skills. Another social network that has a positive impact on students is *Twitter*. As an online education technology tool, twitter's impact on engaging students in learning a language is unlimited. It's a helpful application that allows learning more information on a specific topic, keeping up-to-date on all educational information by simply checking Twitter account newsfeed. Lots of educators state that they enjoy microblogging and consider this network to be a productive tool to accomplish their goals. Lecturers use Twitter to get feedback from students, summarize information they learnt, keep up with current events and trends, have discussions at the lessons using the latest issues. Another example of a tool that from our point of view is popular in the teaching process is the use of QR codes. It provides students with quick and easy access to course materials. We must admit that QR code gives both teachers and students a lot of opportunities. The author often uses it in a teaching process. Text-based instructions, video presentations and URL self-test activities can be available to learners via QR codes. We can state that they diversify the learning process. Figure 1 demonstrates the QR codes that are created and proposed to students by the author of the article.



Figure 1. The examples of QR codes proposed to students in the learning process.

Digitally literate foreign language teacher (FLT) always uses modern pedagogical technologies, working in a close collaboration with students, creating strong teamwork that promotes students' success in language learning, motivating them always set new goals and achieve results. Speaking about digital awareness of a FLT, we must pay special attention to the programs, projects, seminars specially organized for teachers. British Council [2], Ukrainian Academy of Digital Development [10], Platforma Indyvidualnoi Traiektorii Profesiinoho Rozvytku Pedahoha [7] and other organisations provide teachers with courses and different activities, let them acquire new skills, share their experience with others, be active participants of discussions and get professional development becoming more digitally literate.

Conclusions. Digital era of smart education is an innovation of the last few decades. It has revolutionized the approaches and strategies of the learning process giving new opportunities, opening access to information, providing valuable perspectives of information and communication technologies. Digital awareness is one of the key points in the modernization of education in Ukraine. A modern foreign language lesson must meet the requirements of new standards in teaching. FLT are aware of the need to be digitally literate, applying new technologies and digital instruments in the virtual educational environment. Digitally professional teachers spark students' imagination, inspire them using effective learning activities in teaching. A variety of technologies and digital content of the lessons improve both the quality of teaching and learning, making lessons interesting, creative and enjoyable. All above-mentioned factors influence greatly both on the learning process in the whole and on a FLT's professional development.

List of References

1. Ahmadi, D., & Reza, M. (2018). The Use of Technology in English Language Learning: A Literature Review. *International Journal of Research in English Education*, 3, 115-125. <http://ijreeonline.com/article-1-120-en.html>
2. British Council (2023). Retrieved from <https://learnenglish.britishcouncil.org>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

3. Doucek, P. & Hološka, J. (2019). Digital economy and industry 4.0 IDIMT-2019. Innovation and Transformation in a Digital World, *27th Interdisciplinary Information Management Talks*, 4(6), 33–39.
4. Facer, K. (2012). Taking the 21st century seriously: young people, education and sociotechnical futures. *Oxford Review of Education*, 38(1), 97-113.
5. Hashim, H. (2018). Application of Technology in the Digital Era Education. *International Journal of Research in Counseling and Education*, 2, 1-5. <https://doi.org/10.24036/002za0002>
6. Peters, O. (2000). Digital Learning Environments: New Possibilities and Opportunities. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 1(1). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v1i1.3>
7. Platforma Indyvidualnoi Traiektorii Profesiinoho Rozvytku Pedahoha (2023). Retrieved from <http://platforma-teacher.com.ua/>
8. Rosicka, Z., & Hosková-Mayerova, S. (2014). Motivation to Study and Work with Talented Students. *Procedia—Social and Behavioral Sciences*, 114, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.691>
9. Shyamlee, S. D., & Phil, M. (2012). Use of Technology in English Language Teaching and Learning: An Analysis. *International Conference on Language, Medias and Culture*, 33, 150-156.
10. Ukrainian Academy of Digital Development (2023). Retrieved from <https://www.digitalacademy.in.ua>
11. Whitelock, D. (2010). Activating Assessment fLearning: are we on the way with Web 2.0? In M.J.W. Lee & C. McLoughlin (Eds.) *Web 2.0-Based-E-Learning: Applying Social Informatics for Tertiary Teaching*. IGI Global, 319-342.
12. Watson, J. (2008). Blended learning: The convergence of online and face-to-face education. *North American Council for Online Learning*, 16.

**PRACTICAL ASPECTS OF ENGLISH TEACHER IN HIGHER SCHOOL
PROFESSIONAL DEVELOPMENT**

Кулікова Ірина Юрївна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії
(Херсон, Україна)
Irchik920gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3495-764X>

***Abstract.** The organizational, managerial and content aspects of the process of improving the professionalism of an English teacher are revealed. A list of the main forms within which professional development is possible is given. It has been established that the main form of professional development is self-education. The main stages of raising the professional level in their interconnection are indicated.*

***Key words:** English teacher, professional development, professional competence, self-education.*

Introduction. The problem of modern school education is that teachers, through constant and mechanical repetition of everyday pedagogical activity, depart from the modern tasks of teaching a foreign language. Moreover, changes and reforms taking place in the education system, including new educational standards, encourage teachers to accept and comprehend educational programs, write reports, provide analytical data to officials, etc. instead of the need for professional self-development.

In addition, financial difficulties should be pointed out, since additional training, professional retraining or special advanced training courses are carried out at the expense of teachers. Also, there are a number of restrictions in the field of professional socialization and professional self-development, associated with the lack of necessary information and official support, self-organization and time management skills, poor physical condition and even health problems.

In recent decades, a lot of important theorists, supporters and researchers like Voznyuk O. V., Nikolenko L., Protasova N. have reviewed some conceptions of improving the professional level of a teacher and highlighted its importance for education in general.

The purpose of the study is to present the results of theoretical analysis of effective ways of professional self-development and self-improvement of English language teachers according to new educational standards.

Presentation of the main material of the study and its results. The interpretation of this concept is based on the concept of Life Long Learning. Continuous professional development

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

means keeping up with modern trends and the best educational practices. This is the basis for continuing the professional development of the personality of the teacher and an integral part of development of the profession as a whole.

The mechanism for improving the professional level of a teacher is based on two main aspects:

- 1) organizational and managerial;
- 2) ideological and substantive.

The organizational and managerial aspect in the framework of improving the professionalism of teachers of different specializations has the same essential features and characteristics. This aspect includes the following elements:

- goal setting. The goal should be realistic and achievable, and also provide for an implementation algorithm, consisting of the consistent execution of the necessary tasks;

- determination of the forms of control, the frequency of their application (for example, a teacher can control the achievement of a goal by analyzing the progress of the group, attendance at classes, students' interest in his subject, which in this case will be self-control; external control is also possible, but in a small number of cases such as attestation, results of advanced training courses and additional education);

- analysis of the results achieved, setting the next goal, which should qualitatively or quantitatively exceed the previous one (for example, the teacher can control the achievement of the goal by analyzing the progress of the group, attendance, students' interest in his subject, which in this case will be in the nature of self-control; external control is also possible, but in a small number of cases, such as certification, the results of advanced courses qualifications and additional education) [1, pp. 90-94].

Thus, the organizational and managerial aspect of increasing the teacher's professionalism should ensure compliance with the principle of development helicity, when, as the professional activity progresses, the teacher consistently reaches a higher professional level based on his previous achievements (a wider turn of the spiral).

Compliance with organizational and managerial requirements for the process of improving pedagogical professionalism is mandatory for its effectiveness, the basic criterion for achieving success. However, no matter how well this process is organized, without filling it with quality content, it will not bring the desired result. Meaningful moments of increasing professionalism are an organic connection between the form and its information content. In our opinion, the most effective forms within which pedagogical growth can be carried out are practical activities, educational and methodological activities, self-education, advanced training courses, additional education, and higher education. The content of all these forms is directly dependent on the disciplinary and subject area of the teacher's work.

First (unless there are clear gaps in any part of the activity that require priority attention), an English teacher needs to think about the development of general psychological and pedagogical qualities, such as sociability, stress resistance, and efficiency. This can be done using various means, such as streamlining the daily regimen (compliance with nutrition and sleep

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

recommendations), autogenic training (their goal is to relieve emotional and physical fatigue through relaxation and self-hypnosis), and the scientific organization of labor. In addition, more attention should be paid to communication with students, building fruitful, conflict-free educational relationships with them. Colleagues should be treated with courtesy and kindness. Specialists in the field of labor psychology distinguish various professional qualities of a teacher, components of his competence, requirements for his personality and social behavior. At the same time, the main attention is paid to psychological and pedagogical competence. There are even studies of individual elements of competence [3, pp. 13-15].

One of the key features of teaching English is the need for the teacher to have a general idea of what subject his students specialize in. The pedagogical complexity here lies not only in the fact that the teacher must independently learn the specific features of the subject, but also in the fact that in many specialties the study of specialized disciplines begins after the end of the English course, when students are already beginning to forget it and have no practice of its application. Knowledge of the specifics of profile disciplines of students is very important for compiling dictionaries of special vocabulary [4, pp.17-20].

In second place after the psychological and pedagogical qualities, taking into account the specifics of the educational institution is the level of English language proficiency (even in the case of impeccable proficiency, it is impossible to work as a teacher without general pedagogical skills, however, if you have the ability for pedagogical work and knowledge of the language, at least at the level of a graduate of the Faculty of Linguistics, you can already start professional activities). The main requirement for teachers of English is the following: teachers who are not native speakers must not maintain a foreign accent in the process of teaching it. Otherwise, the quality of knowledge acquired by students will be very low [2, pp. 38-40]. The teacher should smooth out, or better, completely nullify the foreign accent, which can be done through a deeper study of the features of phonetics and pronunciation through separate training.

In the event that an English teacher has all the necessary personal and professional qualities, is fluent in the language, you need to think about studying and implementing serious pedagogical concepts and approaches, which is one of the most effective ways to improve the professional level of teachers with extensive practical experience. Among the approaches that can be studied, an integrative-differential approach to teaching English should be singled out, which is characterized by a non-linear interaction of the subjects of the educational process. Its essence lies in the fact that the teacher divides the general study group into several subgroups (several people in each group) differentiating the learning tasks. At the same time, the teacher must perform the following functions: management, coordination and control.

An English teacher should constantly monitor innovative technologies, some of which, being the most effective, corresponding to the spirit of the times and his own pedagogical style, should be introduced into teaching practice. Recently, the most notable are computer innovations in teaching English: the use of thematic English-language sites, the use of Zoom, students searching for information on the Internet (for example, it can be a selection of English-language articles), viewing various blogs. In order to use these technologies, you must first study them;

compile a selection of sites, blogs, and catalogs of English-language scientific papers. In addition, the teacher should familiarize himself with computer linguodidactics as one of the sub-areas of linguistic and pedagogical knowledge.

Conclusions. The process of increasing professionalism implies the presence of an initiative on the part of the teacher himself, a feeling of an urgent need for improvement. It is worth noting that these are teachers of higher education who are best able to purposefully improve their professional level, since those graduates who are interested in teaching work go to this job, and, as the study shows, the profession of teaching English in higher education among students of language universities is considered respected, interesting, creative and at the same time complex and stressful, while the profession of a school teacher is perceived as low-paid and ungrateful. In view of this perception of jobs (which doesn't always improve with practice), university teachers feel a higher social prestige of the profession, which encourages them to meet the expectations placed on them.

Thus, an English teacher needs to go through the following stages in order to improve his/her professional level:

- determination of the organizational and managerial foundations of professional development;
- determining the form of obtaining knowledge, acquiring and developing skills and abilities;
- assimilation of the content component of the process of professional growth;
- application of acquired or improved knowledge, skills and abilities in their practical teaching activities.

List of References

1. Labudko S.P. Kompetentnisnyy pidkhid do vyboru pedahohichnykh tekhnolohiy u systemi profesiynoyi osvity (Competency approach to the choice of pedagogical technologies in the system of vocational education). *Profesiyna osvita: metodolohiya, praktyka, innovatsiyi: materialy rehion. nauk.-prakt. konf. Sumy: RVV SOIPPO, 2007. pp. 90–94 (in Ukrainian).*

2. Nikolenko L. Modernizatsiya pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity v konteksti osobystisno oriyentovanoho pidkhodu (Modernization of postgraduate pedagogical education in the context of a personally oriented approach). *Pislyadyplomna osvita v Ukrayini. 2007. № 2. pp. 38–41 (in Ukrainian).*

3. Protasova N. Andrahohichna ideya i pislyadyplomna osvita: postanovka problem (Andragogic idea and postgraduate education: problem statement). *Shlyakh osvity. 1998. № 3. pp. 13–15 (in Ukrainian).*

4. Voznyuk O.V. Intehratyvnyy pidkhid do profesiynoho rozvytku osobystosti pedahoha v umovakh tsyvilizatsiynykh zmin (Integrative approach to the professional development of the personality of the teacher in the conditions of civilizational changes.). *Naukovyy chasopys NPU imeni M. Drahomanova. 2010. Vol. 12 (22). pp. 17–20 (in Ukrainian).*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАВЧАННІ ВИМОВИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Таловиря Галина Михайлівна,

к.пед.н., доцент,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов,

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,

Полтава, Україна,

halyna.talovyria@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2667-8382>

***Анотація.** Глобалізація англійської мови в останні десятиліття призвела до значних змін в англійській мові. Люди, для яких вона не є рідною, зараз становлять понад три чверті користувачів англійської мови і це особливо сильно вплинуло на її вимову, яка сьогодні різноманітніша, ніж будь-коли.*

Ключовим поняттям, що лежить в основі сучасних підходів до навчання вимови, є міжнародна розбірливість вимови, тобто здатність висловлюватися англійською зрозуміло в спілкуванні з людьми, які також не є носіями англійської мови. Найбільш імовірно на цьому етапі поширення англійської, що ті мовці, які досягнуть успіху у міжнародному спілкуванні – це не обов'язково ті, хто має акцент носія мови; скоріше міжнародна розбірливість є компетентністю в особливостях вимови, які є спільними для багатьох акцентів англійської і створюють діапазон міжнародно зрозумілої вимови англійської мови.

Цим особливостям приділена основна увага в тому, що стало відомо як підхід до навчання вимови англійської як міжнародної мови (АММ). У цьому підході наголос робиться на тому, щоб учні усвідомлювали, як англійська мова функціонує в сучасному світі, як досягається міжнародна розбірливість і наскільки важливою є вимова для успіху в усному спілкуванні. Ефективне навчання вимови дає змогу учням мати справу з багатьма акцентами носіїв та неносіїв мови. Воно інтегроване в роботу з іншими мовленнєвими навичками та включає в себе стандартизоване оцінювання на уроці.

У цьому матеріалі досліджуються результати прийняття підходу АММ і пропонуються практичні рекомендації щодо його впровадження в навчання вимови на уроці.

***Ключові слова:** англійська мова, міжнародна розбірливість вимови, глобалізація, англійська як міжнародна мова, вимова англійської мови, рецептивна акомодация*

Вступ. Оскільки англійська зараз є домінуючою мовою глобального спілкування, цілі викладання та вивчення вимови змінилися. У той час як колись вважалося, що учні прагнуть до акценту носіїв мови, тепер наголос у навчання вимови робиться на тому, щоб допомогти їм стати зрозумілими в міжнародному спілкуванні. Сучасні підходи відображають ту точку зору, що хоча користувачі англійської мови повинні розуміти багато різних акцентів, з якими вони стикаються, вони можуть вибрати акцент, якого вони хочуть

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

набути.

В останні десятиліття спостерігається швидка глобалізація торгівлі, вищої освіти, наукових досліджень, мистецтва, туризму та професійного спорту. Як наслідок, носії, для яких мова не є рідною, все частіше з'ясовують для себе, що використовують англійську як спільну мову спілкування з іншими носіями мови, часто за відсутності носіїв мови, і це породило те, що зараз називають англійською як міжнародною мовою (АММ). Справді, на початку 21-го століття експерти підраховали, що майже 80 відсотків спілкування англійською більше не залучає носіїв мови [1, с. 82].

Виклад основного матеріалу дослідження та його результатів. Як і всі живі мови, англійська постійно розвивається, щоб задовольнити потреби своїх користувачів. З глобалізацією зростаюча кількість людей, для яких мова не є рідною, разом із носіями мови вносять численні зміни до англійської. Ці зміни можна знайти у граматиці мови, але більшою мірою в її лексиці та особливо у вимові. Наголошуючи на важливості викладання й вивчення вимови, ми можемо посіяти насіння успіху наших учнів у вивченні англійської мови та їхньої майбутньої кар'єри.

Протягом більшої частини 20-го століття навчання вимови для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну, керувалося «принципом рідної мови» [2, с. 67] з метою досягнення акценту носія мови - часто або британського або його американського еквіваленту. Це припущення було поставлене під сумнів появою комунікативних підходів у 1980-х роках, які робили акцент на комунікативній компетентності і поставили оскаржили потребу в тому, щоб учні досягали вимови носіїв мови. Усе частіше вважалося, що більш прийнятною метою для учнів є володіння розбірливою вимовою [3, с. 130] і що навчання має керуватися «принципом розбірливості» [4, с. 450]. Це породило нинішню думку про те, що навчання вимови повинно мати на меті досягнення учнями міжнародної розбірливості вимови, тобто здатність зробити своє усне мовлення зрозумілим для людей із широким діапазоном мовного походження, як для носіїв мови, так і для тих, у кого англійська не є рідною, і таким чином ефективно брати участь у міжнародному спілкуванні.

Розбірливість означає, наскільки легко слухач може ідентифікувати окремі слова чи фрази, які вимовляє мовець. Наприклад, коли людина каже про вимову іншої: «Я можу зрозуміти майже все». З цим пов'язані більш суб'єктивні концепції зрозумілості і акцентованості [5, с. 56].

Зрозумілість пов'язана із зусиллями, необхідними слухачеві, щоб зрозуміти те, що говорить мовець, тобто коли слухач визначає для себе: «Мені не потрібно / потрібно зосереджуватися, щоб зрозуміти». Таким чином, мовці можуть бути розбірливими, але можуть бути оцінені як погано зрозумілі, якщо розуміння їхнього усного мовлення вимагає зосереджених зусиль з боку слухача. Акцент — це ступінь, до якого слухачі оцінюють акцент мовця як такий, що відхиляється від того, що вони вважають нейтральним або «стандартним» — іншими словами, наскільки мовець має «акцент», тобто слухач для себе відзначає: «Акцент мовця відрізняється від мого».

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У той час як зрозумілість і акцент сильно пов'язані з особистим сприйняттям слухачів, розбірливість можна виміряти більш об'єктивно, наприклад, запропонувавши непідготовленим слухачам переписати слова, які вони чуять, у короткі фрази, взяті із записів природного мовлення, а потім перевірити, які з них були почуті правильно. Акцент не повинен бути перешкодою для розбірливості; в одному з досліджень значна кількість слухачів визначили мовців як людей із сильним акцентом, але також успішно транскрибували сказане, демонструючи, що мовці були розбірливими [6, с. 112]. Тим не менш, розбірливість, зрозумілість і акцент не обов'язково пов'язані між собою: якщо слухачі сприймають мовців як погано зрозумілих або мають упередження щодо їхнього акценту, вони можуть докладати менше зусиль, щоб їх слухати. Це може означати, що мовці, які бажають покращити свою розбірливість, повинні працювати над усуненням іншомовного акценту в англійській. Проте дослідження показують, що такий підхід не обов'язково покращить розбірливість [7, с. 25.] Отже, працювати над тим, що шкодить розбірливості, набагато продуктивніше, ніж намагатися усунути акцент.

Піонером дослідження розбірливості розмовної взаємодії між людьми, для яких англійська мова не є рідною, стала Дженніфер Дженкінс, яка збила емпіричні дані стосовно вимови англійської як у навчанні, так і в соціальних умовах. Дж. Дженкінс проаналізувала збої у спілкуванні, які можна було б пояснити вимовою, і це дозволило їй визначити невелику кількість аспектів англійської вимови, які були ключовими для розбірливості у спілкуванні між носіями мови. З цього Дж. Дженкінс створила список пріоритетів для вимови англійською мовою, який вона назвала *Lingua Franca Core (LFC)* (Лінгва Франка корпус) ЛФК)) [8, с. 45]. Він викликав багато дебатів і суперечок серед експертів з вимови, але пізніші дослідження, особливо робота, проведена в Європі та Південно-Східній Азії, загалом підтвердила оригінальну гіпотезу Дж. Дженкінс [9, с. 11].

Дж. Дженкінс висловила про необхідність навичок акомодатії до вимови. Вони полягають у способі, за допомогою якого користувачі мови пристосовуються до тих, з ким вони спілкуються, чи то через коригування використання мови, чи через зміни у мові тіла. Навички акомодатії до вимови також спонукають користувачів до коригування своїх очікувань як слухачів або модифікації особливостей власного мовлення. Вони мають вирішальне значення для мовців, які використовують англійську як міжнародну мову, оскільки вони зіткнуться з широким спектром акцентів як носіїв, так і носіїв мови. Частково це пояснюється тим, що самі носії мови мають широкий діапазон різних національних і регіональних акцентів. Крім того, деякі аспекти англійської вимови, такі як довжина і чіткість окремих голосних або звуки, які передаються буквосполученням *th* зовсім нелегко засвоїти, що у поєднанні із впливом рідної мови (M1) залишає відбиток на вимові носіїв англійської.

Через велику кількість акцентів, з якими вони стикаються в контексті використання АММ, учням потрібно налаштувати своє слухання на те, що вони насправді чуять у реальному житті, на відміну від того, що вони можуть очікувати почути на основі акцентів носіїв мови, які вони слухали на уроці.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Іншими словами, навчання вимови має навчати учнів рецептивній акомодатії до вимови, навичкам коригування своїх очікувань як слухача, щоб зрозуміти багато акцентів, які виникають під час використання англійської мови носіями різних мов.

Продуктивна акомодатія – це здатність адаптувати своє усне мовлення до своїх слухачів, враховуючи їхні потреби та рівень володіння англійською мовою. Деякі носії мови роблять це природним чином для того, щоб їх легше було зрозуміти. За допомогою своїх викладачів неносії мови також можуть адаптувати свою вимову, визначивши ті її аспекти, які, найімовірніше, зашкодять їхній розбірливості у використанні АММ та попрацювавши над ними. Наприклад, українськомовні користувачі англійської можуть покращити свою міжнародну розбірливість, попрацювавши над вимовою звуків, що дає буквосполучення *th*. Носії іспанської мови можуть покращити свою міжнародну розбірливість, працюючи над чіткістю вимови звуків /b/ та /v/.

Викладачі також можуть допомогти учням з вищим рівнем англійської навмисно адаптувати різні особливості своєї вимови, щоб підлаштуватися під менш досвідченого слухача з нижчим рівнем.

Зв'язок між акцентом і національною ідентичністю є ще одним ключовим питанням у сфері вимови для учнів [10, с. 29], а також таким, який є досить суперечливим. Деякі експерти стверджують, що вчителі англійської мови, які наполягають на набутті учнями акценту носіїв мови, позбавляють їх можливості вказати свою національну ідентичність першої мови через акцент у другій мові. Інші стверджують, що неправильно відмовляти учням у допомозі з вирішенням проблем розбірливості вимови, лише послуговуючись метою захисту їхньої національної ідентичності. Обидва аргументи справедливі, але потребують ретельного тлумачення [11].

Є багато досліджень, у яких учні стверджували, що вони хотіли б звучати як носії мови [12, с. 78]. Однак багато з цих досліджень були проведені серед людей, які вивчали англійську як іноземну мову (АІМ) у середовищах, де неявною метою навчання вимови був акцент носіїв мови, або в середовищах, де учнями були іммігранти, які намагалися підлаштуватися до нового життя в англійськомовних країнах.

Підхід до викладання вимови, що базується на розбірливості, дозволяє учням зберігати особливості вимови рідної мови, які не загрожують міжнародній розбірливості, і таким чином визнає права учнів підтримувати зв'язок між своїм акцентом англійською та їхньою ідентичністю рідної мови. Визнання цього права відображено в оновленому у 2018 році Загальному європейському стандарті (CEFR), згідно з яким ідеалізовані моделі вимови носіїв мови, які ігнорують збереження впливу акценту рідної мови мовця, визнані такими, що «не враховують контекст використання англійської мови, соціолінгвістичні аспекти та потреби учнів» [13, с. 481].

Навчання вимови, орієнтоване на АММ, також не виключає учнів, які бажають досягти певного акценту носія мови. Бажаний акцент можна розвинути у якості покращення міжнародної розбірливості, оскільки учні просуваються до вищих рівнів компетентності та можуть точно відшліфувати свою вимову

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Висновки. Навчання вимови для міжнародної розбірливості дає учням цілком досягнути мету, яка поважає їхнє право демонструвати свою національну ідентичність за допомогою акценту, що впливає на англійськомовну вимову, і водночас дозволяє їм використовувати акцент носія мови, якщо вони хочуть це зробити. Для вчителів Лінгва Франка Корпус може використовуватися для визначення найбільш релевантних особливостей вимови для учнів, які прагнуть досягти міжнародної розбірливості. Завдяки спілкуванню АММ учні стикаються з різними акцентами, тому їм потрібна допомога, щоб пристосуватися до них у якості слухачів, а також у пристосуванні власної вимови до слухачів. Учителі можуть допомогти учням розвинути ці навички, забезпечивши учням можливість чути ті акценти англійської, з якими вони можуть зіткнутися у великому обсязі.

List of References

1. Ahangari, S. (2014). The effect of self, peer and teacher correction on the pronunciation improvement of Iranian EFL learners. *Advances in Language and Literary Studies*, 5(1), 81–88.
2. Avery, P., & Ehrlich, S. (1992). *Teaching American English pronunciation*. Oxford: Oxford University Press.
3. Ballard, L., & Winke, P. (2017). Students' attitudes towards English teachers' accents: The interplay of accent familiarity, comprehensibility, intelligibility, perceived native speaker status, and acceptability as a teacher. In P. Trofimovich, & T. Isaacs (Eds.), *Second language pronunciation assessment: Interdisciplinary perspectives* (pp. 121–140). Bristol: Multilingual Matters.
4. Baran-Łucarz, M. (2014). The link between pronunciation anxiety and willingness to communicate in the foreign-language classroom: The Polish EFL context. *The Canadian Modern Language Review*, 70(4), 445–473.
5. Breikreutz, J., Derwing, T., & Rossiter, M. (2001). Pronunciation teaching practices in Canada. *TESL Canada Journal*, 19(1), 51–61. doi.org/10.18806/tesl.v19i1.919
6. Çakir, I., & Baytar, B. (2014). Foreign language learners' views on the importance of learning the target language pronunciation. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 10(1), 99–110.
7. Cauldwell, R. (2013). *Phonology for listening*. Birmingham: Speech In Action.
8. Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., & Goodwin, J. M. (1996). *Teaching pronunciation: A reference for teachers of English to speakers of other languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Chernen, J. (2011). Taking pronunciation further with oral journals. *Speak Out!*, 45, 9–13.
10. Cole, S. (2002). An investigation of the role of vowel quality in oral interactions between NNSs of English as an international language. *Speak Out!*, 29, 28–37.
11. Council of Europe. (2018). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment: Companion volume with new descriptors*. Retrieved

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

from rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989

12. Crystal, D. (2003). *English as a global language*. Cambridge: Cambridge University Press.

13. Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2009). Putting accent in its place: Rethinking obstacles to communication. *Language Teaching*, 42(4), 476–490.

**PROFESSIONAL ASPECTS OF TEACHING ENGLISH IN THE FRAMEWORK
OF DIGITALISATION OF HIGHER EDUCATION**

Iryna Shvetsova

Ph. D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor at English Language
Department for Deck Officers,
Kherson State Maritime Academy,
Kherson, Ukraine

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6801-5204>

Tetiana Bybyk

Master's Degree
Teacher of English Language
and World Literature.
University Teacher

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4238-4125>

Abstract. *The article discusses the importance of using zither instruments that are actively used in teaching English. It is suggested that there are a number of modern digital resources and tools that are actively used for teaching English. The article distinguishes two groups of multimedia technologies used in the process of teaching a foreign language: synchronous and asynchronous communication tools. The study substantiates the integration of online resources into the process of teaching a foreign language, which allows solving a number of important didactic tasks more effectively. The article emphasises the professional aspect of teaching English in the context of digitalisation of higher education; the development of specific skills and abilities that allow for the development and implementation of new courses, facilitation and monitoring, evaluation and modification of the results achieved.*

Keywords: *higher education, digitalisation, English language teaching, digital technologies, professional aspect of teaching English.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Digitalisation has encompassed all aspects of society and the education sector is no exception in the transformations that digitalisation is bringing to the sector. The technological impact on higher education is growing with experimentation with technological solutions such as digital marketing, chatbots, augmented reality/virtual reality, and cloud based learning. Under the circumstances that affect the educational process in higher education (COVID-19, war), remote teaching methods are actively used and improved. In response to the forced circumstances, it became necessary to change the organization of the educational process [4]. The teaching preparation for lectures and practical classes has changed, and the methods of checking students' progress have become more automated and fully digitised.

Researchers studying the issue of promoting digital change in higher education, namely the evaluation of the digitalisation of curricula, note that technology, which is part of all educational settings and curricula, is becoming an integral part of higher education. Therefore, a more realistic understanding requires observations and interpretations from within such environments. It is important that technology is used as a more effective educational tool, especially when creating course content and configuring the learning process [1]. Educational processes aimed at raising awareness of new technologies should be configured according to clear standards, and innovative learning resources should be developed.

Throughout the research, I. Pypenko emphasises that today higher education is experiencing a real boom in digitalisation and the reason for this is the increasing accessibility of the population to digital technologies. The scientist also defines the digitalisation of education as the process of digitising the content of educational activities, the use of digital technologies, including verified forms and methods of teaching and personal development to achieve real results [2].

In this respect, we agree with the opinion of scholar I. Smyrnova that the dynamism inherent in information technology makes it possible to expect new approaches that will change the value of electronic educational resources [5].

Individualising and diversifying academic learning, the integration of digital educational resources in English language teaching contributes to international mobility and allows students to improve their academic performance. A reasonable blend of face-to-face and distance learning, for instance, encourages better integration into individual courses of study. However, this degree of versatility may include 'virtual mobility', whereby intercultural exchange through early contact with students allows for the successful integration of international students.

Another important aspect of the use of digital technologies (intelligent digital assessment tests) is the optimisation of processes for monitoring academic performance and individual abilities at different stages of learning.

Among the relevant aspects of English language teaching in the framework of the digitalisation of higher education today is the intensive training of students aiming to participate not only in mobility programmes in other universities, although being able to study at international institutions in dual degree programmes. A high level of English language proficiency is essential for successful preparation for participation in such programmes. Regardless of the training areas,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

a foreign language should be a means of fulfilling learning objectives. In intensive English language preparation, the selection of necessary digital resources is significant.

Therefore, important aspects of English language teaching include the integration of digital resources that have a significant impact on improving students' academic performance, optimising the processes of monitoring academic performance and individual abilities at different stages of learning.

Consider this systematic overview of modern digital resources that are actively used for teaching English. The possibility of immersing in the speaking environment while learning a foreign language is very significant. Online platforms provide the solution to the majority of these issues. Students have the chance to hear the appropriate pronunciation and observe the other speaker's speech.

Listed below are some **examples of digital learning tools** that are actively used to teach English to students:

- methodological software packages and online platforms for creating hypermedia training courses by teachers (Moodle, Pearson, etc.)
- information and reference software (online encyclopedias, dictionaries - Lingvo, etc.);
- information retrieval software (multimedia portals containing texts, audio recordings, methodological developments used in teaching a foreign language - www.teachingenglish.org.uk and others);
- demonstration software (computer programmes such as PowerPoint, Prezi, CorelDraw, etc.);
- educational software (multimedia training courses and electronic textbooks);
- software simulators (e.g., Oxford Living Grammar, Oxford Advanced Learner's Dictionary, etc.);
- software control tools (test frameworks).

In considering the types of blogs, one should take into account their diversity and functionality, for instance, a tutor's blog: maintained by a teacher; a class blog: managed by a teacher and students; a student blog: conducted by students themselves.

It is a media environment that allows students to learn foreign languages, discover various grant programs and even find interesting online projects. It is also one of the most popular tools for teachers, allowing them to use multimedia resources in the educational process, post class materials, conduct online testing; obtain necessary information, perform creative tasks; develop students' communication skills, etc. The service allows engaging students who, due to their psychological characteristics, are embarrassed to speak in front of an audience; creating a parallel discussion of the class topic where everyone can express their thoughts through short posts (this promotes conciseness and accuracy, and also develops dialogue skills).

On the current day, it is possible to distinguish two groups of multimedia technologies used in the process of teaching a foreign language: synchronous and asynchronous communication tools. Consider these two groups in a more detailed way. Synchronous communication tools are Internet-based tools that allow for real-time communication (chat, video chat and audio chat), such

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

as Yahoo Messenger, Internet Relay Chat, ICQ, Instant Messenger. These tools offer a number of possibilities, including establishing instant voice communication with a subscriber; chatting; organising online conferences, etc. Currently, some experience has been gained in using such tools in the educational process.

In modern education, the integration of online resources into the teaching of a foreign language allows for more effective solution of a number of important didactic tasks:

- demonstrate educational materials in a foreign language in graphic, audible, and animated forms, which empowers students to master the subject at a higher level;
- improving reading skills through the direct use of online materials of various levels of complexity and listening skills based on authentic audio texts, writing and speaking skills;
- familiarise students with the peculiarities of linguistic behaviour of different peoples in communication, culture, traditions of the country whose language is being studied;
- automate the process of learning, consolidation and application of educational material, taking into account the interactivity of many electronic tools;
- differentiate and personalise learning;
- organising independent study work;
- expanding vocabulary, both active and passive, with the vocabulary of modern English;
- forming students' sustainable motivation for foreign language activities based on the systematic use of authentic materials and the application of the principle of connection with life;
- providing access to distance learning.

The professional aspects of teaching English in the context of the digitalisation of higher education require specific skills and abilities from teachers in terms of designing and implementing new courses, facilitating and monitoring, evaluating and modifying the results achieved.

Designed and implemented

The following aspects are relevant to consider:

1. Design digital learning that is consistent with the concepts of teaching, discipline and institutional perspective of education. The main focus should be on the linguistic features of specialists, as well as the methodology of teaching this subject for general and special purposes, which is taken into account in the process of forming foreign language competence [3].
2. Design digital learning that addresses the personal needs of learners and supports their activity.
3. Coordination of the learning process in the online teaching process.
4. Select, adapt, integrate and create digital resources and learning materials.

Facilitation and monitoring.

The teacher knows how to:

1. Use information technology to monitor and support students' learning through assessment.
2. Use information technology to collect, evaluate and report on student data to understand and improve student learning;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

3. Use information technology to provide relevant and personalised supervision and support.

Evaluating and modification.

The teacher is able to:

1. Evaluate and adapt digital learning materials

2. Consider the benefits of implementing digital learning and modify the design accordingly. Different strategies for formative and summative assessment using technology can increase the effectiveness of assessment, for example, by providing online feedback or peer review. Research shows that the data generated by different systems to analyse and optimise the learning process (see learning analytics). e.g. shows that there is great potential to use and evaluate this data to improve the learning process, but in practice this is rarely done.

3. Rethink your digital needs assessment practices.

Conclusions. Therefore, in the process of teaching English in higher education, a number of effective digital tools are offered, namely: methodological software packages and online platforms for teachers to create hypermedia training courses; information and reference software; information retrieval software; demonstration software; training software; software simulators; software control tools. The integration of online resources into the process of teaching a foreign language allows: demonstrating learning materials in a foreign language; improving reading skills through the direct use of online materials of different levels of complexity and listening skills based on authentic audio texts; automating the process of learning, consolidating and applying learning material, taking into account the interactivity of many electronic tools; differentiating and individualising learning; organising independent learning work; expanding vocabulary

List of References:

1. Coskun, Y. D. (2015). Promoting Digital Change In Higher Education: Evaluating The Curriculum Digitalisation. *Journal of International Education Research (JIER)*, 11(3), 197–204. <https://doi.org/10.19030/jier.v11i3.9371>

2. Pypenko, I. S. (2021). The latest trends in the digitalisation of higher education. *International Journal of Education and Science*, 4(3-4), 100–101. <https://doi.org/10.26697/ijes.2021.3.8>.

3. Shvetsova, I. V. (2021). Foreign language competence: Pedagogical and linguistic aspects. *New Philology*, (83), 276-281. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-83-40>.

4. Shvetsova, I. V. (2022). Formation of foreign language communicative competency in Maritime educational institution in war conditions. Education of Ukraine under martial law: management, digitalization, European integration aspects: Book of Abstracts of the IV International Scientific and Practical Conference (electronic scientific publication), October 25th, 2022. Kyiv: SSI «Institute of Educational Analytics», 2022, 360 p. <https://orcid.org/0000-0002-6801-5204>.

5. Smyrnova, I. (2017), "Theoretical Aspects of the Use of Electronic Educational Resources in Professional Activity of Future Teachers of Technology", Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, no. 1, pp. 140- 147.

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЛИБИННОГО НАВЧАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Літікова Олександра Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської мови в судновій енергетиці
Херсонської державної морської академії
місто Херсон, Україна
aleksa.litik@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7952-9>

***Анотація.** Надзвичайно змінені через війну в Україні умови глибинного вивчення курсантами морської англійської мови поставили перед вітчизняними викладачами кардинально нове завдання – допомогти студентам набутти базових життєво необхідних компетенцій (критично мислити, працювати в команді, ефективно спілкуватися, вчитися протягом життя, генерувати нові ідеї на основі інтеграції різнофахового академічного контенту) виключно у режимі дистанційного навчання. Науково доведена беззаперечна цінність глибинного навчання для розвитку таких навичок курсантів, які в цілому нададуть їм можливість адаптуватися до багатьох нових освітніх та професійних контекстів, не втрачає своєї актуальності і на тлі військової агресії Росії проти України.*

Беручи до уваги результати опитування роботодавців міжнародного торгового флоту відносно результативності глибинного навчання, до найбільш затребуваних компетенцій майбутніх фахівців морської галузі були включені такі: усне та письмове спілкування англійською мовою, оволодіння академічним професійним контентом, критичне мислення при вирішенні проблем, здатність співпрацювати в багатонаціональних екіпажах, уміння навчатися самостійно протягом життя.

На даному історичному етапі розвитку вітчизняної вищої професійної освіти цілком слушним є проведення відбору і аналізу найбільш сприятливих для реалізації глибинного навчання морської англійської мови у дистанційному режимі в умовах військового часу.

***Ключові слова:** морська англійська мова, глибинне навчання, педагогічні технології, дистанційний режим, курсанти.*

Вступ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Відповідно до керівних принципів Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікації й вахти моряків (1978, 1995) та Манільських поправок до неї (2010), професійна підготовка курсантів у морських вищих навчальних закладах повинна здійснюватися здебільшого англійською мовою, офіційною мовою у 56 країнах світу і визнаною *lingua franca* робочою мовою на судах міжнародного морського флоту.

Для того, щоб відповідати високим світовим стандартам, навчання морських механіків, наприклад, має проводитися в процесі вивчення морської англійської мови на трьох рівнях: рівень допоміжний (рядові, вайпери, ойлери, фітери, мотористи 2-го та 1-го класу); рівень експлуатації (офіцери, відповідальні за механічну вахту в машинному відділенні з екіпажем або періодично без екіпажу) та рівень управління (головний механік та 2-й механік на судні з головною силовою установкою потужністю 3000 кВт).

На кожному етапі підготовки протягом глибинного навчання морської англійської мови (впродовж шести семестрів за програмою підготовки бакалаврів і двох семестрів у магістрів) курсанти повинні покроково опанувати певну кількість комунікативних професійно орієнтованих компетенцій: 13 - на допоміжному рівні; 17 - на оперативному рівні; 14 - на рівні управління (посилаючись на конвенцію ПДНВ). Набуття кожної компетенції курсантом має підтверджуватися результатами його навчання демонстрацією відповідних індивідуальних умінь і навичок англійською мовою. Особливо здійснюється акцент на здатності застосовувати знання в реальних обставинах та вирішувати нові проблеми. [2, с. 1-21] В умовах військових подій в Україні актуалізувалося застосування цільових технологій глибинного навчання у дистанційному режимі для того, щоб зробити вивчення морської англійської успішним.

Феномен глибинного навчання широко висвітлено в багатьох педагогічних дослідженнях з різних сторін. Є дослідження щодо вивчення таксономії глибинного навчання (Jal Mehta та Sarah Fine), областей його застосування (Monica R. Martinez, Dennis R. Mcgrath, Elizabet Foster), відповідних інструментів (Bonnie Lartham), педагогічних умов глибинного навчання (Майкл Ніхофф) та його результатів (Лінда Дарлінг-Хаммонд, Крістіна Цайзер, Джеймс Тейлор, Джордан Ріклз, Майкл С. Гарет), базових навичок та компетенцій (Кассель і Колстад, Мурнан Річард Дж., Леві Франк), найкращих практик його впровадження (лабораторія Марцано, Джон Хатті).

Насправді, дуже мало інформації ми можемо знайти про те, які саме технології можна вважати цільовими щодо впровадження глибинного навчання морської англійської мови в дистанційному режимі в умовах військового часу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Підходи дослідників до визначення поняття «педагогічна технологія» різноманітні: змістовна методика реалізації навчального процесу (В. Беспалько), опис процесу досягнення запланованих результатів навчання (І. Волков), продумана модель спільної педагогічної діяльності при проектуванні, організації та проведенні навчально-виховного процесу із забезпеченням комфортних умов для учнів та викладачів (В. Монахов).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Кріс Деде, професор Гарварду, у своїй видатній роботі «Роль цифрових технологій у глибинному навчанні» наголошує на нових технологіях, захоплюючих моделюваннях, трансформованій соціальній взаємодії та професійному розвитку в Інтернеті для того, щоб допомогти не лише кільком елітним студентам, а усім бажаючим досягти амбіційних стандартів у навчанні та продемонструвати володіння ними. [1, с.1]

Існує багато інших технологій глибинного навчання: Ефективне навчання спілкуванню, Навчання на основі співпраці, Навчання у процесі опитування, Підключене / зв'язане навчання, Навчання за проектом, Навчання за допомогою уявлення, Експедиційне навчання, Хмарне рішення, Персоналізоване навчання, Змішане навчання та ін., - але немає обґрунтованих пропозицій щодо використання технологій глибинного навчання у сфері морської освіти загалом та для вивчення морської англійської мови зокрема.

Ми розділяємо думку про те, що «педагогічна технологія» являє собою спеціально нормалізований навчальний процес (форма, зміст, суб'єкти, методи навчання та його результати), який цілеспрямовано змінює учнів, або передбачає можливість самостійних змін [3, с. 12], але в умовах військового часу складові цього процесу стають невизначено дистанційованими в часі і просторі.

Виходячи з поставленого нами завдання, зупинимось окремо на обраних нами педагогічних технологіях, фокусуючись на оцінюванні їх конкретних можливостей щодо успішної реалізації глибинного навчання морської англійської мови у дистанційному режимі.

Хоча з розвитком інформаційних технологій в американській педагогіці набувають популярності такі більш глибокі засоби навчання для вивчення англійської мови, як Achieve 3000, Newsela, Quill, Read 180, Mirrors and Windows (EMC), Escalate English (НМН), Lexia Reading Core5, LightSail Education, ReadWorks, i-Ready, TninkCERCA, WriteLab, WriteToLearn та інші, ми в нашому експериментальному дослідженні використовували більш традиційні технології глибинного навчання в дистанційному режимі та їх інструменти.

Популяризована в Америці технологія Big Picture Learning робить персоналізоване дистанційне навчання різновіддалених у часі і просторі студентів більш керованим, розбиваючи їх на малі консультативні групи, підтримувані викладачем, який тісно співпрацює зі своєю групою і формує індивідуальні стосунки з кожним її членом. Консультанти працюють з кожним студентом, щоб організувати можливості, які найкраще підходять для них, забезпечуючи навчання в реальному світі разом із створенням майбутніх планів кар'єри.

Інша технологія глибинного навчання, навчання критичного мислення (Critical Thinking learning, CTL) є центральною концепцією освітніх реформ, що вимагає від навчальних закладів робити більший акцент на навичках, які використовуються в усіх предметах засвоєння знань: аналіз, який виходить за рамки запам'ятовування та згадування інформації та факти. Насправді, будь-яке критичне мислення виникає тоді, коли студенти

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

аналізують, оцінюють, інтерпретують або синтезують інформацію та застосовують творчу думку для формування аргументу, вирішення проблеми чи висновку.

Практично корисною, на наш погляд, для навчання морської англійської технологією глибинного навчання виявилось для нас проектне навчання (Project-Based Learning, PBL). Коли викладачі морської англійської стають більш орієнтованими на проекти, вони часто схильні спрямовувати свою увагу на такі цілі, як професійне навчання, планування, групову роботу, спільні команди, курси, технології та профілі випускників. Пропонується запровадження трьох етапів для створення сприятливих умов глибинного навчання: 1. Мотиваційний етап (без якого взагалі важко пройти через увесь проект до кінця); 2. Просування результатів навчальної роботи (на рівень публічної демонстрації, експонування та спільного використання); 3. Завершення відзначенням, стимулюванням подальшого розвитку.

Технологія персоналізованого навчання (Personalized Learning, PL) в умовах військового часу набуває для нас конкретного прикладного значення. Спрямоване на адаптацію умов навчання до сильних сторін, потреб, навичок та інтересів кожного курсанта, PL пропонує кожному курсанту індивідуалізований план навчання, базований на тому, що він знав і з використанням тих стратегій, за яких він вчився краще. Курсанти мають змогу працювати зі своїми викладачами у MOODLE LMS (електронній системі управління навчанням), ставлячи як короткострокові, так і довгострокові цілі. Цей процес допомагає студентам взяти на себе відповідальність за своє навчання.

Курсант, який проходить практику, знаходячись на борту судна, може працювати одночасно з кількома компетенціями. Коли він, слідуєчі інструкціям викладача, опанує одну компетенцію, то відразу може перейти до наступної. Студент має змогу отримувати підтримку віртуального академічного середовища (електронні книги, різнопланові завдання на платформі MOODLE LMS, професійні Інтернет-ресурси). Акцент здійснюється не просто на складанні підсумкового тесту та отриманні прохідної оцінки, а на формуванні окремих компетенцій, як складових компетентності взагалі.

Більш усвідомленим стає навчання на основі опитування (Inquiry-Based Learning, IBL), оскільки люди зберігають 75% того, що вони опрацьовують, порівняно з 5% того, що вони чують, і 10% того, що вони читають. Актуалізується роль курсанта в навчальному процесі. Замість того, щоб викладач розповідав курсантам те, що їм потрібно було знати, самим курсантам пропонується опрацьовувати матеріал, задати запитання та поділитися своїми ідеями. IBL дозволяє курсантам краще розуміти та згадувати матеріал, активно взаємодіючи з ним та встановлюючи особисті зв'язки. Вони накопичують знання шляхом дослідження, досвіду та обговорення. Курсанти не просто чують чи описують те, що вивчали. Натомість вони отримують можливість глибше дослідити тему та навчитися на власному досвіді.

Змішане навчання (Blended learning, BL) уможливує поєднувати в собі роботу над навчальними матеріалами в Інтернеті з традиційними методами роботи, що є практично цінним для вивчення морської англійської мови особливо в умовах дистанційної освіти у

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

зв'язку з обмеженнями внаслідок воєнних подій в Україні. Використання ZOOM, SKYPE, DISCORD, Google MEET, Microsoft TEAM та інших онлайн-програм допомагає забезпечити фізичну присутність як викладача, так і студента з деякими елементами контролю курсантів над часом, місцем, шляхом або темпом.

Використовуючи комбінацію цифрових інструктажів та індивідуального часу, курсанти працюють самостійно з новими концепціями, які звільняють викладача для підтримки окремих студентів. Це покращує ставлення курсантів до самого процесу навчання, адже курсанти можуть краще оцінити своє розуміння навчального матеріалу за допомогою «комп'ютерних модулів якісного та кількісного оцінювання» на платформі MOODLE LMS.

Ще однією сприятливою технологією для глибинного навчання морської англійської мови є «навчання у перевернутому класі» (Flipped-Class Learning, FCL), метою якого є інтенсифікація навчання студентів, завдяки чому студенти мають проводити велику роботу вдома по вивченню проблеми, тоді як опрацювання самостійно вивченого і обговорення окремих питань та розв'язання найскладніших із них має проходити під час занять. Звичайно, найкраще застосовувати цю технологію глибинного навчання для проведення оффлайн занять у реальних класах, але в умовах військового часу її використання наповнюється якісно новим змістом, так як більш важливими опорами для інтерактивної роботи між студентами і викладачем стають елементи змістового контенту, а не візуально-аудіальний супровід спілкування.

Згідно з таксономією Блума, при традиційному навчанні під час заняття реалізується нижчий рівень навчання (запам'ятовування та розуміння), тоді як навчання студентів на вищому рівні (розв'язання більш складних творчих завдань, виконання яких не під силу слабким студентам) проходить поза заняттям. Однак у моделі «перевернутого класу» навчання проходить у зворотному порядку. Студенти можуть самостійно пройти нижчий рівень пізнавальної роботи перед заняттям. А в ході онлайн заняття, вони можуть брати участь у вищих пізнавальних рівнях навчальної діяльності разом з усіма присутніми.

Висновки

Досвід впровадження глибинного навчання морської англійської мови в академічний дистанційно налаштований на платформі Zoom.us процес виявив, що правильний вибір технологій глибинного навчання морської англійської із великого різноманіття наявних сьогодні в педагогічній практиці може бути обраний викладачем залежно рівня підготовленості курсантів, від результатів навчання, які мають бути досягнуті для оволодіння важливим академічним змістом; формування умінь критично мислити та вирішувати складні проблеми; розвитку умінь співпрацювати та ефективно спілкуватися; стимулюванні вмінь курсантів розширювати свої можливості за допомогою самостійного навчання. Ретельний аналіз технологій глибинного навчання морської англійської, використаний під час експерименту, продемонстрував їх переваги, які великою мірою полегшують процес формування всіх необхідних для морського механіка 21 століття комунікативних та професійних навичок та компетенцій.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Нами з'ясовано, що глибинне навчання морської англійської мови справляє позитивний вплив щодо симбіотичного розвитку метакогнітивних здібностей та внутрішньо особистісних навичок студентів, уможливаючи подальше їх перенесення в нові завдання та контексти морської сфери на основі використання англійської мови як засобу для критичного мислення та вирішення проблем. Як результат, студенти залучаються до продуктивної академічної діяльності та демонструють достатню поміркованість, коли стикаються з труднощами в професійному контексті. Три основні компоненти глибинного навчання: зворотній зв'язок, актуалізація на більш високому рівні засвоєного раніше та критичне осмислення заохочують курсантів краще усвідомити міру зусиль, необхідних для отримання високоякісної роботи.

List of References:

1. Dede, C. (2014). The Role of Digital Technologies in Deeper Learning. *Students at the Center: Deeper Learning Research Series*. Boston, MA: Jobs for the Future. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED561254.pdf>
2. Martinez, M. & McGrath, D. (2014). *Deeper Learning: How Eight Innovative Public Schools are Transforming Education in the 21st century* / New York: New Press. P. 5. URL: <https://thenewpress.com/books/deeper-learning>
3. Rudy, S. (2016). Consultancy, disruption, and the pulse of pedagogy. *Teaching and Learning Together in Higher Education*. 1 (11). P. 12.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Сергієнко Майя Станіславівна,
аспірантка 2 курсу
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
mayasergienko@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5511-5030>

Сучасний освітній простір характеризується зміною напрямку розвитку педагогіки, зміною характеру і змісту освітньої діяльності, внаслідок чого з'являється якісно нова інформаційна структура, а навчальна траєкторія планується з акцентом на світові тенденції розвитку, інтелекту, інформаційно-комунікаційних технологій навчання тощо. Модернізація педагогічної сфери відбувається на основі широкої доступності інформаційних ресурсів мережі Інтернет, що дає можливість викладачеві зробити заняття

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

більш продуктивнішим, спрямувати студентів до самоосвіти, розвивати елементи критичного мислення, позитивно впливати на мотивацію та творчі здібності здобувачів освіти.

Наразі, серед тенденцій сфери освіти помічаємо відхід від зосередженості тільки на «класичному навчанні», розвиток і впровадження змішаних та дистанційних моделей навчання, формування та впровадження інформаційно-освітнього середовища, систематизацію педагогічних інструментів, розробку дистанційних навчальних курсів та програм, які базуються на використанні Інтернет платформ тощо.

Якщо дослідити тенденції впровадження змішаного та дистанційного навчання в світі, то можна зробити висновок, що головними причинами звернення до змішаної чи дистанційної форм навчання на заняттях є підвищення інтересу до курсу та його інтерактивність, підвищення мотивації здобувачів освіти, можливість навчання з будь-якої точки планети та в будь-який зручний час, останнє, особливо є привабливим, для підприємств, які відстежують прогрес та професійний ріс штатних працівників чи здобувачів освіти, які працюють або вивчають кілька напрямків одночасно.

Для педагогів України запровадження змішаної чи дистанційної форм навчання є ще й єдиною можливістю надавати якісну освіту школярам та студентам під час війни. Зовнішні фактори спрямували науковців до створення нових курсів та програм, удосконалення базових напрацювань системи освіти, зміни раніше обраних методів навчання та використання нових педагогічних елементів та інструментів на заняттях.

Варто наголосити, що звернення до елементів змішаного навчання допомагає викладачеві зручно розподілити відведений час на опрацювання матеріалу, зекономити час на теоретичну складову, або навпаки її розширити в залежності від потреб здобувачів освіти, студенти отримують можливість додатково опрацьовувати навчальний матеріал незалежно від часу чи місця свого перебування. Кожен викладач підбирає інструментарій та методи навчання орієнтуючись на кінцевий результат, добирає стратегії спрямовані на ефективність занять, інтерактивну складову тощо.

Експериментально доведено, що використання онлайн платформ чи застосунків на заняттях позитивно впливає на підвищення активності здобувачів освіти та мотивацію, покращення комунікації як між викладачем та здобувачем освіти, так і між студентами, з'являється елемент суперництва та гри. Викладач може дистанційно перевірити виконання завдання в будь-який час, урізноманітнити наочний матеріал, збільшити інтерес до свого предмету, а також підвищити рівень зворотного зв'язку.

Обираючи дієвий інструментарій під час змішаної моделі навчання, варто звернути увагу на роботу з онлайн-дошками. Запровадження такого інструменту допоможе покращити проведення «мозкового штурму», дискусій, колективну роботу чи роботу над проєктом, зворотній зв'язок тощо. Інструмент підходить як для проведення онлайн занять, так і для аудиторної роботи. Також, з метою повторення вивченого матеріалу, можливим є використання різноманітних онлайн тестів (Quizlet [1], Worldwall [2], Kahoot [3], Google Forms [4] та інших), які проходять у вигляді вікторини, рулетки, наочних карток з

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

питаннями тощо. Деякі платформи пропонують готові варіанти тестів за темами, деякі платформи спрямовані на самостійне створення «продукту навчання».

Використання онлайн-дошок на заняттях також дозволяє формувати та покращувати комунікативні компетентності здобувачів освіти, покращувати навички дискутування та відпрацьовувати правильну структуру під час створення «штучної» суперечки. Для такого виду занять можна використовувати онлайн-дошки Padlet [5] чи Google Jamboard [6]. Ці програми прості та зручні у використанні, підтримують одночасну роботу з кількох гаджетів, тобто одразу кілька користувачів можуть вирішувати завдання, дискутувати з колегами чи поставити питання. Програми дозволяють додавати відео, аудіо, картинки, текст, можливим є виділення кольором важливої інформації, додавання документу чи сторінки з підручника.

Цікавим та дієвим способом заохотити здобувачів освіти за навчання є створення підкастів, відео-кастів, ведення блогу про вивчення теми чи предмету або запис стриму. Завдяки озвучуванню готових презентацій Power Point, використанні в роботі відео-кастів та відеозаписів виступів чи лекцій, педагоги змогли швидко перейти на дистанційне навчання чи проводити заняття онлайн, при цьому зберегти якість навчання та контакт зі здобувачами освіти.

Для збереження якості занять під час змішаного навчання, підтримки «живого» контакту зі здобувачами освіти та активності на онлайн заняттях, викладач може запровадити у свою практику записи так званого «стріму», тобто за допомогою спеціальної програми записувати дії на екрані комп'ютера, показувати презентації, додавати навчальні відео чи аудіоматеріали, демонструвати наочність, при цьому виводити на постійній основі власне онлайн зображення та аудіо-коментарі, що допомагає створити викладачеві образ присутності на занятті, а миттєва відповідь на задані питання у спільному часі з аудиторією, гарно підкріпить враження щодо звичайної оффлайн бесіди.

Студенти також можуть долучитися до створення аудіо записів чи озвучування презентацій. Такий вид діяльності допоможе здобувачам освіти не тільки чітко планувати структуру та зміст виступу, а й допоможе відстежити свої помилки під час розмови, допоможе проаналізувати вимову чи акцент, спонукатиме до саморозвитку, допоможе студентам боротися з переживаннями під час виступу та спонукатиме до нових звершень.

Особливо такий вид діяльності може стати корисним для студентів, які вивчають іноземні мови. Для вивчення іноземної мови використання аудіозаписів завжди було головною умовою. Використання аутентичного матеріалу позитивно впливає на формування та розвиток іншомовної компетентності, допомагає підготувати здобувачів освіти до аудіювання, що є обов'язковою частиною будь-якого екзамену з іноземної мови. Записи аудіоматеріалів на постійній основі допоможуть чіткіше й швидше студентам виражати свої думки, побороти страх «поганого акценту» чи просто страх висловлювати свої думки іноземною мовою. Також важливо, що студенти самі зможуть відстежувати свій прогрес, що буде сприяти підвищенню мотивації до навчання. Варто відмітити, що багато сучасних підручників мають звукове супроводження, проте серед студентів дедалі частіше

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

помічаємо інтерес до різних навчальних сайтів, платформ, підкастів чи блогерських навчальних сторінок. Таке використання Інтернет ресурсів може допомогти студентам швидко дізнатися бажану інформацію, зробити це одночасно з виконання інших справ, адже використання підкастів як інструменту навчання відрізняється гнучкістю, мобільністю, зручністю та доступністю в будь-який час.

Досліджуючи особливості впровадження змішаної моделі навчання, необхідно зупинитися й на негативних аспектах такого підходу. Головним недоліком є недостатня кількість аудиторних занять під керівництвом викладача. Сюди ж відносимо й проблеми проведення підсумкових тестувань, адже, на противагу денному чи заочному навчанню, змішане навчання не передбачає проведення підсумкових заліків чи іспитів, підсумкова оцінка виводиться за результатами кожного модулю.

Головним недоліком є недостатня кількість аудиторних занять під керівництвом викладача. Сюди ж відносимо й проблеми проведення підсумкових тестувань, адже, на противагу денному чи заочному навчанню, змішане навчання не передбачає проведення підсумкових заліків чи іспитів, підсумкова оцінка виводиться за результатами кожного модулю.

Дуже значущу роль відіграє й так звана прокрастинація або відкладання «на потім», зволікання у виконанні завдань. Багато студентів є вмотивованими на перших етапах навчання, проте згодом цей запал втрачається і студент починає відкладати виконання запропонованих завдань на невизначений термін. Під час змішаного навчання саме студент стає «менеджером свого часу та навчання» й має самостійно та грамотно розподіляти час для навчання та постійно звірятися з термінами здачі завдань. Багато студентів мають проблеми з відпрацюванням матеріалів тому, що не вміють його правильно розподіляти власний час. Саме тому викладачам рекомендується на початку курсу ознайомити студентів з основами тайм-менеджменту та більше уваги приділяти зворотному зв'язку з кожним студентом.

Також на початку курсу викладачам рекомендується чітко пояснити, що буде очікуватися від студента на кожному етапі навчання, як будуть проходити онлайн заняття, яке технічне оснащення повинен підготувати кожен студент та продемонструвати роботу платформ, застосунків та програм, які викладач планує використовувати під час проведення онлайн занять. Такі превентивні заходи допоможуть уникнути або зменшать ризик зриву занять, ситуацій яких студент не зможе долучитися до якогось певного виду онлайн вправ.

Варто відмітити, що такі обставини спонукають педагога до додаткової підготовки, яка б допомогла викладачеві ефективно запроваджувати елементи змішаного навчання в освітній процес. Звісно ж, також викладачеві потрібний додатковий час для підготовки матеріалів та розміщення їх в мережі Інтернет.

Отже, впровадження змішаної моделі навчання має свою специфіку, позитивні та негативні сторони. Проведення онлайн занять, підбір інструментарію, способів подачі матеріалу, поєднання різних підходів та видів роботи постають особливостями змішаної моделі навчання. Модель змішаного навчання має більше переваг, ніж недоліків під час

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

впровадження в освітній процес, допомагає реалізовувати головні завдання та принципи процесу навчання, є інтерактивною, допомагає цікаво навчатися та залишатися мобільним, що наразі, є максимально важливим для здобувачів освіти. До негативних аспектів такого впровадження в освітній процес можна віднести потребу студента в більшому самоконтролі, мотивації, усвідомленні власної відповідальності за результати навчання, вміння правильно керувати власним часом і ресурсами тощо.

Враховуючи все вищезазначене вважаємо, що подальше дослідження змішаної моделі навчання та її впровадження в освітній процес є перспективним.

Література:

1. Офіційний сайт Quizlet (створення тестувань та карток для запам'ятовування). URL: <https://quizlet.com>
2. Офіційний сайт Worldwall (платформа для створення тестувань). URL: <https://wordwall.net>
3. Офіційний сайт Kahoot (онлайн гра). URL: <https://kahoot.com/>
4. Офіційний сайт Google Forms (створення форм та опитувань). URL: https://www.google.com/intl/ru_ua/forms/about/
5. Офіційний сайт Padlet (онлайн-дошка). URL: <https://padlet.com/>
6. Офіційний сайт Google Jamboard (онлайн-дошка). URL: <https://jamboard.google.com>
7. Офіційний сайт Audacity (запис та обробка аудіо доріжок). URL: <https://www.audacityteam.org/>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
FOREWORD	4
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНА МАЙСТЕРНЯ «СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ» / <i>THEORETICAL AND PRACTICAL WORKSHOP “HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES IN HIGHER EDUCATION”</i>	9
Сіранчук Наталія Миколаївна ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	10
Дроздова Ірина Петрівна УСПІШНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ПРОЯВ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА	16
Климова Катерина Яківна ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ УНІВЕРСИТЕТІВ	20
Нагрибельна Інна Анатоліївна МЕДІА-КОНТЕНТ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	25
Давидченко Інна Дмитрівна ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	30
Міносян Андрій Сергійович, Варипасєв Олексій Михайлович ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА В КОНТЕКСТІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	40

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Петрова Світлана Ігорівна ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ МОДЕЛІ FLIPPED CLASSROOM ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	45
Плечко Антоніна Андріївна СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ СФЕРИ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ	50
Дунєва Олена Ігорівна ІРОНІЧНИЙ СТИЛЬ ПИСЬМА У ТВОРАХ ФРЕДРІКА БРАУНА	55
Куценко Ірина Валентинівна PECULIARITIES OF TEACHING MARITIME ENGLISH TO SENIOR STUDENTS	59
Мороз Маргарита Василівна ВАЖЛИВІСТЬ ВИВЧЕННЯ БОТАНІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ НА ЗАНЯТТІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРІВ	63
Olha Berestok, Hanna Tsyhanok, Tetiana Klochkova, Liudmyla Baidak INTERDISCIPLINARY APPROACH TO THE CONCEPT OF SECURITY IN THE FRAME OF JEAN-MONNET PROJECT EUSPACED	67
Барановська Лілія Володимирівна ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВІТНІЙ СПОСІБ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ	72
Данченко Ірина Олексіївна, Тюріна Валентина Олександрівна ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	76
Воронянський Олександр Володимирович КОНЦЕПЦІЯ БАЛАНСУ РЕСУРСНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ МЕРЕЖ АКТОРІВ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПОЛЕЙ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	82

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Моїсєєва Наталія Іванівна, Кобелєва Даля Леонідівна ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ» НА КАФЕДРІ ЮНЕСКО «ФІЛОСОФІЯ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ» ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ДБТУ	89
Котик Тетяна Миколаївна СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	93
Кузовова Наталя Миколаївна ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	99
Петренко Владислав Валерійович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатоліївна ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДНОВОДІВ	104
Спориш Богдан Андрійович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатоліївна ПІДГОТОВКА МОРЯКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	108
Добровольська Вікторія Анатоліївна, Сокальська Ольга Володимирівна ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ	113
Зозуля Ірина Євгенівна Науковий керівник: Сіранчук Наталія Миколаївна ФОРМУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ	121
Нікітчина Вікторія Сергіївна Науковий керівник: Сіранчук Наталія Миколаївна ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ	126

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Бабишена Мар'яна Ігорівна ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	134
Ляшкевич Антоніна Іванівна АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО ОСВІТНЬОГО РІВНЯ	138
Булина Антоніна Михайлівна ДО ОСМИСЛЕННЯ ВИМІРУ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО	143
Сумбаєв Станіслав Євгенович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатоліївна СПЕЦИФІКА КОМУНІКАЦІЇ ЧЛЕНІВ ЕКІПАЖУ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	149
Бондарук Ульяна Олегівна Науковий керівник: Сіранчук Наталія Миколаївна ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	154
ВОРКШОП «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА» / SCIENTIFIC WORKSHOP “CURRENT ISSUES OF PSYCHOLOGY: THEORY AND PRACTICE”	158
Грицук Оксана Вікторівна, Грицук Юрій Валерійович, Согоян Владислава Нверівна ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	159
Савченко Людмила Леонідівна, Отич Ганна Олександрівна, Савченко Дарина Русланівна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ	163
Скворчевська Євгенія Леонідівна ДО ПРОБЛЕМИ СПРИЙМАННЯ ХВОРОБИ ЛЮДЬМИ ЛІТНЬОГО ВІКУ	169

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Зайцева Іраїда Юрїївна РОЛЬ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА МОТИВАЦІЇ КЕРІВНИКА У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	173
Щербина Сергій Романович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатолїївна РЕКОМЕНДАЦІЇ ФАХІВЦЯМ МОРЕПЛАВНОЇ ГАЛУЗІ ЩОДО САМОЗАХИСТУ ВІД ПРОЯВІВ ДИСКРИМІНАЦІЇ	177
Вовк Богдан В'ячеславович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатолїївна ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОРЯКІВ	183
Лубенець Микита Олександрович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатолїївна АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ МОРЯКІВ	188
Пинзар Олександр Миколайович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатолїївна КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ МОРЯКІВ ПІД ЧАС РЕЙСУ	191
Руденко Дмитро Володимирович Науковий керівник: Нагрибельна Інна Анатолїївна СПЕЦИФІКА КОМУНІКАЦІЇ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ЕКІПАЖАХ НА СУДНАХ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	195
Замрозович-Шадріна Світлана Романівна ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	201
Зіборова Ольга Олександрівна ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАТЕРІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ПРОЯВ ДЕФІЦІТАРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В СУСПІЛЬСТВІ	204

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Поліщук Валентина Іванівна Науковий керівник: Сіранчук Наталія Миколаївна ПСИХОЛОГІЧНІ ТРЕНІНГИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА МАТЕРІАЛІ ЗООЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ	207
Безлуцька Олена Петрівна СТРЕС-ФАКТОРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ РІЧКОВОГО ТА МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ	214
КРУГЛИЙ СТІЛ «МЕНЕДЖМЕНТ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ» / ROUND TABLE “MANAGEMENT: MODERN TECHNOLOGIES AND PRACTICES”	218
Філіппова Вікторія Дмитрівна AGILE-МЕНЕДЖМЕНТ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	219
Грицук Юрій Валерійович ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЙ В РОБОТІ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ВИКОРИСТАННЯ MS PLANNER ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СПІВПРАЦІ	222
Потравка Лариса Олександрівна, Білошкурєнко Олександра Сергіївна НЕОБХІДНІСТЬ ПРИРОДООРІЄНТОВАНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У РОЗБУДОВІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	226
Потравка Лариса Олександрівна, Пічуря Іван Олександрович УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ ПРИЧОРНОМОР’Я УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	231
Стовба Тетяна Анатоліївна ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЙОГО СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ	235
Anastasiia Lapchenko MARKET PRINCIPLES OF MUSEUM MANAGEMENT	242

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Нагаєв Віктор Михайлович, Герлянд Тетяна Миколаївна, Новікова Вікторія Євгеніївна ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗДОБУВАЧІВ У СИСТЕМУ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	246
Вольська Олена Михайлівна, Базигін Олександр Вікторович ВПЛИВ ФАКТОРУ ДИСТАНЦІЇ ВЛАДИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ МОРЯКІВ	255
Пентилюк Марія Іванівна, Окунович Тетяна Григорівна ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	258
Вольська Олена Михайлівна, Мілко Марк Сергійович ЗАСТОСУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО УПРАВЛІННЯ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИМ ЕКІПАЖЕМ	263
Карташова Ольга Григорівна ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ	266
Mikola Bulgakov FEATURES OF THE ENGLISH LANGUAGE IN INFORMAL COMMUNICATION AMONG SEAFARERS	273
НАУКОВИЙ SANDPIT «ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ» / SCIENTIFIC SANDPIT “PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN HIGHER EDUCATION”	278
Хмелівська Світлана Іванівна INNOVATIVE TRAINING OF FUTURE TRANSLATORS	279
Alona Leshchenko, Alla Paziak, Alona Yurzhenko DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF TEACHERS IN HIGHER EDUCATION USING LMS MOODLE	282

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Кудрявцева Валентина Федорівна, Барсук Світлана Леонідівна, Фролова Олена Олександрівна БАЗОВІ ЕЛЕМЕНТИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	287
Yuliia Shcherbyna DIGITAL AWARENESS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS AS A WAY TO SUCCESS AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT	292
Кулікова Ірина Юріївна PRACTICAL ASPECTS OF ENGLISH TEACHER IN HIGHER SCHOOL PROFESSIONAL DEVELOPMENT	297
Таловиря Галина Михайлівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАВЧАННІ ВИМОВИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	301
Iryna Shvetsova, Tetiana Vybyk PROFESSIONAL ASPECTS OF TEACHING ENGLISH IN THE FRAMEWORK OF DIGITALISATION OF HIGHER EDUCATION	306
Літікова Олександра Іванівна РЕАЛІЗАЦІЯ ГЛИБИННОГО НАВЧАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	311
Сергієнко Майя Станіславівна ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	316

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Відповідальні за випуск *Добровольська В.А., Врублевський Р.Є.*

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Пазяк А.С., Семака І.М.*

Друк, фальцювальню-палітурні роботи *Удов В.Г.*

Підписано до друку 15.06.2023. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.

Умов. друк. аркушів 26,75. Тираж 140 прим.

Науковий парк Херсонської державної морської академії

«Інновації морської індустрії»

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 4319 від 10.05.2012

73000, м. Херсон, пр. Ушакова, 20

